بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعاً وَلَا تَفَرَّقُوا

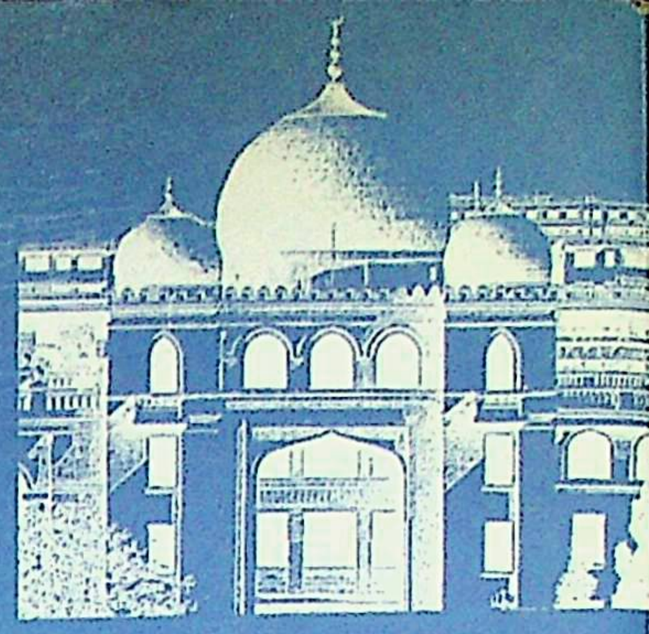

جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى

中国穆斯林

المسلم الصيني

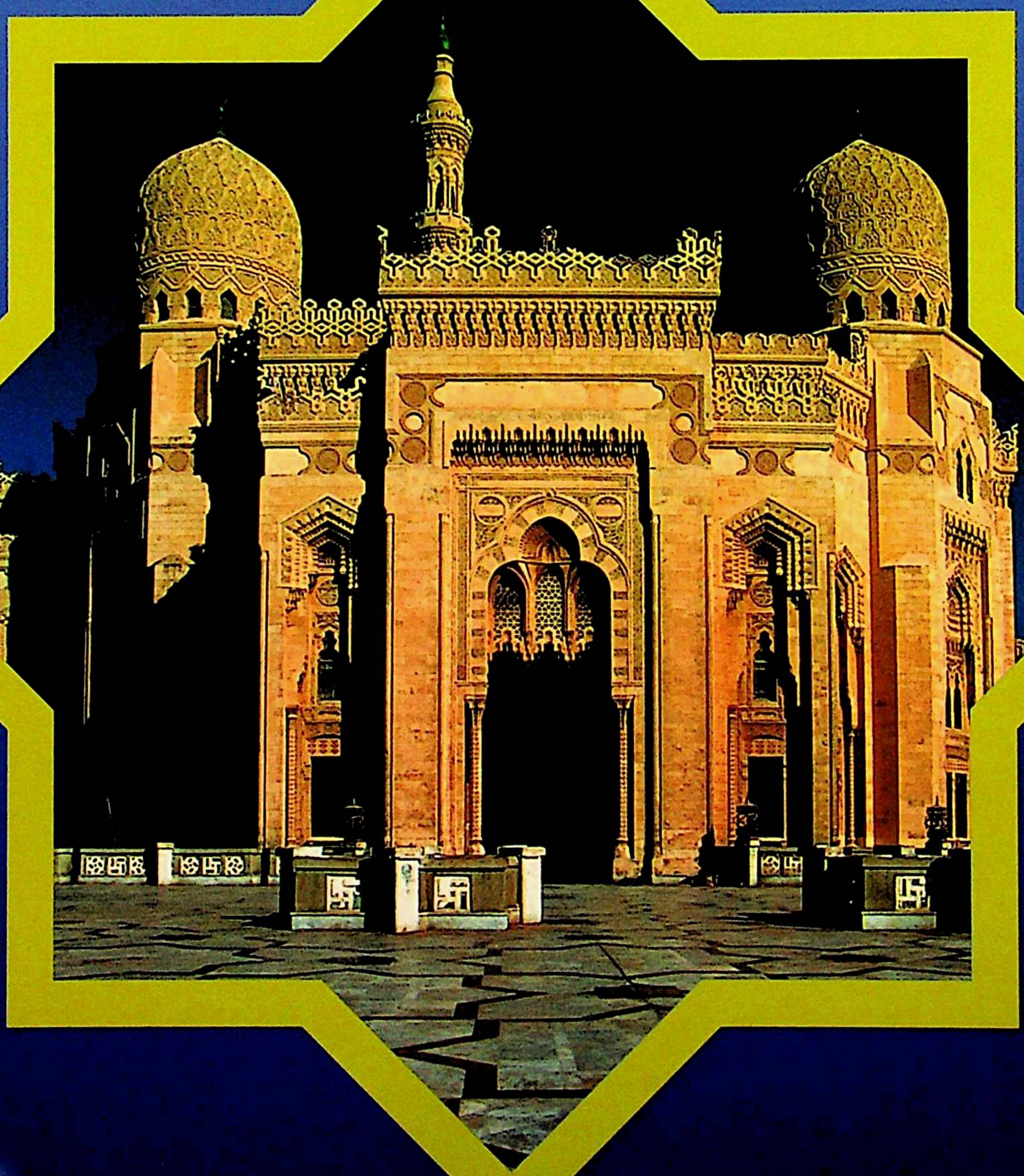

مجلة إسلامية ثقافية علمية جامعة

4 2005

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى 7 ـ نۆۋەتلىك ھەيئىتىنىڭ 3 ـ سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى 2005 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن 21 ـ كۈنگىچە بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلدى.

2 ـ نۆۋەتلىك جۇڭگو ئىسلام دىنى ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ھەيئىتى يىغىنى 2005 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنىدىن 24 ـ كۈنگىچە بېيجىڭدا ئېچىلدى.

دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى قاتناشچىلىرى يىغىن دۆكلاتىنى ئەستايىدىل ئاڭلىماقتا.

دۆلەتلىك دىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جياڭ جيەنيۇڭ قاتارلىق رەھبەرلەر يىغىن قاتناشچىلىرى بىلەن خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى.

شىنجاڭلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىن ھۆججەتلىرىنى ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلماقتا.

ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام مەكتىپىنىڭ مۇدىرى ۋەلى تۇراق باشچىلىقىدىكى شىنجاڭ ياش، ئوتتۇرا ياش دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكى 2005 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىرىنىڭ قىزغىن كۈتۈۋېلىشىغا مۇيەسسەر بولدى.

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتى 7-نۆۋەتلىك ھەيئىتىنىڭ 3-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى بېيجىڭدا ئېچىلدى

ئۇز خەۋىرىمىز: جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتى 7-نۆۋەتلىك ھەيئىتىنىڭ 3-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى 2005-يىل 9-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن 21-كۈنگىچە بېيجىڭدا ئېچىلدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتىنىڭ جايلاردىكى دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرىدىن 36كىشى يىغىنغا ئىشتىراك قىلدى؛ بىر قىسىم ئۇلكىلىك، بۆلۈستە قاراشلىق شەھەرلىك، ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرى، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتى ۋە جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ بۆلۈم مەسئۇللىرى تەكلىپ بىلەن يىغىنغا قاتناشتى. دۆلەتلىك دىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جىياڭ جىيەنيۈڭ ، 3-مەھكىمىنىڭ باشلىقى گوچېڭجېن، مۇئاۋىن باشلىقى ماجىن قاتارلىق ئالاقىدار مەسئۇللار يىغىنغا ئىشتىراك قىلىپ يېتەكچىلىك قىلدى ۋە سۆزلىدى.

يىغىنىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتىنىڭ رەئىسى ھىلالىددىن چېن گۇاخيۈەن دامواللام يىغىننى ئېچىش نۇتقى سۆزلىدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قوشۇمچە باش كاتىپى مۇھەممەد ئەلى يۈي جېنگۈي« ئىچكى جەھەتتە ساپانى ئۆستۈرۈپ،سىرتقى جەھەتتە ئوبراز تۇرغۇزۇپ، ھەر مىللەت مۇسۇلمانلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىپ، سوتسىيالىستىك ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلايلى»دېگەن تېمىدا دوكلات بېرىپ، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتىنىڭ ئىككى يىلدىن بۇيانقى خىزمەتلىرىدىن خۇلاسە چىقاردى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى بىر مەزگىللىك خىزمەتلەر توغرىسىدا پىلانلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

بۇ قېتىمقى يىغىندا يەنە يىغىن قاتناشچىلىرى رەھبەرلەرنىڭ سۆز ۋە دوكلاتلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ مۇزاكىرە قىلدى. « جۇڭگو ئىسلام دىنى 8-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ خىزمەت دوكلاتى پروگراممىسى» (پىكىر ئېلىش نۇسخىسى)،«جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتىنىڭ نىزامنامىسى»نىڭ تۈزىتىلگەن لايىھىسى(دەسلەپكى لايىھە)، «مەسچىتلەرنى دېموكراتىك باشقۇرۇش چارىسى»(دەسلەپكى لايىھە)، «ئىسلام دىنى خادىملىرىنىڭ سالاھىيىتىنى بېكىتىش چارىسى» (دەسلەپكى لايىھە)،«ئىسلام دىنى پائالىيەت سورۇنلىرىنىڭ ئاساسلىق خادىملىرىنى تەكلىپ قىلىپ تەيىنلەش چارىسى»(دەسلەپكى لايىھە)،« جۇڭگو ئىسلام دىنى 8-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ۋەكىللەر يىغىنى ۋەكىللىرى ۋە جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتى 8-نۆۋەتلىك ھەيئىتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى، دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى نامزاتلىرىنى تەۋسىيە قىلىش چارىسى ۋە سان تەقسىماتى لايىھىسى» (دەسلەپكى لايىھە)قاتارلىق ھۆججەت ماتېرىياللارنى مۇزاكىرە قىلدى ۋە ئۇنىڭغا بەزى تۈزىتىش پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. يىغىن قاتناشچىلىرى مەملىكىتىمىز ئىسلام دىنى ئىدىيە سىستېمىسى قۇرۇلۇشى، مەسچىتلەرنى دېموكراتىك باشقۇرۇش ، مەدەنىي مائارىپ ئىشلىرى تەشۋىقاتىنى كۈچەيتىش ، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتى ۋە يەرلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇش، مەزھەپلەر ئىتتىپاقلىقى قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە ئۆز قاراشلىرىنى بايان قىلدى، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمىتى توغرىسىدا نۇرغۇن قىممەتلىك پىكىر ۋە تەكلىپلەرنى بەردى، بۇ ئارقىلىق، دېموكراتىك كېڭىشىپ، دىنىي ئىشلارنى بىرلىكتە مۇھاكىمە قىلىش روھىنى تولۇق گەۋدىلەندۈردى.

9-ئاينىڭ21-كۈنى يىغىنىنىڭ يېپىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. مۇئاۋىن رەئىس مۇھەممەد سەئىد ما يۈنفۇ يىغىن خۇلاسىسىنى چىقاردى. مەھكىمە باشلىقى گوچېڭجېن سۆزلىدى. يىغىندا، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتى 7-نۆۋەتلىك 3-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنىنىڭ قارارى ماقۇللاندى: « جۇڭگو ئىسلام دىنى 8-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ۋەكىللەر يىغىنى ۋەكىللىرى ۋە جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتى 8-نۆۋەتلىك ھەيئىتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى، دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى نامزاتلىرىنى تەۋسىيە قىلىش چارىسى ۋە سان تەقسىماتى لايىھىسى» ۋە «جۇڭگو ئىسلام دىنى 8-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ خىزمەت دوكلاتى پروگراممىسى» پرىنسىپ جەھەتتىن ماقۇللاندى؛ «جۇڭگو ئىسلام جەمئىيتىنىڭ نىزامنامىسى» نىڭ تۈزىتىلگەن لايىھىسى(دەسلەپكى لايىھە)، «ئىسلام دىنى خادىملىرىنىڭ سالاھىيىتىنى بېكىتىش چارىسى» (دەسلەپكى لايىھە)،«ئىسلام دىنى پائالىيەت سورۇنلىرىنىڭ ئاساسلىق خادىملىرىنى تەكلىپ قىلىپ تەيىنلەش چارىسى»(دەسلەپكى لايىھە) پرىنسىپ جەھەتتىن ماقۇللىنىپ، جۇڭگو ئىسلام دىنى8-نۆ ۋەتلىك مەملىكەتلىك ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ قاراپ چىقىشىغا تەكلىپ بېرىش قارار قىلىندى. (ب)

المسلم الصينى

مۇندەرىجە

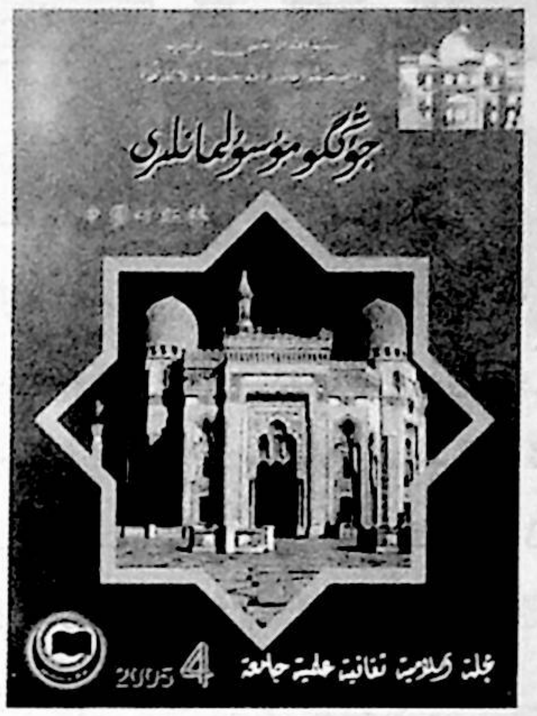

جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى

中国穆斯林

(پەسىللىك ژۇرنال 季刊)

(ئومۇمىي 77 - سان 总第77期)

باش مۇھەررىر :

شەمشىدىن ھاجى

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر :

ھاجى بارات رەجەپ

تېخنىك تەھرىر، مەسئۇل كوررېكتور :

ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد

تەكلىپلىك تەھرىر:

ئادىل ھاجى كېرەم

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى :

شەمشىنۇر ھوشۇر

主　　编: 夏米西丁·哈吉

副 主 编: 巴拉提·热吉甫

技术编辑: 安瓦尔·穆罕默德

特邀编辑: 阿迪力·阿吉克力木

封面设计: 夏美希努尔·吾守尔

刊号 خەلقئارالىق نومۇرى: ISSN1007-5836

دۆلەت ئىچى نومۇرى: CN11-1346/B

پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 58—167 :邮发代号

چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋاكالەت نومۇرى: Q1720

国外代号: Q1720

E-mail: ujmtb@yahoo.com.cn

▼ ئالاھىدە خەۋەرلەر ▼

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى 7-نۆۋەتلىك ھەيئىتىنىڭ 3-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى بېيجىڭدا ئېچىلدى..... (1)

2-نۆۋەتلىك جۇڭگو ئىسلام دىنى ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ھەيئىتى يىغىنى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلدى..... (4)

▼ ئىسلام ئىلمى تەتقىقاتى ▼

ھەدىس شەرىف توغرىسىدا ئومۇمىي بايان..... مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجى (5)

كېسەل، شىپا، ئەجەل ..... شىھابىدىن ئابدۇلئەھەد داموللا ھاجى (10)

▼ ئىسلام ئەقىدىلىرى ▼

ئىسلام دىنىدىكى ئىبادەتلەر ھەققىدە..... نەزىرە مۇھەممەد سالىھ (16)

▼ ئىسلام ئەھكاملىرى ▼

قۇربانلىق قىلىش توغرىسىدا سوئال-جاۋابلار..... ئابدۇۋاھاب مۇھەممەد (25)

▼ ھەج-تاۋاب ▼

ھەجنىڭ ھېكمەتلىرى توغرىسىدا قىسقىچە مۇلاھىزە ..... مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجى (30)

ھەجگە ماڭغانلارنى ئۇزىتىش ۋە ھاجىلارنىڭ ئالدىغا چىقىش ھەققىدە. ..... ئابدۇكېۋىر داموللا ھاجى (35)

▼ ئىسلام دىنى ۋە ئۆرپ-ئادەت ▼

مۇسۇلمانلارنىڭ يېمەك-ئىچمەك جەھەتتىكى ئەدەب-قائىدىلىرى ..... ئىسمائىل ياقۇپ (36)

مۇسۇلمانلارنىڭ كىيىم كىيىش ئەدەبلىرى ..... ياقۇپ ھەمدۇللا (42)

CHINA MUSLIM

مۇنداەرىجە

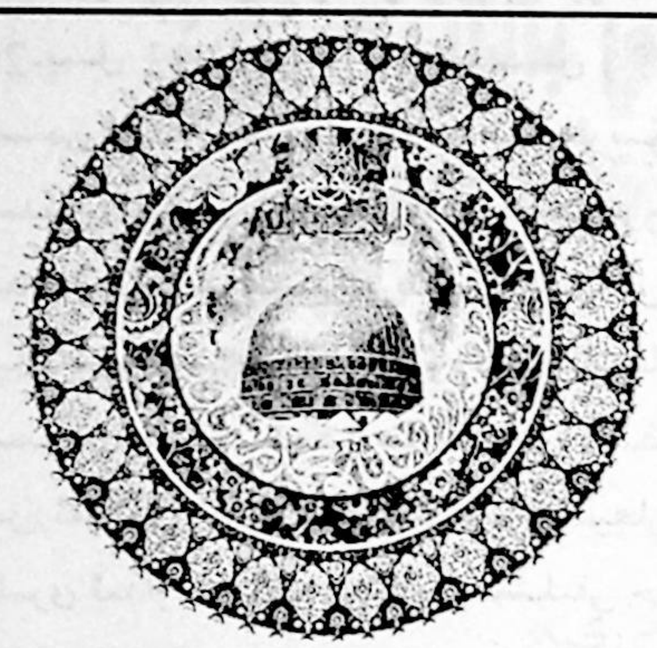

2005
4

باشقۇرغۇچى: جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى
تۈزگۈچى، نەشر قىلغۇچى: «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى
باسقۇچى: مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى باسما زاۋۇتى
مۇشتەرى قوبۇل قىلغۇچى ۋە تارقاتقۇچى: مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى پوچتىخانىلار؛ ئۇرۇمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسى: شىنجاڭ تارقىتىش پونكتى، «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى
ئادرېس: بېيجىڭ شەھىرى شۇەنۋۇ رايونى نەنخېڭشجې كوچىسى 103-قورۇ
پوچتا نومۇرى: 100053 فاكس: 83520073
تېل: 83520073 ، 010 - 63513181
شىنجاڭ تارقىتىش پونكتى: ئۇرۇمچى يەنئەن يولى119-قورۇ پوچتا نومۇرى: 830001
تېل: 0991-2566193
جۇڭگو خەلقئارا كىتاب سودىسى شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ. (بېيجىڭ 399-خەت ساندۇقى)
主　　办: 中国伊斯兰教协会
编辑出版: 《中国穆斯林》维文编辑部
印　　刷: 中央民族大学印刷厂
订阅、发行: 全国各地邮局、乌鲁木齐市邮政局; 新疆发行站,
《中国穆斯林》维文编辑部
地址: 北京市宣武区南横西街103号
邮编: 100053 电话: 010 - 63513181
010 - 83520073 (兼传真)
新疆发行站:乌鲁木齐市延安路119号
邮编:830001电话: (0991) 2566193
国外发行: 中国国际图书贸易公司
(北京 399 信箱)

▼ مۇسۇلمان ئالىملىرىمىز ▼

مەھمۇد قەشقەرى تۇغۇلغانلىقىنىڭ 1000 يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن مەملىكەتلىك ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى..... (47)
ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇد قەشقەرى ۋە بۈيۈك تىل قامۇسى ــ «تۈركىي تىللار دىۋانى» ..... ئابلىز ئابدۇرەھىم (49)
مەرىپەتپەرۋەر دىنىي ئۆلىما ئىبراھىم دامۇللا ھاجى .....
..... جارۇللا يۈسۈپ، ئالىم ئىمىن (53)

▼خەلقئارالىق بېرىش-كېلىشلەر▼

جۇڭگو قارىيلىرى خەلقئارالىق قىرائەت مۇسابىقىلىرىگە قاتناشتى .....(29)

▼ مۇبارەك رامىزان ئېيىدىن خەۋەرلەر▼

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى رامىزان مۇناسىۋىتى بىلەن ئېتىتارلىق بەردى .....
مىسىر، لىۋىيە ۋە ئىرانلىق قارىيلار مەملىكىتىمىزدە رامىزانلىق قىرائەتتە بولدى قاتارلىق خەۋەرلەر .....(55)

▼ ئىسلام جەمئىيەتلىرى پائالىيەتلىرى▼

تۈردى ھەسەن، ئالىم ئىمىن، دولقۇن مەكەن قاتارلىقلار خەۋىرى .....(56)

▼ئىسلام مائارىپى▼

ھېببۇللا مەتسەيدى، ئەلقەم ھۈسەن قاتارلىقلار خەۋىرى..... (57)

▼ تۆھپىكار دىنىي زاتلار، ساخاۋەتلىك مۇسۇلمانلار▼

ئۆمەرجان مۇھەممىدى، نىياز ساتتار، گۈلنۇر توختى قاتارلىقلار خەۋىرى .... (61)

▼ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى▼

ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى 2005-يىللىق سانلىرىدىكى ئاساسلىق دىنىي ماقالىلەرنىڭ مۇندەرىجىسى..... (64)

(بۇ سان 2005-يىل12-ئاينىڭ 1-كۈنى نەشردىن چىقتى)

2-نۆۋەتلىك جۇڭگو ئىسلام دىنى ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ھەيئىتى يىغىنى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلدى

ئۆز مۇخبىرىمىز خەۋىرى: 2-نۆۋەتلىك جۇڭگو ئىسلام دىنى ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ھەيئىتىنىڭ 1-سانلىق يىغىنى 2005-يىل 11-ئاينىڭ 21-كۈنىدىن 24-كۈنگىچە بېيجىڭدىكى شىنجاڭ مېھمانخانىسىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمى ئابدۇلىتىپ داموللا ھاجىنىڭ سۆزە «فاتىھە»نى تىلاۋەت قىلىشى بىلەن باشلاندى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ھىلالىدىن چېن گۇاڭيۈەن، جەمئىيەتتە تۇرۇشلۇق مۇئاۋىن رەئىسلىرى مۇھەممەد ئەلى يۈي جېنگۈي، ئەلى لىۋ شۇ شياڭ، مۇھەممەد سەئىد مايۇنفۇ، شەمشىدىن ھاجى، سىددىق ماجۇڭجې، مەسلىھەتچىلەردىن نوئمان ماشىيەن، ئابدۇرەھىم ئىمىن ھاجى، مۇئاۋىن باش كاتىپلار ئىبراھىم خۇڭ چاڭيۇ، مۇستافا ياڭ جىبو، بارات رەجەپ، جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى خالىد ياڭ زۇڭشەن ۋە ئىسلام جەمئىيىتىدىكى ھەر قايسى باشقارما، بۆلۈملەرنىڭ مەسئۇللىرى، ئىسلام دىنى ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ھەيئىتىنىڭ بارلىق ئەزالىرى، ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ئۆلىمالار ۋە ھەيئەتنىڭ كاتىبات گۇرۇپپىسى ئەزالىرى مۇراسىمغا قاتناشتى. دۆلەتلىك دىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جياڭ جىيەنيۈڭ، 3-مەھكىمە(ئىسلام دىنى مەھكىمىسى)نىڭ باشلىقى بەدرىدىن گو چېڭجېن، مۇئاۋىن باشلىقى يۈسۈپ ماجىن قاتارلىقلارمۇ يىغىنغا قاتنىشىپ يېتەكچىلىك قىلدى. يىغىنغا يەنە شىنجاڭدىن مەھمۇد داموللا ھاجى(ئۈرۈمچى شەھىرىدىن)، ئابدۇقادىر مەخسۇم(قەشقەردىن)، تاھىر ھاجى(شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنىدىن) تەكلىپ بىلەن قاتناشتى.

يىغىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا، رەئىس ھىلالىدىن چېن گۇاڭيۈەن يىغىننى ئېچىش نۇتقى سۆزلىدى. مۇھەممەد سەئىد مايۇنفۇ 1-نۆۋەتلىك ھەيئەتنىڭ ئىشلىگەن ئىشلىرىدىن خىزمەت دوكلاتى قىلدى ھەمدە «جۇڭگو ئىسلام دىنى ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ھەيئىتىنىڭ خىزمەت قائىدىلىرى»غا تۇزىتىش كىرگۈزۈش توغرىسىدا چۈشەنچە بەردى. مۇھەممەد ئەلى يۈي جېنگۈي جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ «2-نۆۋەتلىك جۇڭگو ئىسلام دىنى ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ھەيئىتىنىڭ تەشكىل تېپىشى توغرىسىدىكى قارارى»نى ئوقۇپ ئۆتتى. بۇ نۆۋەتلىك ھەيئەت **ھىلالىدىن چېن گۇاڭيۈەن** (خۇيزۇ، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدىن)، **ئابدۇلىتىپ داموللا ھاجى** (ئۇيغۇر، شىنجاڭ خوتەندىن)، **مۇھەممەد سەئىد مايۇنفۇ** (خۇيزۇ، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدىن)، **ھەبىبۇللا شې شىخلىن** (خۇيزۇ، نىڭشيادىن)، **نوئمان ماشىيەن** (خۇيزۇ، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدىن)، **ھاجى ئەكبەر قوچۇر** (قازاق، شىنجاڭ ئالتايدىن)، **نىياز قارى ھاجى** (قىرغىز، شىنجاڭ ئاقتۇدىن)، **ئابدۇللا ماچاڭچىك** (دۇڭشياڭ، چىڭخەيدىن)، **يۈسۈپ مائەنتەي** (خۇيزۇ، ئۈرۈمچىدىن)، **مۇھەممەد نۇرىددىن مېن شىڭگۈاڭ** (خۇيزۇ، گەنسۇدىن)، **سۇلايمان ما كەيشەن** (خۇيزۇ، يۈننەندىن)، **مۇسا نۇرىددىن لۇ جىنخۇ** (خۇيزۇ، خېنەندىن)، **جۇمە داۋۇد** (ئۇيغۇر، شىنجاڭ قەشقەردىن)، **رەھمىتۇللا ھىدايىتۇللا** (ئۇيغۇر، شىنجاڭ شايارىدىن)، **ئابدۇقادىر ئۆمەر داموللا** (ئۇيغۇر، شىنجاڭ غۇلجا شەھىرىدىن)، **ئادىلجان ھاجى كېرىم** (ئۇيغۇر، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدىن)، **ئابدۇۋاھاب سۇڭ ئېنلىن**(خۇيزۇ، جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىدىن)دىن ئىبارەت 17 نەپەر ئۆلىمادىن تەركىب تاپتى. رەئىس ھىلالىدىن چېن گۇاڭيۈەن ھەيئەت مۇدىرلىقىغا، ئابدۇلىتىپ داموللا ھاجى مۇئاۋىن مۇدىرلىققا، مۇھەممەد سەئىد مايۇنفۇ مۇئاۋىن مۇدىر قوشۇمچە ئىجرائىيە كاتىپلىققا تەكلىپ قىلىندى، شۇنداقلا مۇھەممەد سەئىد مايۇنفۇ، ئادىل ھاجى كېرىم، ئابدۇۋاھاب سۇڭ ئېنلىن، نەبىل ماجۇڭپىڭ، ئابدۇللا جىن رۇبىڭ، مۇھەممەد شېرىپ داموللا ھاجى(شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنىدىن)لاردىن كاتىبات گۇرۇپپىسى تەشكىل قىلىنىپ، مۇھەممەد سەئىد مايۇنفۇ گۇرۇپپا باشلىقى، ئادىل ھاجى كېرىم مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى بولۇپ تەينىلەندى. يىغىندا دۆلەتلىك دىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جياڭ جىيەنيۈڭ سۆز قىلىپ، ئۆتكەن نۆۋەتلىك جۇڭگو ئىسلام دىنى ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ھەيئىتىنىڭ ئىشلىگەن خىزمەتلىرىنى مۇئدىيەنلەشتۇردى ۋە بۇ نۆۋەتلىك ھەيئەتنى تەبرىكلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا ھەيئەتنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەتلىرى ھەققىدە كۆتتىدىغان ئۇمىدلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

يىغىن جەريانىدا ھەيئەت ئەزالىرى «يېڭى ۋەز-تەبلىغلەر»نىڭ 3-توپلىمىغا تەييارلانغان 11 پارچە ماقالىنى بىر-بىرلەپ مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتتىپ چىقتى. بۇ ماقالىلەر توغرىسىدا يىغىندىن ئىلگىرىمۇ مەخسۇس بىر گۇرۇپپا قەشقەر، ئۈرۈمچىلەرگە بېرىپ سۆھبەت ئۇيۇشتۇرۇپ پىكىر ئالغانىدى. يىغىندا يەنە ھەيئەت ئەزالىرى يېڭى «ۋەز-تەبلىغلەر»نىڭ 4-توپلىمىنىڭ ماقالە تېمىلىرىنى ھەم ھەيئەتنىڭ يېقىنقى بىر مەزگىللىك خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرىنى مۇزاكىرە قىلدى. يىغىن ئاخىرىدا 2-نۆۋەتلىك ھەيئەتنىڭ 1-سانلىق يىغىنىنىڭ يەتتە ماددىلىق قارارى ماقۇللاندى. (ش)

ھەدىس شەرىف تونۇشتا ئومۇمىي بايان*

مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجى

بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم

(ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

مەشھۇر ھەدىس كىتابى «سەھىھۇلبۇخارى»

ھەدىس كىتابلىرى ئىچىدە ئاساسلىق مۇتۇنەر ئالتە پارچە كىتاب بولۇپ، ئۇلار «كۇتۇبى ستتە» ياكى «سىھاھىستتە» ياكى «ئۇممۇھات ستتە» دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇلار «سەھىھۇلبۇخارى»، «سەھىھ مۇسلىم»، «سۇنەن ئەبۇ داۋۇد»، «جامىئ تىرمىزى»، «سۇنەن نەسەئى»، «سۇنەن ئىبن ماجە» لەردىن ئىبارەت. بەزى ئالىملار «سۇنەن ئىبن ماجە»نىڭ ئورنىغا ئىمام مالىكنىڭ «مۇئەتتا»كىتابىنى قويىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا «سەھىھۇلبۇخارى» ئەڭ سەھىھ، ئەڭ نوپۇزلۇق ھېسابلىنىدۇ. ئۇ قۇرئاندىن قالسىلا ئەڭ ئىشەنچلىك دەپ قارىلىدۇ.

ئىمام بۇخارى ئۆز دەۋرىدە ۋە ئۇنىڭدىن بۇرۇن يېزىلغان ھەدىس كىتابلىرىدا سەھىھ، زەئىپ ھەدىسلەرنىڭ ئارىلاش ئىكەنلىكىنى، ھەدىس ئالىملىرى بولمىغان كىشىلەرنىڭ ھەدىسلەرنىڭ سەھىھ ياكى زەئىپلىكىنى پەرق قىلالمايدىغانلىقىنى، ھەدىسلەرنىڭ مۇئۆزلار بويىچە بۆلۈنمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، «سەھىھۇلبۇخارى» كىتابىنى تۈزۈپ چىقىش نىيىتىگە كەلگەن. ئىمام بۇخارىنىڭ ئۇستازى ئىسھاق ئىبن ئىبراھىمنىڭ شاگىرتلىرىغا: ''پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەھىھ ھەدىسلىرىدىن بىرەر قىسقا توپلام تۈزگەن بولسىڭلار ئىكەن'' دېگەن سۆزى ئىمام بۇخارىنىڭ يۈرىكىگە نىيىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تۈرتكە بولغان. ئىمام بۇخارى «سەھىھۇلبۇخارى»نى ئۆزى ئىگىلىگەن 600 مىڭ ھەدىسنىڭ ئىچىدىن ئەڭ سەھىھ ھەدىسلەرنى تاللاش ئارقىلىق 16 يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ تۈزۈپ چىققان.

ئىمام بۇخارى مۇنداق دەيدۇ: ''ھەر بىر ھەدىسنى بېكىتىپ كىتابىمغا كىرگۈزۈش ئالدىدا، غۇسلى قىلىپ ئىككى رەكئەت نامаз ئوقۇپ، ئاللاھ تائالاغا ئىستىخارە قىلىپ ئاندىن يازاتتىم''. ئىمام بۇخارى «سەھىھۇلبۇخارى»نى يېزىپ تاماملىغاندىن كېيىن ئۇنى ئىمام ئەھمەد ئىبن ھەنبەل، يەھيا ئىبن مەئىن، ۋەلى ئىبن مەدىنى قاتارلىق ئالىملارغا كۆرسەتكەن. ئۇلار كىتابنىڭ سەھىھ ھەدىسلەردىن تاللىنىپ تۈزۈلگەنلىكىنى ماختاپ ئاپىرىن ئوقۇشقان. شۇ چاغلاردىن باشلاپ ھازىرغا قەدەر ھەر بىر دەۋر ئالىملىرى «سەھىھۇلبۇخارى»نىڭ ھەممە ھەدىس كىتابلىرىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى بىردەك ئېتىراپ قىلىپ كەلگەن. زەھەبى «ئىسلام تارىخى»دېگەن كىتابىدا: ''«سەھىھۇلبۇخارى» ئىسلام كىتابلىرى ئىچىدە قۇرئاندىن قالسىلا ئەڭ ئۇلۇغ كىتاب. بىرەر كىشى «سەھىھۇلبۇخارى»نى ئوقۇش ئۈچۈن مىڭ پەرسەخ ئۇزۇن يولنى بېسىپ كەلسىمۇ، ئۇنىڭ بۇ سەپىرى ئارتۇق كەتمەيدۇ'' دېگەن. ھەدىس ئالىملىرىنىڭ ئېيتىشىچە، ئىمام بۇخارى: ''بۇ كىتابىمنىڭ ئاللاھ بىلەن ئۆزەمنىڭ ئارىسىدا پاكىت بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن. كىتابىمغا پەقەت سەھىھ ھەدىسلەرنىلا كىرگۈزدۈم. كىتابىم ئۇزىراپ كەتمىسۇن دەپ سەھىھ ھەدىسلەردىن كىرگۈزمىگەنلىرىممۇ بار'' دېگەن. «سەھىھۇلبۇخارى»نى مۇئەللىپنىڭ ئۆزىدىن بۇئاستە توغرىدىن توغرا ئاڭلىغان

*باش قىسمى ژۇرنىلىمىزنىڭ ئوتكەنكى سانىدا

كىشىلەر 90 مىڭغا يەتكەن. ئەبۇ ئابدۇللا مۇھەممەد ئىبن يۈسۇف، ئىبراھىم ئىبن مەئقەل، ھەممەلد ئىبن شاكىر، ئەبۇ تەلھە مەنسۇر قاتارلىق ئالىملار شۇلارنىڭ جۇملىسىدىندۇر. «سەھىھۇلبۇخارى»دىكى ھەدىسلەرنى رىۋايەت قىلغان ساھابىلارنىڭ سانى 183 نەپەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ 31 نەپىرى ئايال ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا رىۋايەت قىلغان ھەدىسلىرى ئەڭ كۆپ بولغان ساھابىلەر ئەبۇ ھۇرەيرە 446 ھەدىس، ئەنەس 268، ئابدۇللا ئىبن ئابباس 217 ھەدىس، ھەزرىتى ئائىشە 242 ھەدىس، جابىر ئىبن ئابدۇللا 90 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بۇخارى مىلادىيە 810-يىلى (ھىجرىيە 194-يىلى) شەۋۋال ئېيىدا بۇخارادا دۇنياغا كەلدى. كىچىكىدىلا ئاتىسى ئۆلۈپ كېتىپ، يېتىملىكتە ئانىسىنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولدى. ئۇ بالىلىق چاغلىرىدىلا ھەدىس ئىلمىگە ئىشتىياق باغلاپ، ئۆزىنىڭ سەئىيى ئىجتىھاتى ئارقىلىق ئاز ۋاقىتتىلا خېلى كامالەت ھاسىل قىلدى. 16 يېشىدا ئابدۇللا ئىبن مۇبارەك ۋەكىئ قاتارلىق ئالىملار تەرىپىدىن يېزىلغان ھەدىس كىتابلىرىنى ياد ئېلىپ چىقتى. مىلادىيە 826- يىلى(ھىجرىيە 210-يىلى) ئانىسى ۋە ئاكىسى ئەھمەد بىلەن بىللە مەككىگە سەپەر قىلىپ، ھەج پەرزىنى ئادا قىلغاندىن كېيىن ھەدىس تەھسىل قىلىش مەقسىتىدە مەككىدە قېلىپ قالدى. ئۇ 18 يېشىدا ساھابىلەر ۋە تابىئىنلار توغرىسىدىكى كىتابىنى تەئلىق قىلدى. ئۇ مەدىنىگە بېرىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك قەبرىسى يېنىدا ئاي يورۇقىدا «تارىخ كەبىر» (چوڭ تارىخ) ئىسىملىك ئەسىرىنى يېزىپ چىقتى. ئىمام بۇخارى ھەدىس توپلاش ۋە ھەدىس پېشۋالىرىدىن ھەدىسنى بۇۋاستە ئاڭلاش نىيىتىدە ئىسلام دۇنياسىنى ئايلىنىپ خۇراسان، ئىراق، سۇرىيە، ھىجاز، يەمەن، مىسىر قاتارلىق جايلارنى كېزىپ چىقتى. ئىمام بۇخارىنىڭ مىڭدىن ئارتۇق ھەدىس ئۇستازلىرىدىن ھەدىس ئاڭلاپ ئۆگەنگەنلىكى ۋە رىۋايەت قىلغانلىقى سۆزلىنىدۇ. ئەھمەد ئىبن ھەنبەل، يەھيا ئىبن مەئىن، ئىسھاق ئىبن راھۇەي، ئەبۇ بەكرى ئىبن شەيبە، ئەبۇ نەئىم ئىسپاھانىلار شۇ ھەدىس ئۇستازلىرىنىڭ جۇملىسىدىندۇر. ئۇ ئىمام شافىئىدىن ھەدىس ئۆگەنگەن بولسىمۇ ئەمما «سەھىھۇلبۇخارى»دا ئۇنىڭدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىس يوق. ئىبن ھەجەر ئەسقەلانى ئىمام بۇخارى ھەدىس رىۋايەت قىلغان مۇھەددىسلەرنى مۇنداق بەش دەرىجىگە بۆلگەن: بىرىنچى، تابىئىنلاردىن ھەدىس رىۋايەت قىلغۇچى مۇھەددىسلەر، ئۇلار مۇھەممەد ئىبن ئابدۇللا ئەنسارى، مەككى ئىبن ئىبراھىم، ئەبۇ ئاسىم، ئابدۇللا ئىبن مۇسا، ئەبۇ نەئىم قاتارلىقلار؛ ئىككىنچى، يۇقىرىقىلار بىلەن زامانداش ئۆتكەن، لېكىن تابىئىنلار بىلەن مۇلاقات بولۇشقا مۇيەسسەر بولمىغانلار، ئۇلار ئىبن ئىياس، ئابدۇلئەلا قاتارلىقلار؛ ئۈچىنچى، تابىئىنلار زامانىدىن كېيىنكىلەر، ئۇلار سۇلايمان ئىبن ھەرب، قۇتەيبە ئىبن سەئىد، يەھيا ئىبن مەئىن، ئەھمەد ئىبن ھەنبەل قاتارلىقلاردۇر؛ تۆتىنچى، ئىمام بۇخارىنىڭ زامانداشلىرى؛ ئۇلار مۇھەممەد ئىبن يەھيا زۇھلى، ئەبۇ ھاتەم رازى، ئابدۇ ئىبن ھەمد قاتارلىقلار؛ بەشىنچى، ئىمام بۇخارىغا شاگىرت قاتاردا ھىسابلىنىدىغانلار (زۆرۈر بولغاندا ئىمام بۇخارى بۇلاردىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان)، ئۇلار ئابدۇللا ئىبن ھەمماد ئامۇلى، ئابدۇللا ئىبن ئەبۇ قازى خارەزمى قاتارلىقلار. ئىمام بۇخارى بۇلاردىن ھەدىس رىۋايەت قىلىش بىلەن ئۆزىنىڭ ''مۇھەددىس بولغان ئادەم ئۆزىدىن ئۇستۇن، ئۆزى بىلەن تەڭ ۋە ئۆزىدىن تۆۋەن كىشىلەردىن ھەدىس رىۋايەت قىلمىغۇچە كامالەتكە يەتكەن بولمايدۇ'' دېگەن سۆزىنى ئىسپاتلىغان.

ئىمام بۇخارىنىڭ دەرس سورۇنىغا يۈزلىگەن تالىپلار ھازىر بولاتتى. ئىمام بۇخارىدىن ھەدىس ئۆگەنگەن ۋە ھەدىس رىۋايەت قىلغان شاگىرتلارنىڭ 70 مىڭدىن ئاشىدىغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ. مۇسلىم ئىبنِ ھەججاج، تىرمىزى، ئەبۇ زەرئە، ئەبۇ بەكرى ئىبن خۇزەيمە قاتارلىق چوڭ مۇھەددىسلەرمۇ شۇلارنىڭ جۇملىسىدىن ئىدى. ئىمام بۇخارىنىڭ ھەدىس ئىلمىدىكى ئىقتىدار ۋە تالانتى، ئىلمىگە بولغان مۇھەببىتى ئادەتتىن تاشقىرى ئىدى. ئۇ ھەمىشە خاتىرىسىگە كەلگەن نەرسىلەرنى خاتىرىلەپ ماڭاتتى. ئۇخلاپ ياتقان چاغلىرىدىمۇ ئون نەچچە قېتىم ئورنىدىن تۇرۇپ خاتىرىسىگە كەلگەنلەرنى خاتىرىلەپ ماڭىدىغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ. ئىمام بۇخارى ئۆزىنىڭ 100 مىڭ سەھىھ ھەدىسنى ۋە 200 مىڭ غەيرىي سەھىھ ھەدىسنى يادا بىلىدىغانلىقىنى ئېيتقان. ئىمام تىرمىزى: ''ھەدىسلەرنىڭ ئىسنادلىرى ۋە راۋىلارنىڭ تارىخلىرىنى ئىمام بۇخارىدەك پىششىق بىلىدىغان ئادەمنى ئىراق ۋە خۇراسان زېمىنلىرىدا ئۇچراتمىدىم'' دېگەن. ئىمام بۇخارىنىڭ ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى ناھايىتى كۈچلۈك بولۇپ، بالا چاغلىرىدىلا 70 مىڭ ھەدىسنى يادا

ئالغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ. ئۇ ھەدىسلەرنى بىر قېتىم ئوقۇش بىلەن يادلىۋالاتتى. بۇنى كۆرگەن ساۋاقداشلىرى ئۆزئارا: ''بۇ بالا كەلگۈسىدە ئادەتتىن تاشقىرى بىر كامالەت ساھىبى بولىدۇ، بۇنىڭغا ھېچكىم يېتىشەلمەيدۇ'' دەيىشەتتى. ئىمام بۇخارى بەسرە شەھرىگە بارغاندا جامە مەسچىتىدە: '' ئى ئىلىم ئەھلىلىرى، شەھرىمىزگە ئىمام بۇخارى قەدەم تەشرىپ قىلدى'' دەپ جاكارلانغان. بۇ چاغدا تېخى ياش يىگىت بولغان ئىمام بۇخارى مەسچىتنىڭ بىر تۈۋرۈكى يېنىدا نامаз ئوقۇۋاتاتتى. ئىلىم مۇھەببىتى كۆڭلىگە ئورناشقان خەلقلەر ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ، ئۇنى ئورۇپلىپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، ھەدىستىن دەرس ئۆتۈپ بېرىشىنى ئۆتۈنگەن. ئىمام بۇخارىنىڭ ھەدىس سورۇنىغا مىڭلىغان مۇھەددىسلەر يىغىلىپ ئۇنىڭدىن ھەدىس تىڭشىغان. ئىمام بۇخارى خالايىققا: ''مەندىن ھەدىس سورۇنى تۈزۈپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلدىڭلار. مەن تېخى يېشىم كىچىك ئادەممەن. شۇنداق بولسىمۇ سىلەرگە شەھرىڭلاردىكى ھەدىسشۇناسلار سىلەرگە سۆزلەپ باقمىغان يېڭى ئىسنادلار بىلەن ھەدىس رىۋايەت قىلىپ بېرەي'' دېگەن. سورۇن ئەھلى ئۆزلىرىنىڭ مەنمۇن بولغانلىقىنى بىلدۈرۈشكەن. بۇخارىنىڭ دەۋرىدە سەمەرقەند شەھىرىدە نەچچە يۈز مۇھەددىس بار ئىدى. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ ئىمام بۇخارىنى سىناپ كۆرۈش مەقسىتىدە يەتتە كۈن تەييارلىق قىلغان. ئۇلار ئىمام بۇخارىنىڭ سىناش ئۈچۈن ھەدىسلەرنىڭ ئىسنادلىرىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئوڭىتەي-توڭىتەي قىلۋەتكەن. بۇنىڭ بىلەن بۇخارىنى سىنىغان ۋاقىتتا بۇخارى قىلچە يېڭىلمىغان. ئىمام بۇخارى باغداد شەھرىگە كىرگەندە بۇ يەردىكى مۇھەددىسلەر ئۇنى سىناش ئۈچۈن يۈز ھەدىسنى تاللاپ چىقىپ ئۇلارنىڭ تېكىستلىرىنى ۋە ئىسنادلىرىنى بىر-بىرىگە يۆتكەپ ئارىلاشتۇرۇپ، ئون ئادەمنى تەيىنلەپ ھەر بىرىگە بۇخارىدىن سوراش ئۈچۈن ئون ھەدىسنى بۆلۈپ بەرگەن، كىشىلەر توپلانغان چوڭ بىر سورۇندا ئون ئادەم بىر-بىرلەپ بۆلۈپ بېرىلگەن ھەدىسلەرنى بۇخارىدىن سوراشقا باشلىغان. ئىمام بۇخارى ھەدىسلەرنىڭ ھەممىسى ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ بولغىچە ''بۇ ھەدىسلەرنى ئۇقمايمەن'' دەپ تۇرغان. ئاخىرىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان يۈز ھەدىسنىڭ تېكىستلىرىنى ۋە ئىسنادلىرىنى بىر-بىردىن تۈزىتىپ، توغرىلاپ سورۇندا ئوقۇپ چىققان. شۇنىڭ بىلەن سورۇن ئەھلى ھەممىسى قايىل بولۇپ، ئىمام بۇخارىنىڭ سەۋىيىسىنىڭ ئاجايىپ يۇقىرىلىقىنى ئېتىراپ قىلىشقان.

ئىمام بۇخارى ئىسلام فىقھىشۇناسلىقىدا مۇجتەھىد ئىمامىلاردىن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن «سەھىھۇلبۇخارى» كىتابى نۇرغۇن فىقھى مەسىللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. ئۇنىڭ ھەدىسلەرنى بابلارغا بۆلۈشتە ۋە بابلارنىڭ ماۋزۇلىرىنى قويۇشتا ئۆز ئەقلىگە تايىنىپ ئىجتىھاد بىلەن ئىش كۆرگەنلىكىدىن ئۇنىڭ فىقھى جەھەتتىكى ۋە ھەدىسلەردىن شەرئىەت ئەھكاملىرىنى ئىستىنبات يولى بىلەن چىقىرىشتىكى ماھارىتىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ئىمام بۇخارى ئىلىم تەلەپ قىلغۇچىلارغا ھەمىشە نەسىھەتلەرنى قىلىپ تۇراتتى. ئەبۇل ئابباس ۋەلىد ئىبن ئىبراھىم ئىبن زەيىد ھەمەدانى ئىلىم تەھسىل قىلىش يولىغا كىرگەندىن كېيىن، ئىلمى ھەدىس بىلەن شۇغۇللىنىشنى نىيەت قىلىپ ئىمام بۇخارىنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپ ئۆز مەقسىتىنى بايان قىلغان. ئىمام بۇخارى ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: ''ئى ئوغلۇم، ئەتراپلىق پىكىر يۈرگۈزۈپ، بىرەر ئىلمنى ئۆگىنىشنىڭ پايدىسى ۋە ئۇنىڭدىن كېلىدىغان نەتىجىلەرنى ئوبدان ئويلانماستىن، يولدا دۇچ كېلىدىغان جاپا-مۇشەققەتلەرنى يېڭىشقا ئىقتىدارىڭ بار-يوقلۇقىنى بىلمىستىن ئىلگىرى بۇ يولغا قەدەم بېسىشىڭ مۇۋاپىق كەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەدىس ئىلمىنى تەھسىل قىلىش توغرىسىدا ئوبدان ئويلىنىپ باق'' دېگەن. ئەبۇ ئابباس ھەمەدانى: '' ئى مۆھتەرەم ئۇستاز، ئۇنداق بولسا بۇ توغرىدا ماڭا كۆپرەك يولىورۇق بەرسىڭىز، تاكى مەن ئۆزەمنىڭ بۇ ئىشتا ئىقتىدارىم بار-يوقلۇقىنى دەڭسەپ باقاي. ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغانلىقىمنى ئويلىنىپ باقاي'' دېگەندە، ئىمام بۇخارى ئۇنىڭغا يېزىلسا ئىككى بەت كېلىدىغان نەسىھەتلەرنى قىلغاندىن كېيىن: ''مەن ئۆمرۈم بويى تۇرلۇك چاغلاردا خىلمۇخىل ئۇستازلاردىن ئاڭلىغان نەسىھەتلەرنىڭ خۇلاسىسىنى ساڭا بايان قىلدىم. ئەمدى سەن ئۆز ھالىڭغا قاراپ ئىش كۆرەرسەن'' دېگەن. ئەبۇل ئابباس ھەمەدانى مۇنداق دەيدۇ: ''ئىمام بۇخارى ھەزرەتلىرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قاتتىق تەسىرلەندىم. ھەدىس تەھسىل قىلىش يولىنىڭ جاپالىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ، ئۆزەمنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئاجىزلىقىنى ھېس قىلدىم ۋە تېڭىرقاش دەرياسىغا چۆكۈپ نېمە قىلىشىمنى بىلمەي ئولتۇرۇپ قالدىم. بۇ جەھەتتە

ئەھلىيەتسىزلىكىمدىن غايەت ئۆكۈندۈم. ئىمام بۇخارى ئەھۋالىمنى چۈشىنىپ تەكرار سۆز باشلاپ: 'ئى ئەزىز ئوغلۇم، بۇنداق مۇشەققەتلەرگە چىداش ئىقتىدارىڭ بولمىسا فىقھى ئىلمىنى تەھسىل قىلىشقا تۇتۇنغىن، بۇ ساڭا يەڭگىل توختايدۇ. ھەتتا ئۆيدە ئولتۇرۇپ ئۆگەنسەڭمۇ مۇمكىن بولىدۇ. فىقھى ئىلمىنى ئۆگەنسەڭ، ھەدىسلەرنى مۇھەددىسلەرنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلاش ئۈچۈن شەھەرمۇ شەھەر، سەھرامۇ سەھرا كېزىپ يۈرۈپ مۇساپىر بولۇشقا مەجبۇر بولمايسەن. فىقھى ئىلمىمۇ شەرەپلىك ئىلىمدۇر' دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ھەدىس ئىلمىنى تەھسىل قىلىشتىن ۋاز كېچىپ فىقھى ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشتىم. ئاخىرى فىقھى ئىلمىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدىكى ئالىملىرىدىن بولۇپ قالدىم".

ئىمام بۇخارى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىنقى چاغلىرىدا نىشاپۇردىن ئايرىلىپ، بۇخاراغا قايتىپ كەلگەن. بۇ چاغدا خۇراسانىنىڭ ئەمىرى خالىد ئىبن ئەھمەد ئۇنىڭ ئۆز بالىلىرىغا خاس ئوقۇتقۇچى بولۇپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىپ ئىمام بۇخارىنى چاقىرتقان. ئىمام بۇخارى ئىلمىنى يالغۇز ئەمرىنىڭ بالىلىرىغا ئەمەس، بەلكى ئاممىغا ئارىسىدا تارقىتىش نىيىتى بارلىقىنى ئېيتىپ ئەمرىنىڭ تەلىپىنى رەت قىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئەمىر بۇخارادىكى ئالىملارنى ئىمام بۇخارىغا قارشى قۇتراتقان. بۇخارا ئۆلىمالىرىدىن بەزىلىرى ئىمام بۇخارىغا تۆھمەتلەرنى چاپلىغان. ئەمىر ئىمام بۇخارىنى سەمەرقەندىكى خەرتەڭ دېگەن جايغا سۈرگۈن قىلغان. ئىمام بۇخارى ھىجرىيە 256-يىلى(مىلادىيە 870-يىلى) روزا ھېيت كېچىسى خۇپتەن نامىزىدىن كېيىن ۋاپات بولۇپ، روزا ھېيتىنىڭ 1-كۈنى دەپنە قىلىنغان. ئۇ بۇ چاغدا 62 ياش ئىدى. ئىمام بۇخارىنىڭ قەبرىسى خەرتەڭ دېگەن جاينىڭ سەمەرقەند شەھىرىدىن سەككىز كىلومېتر كېلىدىغان يېرىگە قويۇلغان.

ئىسلام ئۆلىمالىرى «سەھىھۇلبۇخارى»غا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇنى شەرھلەش، قىسقارتىپ تۈزۈش ۋە راۋىلارنىڭ تەرجىمىھالىنى يېزىپ چىقىش جەھەتلەردە نۇرغۇن ئىشلارنى قىلغان. «كشف الظنون» (كەشپۇززۇنۇن) كىتابىنىڭ بايانىغا ئاساسلانغاندا، «سەھىھۇلبۇخارى»غا يېزىلغان شەرھلەرنىڭ تۈرى 82 خىلغا يەتكەن. بۇ شەرھلەرنىڭ ئەڭ نوپۇزلۇقلىرى «فتح البارى» (فەتھۇلبارى)، «عمدة القارى» (ئۈمدەتۈلقارى)، «ارشاد الساري» (ئىرشادۇسسارى)، «تحفة البارى»(تۇھفەتۈلبارى) قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. «فەتھۇلبارى» ئىبن ھەجەر ئەسقەلانى(ھىجرىيە 852-يىلى ‹مىلادىيە 1449-يىلى› ۋاپات بولغان) نىڭ ئەسىرى بولۇپ، ئەسقەلانى بۇ كىتابنى ھىجرىيە 817-يىلى(مىلادىيە 1415-يىلى) يېزىشقا كىرىشىپ، ھىجرىيە 842-يىلى(مىلادىيە 1439-يىلى) تاماملىغان. مۇنداق بىر بۈيۈك كىتابنىڭ مەيدانغا كەلگەنلىكىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن شۇ يىلى شەئبان ئېيىدا چوڭ بىر مۇراسىم ئۆتكۈزۈلگەن. بۇ مۇراسىمغا ئەسقەلانىنىڭ زامانداشلىرىدىن بۈيۈك زاتلارنىڭ ھەممىسى ئىشتىراك قىلغان. بۇ مۇراسىم ئۈچۈن 500 دىنار سەرپ قىلىنغان. بۇ كىتابنىڭ پۈتكەنلىك خەۋىرى تارالغاندىن كېيىن، جايلاردىكى مۇسۇلمان ھۆكۈمرانلىرى كىتابتىن نۇسخا ئالدۇرۇش ئۈچۈن ئالدىراشقان. ھەر نۇسخىسى 300 دىنارغا توختىغان. بۇ ئەسەر تۇنجى بولۇپ ھىجرىيە 1301-يىلى(مىلادىيە 1884-يىلى)، ئىككىنچى قېتىم ھىجرىيە 1319-يىلى(مىلادىيە 1902-يىلى) 11 جىلدلىق قىلىپ مەتبەئەدە بېسىلغان. بۇ ئەسەرنىڭ مۇھەددىسلەر نەزىرىدە قىممىتىنىڭ يۇقىرىلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىشكە شۇ يېتەرلىككى، مۇھەددىس شەۋكانى«سەھىھۇلبۇخارى»غا شەرھ يېزىشنى ئۆتۈنگۈچىلەرگە "لا هجرة بعد الفتح" (مەككە فەتھ قىلىنغاندىن كېيىن ھىجرەتكە ھاجەت يوق، يەنى فەتھۇلبارى يېزىلغاندىن كېيىن، يەنە شەرھ يېزىشقا ھاجەت يوق دېگەن مەنىدە) دېگەن.

«ئۈمدەتۈلقارى»نى مۇھەددىس بەدرىدىن ئەينى(ھىجرىيە 855-يىلى، مىلادىيە 1451-يىلى ۋاپات بولغان) ھىجرىيە 821-يىلى(مىلادىيە 1418-يىلى) رەجەپ ئېيىدا يېزىشقا باشلاپ، ھىجرىيە 847-يىلى(مىلادىيە 1444-يىلى) جامادىيەل ئەۋۋەل ئېيىدا يېزىپ تاماملىغان. بەدرىدىن ئەينى ئەسقەلانى يازغان «فەتھۇلبارى»نىڭ نۇسخىسىنى مۇئەللىپتىن ئارىيەت ئېلىپ پايدىلانغان، ھەتتاكى بەدرىدىن ئەينى كىتابنىڭ بەزى جايلىرىدا «فەتھۇلبارى»دىن ئۈزۈلدۈرمەي بىرەر بەتنى نەقىل ئېلىپ كۆچۈرگەن. بۇندىن باشقا بەدرىدىن ئەينى قىرىملىق رۇكنىددىننىڭكى «سەھىھۇلبۇخارى»غا يازغان شەرھىسىدىن كۆپ پايدىلانغان. رۇكنىددىن بولسا ئەسلى دەشتى قىپچاق پايتەختى بولغان ساراي شەھىرىدىندۇر. ئۇنىڭ ئىسمى ئەھمەد ئىبن مۇھەممەد

بولۇپ، لەقمى رۇكنددىندۇر. ئۇ كېيىنكى چاغلاردا مىسىرغا بېرىپ جامئۇلئەزھەردە مۇدەررىس بولغان. ئۇ «غرائب النوادر»(غەرئىبۇننەۋادىر) ئەسىرىنى يازغان. بەدىردىن ئەينى بۇ ئەسەردىن پايدىلانغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىپ: ''مەن ھىجرىيە 800-يىلى(مىلادى 1398-يىلى)دىن ئىلگىرى شىمالدىكى ئەللەرگە سەپەر قىلىپ بېرىپ، ئۇ يەردە بەزى ئۇستازلىرىمدىن «غەرائىبۇننەۋادىر» ئەسىرىنى قولغا چۈشۈرۈۋالدىم'' دەيدۇ. بەدىردىن ئەينىنىڭ يازغان شەرھىسى ئۇ ھايات ۋاقتىدا «فەتھۇلبارى»دەك شۆھرەت قازىنىپ كېتەلمىگەن. بۇنىڭ سەۋەبى بەدىردىن ئەينىنىڭ شەرھىسىنىڭ ئەسقەلانى شەرھىسىدىن كېيىن مەيدانغا كەلگەنلىكى ۋە ئەينىنىڭ ئەسقالانىغا ئوخشاش دەبدەبىلىك مۇراسىم ئۆتكۈزۈپ داغدۇغا قىلمىغانلىقىدىن بولسا كېرەك ياكى بۇ چاغدا مىسىردا شافئى مەزھىپىدىكىلەرنىڭ مەرتىۋىسى ھەنەفى مەزھىپىدىكىلەرگە قارىغاندا يۇقىرى بولغانلىقىدىن بولۇشمۇ مۇمكىن. «ئۇمدەتۇلقارى»نىڭ پايدىلىق شەرھى ئىكەنلىكىنى ئالىملار ئېتىراپ قىلىشىدۇ.

«ئىرشادۇسسارى»نىڭ مۇئەللىپى ئەھمەد ئىبن مۇھەممەد ئىبن ئەبۇ بەكرى قەستەلانى (ھىجرىيە 933-يىلى، مىلادىيە 1527-يىلى ۋاپات بولغان)دۇر. بۇ شەرھى كىتابى ھىجرىيە 1267-يىلى(مىلادىيە 1851-يىلى) تۇنجى قېتىم بېسىلغان. كىتابنىڭ بىرىنچى ۋە ئۇچىنچى باسمىلىرى 12 جىلدلىق قىلىپ بېسىلغان. ئەمەلىيەتتە بۇ شەرھى ئەسقەلانىنىڭ «فەتھۇلبارى» كىتابىدىن كۆپ مەزمۇنلارنى ئالغا«تۇھفەتۇلبارى» شەيخۇلئىسلام ئەبۇ زەكەرىيا ئەنسارىي(ھىجرىيە 926-يىلى، مىلادىيە 1520-يىلى ۋاپات بولغان)نىڭ يازغان ئەسىرىدۇر.

«سەھىھۇلبۇخارى»غا يېزىلغان شەرھىلەرنىڭ تولىسى ياۋروپا ۋە مىسىر كۇتۇبخانىلىرىدا ساقلانماقتا. بەزى ئۆلىمالار: ''ھەدىس ئىلمىدە مەلەك ھاسىل قىلماقچى بولغانلار ئۇچۇن «فەتھۇلبارى»، ھەنەفى مەزھىپى ئاساسىدا ھەدىسلەردىن ھۆكۈملەرنى چىقىرىش مەقسىتىدە بولغانلار ئۇچۇن «ئۇمدەتۇلقارى» يېتەرلىك، باشقا شەرھلەردىن بىھاجەت بولسىمۇ بولىدۇ'' دېيىشكەن.

«سەھىھۇلبۇخارى»نىڭ باشقىلار تەرىپىدىن قىسقارتىلىپ ئىشلەنگەن نۇسخىلىرى مەيدانغا كەلگەن. ھىجرىيە 675-يىلى(مىلادىيە 1277-يىلى) ۋاپات بولغان ئابدۇللا ئىبن سەئىد ئىسمىلىك ئالىم تەرىپىدىن «سەھىھۇلبۇخارى» قىسقارتىلىپ ئىشلىنىپ ئۇنىڭغا« جمع النهاية فى بدءالخيرى والغاية » (جەمئۇننىھايە فى بەدئىل خەيرى ۋەلغايە) دەپ نام قويۇلغان. بۇ كىتاب تۇنجى قېتىم ھىجرىيە 1302-يىلى(مىلادىيە 1885-يىلى) مىسىردا تاش مەتبەئەدە بېسىلغان.

ھىجرىيە 893-يىلى(مىلادىيە 1488-يىلى) ۋاپات بولغان ئىمام ئەبۇل ئابباس ئەھمەد زەبىدى تەرىپىدىن ئىشلەنگەن «التجريدالسريح لأحاديث الجامع الصحيح» (تەجرىدىلسەرىھ) دەپ ئاتالغان «سەھىھۇلبۇخارى»نىڭ قىسقارتىلما نۇسخىسى ھىجرىيە 812-يىلى(مىلادىيە 1440-يىلى) مەيدانغا كەلگەن. تۇنجى قېتىم ھىجرىيە 1278-يىلى(مىلادىيە 1862-يىلى) مىسىردا بۇلاق مەتبەئەسىدە بىر جىلدلىق قىلىنىپ بېسىلغان. بۇ نۇسخىغا ھىجرىيە 1307-يىلى (مىلادىيە 1890-يىلى) ۋاپات بولغان ئەبۇ تەييەب سەدىق ھۇسەينى بۇخارى تەرىپىدىن «غون البارى لحلى ادلة البخارى » (ئەۋنۇلبارى لىھىللى ئەدىللەتۇلبۇخارى) نامىلىق شەرھ يېزىلغان. «سەھىھۇلبۇخارى» راۋىلىرىنىڭ ۋە ئۇنىڭدا تىلغا ئېلىنغان باشقىلارنىڭ تەرجىمىھالى توغرىسىدا ئەبۇ نەسرى كەلا بازى، ئىبن ھەجەر ئەسقەلانى، ئەبۇ بەكرى ئىسپاھانى، ئەبۇل فەزلى مەقدەسى، ئابدۇغەنى بوھرانى قاتارلىقلار تەرىپىدىن يېزىلغان مەخسۇس ئەسەرلەر مەيدانغا كەلگەن.

«سەھىھۇلبۇخارى»دىكى ھەدىسلەرنى ئىزدەپ تېپىشنى ئاسانلاشتۇرۇش ئۈچۇن ئەينى زاماندىكى ئىستانبۇل فاتىھ جامئەسى مۇدەررىسلىرىدىن مۇھەممەد شەرىف تەرىپىدىن « مفتاح الصحيح البخارى» (مىفتاھۇ سەھىھۇلبۇخارى) نامىلىق ئەسەر يېزىلغان. بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ھەدىس شەرىفتە قايسى ھەدىسنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ئەڭ بېشىدىكى سۆزنىگە قاراپ ئوڭايلا تاپقىلى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۇن بۇ كىتاب پايدىلىق ئەسەر ھېسابلىنىدۇ.

شۇنىڭدەك مەدىنە مۇنەۋۋەرە ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇتۇش كافېدراسىنىڭ ئەزالىرىدىن شەيخ ئابدۇللا ئىبن مۇھەممەد غەنىمان يۇقىرىقى مەقسەتتە ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە ھەدىسلەرنىڭ باش ھەرپىگە قاراپ «سەھىھۇلبۇخارى»دىكى ھەدىسلەرنىڭ ئورۇنلىرىنى تېپىشتا تازا ئەسقاتىدىغان «دەلىلۇلقارى» (دليل القارئ الي موانع الحديث في صحيح البخارى) كىتابىنى تۇزۇپ چىققان.

(داۋامى بار)

كېسەل، شىپا، ئەجەل

شىھابىدىن ئابدۇلئەھەت دامۇللا ھاجى

بىسمىللاھىرراھمانىرراھىم

(ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

بىر مۇسۇلمانغا نىسبەتەن، كېسەل، شىپا ۋە ئەجەلنىڭ پەرقىنى ۋە مۇناسىۋىتىنى توغرا تونۇش ئەھكام فۇرۇئۇددىن (ئىسلام دىنىنىڭ ئىككىلەمچى يەنى ئەھكام) مەسىلىسى بولماستىن، بەلكى ئۇسۇلۇددىن (ئىسلام دىنىنىڭ بىرلەمچى يەنى ئەقىدە) مەسىلىلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. كونكرېتراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئىمان مەسىلىسىدۇر. ئىسلام دىنىدا ئەھكامدا خاتا چۈشەنچىدە بۇلۇنسا گۇناھ قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ ۋە ئەپۇ قىلىنىش دائىرىسىگە كىرىدۇ. ئىمان-ئەقىدىدە خاتا چۈشەنچىدە بۇلۇنسا دىندىن چەتنىگەنلىك بولىدۇ. شۇڭا، توغرا ئەقىدە تۇرغۇزۇش بىر مۇئمىن ئۈچۈن ئىنتايىن يۇكسەك ئەھمىيەتكە ئىگە.

ھەممە ئادەمدە ئوخشىمىغان دەرىجىدە مەنىۋى ۋە جىسمانىي كېسەللەر بولىدۇ، بىراق مەنىۋى كېسەللەر تەنىنى ئاغرىتمىغاچقا ئادەملەر ئۇنىڭغا ئانچە ئېتىبار بىلەن قاراپ كەتمەيدۇ، جىسمانىي كېسەللەر جانىنى ئاغرىتىدىغان بولغاچقا ئۇنىڭغا بەكرەك ئەھمىيەت بېرىدۇ. ماھىيەتتە تەندىكى كېسەلدىن قەلب(روھ)تىكى كېسەل ئېغىر ھەم پاجىئەلىك بولىدۇ. روھىيەتتىكى كېسەللىك ئازغۇنلۇقتۇر. بۇ خىل كېسەلگە مۇپتىلا بولغان كىشى

ئاسانلىقچە ئۆزىنى كېسەل دەپ قارىمىغاچقا ئۆزىگە دورا ئىزدىمەيدۇ. چۈنكى بۇ جەھەتتە ئۇنىڭ ئىممۇنىتېت كۈچى ئاجىز ياكى يوق بولىدۇ. بىراق مەنىۋى جەھەتتە ھەممە ئادەم ئوخشاشلا غاپىل ۋە ئازغۇن بولۇۋەرمەيدۇ. شۇڭا، يۇقۇملانغانلارغا شەك-شۇبھە، شەھۋەت-زالالەت ۋىرۇسىنى ئۆلتۈرىدىغان دورا (ھىدايەت)نى بېرىش ساغلام ئادەملەرنىڭ ئىمانىي بۇرچىدۇر. روھىيەت كېسەللىكىدىن قۇتۇلالايدىغانلار ئەلۋەتتە جىسمانىي كېسەللىكىدىنمۇ قۇتۇلالايدۇ.

كېسەل بىر ھادىسە، داۋالاش بولسا بىر سەۋەب، ئەمما بەزى كېسەللەر ساقىيىدۇ ، بەزى كېسەللەر ئۆلۈپ كېتىدۇ . ئۆلۈپ كەتكەن كېسەللەرنىڭ ئەجىلى توشقان بولىدۇ(چۈنكى ئەجەل كېسەل ئەمەس، بەلكى مۇقەررەرلىك)، ساقايغانلارغا داۋالاش ئۇنۇم بەرگەن بولىدۇ. ئەجەل بولسا كېسەل ۋە باشقا سەۋەبلەرگە يوشۇرۇنغان بولىدۇ . شۇڭا، قايسى كېسەل، قايسى ساق ئادەم قايسى ۋاقىتتا ئۆلۈپ كېتىدۇ ، بۇنىڭغا ھېچكىم بىر نېمە دېيەلمەيدۇ. دوختۇرنىڭ دىئاگنوز قويۇپ بەرگەن دورىسى ئەجەلگە پايدا قىلمىسىمۇ كېسەلگە پايدا قىلىدۇ. شۇڭا، داۋالىنىشنى قوبۇل قىلىش كېرەك . داۋالىنىشنى رەت قىلىش جاھىللىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، چۈنكى **ئاللاھ تائالا ھەرقانداق كېسەلنى شىپا سى بىلەن چۈشۈرگەن ، ئۇنى بىلگەنلەر بىلىدۇ ، بىلمىگەنلەر بىلمەيدۇ**'' (ئەھمەد رىۋايىتى). بىلمەسلىك گۇناھ ئەمەس، ئەمما بىلىپ تۇرۇپ ساقايتىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماسلىق ئېغىر گۇناھ .

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرىدىكى ھەدىسى كەڭ مەنىنى ئىپادىلەيدۇ،ھەتتا جان ئالىدىغان، دوختۇر داۋالىيالمايدىغان كېسەللەرنمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دوختۇر داۋالىيالمايدىغان كېسەللەرگىمۇ ئاللاھ تائالا ئەسلىدە ساقايتالايدىغان دورىلارنى ياراتقان. لېكىن، ھازىرچە مەزكۇر دورىلارنىڭ ئىلمىنى ئۆز ھېكمىتى بىلەن ئىنسانلاردىن يوشۇرغان ھەمدە ئاشۇ كېسەللەرنى ساقايتىدىغان ئۇسۇلنى ئۇلارغا بەخش ئەتمىگەن. ئاللاھ بىلدۇرمىگەن نەرسىلەرنى ئىنسان ھەرگىز بىلەلمەيدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شىپانى دورىنىڭ كېسەلگە مۇۋاپىق كېلىشىگە باغلاپ قەيت قىلغان. چۈنكى ھەرقانداق مەخلۇق(يارالغۇچى)نىڭ زىددى(قارشىسى) بولىدۇ، شۇنىڭدەك ھەرقانداق كېسەلنىڭمۇ ئۆزىگە قارشى زىددى(دورىسى) بولىدۇ. شۇ ۋەجىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دورىنىڭ كېسەلگە مۇۋاپىق كېلىشىنى ساقىيىشنىڭ شەرتى قىلىپ چۈشەندۈرگەن. دورا مىقدار، سۈپەت، تەبىئەت.....جەھەتتىلەردە كېسەلنىڭ دەرىجىسىدىن ئېشىپ كەتسە يەنە باشقا بىر كېسەلنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئەگەر ئاز بولۇپ قالسا كېسەلگە كۈچى يەتمەيدۇ.شۇڭا، ۋاقىت، بەدەن، شارائىت قاتارلىق ئامىللار بىر-بىرىگە ئۇيغۇن بولغان شەرت ئاستىدا كېسەل ساقىيىدۇ.

بەزى كىشىلەر شەرت-شارائىتى تۇرۇپ كېسەلنى داۋالاتماي، تەقدىرگە يۆلىنىۋېلىپ ھېچقانداق سەۋەب قىلماي ئاللاھ تائالانىڭ سەۋەبتىن ئىبارەت تەقدىرىنى ئىنكار قىلىدۇ. مانا بۇ، تەقدىرگە ئىشىنىمەن دەپ تەقدىرنى ئىنكار قىلغانلىق. ئەبۇ خۇزامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ''مەن: 'ئى رەسۇلۇللاھ بىز ئوقۇغان رۇقيە(ئاغرىقتا ئاللاھتىن شىپالىق تىلەپ ئوقۇلىدىغان دۇئا)، بىز ئىشلىتىدىغان دورا،بىز قىلىدىغان ھوشيارلىق ئاللاھنىڭ تەقدىرىدىن بىرەر نەرسىنى توسۇپ قالالامدۇ؟' دېسەم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: **'ئۇمۇ ئاللاھنىڭ تەقدىرىنىڭ جۈملىسىدىندۇر'** دېدى''(تىرمىزى رىۋايىتى) دېگەن بۇ ھەدىس سەۋەب-نەتىجە قانۇنىيىتىنىڭ ئىسلامىي ئاساسىدۇر. كىمكى سەۋەب-نەتىجە قانۇنىيىتىنى ئىنكار قىلىپ، تەقدىرگە يۆلىنىۋېلىپ سەۋەب قىلمىسا، ئۇ تەقدىرنى ئىنكار قىلغان بولىدۇ. بۇ مەندىن ئېلىپ ئېيتقاندا، تەقدىر قانۇنىيەتتۇر. تەقدىر(بارچە شەيئىلەردىكى قانۇنىيەتلەر)نى پۈتۈن ئىنسانىيەت باشتىن-ئاخىر تەتقىق قىلىپ كۆزەتسىمۇ ئىگىلەپ بولالمايدۇ. ئۇلار پەقەت ئاللاھ تائالا ئۇلارغا ئاتا قىلغان ئىقتىدار دائىرىسىدىكى جۈزئىي قانۇنىيەتلەرنى تونۇپ يېتەلەيدۇ. بىر دەۋردە ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئەقلىي ھۆكۈم ۋە نەزەرىيەلەرنىڭ يەنە بىر دەۋردە ئاغدۇرۇلۇپ كېتىشى بۇ نۇقتىنى دەللىلەپ بېرىدۇ. شۇ ۋەجىدىن غەيبىي(ئىنسانلار بىلەلمەيدىغان) نەرسىلەر ئۇستىدە چوقۇم ھەممىنى بىلگۈچى، شەيئىلەرنى يارىتىپ ئۇنىڭغا قانۇنىيەت بېكىتكۈچى ئاللاھ تائالانىڭ ۋەھيىسى ئاساسىدا پىكىر يۈرگۈزۈش لازىم.

بۇ يەردە داۋالاش بىلەن شىپانىڭ ئىككى ئۇقۇم ئىكەنلىكىنى ئېنىق چۈشىنىۋېلىش لازىم. داۋالاش بىر سەۋەب بولۇپ، ئاللاھ ئىنسانلارنى سەۋەب قىلىشقا

بۇيرۇغان. شېپا بولسا بىر نەتىجە بولۇپ، ئۇ داۋالاشتىن ئىبارەت سەۋەبنىڭ نەتىجىسىدۇر. يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك، كۆپىنچە داۋالاشنىڭ نەتىجىسى شېپا بولۇپ چىقىدۇ. بەزىدە زاھىرىي جەھەتتە ئۆلۈم بولۇپ چىقىدۇ. داۋالاش(سەۋەب) توغرا بولسا،گەرچە ئۆلۈم ھادىسىسى كېلىپ چىقسىمۇ داۋالىغۇچى بىلەن داۋالانغۇچىنىڭ مەجبۇرىيىتى ئورۇنلانغان بولىدۇ. چۈنكى داۋالىغۇچى كېسەلنى ساقايتىمەن دەپ سەۋەب قىلىدۇ، لېكىن ئۇ ئەجەلنىڭ كېسەلگە يوشۇرۇنۇپ كېلىشىنى بىلمەيدۇ. بۇ مەسىلىدە ئىفرات(چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش) ۋە تەفرىت (سەل قاراش)تىن قېتىئي ساقلىنىپ، مۇتەۋەسسىت (ئوتتۇرا) يول تۇتۇش لازىم، يەنى چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىپ سەۋەب ھەممىنى مۇتلەق ھەل قىلىدۇ، بۇ كېسەل مۇتلەق ساقىيىدۇ دەپ ئۆز ئىلمىي دائىرىسىنىڭ سىرتىدىكى ئاللاھقا خاس بولغان غەيبىي نەرسىلەرنى بىلىدىغانلىقىنى جەزملەشتۇرمەسلىك ياكى سەۋەبنىڭ يەنى داۋالاشنىڭ پايدىسى يوق، ئاللاھ ھەممىگە قادىر، ئاللاھ ئۆز قۇدرىتى بىلەن ساقايتىۋېتىدۇ، دەپ سەۋەب قىلمايلا تەقدىرگە يۈلىنىۋالماسلىق، بەلكى بىر تەرەپتىن، ئاللاھتىن شىپالىق تىلەش يەنە بىر تەرەپتىن، سەۋەب قىلىشتىن ئىبارەت ئوتتۇرا يولنى تۇتۇش لازىم.

ئەجەل ۋاقىت، مۇددەت، قەرەل دېگەنلىك بولۇپ، ئادەتتە ئۆمۈرنىڭ بەلگىلەنگەن ۋاقتىتا ئاخىرلاشقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. «قۇرئان كەرىم»دە مۇنداق دېيىلىدۇ: **"ئۇلارنىڭ ئەجىلى كەلگەندە، ئۇلار بىردەممۇ كېچىكتۈرۈلمەيدۇ، بىردەممۇ ئىلگىرى سۈرۈلمەيدۇ"** {سۈرە «يۇنۇس»(10-سۈرە)، 49-ئايەت}. **"ھېچ كىشى ئاللاھنىڭ ئىزنىسىز ئۆلمەيدۇ، ئاللاھ ھەر ئادەمنىڭ ئەجىلىنى پۈتۈۋەتكەن"** {سۈرە«ئال ئىمران»(3-سۈرە)، 145-ئايەت}. مۇشۇنىڭغا ماس ھالدا، ھەدىس شەرىپتە مۇنداق دېيىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ئۇممۇ ھەبىبە: "ئى ئاللاھ! ئېرىم رەسۇلۇللاھ، ئاتام ئەبۇ سۇفيان، قېرىندىشىم مۇئاۋىيە بىلەن (ئۇلارنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلىش ئارقىلىق) مېنى بەھرىلەندۈرگەيسەن!"دەپ دۇئا قىلغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: "**سەن ئاللاھتىن پۈتۈلۈپ كەتكەن ئەجەللەرنى، سانا قىلىق كۈنلەرنى ۋە تەقسىملەنگەن رىزىقلەرنى (ئۆزگەرتىشنى) تىلىدىڭ. ئاللاھ ھەرگىزمۇ ھېچقانداق نەرسىنى ئەجىلىدىن بۇرۇن قىلمايدۇ ۋە كېچىكتۈرمەيدۇ. ئەگەر سەن ئاللاھتىن دوزاخ ئازابى ۋە قەبرى ئازابىدىن پاناھ بېرىشنى تىلىگەن بولساڭ ياخشى ۋە ئەڭ ئەۋزەل بولغان بولاتتى**"،دېگەن(مۇسلىم رىۋايىتى).

يۇقىرىقى ئايەت-ھەدىسلەردىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئاللاھ تائالا مەخلۇقاتلارنىڭ ئەجەللىرىنى ئالدىنئالا پۈتكەن بولۇپ، ھەربىر مەخلۇق (يارىتىلغۇچى) ئەجىلى كەلگەندە ئۆلىدۇ(يوقىلىدۇ)، ئەجىلى توشماي تۇرۇپ بۇرۇن ئۆلمەيدۇ، ئەجىلى ئۆتۈپ كېتىپ كېيىن ئۆلمەيدۇ. باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگۈچى ياكى ھەرخىل ۋاستىلەر بىلەن ئۆزنىڭ ئۆلتۈرۈۋالغۇچىمۇ ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلگۈچىدۇر. چۈنكى، ئاللاھ تائالا بۇ ئادەم كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۆلىدۇ، بۇ ئادەم باشقىلار تەرىپىدىن قەتلى قىلىنىش سەۋەبى بىلەن ئۆلىدۇ، بۇ قېرىلىق سەۋەبى بىلەن ئۆلىدۇ، بۇ سۇغا چۆكۈپ كېتىش سەۋەبى بىلەن ئۆلىدۇ، بۇ ئوتتا كۆيۈپ كېتىش سەۋەبى بىلەن ئۆلىدۇ، بۇ ئۆزنىڭ ئۆلتۈرۈۋېلىش سەۋەبى بىلەن ئۆلىدۇ.....دەپ پۈتكەن. دېمەك، ھەرقانداق جانلىق تۇرلۇك سەۋەبلەر بىلەن ئۆلىدۇ، سەۋەبسىز ھېچقانداق جانلىق ئۆلمەيدۇ. ئاللاھ تائالا ئۆلۈم بىلەن تىرىكلىكنى ياراتقان ھەمدە ئۆلۈم بىلەن تىرىكلىكنىڭ سەۋەبلىرىنىمۇ ياراتقان.

كىشىلەر ئىستىخىيىلىك ھالدا قەتلى قىلىنغۇچىنىڭ"ئەجەل ئۆلۈپ كەتتى" دېيىشىدۇ. بۇ بىر لەفزىي(سۆز جەھەتتىكى) خاتالىق ياكى ھەرىكەتنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشىگە قاراپ، ماھىيەت نەزەرگە ئىلىنمايلا ئېيتىلغان گەپ. شۇڭا، قەتلى قىلىنغۇچى ناھەق قەتلى قىلىنغان بولسا، ئۇنى" ئەجەل ئۆلۈپ كەتتى" دېمەي " ناھەق ئۆلۈپ كەتتى" دېيىش توغرا، ئەگەر ئۇ ھەق قەتلى قىلىنغان بولسا، ئۇنى"ھەق ئۆلدى" ياكى "ئۇنداق ئادەم ئۆلسە بولىدۇ" دېيىش توغرا. ئەقىدىۋىي مەسىلىلەردە لەفزىي خاتالىققىمۇ يول قويماسلىق لازىم. ئۆلۈپ كەتكەن ئادەمنى"بەختكە قارشى ۋاپات بولدى"دېيىش خاتا، چۈنكى ئۆلۈممۇ تەقدىر ۋە بەختتۇر. ئۆلۈمنىڭ بەخت دېيىلىشتىكى سەۋەب: بىرىنچىدىن، ئۆلۈمدىن ئىبارەت ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى ياخشى ئادەملەرنىڭ جەننەتكە داخىل بولۇش ۋە ئاللاھ تائالا بىلەن مۇلاقات بولۇشتەك بەختكە ئېرىشىش مۇساپىسىدە ئۆتۈش مۇقەررەر بولغان باسقۇچتۇر (ئەلۋەتتە بەختسىزلەرمۇ بۇ باسقۇچتىن ئۆتمەي مۇمكىن ئەمەس). ئىككىنچىدىن، ئۆلۈش ئۆز نۆۋىتىدە

ئەھمىيەتسىز ياشىغاندىن راھەتتۇر.''داۋالاش ئۇنۇم بەرمەي ۋاپات بولدى''،دېگەن سۆزمۇ لەفزىي جەھەتتە خاتادۇر. چۈنكى،داۋالاش يوللۇق سەۋەب. ئەمما ئۆلۈش بولسا ئەجەلدۇر. شۇڭا،بەختكە قارشى...،داۋالاش ئۇنۇم بەرمەي...دېگەن سۆزلەرنى قوللىنىش مەنە خاتالىقىغا ئېلىپ بارىدىغان بىھۇدە سۆزلەر بولغاچقا ''ۋاپات بولدى''، ''ئۇ ئالەمگە كەتتى''، ''ئالەمدىن ئۆتتى''دېيىش توغرا.

دۇنيا ئاخىرەتلىك غايە ئۈچۈن بولۇشى كېرەك. ئۇممە ھەببە.''ئى ئاللاھ! ئېرىم رەسۇلۇللاھ، ئاتام ئەبۇ سۇفيان قېرىندىشىم مۇئاۋىيە بىلەن(ئۇلارنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلىش ئارقىلىق) مېنى بەھىرلەندۈرگەيسەن!'' دەپ دۇنيا قىلغاندا،پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنىڭغا''سەن ئاللاھتىن پۈتۈلۈپ كەتكەن **ئەجەللەرنى، سانا قىلىق كۈنلەرنى ۋە تەقسىملەنگەن رىزقلەرنى (ئۆزگەرتىشنى تىلىدىڭ**''(مۇسلىم رىۋايىتى) دېگەنلىكىدىن مەلۇمكى، ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئاللاھ تائالا ئالدىن تەقدىر قىلغان بولۇپ، دۇنيا قىلىش تەقدىر(ئەجەل)نى ئۆزگەرتىش ئۇچۇن يولغا قويۇلغان ئەمەس،ئەمما ئاخىرەت ئازابىدىن نىجاتلىق تىلەپ دۇنيا قىلىش خەيرلىكتۇر. دۇنيا خۇددى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ''**ئى ئاللاھ! سېنىڭ غەيبىنى بىلىدىغانلىقىڭ، يارىتىشقا قادىر ئىكەنلىكىڭ بىلەن قەسەم قىلىپ شۇنى تىلەيمەنكى، مەن ئۇچۇن ھاياتلىق ياخشى بولىدىغان بولسا ، مېنى ھايات قويغىن ، ئەگەر مەن ئۇچۇن ئۆلۈم ياخشى بولىدىغان بولسا ، مېنىڭ جېنىمنى ئالغىن...؟!**''(ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى) دېگەن دۇنياسىدەك، بەندىنىڭ دۇنيادا كۆپرەك ياشاپ بارلىق يامان خاھىش، يامان ھەرىكەتلەردىن ساقلىنىپ ئىزچىل ھالدا، ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىششىدىن ئىبارەت ئاخىرەتلىك غايە ئۇچۇن بولسا، ئۇ ئەھمىيەتلىك بولغان دۇنيادۇر . ئەكسىچە، دۇنيادا كۆپرەك ياشاپ ئاتالمىش ''ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرۈش'' غايىسى ئۇچۇن بولسا، ئۇ شەرىئەت روھىغا ئۇيغۇن بولمىغان دۇنيادۇر . مەزكۇر ھەدىس كىشىگە دۇنيادا ئەھمىيەتلىك ياشاشتەك قەتئىي ئىرادە ۋە يۈكسەك ئالىيجانابلىق روھ ئاتا قىلىپ، ھاياتلىق مىزانى بەلگىلەپ بەرگەن. شۇڭا كىشى مەيلى ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرسۇن ، مەيلى قىسقا ئۆمۈر كۆرسۇن، گەپ ئۇنىڭ ھاياتلىقتا ھەقىقىي مەنە ئاتا قىلالىشى ۋە قىلالماسلىقىغا باغلىق.

يۇقىرىدا زىكرى قىلىنغان ئىككى ھەدىسنى بىر-بىرىگە مۇناسىۋەتلەشتۈرۈپ تەھلىل قىلغاندا، ئالدىنقى ھەدىستە ئاللاھ تائالانىڭ ئىلمى ئەزەلىيسىدە بىلگەن تەقدىرنىڭ ھەرگىز ئۆزگەرمەيدىغانلىقى ئەسكەرتىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، دۇنيادا پەقەت ئۇزۇن''ياشاش''نىلا مەقسەت قىلىپ ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ دۇنيا قىلىشنىڭ دۇرۇس ئەمەسلىكىگە ئىشارە قىلىنغان بولسا، كېيىنكى ھەدىستە كۆپرەك ياخشى ئىش قىلىۋېلىش ئۈچۈن دۇنيا قىلىشنىڭ دۇرۇسلىقى كۆرسىتىپ بېرىلگەن.

يۇقىرىدا زىكرى قىلىنغان ئەجەل(تەقدىر)نىڭ ئۆزگەرمەيدىغانلىقى ھەققىدىكى ئايەت-ھەدىس بىلەن **''ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ''** {سۈرە«رەئد»(13-سۈرە)،11-ئايەت}دېگەن ئايەتنى بىر-بىرىگە زىت قىلىپ قويۇشقا، تەقدىر ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ دەپ بارلىق يوللۇق ئىشلار ئۈچۈن ئاللاھ تائالا يولىدا دۇنيا قىلماسلىققا، ياخشى ئەمەل قىلماسلىققا باھانە ئىزدەشكە، شۇنداقلا تەقدىرگە يۆلىنىۋېلىشقا قەتئىي بولمايدۇ.

بۇ يەردە شۇنى ئېنىق چۈشىنىۋېلىش كېرەككى، دۇنيادا ئاخىرەتلىك غايە مەزمۇن قىلىنغان بولسا ئۇ ئەھمىيەتلىك دۇنيا بولغان بولىدۇ، دېگەندىن ھەرگىز دۇنيا ئاخىرەتلىك دۇنيا ۋە دۇنيالىق دۇنيا دەپ ئىككى خىل بولىدۇ، دېگەن ئۇقۇم كېلىپ چىقمايدۇ. چۈنكى دۇنيا ئاخىرەتنىڭ مۇقەددىمىسى. ئاخىرەتتىكى ئىشلارنىڭ ياخشى بولۇشى دۇنيادىكى ئىشلارنىڭ ياخشى بولۇشىغا باغلىق. بىراۋ دۇنيالىق ئىشلىرى(تۇرمۇش ئىشلىرى) بىلەن كارى بولماي، پەقەت ئاخىرەتلىك ئىشلىرى(مەخسۇس ئىبادەت)بىلەنلا بولۇپ كەتسە، ئەمەلىيەتتە ئۇ كىشى ئاخىرەتلىك ئىشلارغا ئەھمىيەت بەرمىگەن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.**''ئاللاھ ساڭا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلىگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنىمۇ ئۇنتۇمغىن، ئاللاھ ساڭا ياخشىلىق قىلغاندەك، سەن(ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگىمۇ)ياخشىلىق قىلغىن، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىقنى تىلىمىگىن، ئاللاھ ھەقىقەتەن بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ''** {سۈرە «قەسەس»(28-سۈرە)،77-ئايەت} دېگەن ئايەت بىلەن ''دۇنيالىقىڭ ئۈچۈن ئىشلە خۇددى مەڭگۈ ياشايدىغاندەك ، ئاخىرەتلىكىڭ ئۈچۈن ئىشلە خۇددى

ئەتە ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك ''دېگەن ئەسەر* بۇ نۇقتىنى تېخىمۇ ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. كىشى دۇنيادىكى بارلىق يوللۇق ئىشلارنى ئۆزىنىڭ ئاخىرەتتىكى ئىشلىرىنىڭ ياخشى بولۇشى ئۈچۈن قىلسا، ماھىيەتتە دۇنيالىق ئىشلارمۇ ئاخىرەتلىك ئىشلار بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. كونكرېتراق قىلىپ ئېيتقاندا، كىشىنىڭ تۇرمۇش ۋە جەمئىيەتتىكى بارلىق ئىشلىرى شۇ كىشىنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ كېتىدۇ. بۇنى تۆۋەندىكى ھەدىستىن ئېنىق چۈشىنىۋالغىلى بولىدۇ: ''**مەن مۇمىننىڭ ئىشىغا ھەيرانمەن (مەستلىكىم كېلىدۇ)، ھەقىقەتەن ئۇنىڭ ھەممە ئىشى ياخشىدۇر. بۇ پەقەت مۇمىنگىلا خاستۇر. ئەگەر ئۇنىڭغا خۇشاللىق كەلسە شۈكرى قىلىدۇ، بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشى بولىدۇ؛ ئەگەر خاپىلىق يەتسە سەۋر قىلىدۇ، بۇمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشى بولىدۇ**''(مۇسلىم رىۋايىتى). دېمەك، مۆمىن ھالال يول بىلەن يېسىمۇ، ئىچسىمۇ، كەتمەن چاپسىمۇ ،پۇل سانسىمۇ، چوت سوقسىمۇ،خوتۇن-بالىلىرىغا يوللۇق چاقچاق قىلسىمۇ...ھەممىسى ئىبادەتكە ئايلىنىدۇ.

يەنە شۇنى تەكىتلەش كېرەككى،دۇنيالىق ۋە ئاخىرەتلىك ئىشلار ئۈچۈن دۇئا قىلىشنى ئۆزئارا بىر-بىرىگە زىت قىلىپ چۈشىنىۋالماسلىق، بەلكى ئىككىلىسىنى بىر ئىشنىڭ ئىككى تەرىپى دەپ چۈشىنىش لازىم. چۈنكى ئىسلام دىنى ئىككىلا ئالەمگە تەڭ ئەھمىيەت بېرىدىغان دىن بولغاچقا، بىر تەرەپكە ئەھمىيەت بېرىلىپ يەنە بىر تەرەپكە ئەھمىيەت بېرىلمىسە ئىسلامىي ماھىيەت ئۆز ئىپادىسىنى تاپمىغان بولۇپ قالىدۇ. بۇنى تۆۋەندىكى ئايەت-ھەدىسلەردىن ئېنىق كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ: ''...**بەزى كىشىلەر: 'ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە(نېسىۋىمىزنى) بۇ دۇنيادىلا بەرگىن' دەيدۇ. ھالبۇكى، ئۇنىڭغا ئاخىرەتتە(ياخشىلىقتىن)ھېچ نېسىۋە يوقتۇر. بەزى كىشىلەر: 'پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە دۇنيادا ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، ئاخىرەتتىمۇ ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن' دەيدۇ. ئەنە شۇلار ئۆزلىرى قىلغان ئەمەللىرىنىڭ مول مېۋىسىنى كۆرىدۇ**''{سۈرە«بەقەرە» (2-سۈرە)، 200 — 202-ئايەتلەر}. ''**ئى ئاللاھ! ماڭا مېنىڭ ئىشمىنىڭ قوغدىغۇچىسى بولغان دىنىمنى ياخشى قىلغىن، ماڭا مېنىڭ تىرىكچىلىكىم (ئۆتىدىغان) دۇنيايىمنى ياخشى قىلغىن، ماڭا قايتارگاھىم بولغان ئاخىرىتىمنى ياخشى قىلغىن، ماڭا ھەر قانداق ياخشىلىقتا ھاياتىمنى زىيادە قىلغىن، ماڭا ھەر قانداق يامانلىقتىن ئۆلۈمنى راھەت قىلغىن**''(مۇسلىم رىۋايىتى).

تەقدىر نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئەزەلدە پۈتۈلگەن ئەجەل ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ. ئاللاھ تائالا ئەزەلدە ئۇنىڭ ياخشىلىق ۋە يامانلىقىنى قىلدىغانلىقىنى بىلگەن ھەم ئۇنىڭ ئۆمرىنى شۇنداق بېكىتكەن. بۇ نۇقتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، تەقدىر ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىنالا بىلىشى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

سەۋەب نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئاللاھ تائالا ھەر قانداق ئىشنى سەۋەبكە باغلاپ تەقدىر قىلغان. شۇڭا بۇ ئالەم سەۋەبنىڭ ئالىمى دەپ ئاتالغان.

بەزىدە كىشىلەر مۇسىبەتتىن كېيىن قاتتىق ئاھ ئۇرۇپ زارلىنىدۇ، كۈفرانى گەپلەرنى قىلىپ ئۆز ئەقىدىسىنى بۇزىدۇ ھەمدە ''سەن بىزنى ئەجەب تاشلاپ كەتتىڭغۇ! ئەجەب ياش كەتتىڭغۇ! خۇدايىم ئۇنى ئېلىپ كەتكىچە مېنى ئېلىپ كەتسەڭ بولمامدۇ؟! نېمە كەلگۈلۈك بۇ؟! ۋاي يۈرەك باغرىم، ئۇنداق قىلغان بولسام ئۆلمەيتتىڭ ياكى مۇنداق قىلغان بولسام ئۆلمەيتتىڭ!'' دېگەندەك مۇسىبەتنى كەينىگە ياندۇرالمايدىغان بىر قاتار سۆزلەرنى قىلىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۆزىنى بىھۇدە ئازابلايدۇ. بۇنداق قىلغاندا، بىرىنچىدىن، ئەقىدە جەھەتتە خاتالىشىدۇ. ئىككىنچىدىن روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن چۈشكۈنلىشىدۇ. چۈنكى قېرىپ ياكى ياش ئۆلۈش شۇ كىشىگە پۈتۈلگەن ئەجەلدۇر. ئۆلۈش،يارىلىنىش ھەتتا يىقىلىپ چۈشۈش، پۈتىنى تىكەن كىرىپ كېتىش قاتارلىقلارمۇ مۇسىبەتتۇر. بىرەر پىشكەللىككە ئۇچرىغاندا: ''مەن نېمە گۇناھ قىلغان بولغىيتتىم،نېمىشقىمۇ مېنى مۇشۇنداق ئازاب-كۈلپەتكە سالىسەن''دەپ ئاللاھ تائالادىن زارلىنىشمۇ ئېغىر گۇناھتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا: '' **بىز سىلەرنى بىر ئاز قورقۇنچ بىلەن، بىر ئاز قەھەتچىلىك بىلەن ۋە مالىلىرىڭلارغا، جانلىرىڭلارغا، بالىلىرىڭلارغا، زىرائەتلىرىڭلارغا يېتىدىغان زىيان بىلەن چوقۇم**

---

* ئەسەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرىنىڭ سۆزلىرىنى كۆرسىتىدۇ.بۇ يەردە ساھابىلارنىڭ سۆزى كۆزدە تۇتۇلغان، مەزكۇر ئەسەر ئەمرى ئىبنى ئاسنىڭ سۆزىدۇر.

سىنايمىز. (بېشىغا كەلگەن مۇسىبەت، زىيان-زەخمەتلەرگە) سەۋر قىلغۇچىلارغا(جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگىن. ئۇلارغا بىرەر مۇسىبەت كەلگەن چاغدا ئۇلار:' بىز ئەلۋەتتە ئاللاھنىڭ ئىگىدارچىلىقىمىز(يەنى ئاللاھنىڭ بەندىلىرىمىز)، چوقۇم ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز' دەيدۇ. ئەنە شۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ مەغپىرىتى ۋە رەھمىتىگە ئېرىشكۈچىلەردۇر. ئەنە شۇلار ھىدايەت تاپقۇچىلاردۇر'' {سۈرە«بەقەرە»(2-سۈرە)، 155—157-ئايەتلەر} دېگەن. شۈگا ھەر خىل ئازاب-ئوقۇبەت، پېشكەللىكلەر سىناق ۋە ئىبرەتتۇر. سىناق ۋە ئىبرەت مۇۋازىنەتنى ساقلاش جەھەتتىكى ئاللاھ تائالانىڭ رەھمىتىدۇر. ئىبرەت كۆزنى ئېچىپ سىناققا بەرداشلىق بېرىش ئاقىۋەت كىشىنى چەكسىز بەختكە ئېلىپ بارىدۇ. بىمار ئادەمنىڭ ئاغرىق ئازابىغا چىدىمايا: ''مېنى قىينىمايا بالدۇرراق ئېلىپ كەتسەڭچۇ؟''دەپ زارلىنىشىمۇ خاتادۇر. چۈنكى ئۇ كىشىنىڭ ئەجىلى توشمىغان.

ئىمانلىق ئادەملەر مۇسىبەتكە سەۋر قىلىدۇ، تەقدىرگە ئىشىنىدۇ. ئورنىغا كەلمەيدىغان ئىشلار ئۈچۈن بىھۇدە زارلىمايا، جايىدا قىلالمىغان سەۋەبلىرىدىن ياكى خاتا داۋالاشتىن ئىبرەت ئالىدۇ، كەلگۈسىگە ئۈمىدۋار بولىدۇ. مۇسىبەتكە قايغۇرمايدىغان ئادەم بولمايدۇ. بۇ بىر نورمال ئەھۋال، ئەمما مۇسىبەتكە توغرا پوزىتسىيىدە بولۇش كېرەك. بۇ ھەقتە ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلغان مۇنداق بىر ھەدىس بار. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: ''مەن ئۇ(پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى ئىبراھىم)نىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىدا قىينىلىۋاتقانلىقى (جان تالىشىۋاتقانلىقى)نى كۆردۈم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆزلىرى ياش تۆكمەكتە ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: 'كۆز ياش تۆكىدۇ، يۈرەك غەمناك بولىدۇ. بىز پەقەت پەرۋەردىگارىمىز ئاللاھ ئەززە ۋە جەللىنى رازى قىلىدىغان سۆزلەرنى قىلىمىز. ئى ئىبراھىم! ھەقىقەتەن بىز سەن(سېنىڭ ئۆلۈمىڭ)بىلەن قايغۇغا چۆمدۇق' دېدى'' (ئەھمەد رىۋايىتى).

تەقدىردىن قاقشىماي، ئۆزىنىڭ قەلىپ سالغان خاتا سەۋەبلىرىدىن قاتتىق ئىبرەت ئېلىپ، تەقدىرگە قىسمەتكە رازى بولۇشتىن ئىبارەت توغرا پوزىتسىيىنىڭ ئىسلام ئەقىدىسىنىڭ ئەڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى ئىكەنلىكىنى ھەر بىر مۇسۇلمان ئەستايىدىل تونۇپ يېتىشى لازىم. تەقدىر قانۇنىيەت بولۇپ، ئاللاھ تائالا بۇ قانۇنىيەتنى ئالدىنئالا بېكىتكەن. تەقدىر ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلاردىن يوشۇرغان سىرى بولغاچقا، بۇ ھەقتە پىكىر قىلغانلار ئۆز خاھىشى بويىچە پىكىر قىلىپ ئاسان خاتالىشىدۇ، بىلگەن نەرسىسى ئۆزىگە جىق ھەم توغرا بىلىنىپ تېخىمۇ ئازىدۇ. بۇ خىل ئەھۋالدا چوقۇم: '' **ئى پەرۋەردىگارىم! سېنى (پۈتۈن كەمچىلىكلەردىن) پاك دەپ تونۇيمىز. بىز سەن بىلدۇرگەندىن باشقىنى بىلمەيمىز، ھەقىقەتەن سەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇرسەن، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇرسەن**'' {سۈرە«بەقەرە»(2-سۈرە)، 32-ئايەت}دېيىش كېرەك.

ئاپتور: شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ ئۇستازى.

تەھرىرلىگۈچى: شەمشىدىن ھاجى

ئەھلى بەيت

''ئۆي خەلقى'' مەنسىدە كېلىدىغان''ئەھلى بەيت'' ئۆيدىكى ئەرنى، ئاياللىنى، بالىلىرىنى، نەۋرىلىرىنى ۋە يېقىن تۇغقانلىرىنى ئىپادىلەيدۇ. ئىسلامىيەتتىن ئاۋۋال ئەرەب جەمئىيىتىدە قەبىلىنىڭ ھۆكۈمران ئائىلىسىنى ئىپادىلەيدىغان بۇ تەبىر ئىسلامىيەتنىڭ بارلىققا كېلىشىدىن بۇگۈنگە قەدەر پەقەت سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئائىلىسى ۋە نەسەبىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن قوللىنىلىپ كەلدى.

«قۇرئان كەرىم»نىڭ نۇرغۇن ئايىتىدە زىكرى قىلىنغان''ئەھل'' سۆزى'' ساھىب، تەرەپتار'' دېگەندەك لۇغەت مەنىسىدىن باشقا'' بىر ماكاندا تەڭ ياشايدىغانلار، بىر دىنغا ئىشىنىدىغانلار ۋە ئۆي ئايالى'' دېگەن مەنىدە كېلىدۇ؛ ''بەيت'' سۆزى بولسا'' ئۆي، ئاللاھنىڭ ئۆيى'' ۋە''ئائىلە'' مەنىلىرىدە كەلمەكتە. ھەدىس مەنبەلىرىدە ئورۇن ئالغان رىۋايەتلەرنىڭ بەزىسىدە ئەھلى بەيت ساھابىلارنى، كۆپلىرىدە بولسا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىلە تەۋەلىرىنى ئىپادىلىمەكتە. (ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد)

ئىسلام دىنىدىكى ئىبادەتلەر ھەققىدە

نەزىرە مۇھەممەد سالىھ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

مۆمىنلەر ھاياتىنىڭ زۆرۈر تەركىبىي قىسمىغا ئايلانغان ۋە دائىم تىلدا ئىشلىتىدىغان ''ئىبادەت'' ئاتالغۇسى ئەرەبچە سۆز بولۇپ، ''ئىتائەت قىلىش، بويسۇنۇش، بەندىچىلىك قىلىش'' مەنىلىرىنى بىلدۈرىدۇ. ئەرەب تىلىنىڭ مەشھۇر قامۇسى ھېسابلانغان «محيط القاموس» (مۇھىتۇلقامۇس)نىڭ ئاپتورىمۇ ئىبادەت سۆزىنى يۇقىرىقىدەك مەنىلەردە ئىزاھلايدۇ. بۇ ئىبادەت سۆزىنىڭ نوقۇل تىل قاتلىمىدىكى مەنىسى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىستىلاھ مەنىسى مۇشۇ ئاساستا ئۆزگىچە تېخىمۇ كەڭ مەنىلەرنى جۇغلىغان. ئىبادەت — بەندىنىڭ ياراتقۇچى پەرۋەردىگارىغا مۇھەببەت ۋە ئىخلاس بىلەن بويسۇنۇشى، ئاللاھ بۇيرۇغان ئەمەللەرنى ئىتائەتمەنلىك بىلەن ئادا قىلىشىدۇر. ئىسلام ئالىمى مۇھەممەد غەززالى «بۇ بىزنىڭ كىتابىمىز» ناملىق كىتابىدا ئىبادەت ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ. **''ئىبادەت — ياراتقۇچى ئاللاھ بىلەن بەندە ئوتتۇرىسىدىكى بۈاستە ئالاقە بولۇپ، بۇ خىل ئالاقە ھېچقانداق ۋاستىگە ھاجەت ئەمەس. بەندە نامازنى ئوقۇماقچى بولسا ئۇنى ئاللاھقا يۈزلىنىپ ئىلتىجا قىلىشتىن ھېچقانداق ئىنسان ياكى پەرىشتە توسالمايدۇ. گۇناھ پاتقىدا نادامەت چەككەن بەندىنىڭ ئاللاھنىڭ رەھمەت مەغپىرىتىنى ئىشىكىنى چېكىشىگە ھېچبىر ئاۋنىڭ ھەمراھلىقى كېرەك ئەمەس، ئاللاھ تائالا بەندىلىرىگە شۇنداق خىتاب قىلىدۇكى: ''ئى ئىنسانلار! تەقۋادارلاردىن بولۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى ۋە سىلەردىن بۇرۇنقىلارنى(يەنى ئۆتكەنكى ئۈممەتلەرنى) ياراتقان پەرۋەردىگارىڭلارغا ئىبادەت قىلىڭلار''** {سۈرە «بەقەرە»(2-سۈرە)، 1-2-ئايەتلەر}. **''ئى ئىنسانلار! ئاللاھنىڭ سىلەرگە بەرگەن نېمەتلىرىنى ياد ئېتىڭلار. ئاللاھتىن باشقا سىلەرگە ئاسماندىن ۋە زېمىندىن رىزىق بېرىپ تۇرىدىغان يارتقۇچى بارمۇ؟ ئاللاھتىن باشقا ھېچبىر مەبۇد(بەرھەق) يوقتۇر. (ئاللاھنىڭ ئىبادىتىدىن) قانداقمۇ باش تارتىسىلەر؟''** {سۈرە «فاتىر»(35-سۈرە)، 3-ئايەت}. **''ئاللاھنىڭ خىتابىندالىرىنىڭ ھەممىسىنى مۇھەببەت ۋە رازىلىق بىلەن قوبۇل قىلىشىنىڭ ئۆزى ئىبادەتتۇر''** (ھەدىس).

«قۇرئان كەرىم»دە ئاللاھ تائالانىڭ ئادەمنى يارىتىشتىكى مەقسىتى ناھايىتى ئېنىق بايان قىلىنغان: **''جىنلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم. ئۇلاردىن مەن رىزىق تىلىمەيمەن ۋە ئۇلارنىڭ مېنى ئوزۇقلاندۇرۇشىنى تىلىمەيمەن. ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممىگە رىزىق بەرگۈچىدۇر، قۇدرەتلىكتۇر''** {سۈرە «زارىيات»(51-سۈرە)، (56—58-ئايەتلەر}.

ئىبادەتنىڭ مۇسۇلماننىڭ ھاياتىدىكى ئورنى ۋە ئەھمىيىتىنىڭ قانچىلىك زورلىقىنى ئاللاھنىڭ يۇقىرىقى بايانىدىنمۇ ياخشى ئىپادىلىگۈچى سۆز تېپىلمايدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ ئادالەت نۇرلىرىدا بىر ئاتا، بىر ئانىدىن يارىلىپ يەر يۈزىگە تارالغان ئىنسانلارنىڭ بايلىق، تەبىقە، نەسەپ، ئىرق پەرقلىرىدىن خالىي ھالدا تەڭ باراۋەر ئىكەنلىكى ئەكس ئېتىدۇ. ئىنسانلارنىڭ بىر-بىرىدىن ئارتۇقلۇقى، ئەۋزەللىكى ئۇلارنىڭ قىلغان تائەت-ئىبادەتلىرى. ياخشى ئەمەللىرى بىلەن بولىدىغانلىقى ئىسلام دىنىنىڭ ئۆزگىلەردىن پەرقلىنىدىغان ئىنسانىي قىممەت روھىنى نامايەن قىلىدۇ. ئىبادەت — ئادەمنى يارىتىشتىكى مەقسەت. ئىبادەت قۇلغا پادىشاھلارچە ئىززەت-ھۆرمەت، قارا تەنلىك كىشىگە يۈز-قوللىرىدا پارلاپ تۇرىدىغان ئاپئاق نۇر بەخش ئېتىدىغان ئالتۇن تاج. ئىبادەت ھېچنېمىسى يوق نامراتقا دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى بايلىقلارنى بېسىپ چۈشىدىغان ئەجىر خەزىنىسى ئاتا قىلىدىغان ئەنگۈشتەر. ''**ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر**'' {سۈرە«ھۇجۇرات»(49-سۈرە)، 13-ئايەت}. ئىنسانىنىڭ ئاخىرقى مەنزىلگاھىنىڭ جەننەت ياكى جەھەننەم بولىدىغانلىقىغا سەۋەب بولۇپ قالغۇچى ئىبادەتنى ئىنسان ھاياتىنىڭ بىر ئېغىز سۆز بىلەن خۇلاسىلىنىشى دېسەك خاتالاشقان بولمايمىز. شۇڭا ئىبادەت بىلەن ئوخشاش بىر تۇپ سۆزدىن كېلىپ چىققان ''عبد'' (ئابدۇ، يەنى بەندە، قۇل) سۆزى ئىنسانىنىڭ خارلىقى، بىچارىلىكىنى كۆرسەتمەيدۇ، ئەكسىچە، ئۆز ياراتقۇچىسى، رىزىق بەرگۈچىسىگە مۇھەببەت بىلەن ئىتائەت قىلىش ۋە ئىبادەت قىلىش ئىنسانغا ھۆرمەت ۋە شەرەپ ھېسابلىنىدۇ. نۇرغۇن ئايەتلەردە ئاللاھ تائالانىڭ تاللانغان پەيغەمبەرلىرى ۋە سالىھ بەندىلىرىنى ھۆرمەت ۋە يېقىنلىق تۇسىدە ''**بەندىلىرىم**'' دەپ ئاتىغانلىقى بۇنىڭ تېپىك دەلىلىدۇر. ''**ئىبادەتتە كۈچلۈك، (دىندا) بەسىرەتلىك بەندىلىرىمىز ئىبراھىم، ئىسھاق ۋە يەئقۇبنى ئەسلىگىن**'' {سۈرە«ساد»(38-سۈرە)، 45-ئايەت}؛ ''**سۈلەيمان نېمىدېگەن ياخشى بەندە! ئۇ (ئاللاھقا) ھەقىقەتەن ئىتائەت قىلغۇچى ئىدى**'' {سۈرە«ساد»(38-سۈرە)، 30-ئايەت}، ''**(ئۇلارغا) 'بەندىلىرىم! بۈگۈن سىلەرگە قورقۇنچ يوق، غەم-قايغۇمۇ يوق(دېيىلدۇ)**'' {سۈرە«زۇخرۇف»(43-سۈرە)، 68-ئايەت}.

ئىبادەتنىڭ تۈرلىرى

ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كىشىلەرگە شۇنداق دەپ جاكارلاشقا بۇيرۇيدۇ: ''(**ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى: 'مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم (دۇنيادا قىلغان ياخشىلىقلىرىم ۋە تائەت-ئىبادەتلىرىم) ئالەمنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ ئۈچۈندۇر. ئاللاھنىڭ شېرىكى يوقتۇر. مەن مۇشۇنىڭغا(يەنى يالغۇز ئاللاھقىلا خالىس ئىبادەت قىلىشقا) بۇيرۇلدۇم. مەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئەۋۋىلىمەن**' '' {سۈرە«ئەنئام»(6-سۈرە)، 162-، 163-ئايەتلەر}.

''شەيخۇلئىسلام'' دەپ نام ئالغان كاتتا ئالىم ئىبنى تەيمىيەنىڭ تۆۋەندىكى سۆزى يۇقىرىقى ئايەتنىڭ مەزمۇنىنى تېخىمۇ تەپسىلىي شەرھلەپ بېرىدۇ: ''نامازى، روزا، زاكات، ھەج-ئۆمرە، دۇئا، زىكرى-تەسبىھ، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، سەممىي بولۇش، ئامانەتكە خىيانەت قىلماسلىق، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، سىلە-رەھىم قىلىش، ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش، قىينىچىلىقتا قالغانلارغا ياردەم بېرىش... ھەممىسى ئىبادەتنىڭ تۈرلىرىدۇر. يەنە ئاللاھنى ۋە ئاللاھنىڭ رەسۇلىنى ياخشى كۆرۈش، ئاللاھنىڭ ھۆكمىگە سەۋر قىلىش، نېمەتلىرىگە شۈكۈر قىلىش، قازايى قەدەرگە رازى بولۇش، ئىشلىرىدا ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلىش، ئاللاھنىڭ رەھمىتىنى ئۈمىد قىلىپ، ئازابىدىن قورقۇشمۇ ئىبادەت ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئىبادەت — ئاللاھنى ياخشى كۆرىدىغان ۋە ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى ئۈمىد قىلىدىغان بارلىق ئاشكارا-يوشۇرۇن سۆز-ئەمەللەرنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشىدۇر''.

مۇسۇلماننى پەقەت مەسچىتتە، جايناماز ئۈستىدە، ھەج مەزگىلىدىلا ئەمەس بەلكى ھاياتنىڭ ھەر بىر نەپەس، ھەر بىر تىنىقىدا، ھەر زامان، ھەر ماكاندا ياراتقۇچى پەرۋەردىگارىغا مەھكەم باغلايدىغان بۇ خىل رىشتە ئىبادەتنىڭ بىزنىڭ چۈشەنچىمىزدىكى دائىرىدىن ھالقىغان ناھايىتى كەڭ مەنىلەرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ. «قۇرئان كەرىم» ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننەتلىرىنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنى ۋە روھىغا ئاساسلانغاندا ئىبادەت تۆۋەندىكىدەك ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ:

1. خاس مەنىدىكى ئىبادەت

بۇ ئاللاھ تائالا بەندىلىرىگە بۇيرۇغان. ئادا قىلىش

ئۇسۇللىرى، شەكلى، ۋاقتى بەلگىلەنگەن نامـاز، روزا، زاكـات، ھەجگە ئوخشاش شەرئەت ئەھكاملىرىدۇر. بۇ ''ئىبادەت'' سۆزى تىلغا ئېلىنىش بىلەن ئەڭ ئاۋۋال كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىدىغىنى ئەسلى مەنىدىكى ئىبادەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆۋەندىكى مەشھۇر ھەدىسى ھەر بىر مۇسۇلمانغا پەرز قىلىنغان ئىبادەتلەرنى مەركەزلىك بايان قىلغان. ''ئىسلام دىنى مۇنداق بەش نەرسە ئۈستىگە قۇرۇلغان. ئۇلار: **بىر ئاللاھتىن باشقا ھېچبىر ئىلاھ يوق دەپ كەلىمە شاھادەت ئېيتىش، نامـاز ئوقۇش، زاكات بېرىش، رامىزان روزىسىنى تۇتۇش، ئىمكانىيىتى يار بەرسە ھەج قىلىشتىن ئىبارەت**'' (ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

خاس مەنىدىكى ئىبادەت تۆۋەندىكى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1) **تاھـارەت:** تاھارەت ئىسلام دىنى ناھايىتى ئەھمىيەت بەرگەن ئىبادەتلەرنىڭ بىرىدۇر. مۇنداق بولۇشىدىكى سەۋەب، تاھارەت ــ نامـاز، قۇرئان ئوقۇش، ھەج پائالىيىتىدىكى كەئبىنى تاۋاپ قىلىشتەك مۇھىم ئىبادەتلەرنىڭ دۇرۇس ۋە مەقبۇل بولۇشىنىڭ شەرتى ۋە ۋاسىتىسى. ''**ئاللاھ ھەقىقەتەن تەۋبە قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ. (ھارامدىن ۋە نىجاسەتتىن) پاك بولغۇچىلارنى ھەقىقەتەن دوست تۇتىدۇ**'' {سۇرە«بەقەرە»(2-سۇرە)، 222-ئايەت}. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تاھارەتنىڭ ئەھمىيىتى ھەققىدە مۇنداق دېگەن: ''**تاھارەت ئىمانـنىڭ يېرىمى**''؛ ''**نامـازنىڭ ئاچقۇچى تاھارەت، تاھارەتسىز بەندىنىڭ نامىزى قوبۇل قىلىنمايدۇ**''.

فىقھى ئىلمى مەزمۇن ئېتىبارىغا ئاساسەن ئىبادەت قىسمى ۋە مۇئامىلە قىسمى دەپ ئىككى بۆلەككە بۆلۈنىدۇ. قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە يېزىلغان ۋە يېزىلىۋاتقان فىقھى كىتابلىرىنىڭ ئىبادەت قىسمىنىڭ بىرىنچى بېتى تاھارەت بابىدىن باشلىنىدۇ. ''تاھارەت'' ئەرەبچە سۆز بولۇپ، ''پاكىزلىق، پاكلانماق'' مەنىلىرىنى بىلدۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئىستىلاھ مەنىسى بولسا بەندىنىڭ نىجاسەت ۋە مەينەتچىلىكلەردىن پاك سۇ بىلەن پاكلىنىپ ئىبادەتكە لايىقلىششىنى كۆرسىتىدۇ. ئاللاھ تائالا سۈرە«مائىدە»(5-سۈرە)نىڭ 6-ئايىتىدە تاھارەت ئېلىشنىڭ ئۇسۇلىنى تەپسىلىي بايان قىلغان. بۇمۇ ئىسلام دىنىنىڭ نۇرغۇن خۇسۇسىيەتلىرى ئارىسىدىكى مۇجمەللىكتىن خالىي، ئېنىقلىق، ئەمەلىيەتچانلىق خۇسۇسىيىتىنى گەۋدىلەندۈرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىدىمۇ تاھارەتنىڭ فەزلى-ساۋابى بايان قىلىنىش بىلەن مۇسۇلمانلارنى ھەر ۋاقىت تاھارەت بىلەن پاك ھالەتتە يۈرۈشكە تەۋسىيە قىلىنغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ''سىلەرنىڭ بىرىڭلار تولۇق تاھارەت ئېلىپ، ئاندىن: ‹بىر ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقلۇقىغا ۋە مۇھەممەدنىڭ ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىمەن› دەيدىكەن، ئۇ كىشىگە سەككىز جەننەتنىڭ ئىشىكى ئېچىلىدۇ. ئۇ خالىغان ئىشىكتىن كىرەلەيدۇ'' (ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). ''كىمكى تولۇق تاھارەت ئالسا، ئۇنىڭ گۇناھ - خاتالىقلىرى بەدىنىدىن چىقىپ كېتىدۇ، ھەتتاكى تىرناقلىرىنىڭ ئاستىدىنمۇ چىقىپ كېتىدۇ'' (ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان)

2) **نامـاز:** نامـاز ئاللاھ تائالا ھەر بىر مۇسۇلمانغا پەرز قىلغان ئىبادەت بولۇپ، قۇرئاندىكى 100 دىن ئارتۇق ئايەتتە زىكرى قىلىنغان. رەسۇلۇللاھمۇ نەچچە يۈزلىگەن ھەدىسلىرىنى نامـازنىڭ فەزلى-ئەجرىنى بايان قىلىشقا خاس قىلغان. نامـازنىڭ ئىسلام شەرىئىتى ۋە مۆمىنىنىڭ ھاياتىدا تۇتقان ئورنى، ئەھمىيىتىنىڭ زورلۇقىغا باشقا ھېچبىر ئىبادەتنى تەڭلەشتۈرگىلى بولمايدۇ.

نامـاز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلىشتىن ئىلگىرى ئىسرا-مىئراج كېچىسىدە بۇيرۇلغان بولۇپ، مۇسۇلمانلارغا بېكىتىلگەن ئىبادەتلەرنىڭ تۇنجىسى ھېسابلىنىدۇ. نامـاز دىنىنىڭ تۈۋرۈكى، مۆمىنىنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك بەخت-سائادىتىنى قولغا كەلتۈرۈش ۋاستىسى، بەندىنى ئاللاھقا مەھكەم باغلاپ تۇرىدىغان رىشتە. تۇرلۇك مۇشكۈلاتلارغا تولغان ھايات دولقۇنىدا تىرمىشىپ يۈرگەن ئىنسانغا ئاللاھقا ئىلتىجا قىلىپ پاناھلىق تىلەيدىغان، خاتىرجەملىك ئاتا قىلىدىغان نامازدىنمۇ ئېسىلراق روھىي ئوزۇق بارمۇ؟ چۈشكۈنلۈك، مەنسىزلىك قاراڭغۇلۇقىدا روھىي تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلغان زامانىۋى دۇنيا كىشىلىرى ئۈچۈن، قەلبىلەرنى ياشارتىپ يۈكسەك روھىي ھايات بەخش ئېتىدىغان نامازدىنمۇ ئوبدانراق پىسخىك تەڭشىگۈچ بارمۇ؟ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر قېتىم بىرەر قىيىنچىلىققا دۇچ كەلسىلا تاھارەت ئېلىپ نامـاز ئوقۇيتىتى ۋە ''**نامـاز بىلەن ئەجەپمۇ راھەت تاپمىسا**

يەڭگىللەپ قالدىم'' دەيتتى. رەسۇلۇللاھنىڭ جان ئۇزۇش ئالدىدا ئۈممىتىگە قىلغان ئاخىرقى ۋەسىيىتىمۇ يەنە شۇ ''نامаз! نامаз! نامازغا مەھكەم يېپىشىڭلار!'' ئىدى. نامаз يەنە شەخسىي ئىبادەتلا ئەمەس، كىشىلەرنى ئۆزئارا ئىتتىپاقلاشتۇرىدىغان، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا قېرىنداشلارچە مېھىر-مۇھەببەتنى كۈچەيتىدىغان ئىجتىمائىي باغلانمىلىق رولىنى ئۆتەيدۇ. «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىسلەردىكى جامائەت نامىزىغا دەۋەت قىلغان، جامائەت نامىزىنىڭ ساۋابى يالغۇز ئوقۇلغان نامازدىن ئارتۇق ئىكەنلىكى نامايەن قىلىنغان بايانلار بۇ نۇقتىنى روشەن كۆرسىتىپ تۇرىدۇ.

3) **روزا:** روزا ئىسلام دىنىنىڭ بەش مۇھىم ئەركانىنىڭ بىرسى. ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارغا روزىنى پەرز قىلغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ''**ئى مۆمىنلەر! (گۇناھلاردىن) ساقلىنىشىڭلار ئۈچۈن، سىلەردىن ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرگە (يەنى ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرگە) روزا پەرز قىلىنغاندەك، سىلەرگىمۇ (رامىزان روزىسى) پەرز قىلىندى**''{سۈرە«بەقەرە»(2-سۈرە)، 183-ئايەت}. روزا بەندىنىڭ ھەر يىلى رامىزان ئېيىدا ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىش نىيىتى بىلەن تاڭ ئاتقاندىن باشلاپ كۈن پاتقانغا قەدەر يېيىش-ئىچىش، جىنسىي مۇناسىۋەت ۋە روزىنى بۇزغۇچى باشقا ئامىللاردىن ئۆزىنى ساقلىشىدۇر.

ئىسلام دىنىدىكى مۇھىم ئىبادەتلەرنىڭ بىرسى ھېسابلانغان روزا ھىجرەتنىڭ 2-يىلى پەرز قىلىنغان بولۇپ، رامىزان ئېيى ئايلار ئىچىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئاي. ياخشىلىق ۋە بەرىكەتكە تولغان ئاي، چۈنكى «قۇرئان كەرىم» رامىزان ئېيىدا نازىل بولۇشقا باشلىغان. بىر كىچىلىك ئىبادىتى مىڭ ئايلىق ئىبادەتتىن ئارتۇق سانالغان قەدىر كىچىسىمۇ رامىزان ئېيىنىڭ ئاخىرقى 10 كىچىسى ئىچىدىكى بىر كىچە.

روزىدارنىڭ فەزىلى-ساۋابىنىڭ كاتتىلىقى ھەققىدە نۇرغۇن ھەدىسلەر بار. رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېگەن: ''ئاللاھ تائالا ئېيتىدۇكى: '**ئادەم بالىسىنىڭ قىلغان ئەمەللىرىنىڭ ھەممىسى ئۆزى ئۈچۈن، پەقەت روزىلا مەن ئۈچۈن، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى ئۆزۈم بېرىمەن. روزا بەندەمنى دوزاختىن ساقلايدىغان قالقاندۇر.** بىرىڭلار روزا تۇتقاندا سەت گەپ قىلمىسۇن، باشقىلار بىلەن ئۇرۇش-جېدەل قىلمىسۇن. ئەگەر بىرەرسى ئۇنى تىللىسا ياكى ئۇرۇشسا (مەن روزىدارمەن) دېسۇن، مۇھەممەدنىڭ جېنى ئىلكىدە بولغان زات بىلەن قەسەمكى، روزىدارنىڭ ئېغىزىنىڭ پۇرىقى ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئىپارداندىنمۇ خۇشپۇراقتۇر. روزىدار ئۈچۈن ئىككى خۇشاللىق بار، بىرى ئېغىز ئاچقاندىكى خۇشاللىق، يەنە بىرى پەرۋەردىگارىغا مۇلاقات بولۇپ، ئۆزى ئۈچۈن تەييارلانغان ساۋابنى كۆرگەندىن كېيىنكى خۇشاللىق' ''؛ رەسۇلۇللاھ يەنە مۇنداق دېگەن: ''كىمكى ئاللاھ يولىدا بىر كۈن روزا تۇتىدىكەن، ئاللاھ ئۇنىڭ يۈزىنى شۇ روزا سەۋەبلىك دوزاختىن 70 مىڭ يىل يىراقلاشتۇرىدۇ''.

روزا گويا بىر مەكتەپ بولۇپ، مۆمىن ئۇنىڭدا گۈزەل ئەخلاق-پەزىلەتلەرنى ئۆگىنىدۇ. ھەر ۋاقىت، ھەممە يەردە پەقەت ئاللاھنىڭ كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقىدەك ئىشەنچ مۆمىننى ھەقىقىي تەقۋادارلىققا، سەۋرگە يېتەكلەيدۇ، ئىرادىسىنى كۈچەيتىدۇ. ئۆز نەپسى بىلەن كۈرەش قىلىشنى ئۆگىنىدۇ. كەمبەغەل-مىسكىنلەرنىڭ ئاچلىق، موھتاجلىقىنى بۇاسىتە بېشىدىن ئۆتكۈزۈش كىشىنى شەخسىيەتچىلىكتىن ساقلاپ باشقىلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇش، خەير-ئېھسان قىلىشقا ئۇندەيدۇ. روزىنىڭ ئىجتىمائىي مەنپەئەتلىرىدىن بىرى، ئۇ جەمئىيەت ئەزالىرىنى ئادىللىق، باراۋەرلىك، ئۆزئارا مېھرىبانلىققا ئادەتلەندۈرىدۇ. جەمئىيەتنى يامانلىق، بۇزۇقچىلىقلاردىن ساقلايدۇ. روزىنىڭ كىشىنى نورمال ئۇزۇقلىنىش، سەمرىپ كېتىش ۋە تۇرلۇك كېسەللىكلەردىن ساقلاشتەك تەن ساغلاملىقىغا بولغان پايدىسى دەل ھازىرقى تېببىي ئىلىمدا تەشەببۇس قىلىنىۋاتقان ئىلمىي ئۇزۇقلىنىش پرىنسىپىدۇر.

4) **زاكات:** زاكاتنىڭ ئەرەب تىلىدىكى مەنىسى ''پاكلىنىش، كۆپەيمەك، زىيادە بولۇش'' بولۇپ، بۇ زاكاتنىڭ ئىستىلاھ مەنىسى بىلەن زىچ باغلانغان. تۆۋەندىكى ئايەتتە بۇ خىل باغلىنىش ناھايىتى ئوچۇق ئىپادىلەنگەن: ''**ئۇلارنىڭ مالىلىرىنىڭ بىر قىسمىنى سەدىقە ھېسابىدا ئالغىنىكى، ئۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى گۇناھلىرىدىن پاكلىغايسەن ۋە(ياخشىلىقلىرىنى) كۆپەيتكەيسەن**''{سۈرە«تەۋبە»(9-سۈرە)، 103-ئايەت}. زاكات ئاللاھ تائالا مال-مۈلكى شەرىئەتتە بەلگىلەنگەن مىقتارغا يەتكەن ھەر بىر مۇسۇلمانغا پەرز قىلىنغان ئىبادەتتۇر.

«قۇرئان كەرىم»دىكى 32 يەردە زاكات نامаз بىلەن باغلىنىپ كەلگەن بولۇپ، ئاللاھ تائالانىڭ ''**نامازنى ئادا**

قىلىڭلار، زاكاتنى بېرىڭلار'' دېگەن ئەمرى خېلى كۆپ يەرلەردە ئۇچرايدۇ. رەسۇلۇللاھ ئىسلامنىڭ بەش ئاساسىنى بايان قىلغان ھەدىسىدە نامازدىن كېيىنلا زاكاتنى سانىغان. زاكات ھىجرەتنىڭ 2-يىلى پەرز قىلىنغان. زاكات بەندىنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىگە بويسۇنۇش، ئاللاھقا يېقىنلىشىش نىيىتى بىلەن قىلىدىغان ئىقتىسادقا مۇناسىۋەتلىك ئىبادىتى ھېسابلىنىدۇ. مال-مۈلكى قانچىلىك مىقتارغا يەتكەن كىشىگە زاكاتنىڭ پەرز بولىدىغانلىقى، ئالتۇن-كۈمۈش، نەق پۇل، تىجارەت مالىلىرى، ئاشلىق، قوي-كالا، ئات-تۆگە، يەر ئاستى بايلىقلىرىدىن قانچىلىك زاكات ئايرىش كېرەكلىكى ۋە زاكات بېرىلىدىغان كىشىلەر شەرئىتتە تەپسىلىي بەلگىلەنگەن. بۇلار فىقھى كىتابلىرىدىكى زاكات بابىنىڭ ۋە ئىسلام ئىقتىساد ئىلمىنىڭ مەزمۇنلىرىدىن بىرى.

زاكاتنىڭ ھېكمەتلىرىدىن بىرى شۇكى، ئۇ زاكات بەرگۈچىنى بېخىللىق، ناچكۆزلۈك، شەخسىيەتچىلىك ئىللەتلىرىدىن ساقلايدۇ. زاكاتنى ئالغۇچى كەمبەغەل-مىسكىنلەرنىڭ ھاجىتىدىن چىقىپ، ئۇلارنىڭ دىللىرىنى ھەسەتخورلۇق، ئۆچمەنلىك ۋە ئاداۋەتتىن ساقلايدۇ. بۇنىڭ بىلەن جەمئىيەت ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدا ئىناقلىق، مېھرىبانلىق كەيپىياتى شەكىللىنىدۇ. زاكات ئارقىلىق پۇل-مال چەكلىك كىشىلەرنىڭ قولىغا توپلىشىپ قېلىشتىن ساقلىنىپ، مىللەتنىڭ بەخت-سائادىتى مەركەزلىشىدىغان ئومۇمىي مەنپەئەت قولغا كەلتۈرۈلىدۇ.

5) **ھەج:** ئاللاھ تائالا ھەجنىڭ مۇسۇلمانلارغا شەرتلىك پەرز قىلىنغان ئىبادەت ئىكەنلىكىنى مۇنداق بايان قىلىدۇ. ''**ھەقىقەتەن ئىنسانلارغا(ئىبادەت ئۈچۈن) تۇنجى سېلىنغان ئۆي(يەنى بەيتۇللا) مەككىدۇر، مۇبارەكتۇر، جاھان ئەھلىگە ھىدايەتتۇر، ئۇنىڭدا ئوچۇق ئالامەتلەر بارکى، ماقامى ئىبراھىم شۇلارنىڭ بىرى، بەيتۇللاغا كىرگەن ئادەم ئەمن بولىدۇ، قادىر بولالىغان كىشىلەرنىڭ ئاللاھ ئۈچۈن كەئبىنى زىيارەت قىلىشى ئۇلارغا پەرز قىلىندى**'' {سۈرە«ئال ئىمران»(3-سۈرە)، 96-، 97-ئايەت}.

ئەقلى ھوشى جايىدا، بالاغەتكە يەتكەن، ئىقتىسادىي ئىمكانىيىتى يار بەرگەن ھۆر مۇسۇلماننىڭ ئۆمرىدە بىر قېتىم ھەج قىلىشى پەرز، ھەج مەزگىلىدىن باشقا چاغدا ھەج قىلىشى ئۆمرە بولۇپ، تەكىتلەنگەن سۈننەتتۇر. ھەج ھىجرىيىنىڭ4-يىلىنىڭ ئاخىرى(مىلادىيە 626-يىلى 12-ئايدا) پەرز قىلىنغان ۋە ھىجرىيىنىڭ 8-يىلى(مىلادىيە 630-يىلى) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جامائەتنى باشلاپ ھەج ساۋاب رەسمىيىتىنى ئادا قىلغان. ھەجدە نامаз، دۇئا-زىكىر، سەدىقەنىڭ ئىبادەتلەرنىڭ كۆپىي جەمئەتلىكى ئۈچۈن ئۇ ئەۋزەل ئىبادەتلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. ھەج ۋە ئۆمرىنىڭ فەزلى-ساۋابى ھەققىدە نۇرغۇن ھەدىسلەر كەلگەن. ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ''**ئۆمرە يەنە بىر ئۆمرەگىچە بولغان ئارىلىقتىكى گۇناھلارغا كاپارەت بولىدۇ، راۋۇرۇس قىلىنغان ھەجنىڭ مۇكاپاتى پەقەت جەننەتتۇر**'' (ئىمام بۇخارى بىلەن ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). '' **كىمكى خۇدالىق ئۈچۈن ھەجگە بېرىپ، ھەج قىلىش جەريانىدا ھەجدە چەكلەنگەن ئىشلارنى ۋە گۇناھ ئىشلارنى قىلماي ھەجنى تامамлاپ قايتسا، ئۇ خۇددى ئانىسىدىن تۇغۇلغان بوۋاق كۈندىكىدەك گۇناھتىن پاك بولۇپ قايتقان بولىدۇ**''. ''(ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

ھەج مۆمىننى سەۋرگە، جاپاغا چىداش روھىغا يېتەكلەيدۇ؛ نەپسىنى گۇناھ-مەئسىيەتلەردىن، بېخىلىقتىن پاكلايدۇ. ئىنسانىنى دۇنيانىڭ راھەت-پاراغەتلىرىگە، مال-دۇنياغا بېرىلىپ كېتىشتىن ئاگاھلاندۇرۇپ ئاخىرەتنى ئەسلىتىدۇ. ئىلگىرى-كېيىنلىك تەرتىۋى، ۋاقتى ناھايىتى ئېنىق بېكىتىلگەن ھەج پائالىيىتى كىشىگە ۋاقىتنىڭ ئەھمىيىتىنى قايتا تونۇتىدۇ.

ھەج گويا ھەر يىلى ئېچىلغان خەلقئارالىق يىغىن بولۇپ، مۇسۇلمانلارغا ئۆز ئارائۇچرىشىش، چۈشىنىش پۇرسىتى يارىتىپ بېرىپ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا ياردەم بېرىشتەك دىنىي قېرىنداشلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ.

6) «**قۇرئان كەرىم**»**نى تىلاۋەت قىلىش**: ئاللاھ تائالا روشەن ئەرەب تىلى بىلەن نازىل قىلغان «قۇرئان كەرىم» ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس دەستۇرى سۈپىتى بىلەن شەرئەت ئەھكاملىرىنىڭ بىرىنچى مەنبەسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدا ئىسلام دىنىنىڭ مەقسىتى، غايىسى ۋە تەلىپى ناھايىتى ئېنىق بايان قىلىنغان. ھاياتقا كۆز ئاچقان ھەر بىر ئىنسانىنىڭ ''نەدىن كەلدىم، نەگە بارىمەن، نېمە ئۈچۈن؟'' دېگەن سوئالىغا مۇكەممەل جاۋاب بەرگەن. «قۇرئان كەرىم» مۇسۇلمانلارنىڭ روھىي تۇۋرۇكى سۈپىتىدە ئۇلارنىڭ مۇكەممەل ھاياتلىق مىزانى

هېسابلىنىدۇ. ئاللاهنىڭ كالامى بولغان قۇرئاننى ئوقۇش بىلەن قاراڭغۇ دىللار يورۇيدۇ، غەمنىڭ كۆڭۈللەر شادلىنىدۇ، تېڭىرقىغان ئەقىللەر نىجاتلىق تاپىدۇ، قېينالغان جانلار ئارام تاپىدۇ. قۇرئاننى تىلاۋەت قىلىش دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك مەنپەئەت-ساۋابى بىرلەشكەن ئىبادەت هېسابلىنىدۇ.

قۇرئان ئوقۇشنىڭ ۋە ئۆگىنىش-ئۆگىتىشنىڭ فەزلى، قارىيلارنىڭ ئاخىرەتتىكى يۇقىرى دەرىجىسى هەققىدە قۇرئان ۋە هەدىسلەردىن نۇرغۇن مىساللارنى كەلتۈرۈش مۇمكىن. رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېگەن: ''**كىمكى ئاللاهنىڭ كىتابىدىن بىر هەرپ ئوقۇيدىكەن، ئۇنىڭغا ياخشىلىق بېرىلىدۇ، بىر ياخشىلىققا ئون هەسسە ساۋاب بېرىلىدۇ. ئەلىف، لام، مىمنى ئوقۇغانغا بىر ياخشىلىق ئەمەس، ئەلىف ئۇچۇن ئون هەسسە، لام ئۇچۇن ئون هەسسە، مىم ئۇچۇن ئون هەسسە ياخشىلىق بېرىلىدۇ**''(ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان). ''**سىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىڭلار قۇرئان ئۆگەنگەن ۋە ئۆگەتكەن كىشىلەردۇر**'' (ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

رەسۇلۇللاھ ساھابىلىرىنى قۇرئاننى سۈرئەت قوغلىشىپ ئەمەس، ئەقىل كۆزى بىلەن تەپەككۇر قىلىپ ئوقۇشقا بۇيرۇيتتى. ساھابىلارمۇ قۇرئاننىڭ هەر بىر ئايىتىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ ئوقۇش ۋە ئۇنى ئۆز ئەمەلىيىتىگە تەدبىقلاشنى مۆمىننىڭ خىسلىتى دەپ بىلەتتى ۋە شۇنداق قىلىشتا بىر-بىرى بىلەن بەسلىشەتتى. بەزىلىرى هەر كۈنى قۇرئاندىن بىر پارە ئوقۇپ، 30 كۈندە بىر قېتىم قۇرئاننى تاماملىسا، يەنە بەزىلىرى كۈنىگە ئىككى پارىدىن ئوقۇپ 15 كۈندە بىر قېتىم، هەتتا بەزىلىرى هەپتىدە بىر قېتىم تاماملايتتى.

7) **ئاللاهنى زىكىرى قىلىش(ئاللاهنى ياد ئېتىش)**. ئاللاھ تائالا جەننەتكە لايىق مۆمىن بەندىلىرىنىڭ سۈپىتىنى ئىبارەت بۇ ئەۋزەل ئىبادەت بىلەن باغلاپ مۇنداق دەيدۇ: ''**ئى مۆمىنلەر! ئاللاهنى كۆپ ياد ئېتىڭلار، ئۇنىڭغا ئەتىگەن-ئاخشامدا تەسبىھ ئېيتىڭلار**'' {سۈرە«ئەھزاب» (33-سۈرە)، 41-، 42-ئايەتلەر}. ''**ئاللاهنى كۆپ زىكىرى قىلغۇچى ئەرلەر ۋە ئاللاهنى كۆپ زىكىرى قىلغۇچى ئاياللارغا ئاللاھ مەغپىرەت ۋە كاتتا ساۋاب تەييارلىدى**'' {سۈرە«ئەھزاب»(33-سۈرە)، 35-ئايەت}. ئىنسانىنىڭ هەر ۋاقىت، هەر يەردە، هەممە خىل هالەتتە ئاللاهنى ياد ئېتىپ تۇرۇشى ئۇنىڭ بارلىق ئەمەللىرىنى تۇزەپ ئۇنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەت بەختىنى قولغا كەلتۈرۈشتىكى تەقۋادارلىق مەنبەسىدۇر. رەسۇلۇللاھ ئاللاھ تائالانىڭ سايىسىدىن باشقا هېچقانداق سايە بولمىغان قىيامەت كۈنىدە ئاللاھ ئۆز سايىسىدا سايىدىتىدىغان يەتتە تۈرلۈك ئادەمنى ساناپ، شۇلار قاتارىدا ''**خالىي هالدا ئاللاهنى ياد ئېتىپ كۆزىدىن ياش تۆككەن ئادەم**''نى تىلغا ئالغان. ئاللاهنى زىكرى قىلىشنىڭ شەكىل-هالەتلىرى ناهايىتى كۆپ بولۇپ، قۇرئان ۋە هەدىسلەردە مۆمىنلەرنىڭ تۈرلۈك مۇناسىۋەتلەردە ئوقۇپ تۇرىدىغان زىكرى-تەسبىھ، هەمدۇ-سانالارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان نۇرغۇن دۇئالار كەلگەن.

ئاللاھ تەرىپىدىن قەتئىي رەۋىشتە بەلگىلەنگەن. ئادا قىلغۇچىغا ساۋاب بېرىلىدىغان، تەرك ئەتكۈچى جازالىنىدىغان ئىبادەتلەر پەرز ئىبادەت هېسابلىنىدۇ، يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن بىر كېچە-كۈندۈزدە بەش ۋاق نامار ئوقۇش، يىلدا بىر ئاي رامىزان روزىسى تۇتۇش، شەرتى توشقان كىشىنىڭ زاكات بېرىشى ۋە هەج قىلىشى مانا مۇشۇ پەرز ئىبادەتلەر جۈملىسىدىندۇر. بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئىسلام دىنى ئاللاهنىڭ رازىلىقى، مۇهەببىتىنى تىلەپ ئاللاهقا يېقىنلىشىش، تېخىمۇ تەقۋادارلىق قىلىش ئۈچۈن نەپلى ئىبادەتلەرنىڭ دەرۋازىسىنىمۇ كەڭ ئېچىپ بەرگەن. نەپلى ئىبادەت تەرك ئەتكۈچى جازالانمايدىغان، ئەمما ئادا قىلغۇچىغا زىيادە ئەجر بېرىلىدىغان ئىبادەتتۇر. چاشگاھ نامىزى، تەهەججۇد نامىزى، تەسبىھ نامازلىرى، هەر ئايىنىڭ ئاق كۈنلىرى(13-، 14-، 15-كۈنلىرى) ۋە هەپتىنىڭ دۈشەنبە، پەيشەنبە كۈنلىرى، ئاشۇرا كۈنى روزا تۇتۇش، خەير-ئېھسان، سەدىقە قىلىش قاتارلىقلار نەپلى ئىبادەتلەر دائىرىسىدىندۇر. پەرز ئىبادەت هەر بىر مۇسۇلمانغا قويۇلىدىغان ئەقەللىي تەلەپ، ئۇ بىنانىڭ ئاساسى، ئۈلى بولسا، نەپلى ئىبادەتلەر شۇ بىنانى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرىدىغان تولۇقلىما هېسابلىنىدۇ. نەپلى ئىبادەتلەرنى قىلغۇچىنىڭ دەرىجىسىنىڭ ئۈستۈنلۈكى ۋە ئەجرىنى تۆۋەندىكى هەدىسى قۇددۇس ناهايىتى روشەن كۆرسىتىپ بېرىدۇ: ''**ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: 'بەندەم مەن ئۇنىڭغا پەرز قىلغان ئىبادەتلەرنى قىلىپ ماڭا يېقىنلىشىدۇ، هەتتا نەپلى ئىبادەتلەرنى قىلىۋەرگەنلىكتىن ماڭا يېقىنلىشىپ، مەن ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالىمەن، ئەگەر مەن بەندەمنى ياخشى كۆرۈپ**

قالسام، ئۇنىڭ ئاڭلايدىغان قۇلىقى، كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى بولۇپ قالىمەن. ئەگەر بەندەم مەندىن پاناھلىق تىلسە، مەن ئۇنى ئۆز پاناھىمدا ساقلايمەن، ئەگەر مەندىن نېمىنى سورىسا، ئۇنىڭغا بېرىمەن' ''
(ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان)

2. كەڭ مەنىدىكى ئىبادەت

ئىسلام دىنى زامان، ماكان چەكلىمىسىدىن ھالقىغان، ئىنسان ھاياتىنىڭ ھەر بىر بۆلۈكى، ھەر بىر تەرەپلىرىگىچە تۇتاشقان دىندۇر. ئۇنىڭ غايىسى ۋە مەقسىتى بولسا مۇسۇلمانىنىڭ بارلىق ھاياتى پائالىيەتلىرى ئىمان يىلتىزىدىن شاخلاپ چىققان بولۇشى، ئۆز ئەقىدىسىنىڭ ئەمەلىيەتكە تەتبىقلانغان كونكرېت كۆرۈنۈشى بولۇشتىن ئىبارەت. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا ئۆزى رازى بولىدىغان مۆمىنىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق خىتاب قىلىدۇ، بۇ يەنە مۆمىنلەرگىمۇ قىلىنغان ئورتاق خىتاب ھېسابلىنىدۇ: '' **(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى: 'مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم(دۇنيادا قىلغان ياخشىلىقلىرىم ۋە تائەت-ئىبادەتلىرىم) ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ ئۈچۈندۇر' ''**{سۈرە «ئەنئام»(6-سۈرە)، 163-ئايەت}.

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانىنىڭ مەسچىتتە، جايىنامازىدا ئۇستىدە، ھەج ۋە ئۆمرە ئۈچۈن بەيتۇللانى تاۋاپ قىلغاندا، رامىزان ئېيىدىلا تائەت-ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ قالماستىن، بەلكى ئۆيدە، يولدا، خىزمەتتە، رامىزان ئېيىدىن باشقا بارلىق ئايلاردا، مەككىدە، مەدىنىدە، ئۆز يۇرتىدا، ھاياتىنىڭ ھەر بىر لەھزە ھەر بىر تىنىقلىرىدا ئاللاھنى ياد ئېتىشىنى، ئاللاھقا باغلىنىشىنى، ئاللاھ رازىلىقىنى بارلىق ئەمەللىرىنىڭ مەقسىتى قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. مۇشۇ مەندىن ئېيتقاندا، ئىبادەت نامازدىن روزا، زاكاتتىن ھالقىغان تېخىمۇ كەڭ مەنىلەرگە ئىگە. ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن ئىلىم تەلەپ قىلىش ئىبادەت ھېسابلىنىدۇ. ''**كىمكى ئىلىم تەلەپ قىلىش يولىدا سەپەر قىلىدىكەن، ئۇ تاكى قايتقىچە ئاللاھنىڭ يولىدا ھېسابلىنىدۇ**''(ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان). ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش ئىبادەت ھېسابلىنىدۇ، ''**سەپەرنىڭ ئاراڭلاردا خەيرلىك ئىشلارغا دەۋەت قىلىدىغان، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلارنى مەنئى قىلىدىغان بىر جامائە بولسۇن، ئەنە شۇلار مەقسىتىگە ئېرىشكۈچىلەردۇر**''{سۈرە«ئال ئىمران»(3-سۈرە)، 104-ئايەت}؛ ھالال كەسىپ بىلەن ئۆزى ۋە ئائىلىسىدىكىلەرنى بېقىش ئىبادەت سانىلىدۇ، ''**ئاللاھ تائالا بەندىسىنىڭ ھالال كەسىپ بىلەن تىرىكچىلىك قىلىش يولىدا ھېرىپ-چارچىغانلىقىنى كۆرۈشىنى ياقتۇرىدۇ**''(دەيلەمى رىۋايەت قىلغان)؛ كىشىلەر ئارىسىدا ئادىل ھۆكۈم چىقىرىش ئىبادەت ھېسابلىنىدۇ، ''**ئاللاھنىڭ سايىسىدىن باشقا ھېچقانداق سايە بولمىغان قىيامەت كۈنىدە ئاللاھ ئۆز سايىسىدا سايىدىتىدىغان يەتتە تۈرلۈك ئادەمنىڭ بىرى ئادىل ھۆكۈمراندۇر**''(ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان)؛ ئەرنىڭ ئايالىنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىشى، ئايالىنىڭ ئېرىنىڭ خىزمىتىنى ئوبدان قىلىشىمۇ ئىبادەت، پەرزەنتلەرنى ئوبدان، يارامىلىق تەربىيىلەشمۇ ئىبادەت، ''**سىلەرنىڭ ھەر بىرىڭلار پادىچىغا ئوخشايسىلەر، پادىچى ئۆز پادىلىرى ھەققىدە سورالغاندەك سىلەرمۇ مەسئۇلىيىتىڭلار ھەققىدە سورىلىسىلەر**، پادىشاھ پادىچىغا ئوخشايدۇ. ئەركىشى پادىچىغا ئوخشايدۇ، ئۇ ئائىلىسىدىكىلەرھەققىدە سورىلىدۇ. ئايال كىشىمۇ پادىچىغا ئوخشايدۇ، ئۇ ئېرىنىڭ ئۆيى ۋە بالىلىرى **ھەققىدە سورىلىدۇ**'' (ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان)؛ جەمئىيەت ۋە خەلق ئۈچۈن پايدىلىق ئىش قىلىش ئىبادەت، ئاجىز-موھتاجلارغا ياردەم بېرىشمۇ ئىبادەت ھېسابلىنىدۇ. قىسقىسى، مۇسۇلمانىنىڭ ئاللاھ رازىلىقىنى كۆزلەپ قىلغان ئەمەللىرىنىڭ ھەممىسى ئىبادەت ھېسابلىنىدۇ. بەندىلەر ئۈچۈن ياخشىلىق يوللىرىنى مۇشۇنچىۋالا كەڭ ئاچقان ئاللاھ تائالا ھەققەتەنمۇ مەدھىيىگە لايىقتۇر.

ئىبادەتلەرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى

ئىسلام شەرىئىتىدىكى ئىبادەتلەر ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە، تۆۋەندە بۇلارنى قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتىمىز:

1) بەندىنىڭ تائەت-ئىبادەت قىلغاندا ئۇنىڭ ساۋابىنى ئۈمىد قىلىش ۋە جازاسىدىن قورقۇشنى پەقەت يېگانە ئاللاھقىلا خاس قىلىشى تەۋھىد ئەقىدىسى بولۇپ، بۇ ئەقىدە ئىبادەتلەردە تولۇق ھالدا ئەكس ئېتىدۇ. ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمىگەن ھالدا ئاللاھ رازىلىقىنى مەقسەت قىلغاندىلا بەندىنىڭ ئىبادەتلىرىگە ئەجىر-

ساۋاب بېرىلىدۇ. ئەمما دۇنيالىق پايدا-مەنپەئەت ياكى كىشىلەر ئالدىدا ماختىنىش ۋە ياكى بىراۋلارنىڭ شەررىدىن قورقۇش يولىدا قىلىنغان رىياكارلىقلار ئىبادەتنىڭ بارلىق ساۋابىنى يوققا چىقىرىۋېتىدۇ. ئاللاھ تائالا بەندىلىرىگە بۇيرۇغان ۋە رازى بولىدىغان ئىبادەتلەر دەل سۈرە«فاتىھە»دىكى **"(رەببىمىز) پەقەت ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز ۋە سەندىنلا ياردەم تىلەيمىز"** ئايىتىنى ئۆزىنىڭ جېنى-روھى قىلغان ئىبادەتلەردۇر. مەشھۇر ئالىم فۇزەيل ئىبنى ئىياز بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: "ئىبادەت-ئەمەللەرنى كىشىلەر ئۆچۈن قىلىش رىيادۇر، كىشىلەر ئۈچۈن ئۇنى تەرك ئېتىش شېرىكتۇر، ئاللاھ تائالا ئىخلاس ئارقىلىق سېنى يۇقىرىقى ئىككى خىل گۇناھتىن ساقلايدۇ".

2) ئىسلام شەرئىتىدىكى بارلىق ئىبادەتلەر ياراتقۇچى ئاللاھ بىلەن بەندە ئوتتۇرىسىدىكى بۇاستە ئالاقە بولۇپ، ھېچقانداق ۋاستە-ياردەمچىگە موھتاج ئەمەس. بەندە قاچان، قەيەردە بولمىسۇن، ناماز، دۇئا ئارقىلىق ئاللاھقا يۈزلىنەلەيدۇ. ئاللاھتىن مەغپىرەت-رەھمەت تىلىگەن كىشىگە ھېچبىراۋنىڭ ھەمراھلىقى، ياردىمى كېرەك ئەمەس، پەرۋەردىگارىغا يۈزلەنگەن بەندىنىڭ ئىلتىجاسىنى ئاللاھقا يېتىشتىن توسۇپ تۇرىدىغان پەردە يوق. شۇڭا ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **"مېنىڭ بەندىلىرىم سەندىن مەن توغرۇلۇق سورىسا (ئۇلارغا ئېيتقىنكى)، مەن ھەقىقەتەن ئۇلارغا يېقىنمەن(يەنى ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى، سۆزلىرىنى بىلىپ تۇرىمەن)، ماڭا دۇئا قىلسا، مەن دۇئا قىلغۇچىنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىمەن"** {سۈرە«بەقەرە»(2-سۈرە)، 186-ئايەت}.

ئىسلام دىنىنىڭ ھەق دىن ئىكەنلىكىنىڭ دەلىللىرىدىن بىرى ئۇنىڭ قانداقمۇ كاھىنلارنىڭ دۇئاسى، تەۋبە قىلىش ھەققى دېگەندەك باتىل قاراشلاردىن خالىي ئىكەنلىكىدۇر.

3) ئىبادەتلەرنى ئادا قىلىش ئۇسۇللىرى ئۇنىڭ شەكىل قىسمى بولۇپ، بەندىنىڭ ئۇنى ھوزۇرى قەلب ۋە ئىخلاس بىلەن ئادا قىلىشى ئىبادەتلەرگە جان-روھ ئاتا قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا سۈرە«مائۇن»(107-سۈرە) دە جىسمى نامازغا ھازىر بولسىمۇ قەلبى دۇنيا ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل، دىلىدا ئىخلاستىن ئەسەر بولمىغان نامازۇ ئوقۇغۇچىلاردىن بولۇپ قېلىشتىن قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دېگەن: **"شۇنداق نامازۇ ئوقۇغۇچىلارغا ۋايكى، ئۇلار نامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ، نامازنى رىيا بىلەن ئوقۇيدۇ"**. يەنىمۇ ئەگەر مۇنداق دېگەن: **"بەندىنىڭ نامازلىرىدىن پەقەت ھوزۇرى قەلب ۋە ئىخلاس بىلەن ئوقۇلغان نامازلىرىلا قوبۇل قىلىنىدۇ"**(ئىمام ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد، نەسەئى، ئىبنى ھەببانلار رىۋايەت قىلغان). ھوزۇرى قەلب ۋە ئىخلاس يالغۇز نامازدىلا ئەمەس، روزا، زاكات، ھەج-ئۆمرە قاتارلىق بارلىق ئىبادەتلەردە تەلەپ قىلىنىدۇ.

4) ئىسلام دىنىدىكى ئىبادەتلەر پەقەت قۇرۇق شەكىل، كۆرۈنۈشلا ئەمەس، بەلكى ئىبادەتلەرنىڭ تاشقى شەكلى بەندىنىڭ ئىچكى دۇنياسى بىلەن زىچ بىرلەشكەندىلا ئاندىن ھەقىقىي مەنىدىكى ئىبادەت ھاسىل بولىدۇ. نامازنىڭ زۆرۈر شەرتلىرىدىن بولغان تاھارەت ئۆلچىمىدە بەدىنىڭ بەدىنى، كىيىم-كېچەكلىرىنى پاكىزلاش تەلەپ قىلىنىدۇ، ئەمما بۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالماي، روھىنى گۇناھ-مەئسىيەتلەرنىڭ كىرلىرىدىن پاكلاپ، تەۋبە بىلەن ئاللاھقا يۈزلىنىش تاھارەتنى تېخىمۇ تولۇق مەنىگە ئىگە قىلىدۇ. نامازدا بەندىنىڭ باشقا تەرەپلەردىن بۇرۇلۇپ قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈش بىلەن بىرگە قەلبىنى بارلىق ئىشلاردىن خالىي قىلىپ، ئاللاھنى ياد ئېتىشكە ئاتاشنىڭ ئۆزى نامازنىڭ تەلەپلىرىدىن بىرى. الله أكبر (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر ئېيتقاندا پەقەت تىلنىڭ ھەرىكىتىلا ئەمەس، ئاۋۋال دىلنىڭ سۆزنى تەستىقلىشى تەلەپ قىلىنىدۇ. مانا مۇشۇ تەرىقىدە قىرائەت، رۇكۇ، سەجدە، تەشەھھۇدتا ئولتۇرۇشلارنىڭ ھەممىسى نوقۇل بەدەننىڭ ھەرىكىتى بولۇپلا قالماي، روھنىڭ تەستىقى بىلەن بىرلەشكەن بولۇشى ئىبادەتنى تاكامۇللۇقنىڭ بەلگىسى ھېسابلىنىدۇ.

5) «قۇرئان كەرىم»نى تەپەككۇر كۆزى بىلەن ئوقۇپ چىققان كىشىگە شۇ نەرسە ئايان بولىدۇكى، ئىسلام مىزانىدا دۇنيا ۋە ئاخىرەت تەڭپۇڭلاشتۇرۇلغان ئىككى تەرەپ، ئىنسان بولسا ماددا بىلەن روھنىڭ بىرلەشمىسى. شۇ سەۋەبتىن ئىسلام دىنىنىڭ بارلىق ئەھكاملىرى ۋە ئىبادەتلىرىدە ئىنسان تەبىئىتى تولۇق ئېتىبارغا ئېلىنىپ ئىنسانىنى يۈكسەك روھىي ھاياتقا ئىگە قىلىش مەقسەت قىلىنغان.

بىر كۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆيىگە ئۇچ ئادەم كەلگەن، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ

ئايالىلىرىدىن ئۇنىڭ ئىبادەتلىرىنى سورىغان ۋە ئاڭلىغاندىن كېيىن: ”بىز قانداقمۇ پەيغەمبەر بىلەن تەڭ بولالايمىز؟ ئاللاھ ئۇنىڭ بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرىنىڭ ھەممىسىنى مەغپىرەت قىلغان تۇرسا“ دېيىشكەن. ئۇلاردىن بىرى: ”بۇندىن كېيىن مەن كېچىچە ئۇخلىماي نامراز ئوقۇپ چىقمەن“ دېگەن. ئىككىنچىسى: ”مەن ئۆمۈر بويى روزا تۇتىمەن، ئېغىز ئاچمايمەن“ دېگەن. ئۈچىنچىسى: ”مەن توي قىلمايمەن“ دېگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېلىپ بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن: ”سىلەر مۇنداق، مۇنداق دېدىڭلارمۇ؟ ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ئاللاھتىن سىلەردىنمۇ ئارتۇق قورقمەن. مەن سىلەرنىڭ ئەڭ تەقۋادارىڭلار بولىمەن، مەن گاھى روزا تۇتىمەن، گاھى ئاغزىم ئوچۇق يۈرىمەن. كېچىنىڭ بىر قىسمىدا نامراز ئوقۇيمەن، يەنە بىر قىسمىدا ئۇخلايمەن. ئايالىلارغا ئۆيلىنىمەن، كىمكى مېنىڭ سۈننىتىمدىن يۈز ئۆرۈيدىكەن، ئۇ مېنىڭ ئۈممىتىمدىن ئەمەس“ دېگەن (ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان).

دەرۋەقە، نۇرغۇن پەلسەپۇى ئېقىملاردا ئىنسانىنىڭ بەدەن ئېھتىياجىنى نەزەردىن ساقىت قىلىپ، پۈتۈنلەي زاھىتلارچە تۇرمۇشقا ئۇندەيدىغان ۋە ياكى روھىي ئامىلدىن خالىي ھالدا يەپ-ئىچىش، ئويناپ كۈلۈشتەك ھايۋانىي تۇرمۇشقا دالالەت قىلىدىغان ئىدىيىلەرنى ئۇچرىتىمىز.

ئىنسان ئەقىل ۋە ھۆكۈم ئىقتىدارى بىلەن دۇنيادىكى نۇرغۇن نەرسىلەرنىڭ سەۋەب-نەتىجە مۇناسىۋىتىنى بىلەلەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىنسان ئەقلى يەنە بەزى نەرسىلەرنىڭ ھېكمىتى، سەۋەبىنى بىلىپ كېتەلمەيدۇ. ئىبادەتلەر دەل مۇشۇ جۈملىدىندۇركى، ئاللاھ تائالا بەندىلىرىگە بىر كېچە-كۈندۈزدە بەش ۋاق نامراز ئوقۇش، يىلدا بىر ئاي رامىزان روزىسى تۇتۇش، مال-مۈلۈك بەلگىلەنگەن ھېسابقا يېتكەندە كىشىنىڭ مال-مۈلكىنىڭ قىرىقتىن بىرىنى زاكات بېرىش قاتارلىقلارنى پەرز قىلىپ بېكىتكەن.

«قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىسلەردە كىشى ياراتقۇچى پەرۋەردىگارىنىڭ بېكىتكەن پەرزلىرىنى ئادا قىلىپ، نەپسىنى پاكلاپ دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ بەختىنى قولغا كەلتۈرۈشتەك ھېكمەتلەر بايان قىلىنغان. نامرازنىڭ نېمىشقا تۆت ۋاق ياكى ئالتە ۋاق ئەمەس، بەش ۋاق ئىكەنلىكى، نامرازنىڭ رەكئەت سانلىرىنىڭ نېمىشقا باشقىچە ئەمەس، ھازىرقىدەك بەلگىلەنگەنلىكى، روزىنىڭ ئىككى ئاي ياكى 15 كۈن ئەمەس، يىلدا بىر ئاي ئىكەنلىكى، زاكات مىقتارىنىڭ نېمىشقا ئاز ياكى كۆپ ئەمەس، ھازىرقىدەك بەلگىلەنگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى بىلىشكە ئىنسان قادىر ئەمەس. ھەم بۇلارنىڭ سەۋەبى ئۈستىدە ئىزدىنىشكە ئىنسان تەكلىپ قىلىنغانمۇ ئەمەس. ئىبادەتلەر قايسى رەۋىشتە قانداق بۇيرۇلغان بولسا ئىتائەتمەنلىك بىلەن قوبۇل قىلىش ۋە تەقۋادارلىق بىلەن ئادا قىلىش ھەر بىر مۇسۇلمانغا پەرز.

خاتىمە

”ئاللاھنىڭ نېمەتلىرىنى سانap تۈگىتەلمەيسىلەر؛ شۈبھىسىزكى، ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىبەتلىكتۇر“ {سۈرە«نەھل»(16-سۈرە)، 18-ئايەت}. ئاللاھنىڭ رەھمىتى، مەغپىرىتى، بەندىلىرىگە ئاتا قىلغان نېمەتلىرى گويا پايانى يوق دېڭىز بولسا، ئۇنىڭغا باققاندا بەندىگە بۇيرۇلغان ئىبادەت ئەنە شۇ دېڭىزنىڭ كىچىككىنە بىر تامچىسىدۇر. ئىبادەت ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە قىلغان چوڭ رەھمىتىدۇر، چۈنكى ھاياتنىڭ تۇرلۇك كۆڭۈلسىزلىك، غەلۋە-غەۋغالىرى ئىچىدە يۈرىكى ئېزىلگەن، نىجاتلىق يولى ئىزدەۋاتقان ئىنسان ئەنە شۇ ئىبادەت بىلەن ئاللاھتىن باشپاناھلىق سورايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: ”ئى بىلال، ئەزان ئېيتقىن، بىز نامراز بىلەن ئەجەپمۇ راھەت تاپىمىز“ دېگىنىدەك، كىشى ئىبادەت بىلەن خاتىرجەم ملىك ۋە بەختكە ئېرىشىدۇ. تائەت-ئىبادەت بەندىنىڭ ئىمانىغا نۇر قوشىدىغان شاھىدتۇركى، ئىبادەتنى تەرك ئېتىپ ئىمان دەۋاسى قىلغۇچىلارغا ئاللاھنىڭ مۇنۇ سۆزى يېتەرلىكتۇر:

”ئىنسانلار ئىمان ئېيتتۇق دەپ قويۇش بىلەنلا سىنالماي تەرك ئېتىلمىز دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى بىز ھەقىقەتەن سىنىدۇق. ئاللاھ (ئىمانىدا) راستچىللارنى چوقۇم بىلىدۇ، (ئىمانىدا) يالغانچىلارنىمۇ چوقۇم بىلىدۇ“ {سۈرە«ئەنكەبۇت»(29-سۈرە)، 2—3-ئايەتلەر}.

(ئاپتور: ئۇرۇمچى شەھىرىدىن؛
تەھرىرلىگۈچى: شەمشىدىن ھاجى)

قۇربانلىق قىلىش توغرىسىدا سوئال-جاۋابلار

ئابدۇۋاھاب مۇھەممەد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

1. قۇربانلىق قىلىشنىڭ شەرئى مەنىسى نېمە؟

ج: ئىقتىسادى يار بەرگەن كىشىلەر ھەر يىلى ھەجرىيە يىلنامىسى بويىچە زۇلھەججە(12-ئاي)نىڭ 10-كۈنى ئاللاھقا يېقىنلىشىش مەقسىتىدە تۆگە، كالا، قوتاز، قوي، ئۆچكىلەرنى بوغۇزلاش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ پىداكارلىق روھىنى ئىپادىلەيدىغان بىر تۈرلۈك ئىقتىسادىي ئىبادەتتۇر.

2. قۇربانلىق قىلىشنىڭ دەۋر ئارقا كۆرۈنۈشى قانداق؟

ج: ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۆز قەۋمىنى ھىدايەتكە چاقىرىش يولىدا تولىمۇ جەسۇر، پىداكار بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ بۇ خىل ئالىيجاناپ روھى ئاللاھقا ياراپ، ئۇنىڭ ''خەلىلىم'' (ئىشەنچلىك يېقىن دوستۇم) دەپ ئاتىغان. بۇ ھەقتە ئاللاھ «قۇرئان كەرىم»دە: ''**ئاللاھ ئىبراھىمنى دوست تۇتتى**''{سۈرە«نىسا»(4-سۈرە)، 125-ئايەت} دېگەن.

نەمرۇد پادىشاھىدىكى بۇتپەرەسلەر ئىبراھىم ئەلەيھىسالامغا: ''ئى ئىبراھىم! بىزگە قىلىۋاتقان چاقىرىقىڭنى دەرھال توختىتىپ، ئۇنىڭدىن ئۆزۈڭمۇ يېنىپ، بىزنىڭ يولىمىزغا ئەگەشمىسەڭ ئۆتتا كۆيدۈرىمىز'' دېگەندەك تەھدىتلەرنى سالغاندا، ئۇ ئۆز مەيدانىدىن قىلچە تەۋرەنمەي ئاللاھقا بولغان چىن ئەقىدىسىنى نامايەن قىلغان. ئۇنىڭ ئاللاھ يولىدىكى ئەنە شۇ پىداكارلىق روھى سەۋەبىدىن، نەمرۇد ئۇنى ئوتقا تاشلىغاندا ئاللاھ تائالا ئۇنى لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوت ئىچىدە ئامان-ئېسەن ساقلىغان. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ''**ئۇلار: ' ئىبراھىم ئۈچۈن بىر بىنا سېلىڭلار(ئۇنى ئوتۇن بىلەن تولدۇرۇپ ئوت يېقىڭلار، ئوت يانغاندا) ئۇنى ئوتقا تاشلاڭلار' دېدى. (ئۇلار ئىبراھىمنى ئوتقا تاشلاش بىلەن) ئۇنىڭغا سۇيىقەست قىلماقچى بولدى. بىز (ئىبراھىمنى ئوتتىن سالامەت قۇتقۇزۇش بىلەن) ئۇلارنى مەغلۇپ قىلدۇق**''{سۈرە«ساففات»(37-سۈرە)، 97-، 98-ئايەت}.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ياشىنىپ قالغان ئايالى سارەدىن بالا يۈزى كۆرمىگەچكە، ئاللاھ ئەززە ۋە جەللەگە: ''**پەرۋەردىگارىم! ماڭا بىر ياخشى پەرزەنت ئاتا قىلغىن**''{سۈرە«ساففات»، 100-ئايەت}دەپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن، ئاللاھ ئۇنىڭغا مىسىر پادىشاھى ئۇنىڭ ئايالى سارەگە ھەدىيە قىلغان ھاجەر ئىسىملىك ئايالدىن بىر ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلغان. بۇ ھەقتە ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: ''**بىز ئىبراھىمغا ناھايىتى مۇلايىم بىر ئوغۇل بىلەن خۇش خەۋەر بەردۇق**''{سۈرە«ساففات»، 101-ئايەت}

ئاللاھ خۇش خەۋەر بەرگەن ئوغۇل دەل ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام ئىدى. مەلۇمكى بىر ئاتىغا نىسبەتەن دۇنيادا بالىدىنمۇ تاتلىقراق نەرسە بولمايدۇ. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسمائىلغا بولغان مېھىر-مۇھەببىتى ئۇنىڭدىنمۇ كۈچلۈك، ھەتتا باشقا ئاتىلارنىڭ بالىسىغا بولغان مۇھەببىتىگە سېلىشتۇرغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە ئىدى. ئاللاھ تائالا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا شۇ ئوغلىنى قۇربانلىق قىلىشىنى ئەمر قىلغاندا، ئۇ ئوغلى ئىسمائىلغا: ''**ئى ئوغلۇم! مەن سېنى بوغۇزلاپ قۇربانلىق قىلىشقا (ئەمر قىلىنىپ) چۈشەپتىمەن، ئويلاپ باققىنا! سېنىڭ قانداق پىكرىڭ بار؟**'' دەپ سورىغاندا، ئۇ ئىككىلەنمەستىن: '' **ئى ئاتا! نېمىگە بۇيرۇلغان بولساڭ، شۇنى ئىجرا قىلغىن، خۇدا خالىسا (ئۇنىڭغا) مېنى سەۋر قىلغۇچى تاپسەن**''{سۈرە«ساففات»، 102-ئايەت} دېگەن ھەمدە قىبلىگە ئالدىنى قىلىپ يېتىپ، ئاتىسىنىڭ بوغۇزلىشىنى كۈتۈپ تۇرغان. ئىبراھىم

ئەلەيھىسسالامۇ قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئوغلىغا پىچاق سۇرگەندە. پىچاق كەسمىگەن. قايتا-قايتا سۇرسىمۇ زادى ئۆتمىگەن. دەل مۇشۇ پەيتتە ئاللاھ ئۇنىڭغا ندا قىلىپ: **"ئى ئىبراھىم! (ھېلىقى) چۈشنى ئىشقا ئاشۇردۇڭ(يەنى چۈشۈڭدە بۇيرۇلغانىنى بەجا كەلتۈردۇڭ)"** {سۈرە «صافات»، 104-ئايەت} دېگەن ھەمدە ئۇنىڭ ئورنىغا چوڭ بىر قۇربانلىق قويىنى بەرگەن. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **"بىز ئۇنىڭ ئورنىغا چوڭ بىر قۇربانلىقنى (يەنى جەننەتتىن چىققان قوچقارنى) بەردۇق"** {سۈرە «صافات»، 107-ئايەت}.

دېمەك، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ يەنە بىر چوڭ سىنىقىدىن ئۆتكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن ئاللاھ تائالا بىزلەرگىمۇ ئۆزىنىڭ سۈرە «كەۋسەر» (108-سۈرە) 2-ئايەتتىكى **"پەرۋەردىگارىڭ ئۈچۈن نامаз ئوقۇغىن ۋە قۇربانلىق قىلغىن"** دېگەن ئايەتى كەرىمىسى ئارقىلىق قۇربانلىق قىلىشنى ۋاجىپ قىلغان. بۇ دەل ھىجرەتنىڭ 2-يىلى(ملادىيە 623-يىلى) ئىدى.

3. **قۇربانلىق قىلىشنىڭ ھۆكمى نېمە؟**

ج: قۇربانلىق قىلىش نورمال تۇرمۇش ئېھتىياجىدىن ئېشىنغان، ئىقتىسادى زاكات بېرىش نىسابىغا يەتكەن مۇسۇلمانلارغا ۋاجىپتۇر.

4. **قۇربانلىق قىلىشنىڭ قانداق پەزىلىتى بار؟**

ج: قۇربانلىق قىلىشنىڭ ناھايىتى زور پەزىلەتلىرى بولۇپ، زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: "ساھابىلار رەسۇلۇللاھتىن: 'قۇربانلىق قانداق ئەمەل؟' دەپ سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ: 'ئۇ ئاتاڭلار ئىبراھىمنىڭ سۈننىتى' دەپ جاۋاب بەرگەن. 'ئۇلار يەنە: 'ئۇنىڭدا بىزلەرگە قانداق ئەجر-ساۋابلار بار؟' دېگەندە، رەسۇلۇللاھ: ' قۇربانلىق قىلىنغان مالنىڭ ھەر تۈكىگە ساۋاب بار' دەپ جاۋاب بەرگەن. 'ئۇلار يەنە: ' يۇڭنىچۇ؟' دېگەندە، رەسۇلۇللاھ: 'ھەر بىر تال يۇڭىغمۇ ساۋاب بار' دەپ جاۋاب بەرگەن". (ئەھمەد ۋە ئىبنى ماجە رىۋايىتى).*

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**نەھرى كۈنى(ھەجرىيە يىلنامىسى بويىچە زۇلھەججەنىڭ 10-كۈنى) دە ئادەم ئەۋلادى ئاللاھقا قان تۆكۈشتىنمۇ ياخشىراق بىر ئەمەلنى قىلالمايدۇ. بوغۇزلانغان قۇربانلىق مېلى قىيامەت كۈنى مۈڭگۈز، تۇياق، يۇڭ، تۈتىلىرى بىلەن كېلىدۇ. قۇربانلىق مېلىنىڭ قېنى يەرگە تۆكۈلۈشتىن بۇرۇن ئاللاھنىڭ قوبۇل قىلىش مەنزىلىگە يېتىپ بولىدۇ. سىلەر قۇربانلىق قىلىش ئارقىلىق نەپسىڭلارنى پاكلاڭلار!"** (تىرمىزى، ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان).

5. **قۇربانلىق قىلىشنىڭ ھېكمىتى نېمە؟**

ج: 1) بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا، شەرئىتتە كۆرسىتىلگەن مالنى بوغۇزلاش ئارقىلىق ئاللاھقا يېقىنلىق ھاسىل قىلىش. بۇ ھەقتە ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: "(**ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى: 'مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم(دۇنيادا قىلغان ياخشىلىقلىرىم ۋە تائەت-ئىبادەتلىرىم) ئالەمنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ ئۈچۈندۇر. ئاللاھنىڭ شېرىكى يوقتۇر، مەن مۇشۇنىڭغا (يەنى يالغۇز ئاللاھقىلا خالىس ئىبادەت قىلىشقا) بۇيرۇلدۇم. مەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئەۋۋىلىمەن'**" {سۈرە «ئەنئام» (6-سۈرە)، 162-، 163-ئايەت}

2) ئاللاھ ئەززە ۋە جەللەنىڭ بىزلەرگە ئىنئام قىلغان سانسىزلىغان نېمەتلىرىگە تەشەككۈر بىلدۈرۈش. بۇ ھەقتە ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: " (**كەئبىگە ئېلىپ بېرىلىدىغان) تۆگىنى ئاللاھنىڭ (دىنىنىڭ) ئالامەتلىرىدىن (يەنى ھەجنىڭ ئەھكاملىرىدىن) قىلدۇق، ئۇلاردا سىلەرگە نۇرغۇن پايدا بار، ئۇلارنى قاتار قىلىپ تۇرغۇزۇپ (يەنى ئۇلارنىڭ ئالدى سول پۇتىنى باغلاپ، ئۇچ پۇت بىلەن تۇرغۇزۇپ بوغۇزلىغىنىڭلاردا) ئاللاھنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىڭلار(يەنى بىسمىللاھ دەڭلار)، ئۇلار بوغۇزلىنىپ جېنى چىققاندا، ئۇلارنى يەڭلار، قانائەتچان موھتاجلارغا ۋە سائىللارغا بېرىڭلار، سىلەرنى شۈكۈر قىلسۇن دەپ ئۇ تۆگىلەرنى سىلەرگە بويسۇندۇرۇپ بەردۇق**"} {سۈرە «ھەج» (22-سۈرە)، 36-ئايەت}

3) ئاللاھنىڭ دوستى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىنى بەرپا قىلىش بىلەن بىرگە ئاللاھ يولىدا مال بوغۇزلاش ئارقىلىق، ئۆزىمىزنىڭ ئاللاھ ئۈچۈن ھەر قانداق ئەمەلنى قىلىشتىن يانمايدىغان چىن ئەقىدىمىزنى نامايەن قىلىش. بۇ ھەقتە ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: " **بىز ئۇنىڭغا: 'ئى ئىبراھىم! (ھېلىقى) چۈشنى ئىشقا ئاشۇردۇڭ(يەنى**

*ئىزاھات: ھەدىستىكى "تۈك" تىن ئۆچكە تۈتىتى، "يۇڭ" دىن كالا، قوتاز، تۆگە، قوي يۇڭلىرى ئىرادە قىلىنىدۇ.

چۈشۈڭدە بۇيرۇلغانىنى بەجا كەلتۈردۇڭ)' دەپ نىدا قىلدۇق. بىز ھەقىقەتەن ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنى مۇشۇنداق مۇكاپاتلايمىز. بۇ ھەقىقەتەن روشەن سىناقتۇر. بىز ئۇنىڭ ئورنىغا چوڭ بىر قۇربانلىقنى(يەنى جەننەتتىن چىققان قوچقارنى) بەردۇق" {سۈرە «صافات»، 104—107-ئايەتلەر}.

4) شۇ كۈندە ئائىلىگە مولچىلىق قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ خۇشال قىلىش، كەمبەغەل، يېتىم-يېسىر، مىسكىنلەرگە گۆشتىن ھەدىيە قىلىش ئارقىلىق، ئۇلارغىمۇ مېھىر-شەپقىتىمىزنى ھېس قىلدۇرۇش.

6. **قۇربانلىق قىلىش قانداق كىشىلەرگە ۋاجىپ؟**

ج: 1) قۇربانلىق قىلىش بىر خىل ئىقتىسادىي ئىبادەت بولغانلىقتىن، ئاللاھقا يېقىنلىق ھاسىل قىلىشنى مەقسەت قىلمىغان بارلىق مۇسۇلمانلارغا ۋاجىپ.

2) قۇربانلىق قىلىش مېلىغا مۇستەقىل ئىگە بولالايمىغان ھۆر كىشىگە ۋاجىپ.

3) نورمال تۇرمۇش ئېھتىياجىدىن ئېشىنىپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە زاكات بېرىش نىسبىغا ئىگە كىشىگە ۋاجىپ.

4) ئۆز شەھىرىدە مۇقىم تۇرۇۋاتقان كىشىگە ۋاجىپ بولۇپ، مۇساپىرلارغا ۋاجىپ ئەمەس. بۇ ھەقتە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: "جۈمە نامىزى بىلەن قۇربانلىق قىلىش مۇساپىرلارغا ۋاجىپ ئەمەس" {«فىقھەتۇل ئىبادەت»دىن ئېلىندى}

7. **قۇربانلىق قىلىش قانداق شەرتلەر ئاستىدا دۇرۇس بولىدۇ؟**

ج: 1) قۇربانلىق مېلى تۆگە، كالا، قوتاز، قوي، ئۆچكە قاتارلىق چارۋىلاردىن بولۇشى لازىم. بۇ ھەقتە ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: "**ھەر ئۈممەت ئاللاھ ئۇلارغا رىزىق قىلىپ بەرگەن چارۋىلارنى(شۈكۈر قىلىش يۈزىسىدىن قۇربانلىق قىلغانلىرىدا) ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئېيتسۇن دەپ، ئۇلارغا قۇربانلىقنى بەلگىلدۇق، سىلەرنىڭ ئىلاھىڭلار بىر ئىلاھتۇر، ئۇنىڭغا بويسۇنۇڭلار، ئىتائەتمەنلەرگە خۇش خەۋەر بەرگىن**" {سۈرە «ھەج»(22-سۈرە)، 34-ئايەت}. ئايەتتىكى چارۋىلار(ئەنئاملار) دېگەندە تۆگە، كالا، قوتاز، قوي، ئۆچكە كۆزدە تۇتۇلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلارمۇ بۇلارنىڭ غەيرىنى قۇربانلىق قىلمىغان. بۇلاردىن ئەركەك، چىشسىز باراۋەر بولىدۇ. يۇقىرىقى چارۋىلاردىن تۆگە بىلەن كالىغا يەتتە كىشى قۇربانلىق قىلىش نىيىتى بىلەن شېرىك بولسا بولىدۇ. جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**كالا بىلەن تۆگە يەتتە كىشىگە كۇپايە قىلىدۇ**" (مۇسلىم ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى). ئەمما شېرىك بولغان يەتتە كىشىنىڭ ھەممىسى نىيەت قىلغان بولۇشى كېرەككى، ئۇلارنىڭ بىرسى قۇربانلىق قىلىشنى نىيەت قىلماي گۆش يېيىشنى ئىرادە قىلسا ھەممىسىنىڭ قۇربانلىقى دۇرۇس بولمايدۇ. چۈنكى قۇربانلىقتىكى ئىبادەت قان ئېقىتىش ئارقىلىق ھاسىل بولىدۇ. قان ئېقىتىش بىرلا زەببەھ قىلىش بولغانلىقتىن پارچىلانمايدۇ، قان يەتتىگە تەقسىم قىلىنمايدۇ. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: "**نىيەت قىلمىغان كىشىنىڭ قىلغان ئەملى ھېسابقا ئېلىنمايدۇ**" دېگەن ھەدىسىدۇر. («فىقھۇل ئىسلام»دىن)

يۇقىرىقى چارۋىلاردىن تۆگە بەش ياشقا توشۇپ ئالتە ياشقا ماڭغان بولۇشى، كالا بىلەن قوتاز ئۈچ ياشقا توشۇپ، تۆت ياشقا ماڭغان بولۇشى، قوي بىر ياشقا توشقان، ئۆچكە بىر ياشقا توشۇپ، ئەككى ياشقا ماڭغان بولۇشى لازىم. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**ئەنئاملارنىڭ يېشىغا توشقىنىنى قۇربانلىق قىلىڭلار**" (مۇسلىم رىۋايىتى).

2) قۇربانلىق مېلى قارىغۇ، توكور، قۇلىقى كېسىك مۇڭگۈزلىرى سۇنغان ياكى تۇۋدىن سۇنۇپ كەتكەن قۇلىقى تۇۋدىن كېسىۋېتىلگەن بولماسلىقى، ساقىيىش ئېھتىمالىلىقى يوق كېسەل، يىلىكى قالمىغان، بەك ئورۇق بولماسلىقى لازىم. بۇ توغرۇلۇق رەسۇلۇللاھ مۇنداق تەلىم بېرىدۇ: "**كۆز نۇرىنىڭ كۆپىنچىسى كېتىپ قالغان قارىغۇ، بوغۇزلايدىغان مەيدانغا بارالمىغۇدەك توكور، پۇت-قولىدا يىلىك قالمىغان دەرىجىدىكى ئورۇق، ساقىيىش ئېھتىمالىلىقى يوق كېسەلچان مالالار قۇربانلىق قىلىشقا يارىمايدۇ**" (تىرمىزى رىۋايىتى)

3) قۇربانلىق مالنى ھېيت نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن بوغۇزلاش لازىم. ئىلگىرى بوغۇزلىۋالسا ئۇنىڭ ئورنىغا يەنە بىرنى قايتا بوغۇزلاش لازىم. بەرائى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**نامازدىن بۇرۇن مال بوغۇزلىغان كىشى ئۆزى ئۈچۈن بوغۇزلىغان بولىدۇ. نامازدىن كېيىن مال بوغۇزلىغان كىشى ھەقىقىي**

قۇربانلىق قىلغان ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ يولىنى تۇتقان بولىدۇ" (بۇخارى رىۋايىتى).

قۇربانلىق مالنى بىرىنچى كۈنى بوغۇزلاش ئەڭ ئەۋزەل بولۇپ، مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بىرىنچى كۈنى بوغۇزلىيالمىسا، 2-، 3-كۈنى بوغۇزلىسىمۇ كۈپايە قىلىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "تەشرىق كۈنلىرىدىمۇ قۇربانلىق قىلىشقا بولىدۇ" (ئەھمەد، رادى قۇتنى رىۋايىتى). بۇ چاغدىمۇ قۇربانلىق قىلالمىغانلار قۇربانلىقنىڭ پۇلىنى سەدىقە قىلىدۇ.

8. **بىر قوي پۈتۈن ئائىلىگە كۈپايە قىلامدۇ؟**

ج: ئائىلىدە قانچە جان بولسىمۇ بىر قوي كۈپايە قىلىدۇ. ئەبۇ ئەييۇبۇل ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە كىشىلەر ئۆزى ۋە ئائىلىسىگە بىر قوي قۇربانلىق قىلاتتى" (تىرمىزى رىۋايىتى). ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ: "**پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر قوشقارنى ئۆزى ۋە ئائىلە تاۋابئاتلىرى نامىدا قۇربانلىق قىلغان ۋە ئىككى مۈڭگۈزلۈك ئالا قوشقارنى ئۆزى ۋە ئۈممىتى نامىدا قۇربانلىق قىلغان**" دېگەن (مۇسلىم ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان).

9. **قۇربانلىقنىڭ مۇستەھەبلىرى قايسىلار؟**

ج: 1) قۇربانلىق قىلىدىغان مالنى ئالدىن تەييارلاپ قويۇش؛

2) قۇربانلىق مال ئاخىرەتتە سىرات كۆۋرۈكىدىن ئۆتكەندە مىنىپ ئۆتىدىغان ئۇلاغ بولغاچقا، سېمىز، چىرايلىق، بېجىرىم، چوڭ مال بولۇش؛

3) قۇربانلىق مالنى بوغۇزلاش مەيدانىغا ناھايىتى سىلىقلىق بىلەن ئېلىپ بېرىش، ھەرگىز پۇتلىرى بىلەن سۆرىمەسلىك؛

4) مال بوغۇزلايدىغان پىچاقنى ئىتتىكلىتىش، بۇ ئازابلىق بوغۇزلىغاندا مالغا راھەت بېرىش، مالنى قىبلىگە قارىتىپ ياتقۇزۇش ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ئەلچىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ: "ئاسمان ۋە زېمىننى ياراتقان ئاللاھقا باتىلدىن ھەققە قايىتقان ھالدا يۈزلەندىم. مەن مۇشرىكلارنىڭ قاتارىدىن ئەمەس. نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم، ماماتىم ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ ئۈچۈندۇر. ئاللاھنىڭ شېرىكى يوقتۇر. مەن مۇشۇنىڭغا بۇيرۇلدۇم. مەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئەۋۋىلىمەن" دېگەن دۇئاسىنى ئوقۇش. جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پىچىۋېتىلگەن، ئىككى تۈياق ئالا قوشقارنى زەبھى قىلغان. قويلارنى قىبلىگە قارىتىپ ياتقۇزۇپ: 'ئىننى ۋەججەھتۇ ۋەجھىيە لىللەزى فەتەرەسسەماۋاتى ۋەلئەرزە ئەلا مىللەتى ئىبراھىمە ھەنىفا، ۋەما ئەنە مىنەل مۇشرىكىين، ئىننە سالاتى ۋە نۇسۇكى ۋە مەھىايە ۋە مەماتى لىللاھى رەببىل ئالەمىين. لا شەرىكەلەھۇ، ۋەبىزالىكە ئۇمىرتۇ، ۋە ئەنە مىنەل مۇسلىمىين. ئاللاھۇممە مىنكە ۋەلەكە ئەن مۇھەممەدىن ۋە ئۇممەتىھى، بىسمىللاھى ۋەللاھۇ ئەكبەر' دەپ ئاندىن بوغۇزلىغان" (ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد، ئىبنى ماجە رىۋايىتى).

5) مالغا پىچاق سۈرۈشتىن ئاۋۋال: "ئاللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر، لا ئىلاھە ئىللەللاھۇ، ۋەللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر، ۋەلىللاھىل ھەمدۇ" دەپ تەكبىر ئوقۇش، قۇربانلىقنىڭ قوبۇل بولۇشىنى ئاللاھتىن تىلەپ دۇئا قىلىش.

6) قۇربانلىق قىلىدىغان كىشى قۇربانلىق قىلىدىغان كۈنى چاچ، ساقال-بۇرۇتلىرىنى ياساتماسلىقى، تىرناقلىرىنى ئالماسلىقى، بەدىنىدىكى تۈكلەرنى تازىلىماسلىقى مۇستەھەب. بۇ ھەقتە رەسۇلۇللاھ ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېگەن: "**سىلەردىن كىمكى زۇلھەججىنىڭ يېڭى ئېيىنى كۆرسە ۋە قۇربانلىق قىلىشنى ئىرادە قىلسا، مويى-تۈكلىرىنى ۋە تىرناقلىرىنى ئالمىسۇن**" (مۇسلىم رىۋايىتى).

7) قۇربانلىق قىلىشقا قۇدرىتى يەتمىگەن كىشىلەرنىڭ چاچ ۋە ساقال-بۇرۇتلىرىنى ياستىشى، تىرناقلىرىنى ئېلىشى ۋە بەدىنىدىكى مويلارنى تازىلىشى مۇستەھەپ. بۇ توغرىسىدا ئابدۇللا ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: "**ئاللاھ بۇ كۈننى مۇشۇ ئۈممەتكە بايرام قىلىپ بەردى. شۇڭا بۇ كۈننى بايرام قىلىشقا بۇيرۇلدۇم**" دېگەنده، بىر كىشى: "ئى رەسۇلۇللاھ، مەن پايدىلىنىپ تۇرۇشۇم ئۈچۈن ئۆتنە بېرىپ تۇرۇلغان چارۋىلاردىن باشقا مال تاپالمىسام، شۇنى قۇربانلىق قىلامدىمەن؟" دەپ سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ: "ياق، لېكىن چاچ-ساقاللىرىڭنى ياستىپ، بۇرۇتۇڭنى قىرقىغىن، تىرناقلىرىڭنى ئالغىن، بەدىنىڭدىكى مويلارنى تازىلىغىن. مۇشۇ ئىشلارنى قىلىشىڭ ئاللاھنىڭ نەزىرىدە

قۇربانلىق قىلغىنىڭ بىلەن باراۋەر" دەپ جاۋاب بەرگەن (ئەبۇ داۋۇد، نەسەئى رىۋايىتى).

8) قۇربانلىق گۆشىنى ئۈچكە تەقسىم قىلىپ، بىر قىسمىنى ئائىلىسىگە تاتام قىلىپ بېرىش، يەنە بىر قىسمىنى سەدىقە قىلىش، قالغان بىر قىسمىنى ئۇرۇغ-تۇغقان، قۇلۇم-قوشنا، دوست-بۇرادەرلىرىگە ھەدىيە قىلىش لازىم. ئائىلە جان سانى كۆپ بولسا، سەدىقە قىلماي ئۆزئارا يېسە بولىدۇ. سەلەمە ئىبنى ئەكۋە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**سىلەردىن كىمكى قۇربانلىق قىلغان بولسا ئۈنىڭ گۆشىنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلىمسۇن**". ئىككىنچى يىلى كىشىلەر: "ئى رەسۇلۇللاھ، قۇربانلىقنىڭ گۆشىنى ئۆتكەن يىلدىكىدەك بىر تەرەپ قىلامدۇق؟" دەپ سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ: "**يەڭلار، باشقىلارغىمۇ بېرىڭلار ۋە ساقلاپ يەڭلار، بۇلتۇر كىشىلەرنىڭ قىينچىلىقى بار ئىدى. شۇڭا ئۇ يىلى قۇربانلىق گۆشتىن كەمبەغەللەرگە يارەدەم قىلىشىڭلارنى ئىرادە قىلغانىدىم**" دېگەن(بۇخارى رىۋايەت قىلغان)

10. قۇربانلىقتىكى مەكرۈھلا قايسىلار؟

ج: 1) قۇربانلىق مالنى يەھۇدىي، ناسارالارغا بوغۇزلىتىش مەكرۈھ. ئەمما بۇتپەرەس، مەجۇسىيلار(ئوتقا چوقۇنىدىغانلار)غا بوغۇزلىتىش قەتئىي دۇرۇس ئەمەس.

2) قۇربانلىققا ئاتاپ قويغان مالنىڭ يۈگلىرىنى قىرقىۋېلىش؛ سۈتىنى سېغىۋېلىش ۋە ئىجارىگە بېرىپ پايدىلىنىش ھەم مەكرۈھ سانىلىدۇ. ئەگەر ئىجارىگە بەرگەن بولسا، ئىجارىدىن كىرگەن پۇلنى سەدىقە قىلىدۇ.

3) قۇربانلىق مالنىڭ تېرىسىنى سېتىۋېتىش مەكرۈھ، ئەگەر سېتىۋېتىپ قالسا، پۇلىنى سەدىقە قىلىش لازىم. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**سىلەردىن كىمكى قۇربانلىق قىلغان مالنىڭ تېرىسىنى سېتىۋەتسە، ئۇ قۇربانلىق قىلمىغاندەك بولىدۇ**". («جامىئۇسسەغىر»دىن)

4) قۇربانلىق مالنى سويۇپ بەرگەن قاسساپقا ئۇنىڭ گۆشىدىن ياكى باشقا ئەزالىرىدىن ئەجرىگە ھېسابلاپ بېرىشكە بولمايدۇ، لېكىن ئىش ھەققىگە ھېسابلىماي سەدىقە قىلىپ بەرسە بولىدۇ. بۇ ھەقتە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: "**رەسۇلۇللاھ مېنى ئۆزىنىڭ قۇربانلىقىنى قىلىشىمغا، گۆش، تېرە ۋە يۇڭلىرىنى سەدىقە قىلىشىمغا، مال سويغۇچىغا ئۈنىڭدىن بىر نەرسە بەرمە سلىكىمگە بۇيرۇدى** ۋە: '**ئۇلارنى ئۆزىمىز باشقا پۇل-مال بىلەن رازى قىلىمىز**'" دېدى. (بىرلىككە كېلىنگەن ھەدىس).

ئاپتور: شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنى تالىپى؛ تەھرىرلىگۈچى: شەمشىدىن ھاجى

جۇڭگو قارىيىلىرى خەلقئارالىق قىرائەت مۇسابىقىلىرىگە قاتناشتى

ئۆز خەۋىرىمىز: جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە ھەر قايسى ئەل ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن، شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ تالىپى مۇھەممەد ئىمىن ئابلا قارىي 2005-يىل 10-ئايىنىڭ 19-كۈنىدىن 30-كۈنگىچە مىسىرنىڭ پايتەختى قاھىرە شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن 13-نۆۋەتلىك مىسىر خەلقئارالىق قىرائەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ، 10-لىككە ئېرىشىپ مۇكاپاتلاندى؛ جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ تالىپى ما شياۋ لۇڭ قارى(شىنجاڭلىق) 2005-يىل 9-ئايىنىڭ 27-كۈنىدىن 10-ئايىنىڭ 4-كۈنگىچە لىۋىيەدە ئۆتكۈزۈلگەن لىۋىيە 2-نۆۋەتلىك خەلقئارالىق قىرائەت مۇسابىقىسىگە قاتناشتى؛ جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ تالىپى غېنى ئابلىكىم قارىي 2005-يىل 10-ئايىنىڭ 6-كۈنىدىن 17-كۈنگىچە ئىراننىڭ پايتەختى تېھران شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن 22-نۆۋەتلىك ئىران خەلقئارالىق قىرائەت مۇسابىقىسىگە قاتناشتى. مۇسابىقىلەرگە قاتناشقان بۇ قارىيلار دۆلىتىمىزدە 2005-يىل 5-ئايىنىڭ 30-كۈنىدىن 6-ئايىنىڭ 3-كۈنگىچە جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدە ئۆتكۈزۈلگەن 6-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك قىرائەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ 1-،2-،3-دەرىجىگە ئېرىشكەن قارىيلار بولۇپ، ئۇلار مۇسابىقە جەريانىدا جۇڭگو قارىيلىرىنىڭ قىرائەت سەۋىيىسىنى نامايان قىلدى، نۇرغۇن باھالىغۇچىلار جۇڭگو قارىيلىرىنىڭ قىرائىتىگە يۇقىرى باھا بەردى. جۇڭگو قارىيلىرى يۇقىرىقىدەك چوڭ كۆلەملىك خەلقئارالىق مۇسابىقىلەرگە قاتنىشىش ئارقىلىق، مەملىكىتىمىزنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى نامايەن قىلدى. ھەر قايسى ئەللەر مۇسۇلمانلىرى بىلەن بولغان دوستلۇقنى كۈچەيتىپ، ئۆزلىرىنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، چەتئەللەرنىڭ قىرائەت مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ئۆگىنىپ قايتىپ كەلدى. بۇنىڭ مەملىكىتىمىز مۇسۇلمانلىرىنىڭ قىرائەت سەۋىيىسىنى يەنە بىر قەدەم يۇقىرى كۆتۈرۈشىگە زور ياردىمى بولغۇسى. (ب)

مۇھەممەد سالىھ دامۇللا ھاجى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

”ھەج“ سۆزى تىلغا ئېلىنسا سانسىزلىغان يۈرەكلەر بەيتۇللا تامان تەلپۈنىدۇ. كەلىمە تەۋھىدنى تىلدا جارى قىلغان كىشىلەرنىڭ ۋۇجۇدى ئىمان تۇيغۇسى بىلەن دولقۇنلىنىدۇ. روزا رامىزان ئاياغلىشىپ ھەج ئايلىرى كىرىش بىلەن، ئۇزۇندىن ھەجگە ئىنتىلىپ كەلگەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئارزۇسى قەلبىدە يەنمۇ يالقۇنجاپ، گويا تەرەپ-تەرەپتىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان ”لەببەيكە“ كەلىمىسىنىڭ كىشى ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالىدىغان جاراڭلىق سادالىرى قۇلاق تۇۋىمىزدە ئاڭلىنىپ تۇرغاندەك بولىدۇ. بەزى تەقۋادار مۆمىنلەرنىڭ قەلبىنى چۇلغىۋالغان ھەج پەرزىنى ئادا قىلىش ئۈمىدى ئاللاھ نېسىپ قىلىپ كۆز ئوڭىدا قۇچاق ئاچىدۇ. ئۇلار ئاللاھ تائالانىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارىتىپ ئېيتقان: ”**كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا(ئۇلارنى) ھەجگە چاقىرىپ نىدا قىلغىن**“ {سۈرە«ئىبراھىم»(14-سۈرە)، 37-ئايەتنىڭ بىر قىسمى} دېگەن دۇئاسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يۈزىسىدىن ئىسلام دىنىنىڭ بەش ئەركانىدىن بىرى بولغان ھەج پەرزىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ئاتالمىشىدۇ. ھەج قىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەن ئادەم ھەج جەريانىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان ھەجگە ئائىت پائالىيەتلەرنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىدىكى يۈزەكى ھادىسىلەر بىلەن بولۇپ قالماستىن، ئەڭ مۇھىمى ئۇلارغا سىڭدۈرۈلگەن ھېكمەتلەر، چوڭقۇر سىرلار ۋە ھەقىقىي ئەھمىيەتنى ئەتراپلىق چۈشەنگەندىلا، ئاندىن ئۇنىڭ ھەج ئىبادىتىگە قارىتا تونۇشى چوڭقۇرلىشىپ، ئىخلاسى ئېشىپ، ھەج قىلىشتىن كۆزلەنگەن مەقسەتكە ھەقىقىي يوسۇندا يېتەلەيدۇ. ھەج سەپىرى مۇبارەك سەپەر بولۇپ، ئەھمىيەتلىك ئەسلىمىلەر بىلەن تولغان بولىدۇ. ئاللاھنىڭ رەھمىتى چۈشكەن مۇقەددەس جايلاردا تاشلانغان ھەر بىر قەدەم، قىلىنغان ھەر بىر سۆز-ھەرىكەت ياخشىلىقلار **ئوقۇسۇن(يەنى ساڭا ئىبادەت قىلسۇن دەپ) سېنىڭ ھۆرمەتلىك ئۆيۈڭنىڭ قېشىدىكى ئېكىنسىز بىر ۋادىغا (يەنى مەككىگە) ئورۇنلاشتۇردۇم، پەرۋەردىگارىمىز! بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ دىللىرىنى ئۇلارغا مايىل قىلغىن**“ {سۈرە«ئىبراھىم»(14-سۈرە)، 37-ئايەتنىڭ بىر قىسمى} دېگەن دۇئاسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يۈزىسىدىن ئىسلام دىنىنىڭ بەش ئەركانىدىن بىرى بولغان ھەج پەرزىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ئاتالمىشىدۇ. ھەج قىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەن ئادەم ھەج جەريانىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان ھەجگە ئائىت پائالىيەتلەرنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىدىكى يۈزەكى ھادىسىلەر بىلەن بولۇپ قالماستىن، ئەڭ مۇھىمى ئۇلارغا سىڭدۈرۈلگەن ھېكمەتلەر، چوڭقۇر سىرلار ۋە ھەقىقىي ئەھمىيەتنى ئەتراپلىق چۈشەنگەندىلا، ئاندىن ئۇنىڭ ھەج ئىبادىتىگە قارىتا تونۇشى چوڭقۇرلىشىپ، ئىخلاسى ئېشىپ، ھەج قىلىشتىن كۆزلەنگەن مەقسەتكە ھەقىقىي يوسۇندا يېتەلەيدۇ. ھەج سەپىرى مۇبارەك سەپەر بولۇپ، ئەھمىيەتلىك ئەسلىمىلەر بىلەن تولغان بولىدۇ. ئاللاھنىڭ رەھمىتى چۈشكەن مۇقەددەس جايلاردا تاشلانغان ھەر بىر قەدەم، قىلىنغان ھەر بىر سۆز-ھەرىكەت ياخشىلىقلار

”**پەرۋەردىگارىمىز، ئەۋلادىمنىڭ بىر قىسمىنى(يەنى بالام ئىسمائىل بىلەن ئايالىم ھاجەرنى) نامااز**

بىلەن ئورالغان بولىدۇ. جەمئى ئەتراپ روھانىي تەنتەنە بىلەن جەۋلان قىلىدۇ. كۆرۈنگەنلىكى يەردە ئاللاھنىڭ ئەزمىتى جىلۋىلىنىپ تۇرىدۇ.

ئەللامە ئىبن ھەزرەمى مۇنداق دەيدۇ: ''ئىبادەت ئەھلىدىكى يوشۇرۇن سىرلارنى ھەر بەندە ئۆزىنىڭ قابىلىيىتى ۋە دىلىنىڭ ساپلىقى بىلەن قانچىلىك بولسا شۇنچىلىك چۈشىنىدۇ. ھەج سەپىرىنى ئاخىرەتكە ئوخشىتىشقا بولىدۇ. ھەج قىلغۇچىنىڭ ئائىلىسىدىكىلىرى ۋە دوستلىرى بىلەن خوشلىشىشى ئۇنىڭ ئۆلۈمى ئالدىدىكى سەكراتقا ئوخشايدۇ، يەنى تەندىن ئايرىلغانلىقى، دۇنيادىن ئايرىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ھەجگە ئاتلىنىپ ئۆلاغقا مىنىشى جىنازىسى ئۈستىدىكى تاۋۇتقا چىققانلىقىغا ئوخشايدۇ، ئىھرام باغلىشى بولسا كېپەنگە ئورالغانلىقىنى ئەسلىتىدۇ. ھەج قىلغۇچىنىڭ يۈرتىدىن مەككىگىچە بولغان يول ئارىلىقى بەرزەخ ھاياتىغا ئوخشايدۇ، مىقاتقا يېتىپ بېرىشى ئۆلگەندىن كېيىن قايتا تىرىلىپ مەھشەرگاھقا يول ئالغانلىقىغا، تەلبىيە ئېيتىشى ئۆلۈپ قايتا تىرىلگەندىن كېيىن، چاقىرغۇچىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشقانلىقىغا ئوخشاپ كېتىدۇ''.

ئىبراھىم باغلاشنىڭ ھېكمىتى

ھەج قىلىشنىڭ رەسمىي باشلانغانلىقىدىن دېرەك بېرىدىغان، ھەج قىلىشنىڭ نىيىتى ھېسابلانغان ئىبراھىم باغلاش ئاللاھنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، بەيتۇللانى زىيارەت قىلىشقا ئۇندەلگەن كۆڭۈلنى تىندۇرغانلىق، شەھەرنى يوق يېگانە ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش ئەھدىسىنى يېڭىلىغانلىق، ھېچقانداق رىياسىز، تۇز كۆڭۈل، توغرا نىيەت بىلەن ئاللاھقا يۈزلەنگەنلىكنى جاكارلىغانلىق بولىدۇ. ئادەتتە كىيىپ يۈرىدىغان رەڭگارەڭ كىيىملەرنى سېلىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئاپئاق ئىھرام لىباسىنى ئارتىۋېلىشنىڭ ئۆزى مۇسۇلمان كىشىنىڭ ياراتقۇچىسى ئۇنى دۇنياغا ئاپىرىدە قىلغان كۆرۈنۈشتە ياراتقۇچىسىغا توغرىلانغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ھەممە كىشى بىر خىل ھالەت، بىر خىل سىرتقى قىياپەتتە بولۇپ چوڭچىلىق، مەنمەنلىك، ئۈستۈنلۈك تالىشىشلارنىڭ بولمايدىغانلىقىنى، ئۇچىسىدا يىپ-يېڭنە بىلەن تىكىلمىگەن رىدا بىلەن ئىزاردىن باشقا كىيىم بولمىغان، ھەر خىل مىللەت، ھەر خىل تەبىقىگە مەنسۇپ كىشىلەرنىڭ چوڭ-كىچىك، ئەر-ئايال، باي-كەمبەغەل، ئاددىي پۇقرا-مەنسەپدار، ياخشى-يامان، ئالىم-نادان ... دېيىلمەستىن باراۋەر بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا تەكەبباقلىق، باراۋەرلىك، قېرىنداشلىق روھى ئىلگىرى سۈرۈلۈپ، ھەممىسى بىر نىشان، بىر غايە ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىدۇ. بۇ ئاللاھنىڭ ئالدىدا بەندىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ باراۋەر ئىكەنلىكىنى، باشقا بىلەن ئەمەس پەقەت تەقۋادارلىقى بىلەن بىر-بىرىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى نامايان قىلىدىغان بىر زاھىرىي كۆرۈنۈش. بۇ يەردە ئىنسانلارنىڭ باراۋەرلىكى ئەڭ مۇكەممەل، ئەڭ يۇكسەك رەۋىشتە ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئاللاھ تائالانىڭ «قۇرئان كەرىم»دىكى: '' **ئى ئىنسانلار، سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر ئاتا، بىر ئانىدىن يارىتتۇق. ئۆزئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر**'' {سۈرە«ھۇجۇرات» (49-سۈرە)، 13-ئايەت} دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسىنى كىشىنىڭ كۆز ئالدىدا گەۋدىلەندۈرىدۇ.

ھەجەرۇل ئەسۋەدنى سۆيۈشنىڭ ھېكمىتى

ھەجەرۇل ئەسۋەدنى سۆيۈش ھەج قىلغۇچىنىڭ ئاللاھنىڭ تائىتىگە يۈزلەنگەنلىكىنى ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرۈشكە بەرگەن ئەھدىدە چىڭ تۇرىدىغانلىقىنى ئىپادىلەشتىن ئىبارەتتۇر. رىۋايەتلەردە ''ھەجەرۇلئەسۋەد ئاللاھنىڭ زېمىنىدىكى ئوڭ قولى بولۇپ ئاللاھ ئۇ ئارقىلىق بەندىلىرى بىلەن كۆرۈشىدۇ'' دېيىلگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەجەرۇل ئەسۋەدنى سۆيگەن چاغدا يىغلاپ كەتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭمۇ ئۆزىنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ: ''**ئى ئۆمەر، مانا مۇشۇنداق جايدا كۆزنىڭ يېشى تۆكۈلۈشى كېرەك**'' دېگەن. بۇ يەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ ئاللاھتىن قورققانلىقىنى ۋە مۆمىنلەرگە بۇيۇك مەسئۇلىيەتلەرنىڭ يۈكلەنگەنلىكىنى ھېس قىلغان.

سافا بىلەن مەرۋە ئوتتۇرىسىدا سەئىي قىلىشنىڭ ھېكمىتى

ھەج ئەركانلىرىدىن بولغان سافا بىلەن مەرۋە ئوتتۇرىسىدا سەئىي قىلىش ــ كىشىنىڭ كۆزلىگەن

مەقستىگە يېتىش ئۈچۈن، ھارماي-تالماي، بەل قويۇۋەتمەي، ئۈمىدسىزلەنمەي كۈرەش قىلىشنىڭ لازىملىقىنى كۆرسىتىدىغان سىمۋولدۇر. بۇ بىزگە ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنى ئەسلىتىدۇ. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ ئەمرى بويىچە ئايالى ھاجەر بىلەن ئوغلى ئىسمائىلنى ئەينى زامانداا ئادەمزات يوق چۆل بولغان مەككىدە قويۇپ كېتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىغان سۇيى تۈگەپ كېتىپ، ھاجەر سافا بىلەن مەرۋە ئوتتۇرىسىدا سۇ ئىزدەپ تەكرار سەئىيى قىلىدۇ... ھەج قىلغۇچى سافا بىلەن مەرۋە ئارىسىدا سەئىيى قىلغاندا بۇ كۆرۈنۈش ئىختىيارسىز ئۇنىڭ خىيال ئېكرانىدا نامايان بولۇپ، قەلبىدە ئىخلاس، ۋاپادارلىق، ئاللاھقا يۆلىنىش، ئۈمىدۋارلىق، ئېگىلمەس- سۇنماس قەتئىي ئىرادىنىڭ نەمۇنىسى تىكلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەج قىلغۇچىنىڭ قەلبىدە ئاللاھقا بولغان ئىشەنچ تېخىمۇ كۈچىيىپ، ئاللاھنىڭ ئەمرىنى كۆڭۈل ئازادىلىكى، ئۈمىدۋارلىق بىلەن ئورۇنداش، ئاللاھنىڭ ئالدىدا ئۆز مەسئۇلىيەتلىرىنى ئادا قىلىش يولىدا ھەر قانداق مۇشكۈلاتلار ئۈستىدىن غالىب كېلىش ئۈچۈن بوشاشماي تىرىشىدىغان بولىدۇ.

شەيتانغا تاش ئېتىشنىڭ ھېكمىتى

بۇ، شەيتان بىلەن بولغان كۈرەشكە سىمۋول قىلىنىدۇ. ئىنسان ھاياتلىقتا ئاللاھ يولىدا ھەربىكەتلىنىدىكەن، شەيتان ئۇنى توغرا يولدىن توسۇش ئۈچۈن پايلاپ تۇرىدۇ. ئىبلىس يامانلىقنىڭ سىمۋولى بولۇپ، قۇرئاندا ھېكايە قىلىنغان ئىبلىسنىڭ مۇنۇ سۆزىدىن ئۇنىڭ ئەزەلدىنلا ئىنسانلارنىڭ دۈشمىنى ئىكەنلىكى ئايانداۇر. '' **ئىبلىس ئېيتتى: 'سېنىڭ مېنى ئازدۇرغانلىقىڭدىن ئۈلار(يەنى ئادەم ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادىغا ۋەسۋەسە قىلىش) ئۈچۈن چوقۇم سېنىڭ توغرا يولۇڭ ئۈستىدە ئولتۇرىمەن، ئاندىن ئۇلارغا چوقۇم ئالدىدىن، ئارقىسىدىن، ئوڭىدىن، سولىدىن ھۇجۇم قىلىمەن، ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ(نېمىتىڭگە) شۈكۈر قىلغۇچىلار ئەمەسلىكىنى كۆرىسەن**' ''{سۈرە«ئەئراف»(7-سۈرە)، 16-، 17-ئايەتلەر}.

ئىنسان ھاياتتا تەقۋادار، ئېھتىياتچان بولۇپ، بارلىق ئىشلىرىدا شەيتانىنىڭ ئازدۇرۇشىدىن ساقلىنىشى لازىم. شەيتانغا تاش ئېتىشتىن ئۇنىڭ ۋەسۋەسىسىگە بېرىلمەي قارشىلىق بىلدۈرۈش ئىپادىلىنىدۇ. شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسى بەندىگە ئاپىرىدە قىلىنغان سىناق بولۇپ، بەندە شەيتانغا ئەگىشىش، ئەگەشمەسلىك بىلەن سىنىلىدۇ. ھەج قىلغۇچى بۇ جايدا ئىنسان ھەممە ھالەتتە شەيتان بىلەن كۈرەش قىلىپ تۇرغاندىلا، ئاندىن شەيتانىنىڭ ئازدۇرۇشىدىن خالي بولۇپ ئۇنىڭ ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيدىغانلىقىنى تېخىمۇ چوڭقۇر تونۇپ يېتىدۇ. قۇرئاندا مۇنۇ ئايەتتە ئېيتقاندەك. '' **ئىبلىس ئېيتتى: 'ئىززىتىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى چوقۇم ئازدۇرىمەن. ئۇلاردىن پەقەت تاللانغانلىرىڭلا بۇنىڭدىن مۇستەسنا(يەنى ئۇلارنى ئازدۇرالمايمەن)**' ''{سۈرە«ساد»(38-سۈرە)، 82-، 83-ئايەتلەر}. شەيتانغا تاش ئېتىشتىن ئىبارەت بۇ سىمۋوللۇق كۆرۈنۈشتىن ئىبلىس بىلەن بولغان كۈرەشتە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۇنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلغانلىقىنى، ئاللاھنىڭ ياخشى بەندىلىرى ئۈستىدىن شەيتانىنىڭ غالىپ كېلەلمەيدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

بەيھەقى، ئىبن خۇزەيمە ۋە ھاكىملار ئۆزلىرىنىڭ يازغان ھەدىس كىتابلىرىدا شەيتانغا تاش ئېتىشنىڭ قىلىنىدۇ. شەيتانغا تاش ئاتقاندىغان ئۈچ جايدا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا شەيتان ئۈچرىغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام شەيتانغا تاش ئېتىپ ئۇنى يەرگە يۇتكۈزۈۋەتكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئابدۇللا ئىبن ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ''شەيتانغا تاش ئېتىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈڭلار. ئاتاڭلار ئىبراھىمنىڭ دىنىغا ئەگىشىڭلار'' دېگەن.

كەئبەتۇللاھنى تاۋاب قىلىشنىڭ ھېكمىتى

كەئبىنى تاۋاب قىلىش ئىسلام دىنىنىڭ ئالاھىدىلىكى بولۇپ، ھەج، ئۆمرەدىن باشقا چاغلاردىمۇ بەيتۇللاغا ھازىر بولغانلاردىن ئۇنى تاۋاب قىلىش تەلەپ قىلىنىدۇ. مەسچىتلەرگە كىرگەندە ئىككى رەكئەت تەھىييەتۇل مەسچىت نامىزى ئوقۇلىدۇ. مەسچىت ھەرامغا كىرگەن ئادەمنىڭ كەئبىنى تاۋاب قىلىشى تەھىييەتۇل مەسچىت نامىزى ئوقۇغانلىقى ئورنىنى باسىدۇ. ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ھەج قىلغۇچىلار ئۈچۈن تاۋاب قىلىدىغان جاي قىلىنغان كەئبە مۇسۇلمانلار كۆندە بەش قېتىم نامىز ئوقۇغاندا يۈزلىنىدىغان قىبلىگاھ قىلىنغان. كەئبىنى تاۋاب قىلىشنىڭ ھېكمەت-سىرلىرىنى چۈشىنىشىمىزگە ياردىمى بولۇشى ئۈچۈن ھازىرقى زامان ئىلىم-پەنگە مۇراجىئەت

قىلىپ باقايلى:

دۇرۇس، ئىلىم-پەن كائىنات سىرلىرىنى ئېچىش ئۈستىدە ئىزدىنىدۇ. كائىناتنى ياراتقۇچى زات ئاللاھ تائالاغا بولسا ئىنسان ئۇنىڭ كەئىبىسىنى ئايلىنىپ تاۋاب قىلىش ئارقىلىق ئىبادەت قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تاۋاب روھ بىلەن ماددا پارالليل تۇرىدىغان چوڭ بىر سىرغا سىمۋول بولۇشى مۇمكىن. ئىلىم-پەن ئېچىپ بەرگەن كائىنات سىرلىرى بۇنىڭغا ئىشىنىشكە دالالەت قىلىدۇ. تەپەككۇرىمىزنى قانىتالاندۇرۇپ قۇياش سىستېمىسىغا قارايدىغان بولساق، سەييارىلەرنىڭ قۇياش سىستېمىسىدا ئۆز ئوقى ئەتراپىدا دەۋر قىلىپ ئايلىنىۋاتقانلىقىنى بىلىمىز. قۇياش سىستېمىسىمۇ ئايلىنىپ تۇرىدۇ، كائىناتمۇ ئايلىنىپ تۇرىدۇ. ئالەم بىر مەركەزنىڭ ئەتراپىدا خۇددى چاق ئۆز ئوقىدا ئايلانغاندەك د. لىنىپ تۇرىدۇ. كائىناتتىكى مىليونلىغان سەييارىلەر، يۇلتۇزلارنىڭ ئېمىلكىنى بىلگىلى بولمايدىغان بىر نەرسە ئەتراپىدا ئايلىنىشىدەك ئاللاھ بېكىتىۋەتكەن ھادىسە بىلەن ھەج قىلغۇچىلارنىڭ ئاللاھنى تاۋاب قىلىشى ئوتتۇرىسىدا مەلۇم ئوخشاشلىقنى كۆرگىلى بولىدۇ. قاھىرە ئاستىرونومىيە تەتقىقات ئورنى كەئىبنىڭ يەر شارىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقانلىقىنى تەتقىق قىلىپ چىققان. «قۇرئان كەرىم»دە ئاللاھ ئىسلام ئۈممىتىنى ''ئوتتۇرا ئۈممەت'' دەپ ئاتىغان. ''ئوتتۇرا ئۈممەت'' دېگەن سۆزنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سۈرە«بەقەرە»نىڭ 143 -ئايىتى 286 ئايەتتىلىك بۇ سۈرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. مەككىنىڭ ۋە مۇسۇلمانلار يۈز كەلتۈرۈپ نامازئوقۇيدىغان قىبلىنىڭ يەر شارىنىڭ ئوتتۇرىدا بولۇشى مەزكۇر ئايەتنىڭ سۈرە «بەقەرە»نىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇشى بىلەن ماس كەلگەن.

كەئىبەتۇللانى تاۋاب قىلىشنىڭ، سافا بىلەن مەرۋە ئارىسىدا سەئىي قىلىشنىڭ، شەيتانغا تاش ئېتىشنىڭ يەتتە قېتىم ئىكەنلىكى بىزنىڭ دىققەت نەزىرىمىزنى ئۇستىمىزدىكى يەتتە قەۋەت ئاسمانغا، ئاستىمىزدىكى يەتتە قەۋەت زېمىنغا بۇرايدۇ. ھەپتە كۈنلىرىنىڭ يەتتە بولۇشى، كەلىمە تەۋھىدنىڭ يەتتە سۆزدىن تۈزۈلۈشى، دوزاخ دەرۋازىلىرىنىڭ يەتتە بولۇشى يەتتە دېگەن بۇ سان ھەققىدە كىشىنى ئويلاندۇرىدۇ. ھەج قىلغۇچىلارنىڭ بۇ دۇنيادا كەئىبىنى تاۋاب قىلىشى پەرىشتىلەرنىڭ ئالىمى غەيىبتە ئاسماندىكى بەيتىمەئمۇرنى تاۋاب قىلغانلىقى بىلەن ماس كېلىدۇ. ئاللاھ تائالا ئادەم ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق دەپ ۋەھىي قىلغان: **''ئى ئادەم، مەن سېنى زېمىنغا چۈشۈرۈش بىلەن بىللە بەيتۇللانىمۇ بەرپا قىلدىم. پەرىشتىلەر مېنىڭ ئەرشىم ئەتراپىنى تاۋاب قىلغاندەك، كىشىلەر شۇ بەيتىمنىڭ چۆرىسىدە تاۋاب قىلىدۇ. پەرىشتىلەر مېنىڭ ئەرشىمنىڭ يېنىدا نامازئوقۇغاندەك، كىشىلەر ئۇنىڭ يېنىدا نامازئوقۇيدۇ. بەيتۇللادىن خالىغىنىڭلارچە پايدىلىنىڭلار''.**

ئىمام غەززالى مۇنداق دەيدۇ: ''سېنىڭ بەيتۇللانى تاۋاب قىلىشىڭ پەرىشتىلەرنىڭ ئەرش ئەتراپىنى تاۋاب قىلىپ ئايلانغىنىغا ئوخشايدۇ. بەيتۇللانى تاۋاب قىلىشتىكى مەقسەت جىسمىڭ بىلەن تاۋاب قىلىشلا بولماستىن بەلكى ئاللاھنى زىكرى قىلىش بىلەن قەلبىڭنىڭ تاۋاب قىلىشىدۇر. تاۋاب بولسا پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدىكى تاۋابتۇر. ئالىمى مەلاكۇتتىن ئىبارەت كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدىغان ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا نىسبەتەن بەيتۇللا ئۇنىڭ زېمىنىدىكى زاھىرىي كۆرۈنۈشىدۇر. بەيتۇللاغا كۆزۈڭ چۈشكەندە بەيتۇللاھنىڭ ئەزىمىتى قەلبىڭدە ھازىر بولسۇن. بەيتۇللاغا بولغان ئۇلۇغلاشنىڭ زورلۇقىدىن گويا بەيتۇللانىڭ پەرۋەردىگارىنى كۆرگەندەك ھېس قىلغايسەن، ئاللاھ سېنى ئۇلۇغ بەيتىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر قىلغاندەك، قىيامەتتە ئۆز جامالىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر قىلىشىنى ئۈمىد قىلغايسەن''.

ئەرافاتتا تۇرۇشنىڭ ھېكمىتى

ئەرافات تېغى مۇقەددەس بولغانلىقى ئۈچۈن تاغلارنىڭ ئۇلۇغى ھېسابلىنىدۇ. ئەرافاتتا دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كەلگەن ھەج قىلغۇچىلار ئۆزئارا تونۇشىدۇ، بىر-بىرىگە ياخشىلىقنى تەۋسىيە قىلىشىدۇ. بۇ يەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەرافاتتا سۆزلىگەن، ئىسلام تارىخىدا ناھايىتى مەشھۇر بولغان ۋىدالىشىش نۇتقى كىشىنىڭ ئېسىگە كېلىپ چوڭقۇر تەسىراتلارغا چۆمدۇرىدۇ. ھەج قىلغۇچىلار ئەرافاتتا ئۆزلىرىنىڭ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا تۇرغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشىدۇ، ياخشى ئەمەللىرىگە يامان ئەمەللەرنى ئارىلاشتۇرۇپ قويغانلىقلىرىنى ئىقرار قىلىپ، ئاللاھنىڭ كەچۈرىمىنى ئۈمىد قىلىشىدۇ. ھارپا كۈنى چوڭ ھەج كۈنى بولۇپ، ئۇ يەرگە يىغىلغان ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن كىشىگە قىيامەت كۈنىدىكى مەھشەرگاھنى ئەسلىتىدۇ. مۇسۇلمان ئادەم ئۆزىنىڭ گۇناھلىرىغا تەكرار تەۋبە- ئىستىغپار

ئىپتىپ. ئاللاھنىڭ ئۆزىنى دوزاخ ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇشىنى تىلەيدۇ. ھارپا كۈنى ھەج قىلىپ ئەرافاتتا بولالمىغانلارمۇ ھارپا كۈنىنىڭ بەرىكىتىدىن نېسىۋىدار بولىدۇ. ئەبۇ قەتادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى بايان قىلىنغان: ''**ھارپا كۈنىنىڭ روزىسى ئۆتكەنكى ئىككى يىلنىڭ ۋە كېيىنكى ئىككى يىلنىڭ گۇناھلىرىغا كاپارەت بولىدۇ**''.

ھەجنىڭ يولغا قويۇلۇشىدىكى ھېكمەت

ئىنسانلارنىڭ ئۆزئارا تونۇشۇشى ئۈلارنىڭ دوستلىششى ۋە ئالاقە قىلىششىنىڭ ئاساسىدۇر. ئۇلار ھاياتلىقىدا بىر-بىرى بىلەن تونۇشۇش ئارقىلىق مەنپەئەت ئالماشتۇرۇشىدۇ. مەسچىتلەردە جامائەت بولۇپ نامаз ئوقۇش، جامەلەردە جۈمە نامىزى ۋە ھېيت نامازلىرىنى ئوقۇش، بولۇپمۇ كۆلىمى شۇنچە زور بولغان ھەج قىلغۇچىلارنىڭ دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كېلىپ بۇ يەرگە توپلىنىشى ئىنسانلارنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى، قېرىنداشلىقىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. ھەجدە ئىسلام ئەركانلىرىنىڭ ھەممىسى تېپىلىدۇ. ھەج قىلغۇچى مەسچىت ھەرامغا بېرىپ نامаз ئوقۇش بىلەن نامаз ئىبادىتىنى ئادا قىلغان بولىدۇ. ھەج ھەم ئىقتىسادىي ھەم جىسمانىي ئىبادەت بولغانلىقى ئۈچۈن، پۈل-مېلىنى ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلىپ ھەج قىلغان كىشى ھەم زاكاتىنىمۇ ئادا قىلغان بولىدۇ. ھەج جەريانىدا كىشى شەھۋەتلەردىن يىراق بولىدىغانلىقى ئۈچۈن ھەج روزىنىڭ مەزمۇنىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇ. «قۇرئان كەرىم»دە مۇنداق دېيىلىدۇ: ''**كىشىلەر ئۆزلىرىگە تېگىشلىك بولغان(دىنىي ۋە دۇنياۋى) مەنپەئەتلەرنى كۆرسۈن**'' {سۈرە «ھەج» (22-سۈرە)، 28-ئايەتتىنىڭ بىر قىسمى}. بۇ ئايەتتە كىشىلەر ''**دىنىي ۋە دۇنياۋى مەنپەئەتلەرنى كۆرسۈن**'' دېگەن سۆزنىڭ ئاللاھنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالسۇن'' دېگەن سۆزنىڭ ئالدىغا قويۇلۇشى ھەجنىڭ ئىبادەت ھېسابلىنىشىتىن ئىلگىرى ئىنسانىي ھەرىكەت ھېسابلىنىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئىبادەت شەخسىي پەرزىنى ئادا قىلىش بولسا ئۇ ھالدا كىشىلەرنىڭ دىنىي ۋە دۇنياۋى مەنپەئەتلەرنى كۆرۈشى جامائەتلەرنى تۈزەشنى ئاساس قىلىدىغان ئىجتىمائىي پەرزىنى ئادا قىلىش ھېسابلىنىدۇ. ھەج پائالىيەتلىرىدە جاپا-مۇشەققەتلەرگە چىداش، ئاجىز-مىسكىنلەرگە شەپقەت قىلىش، كەمتەر بولۇش، كىشىلەر ئارىسىدىكى ھەمكارلىقنى ئىلگىرى سۈرۈش، ئىش-ھەرىكەتتە ئەستايىدىل بولۇش قاتارلىق نۇرغۇنلىغان پەزىلەتلەر گەۋدىلەنگەنلىكى ئۈچۈن ھەجنىڭ كىشىلەرنى تەربىيىلەشتە ئەھمىيىتى ناھايىتى زور بولىدۇ.

بۇخارىدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ''كىمكى خۇدالىق ئۈچۈن ھەجگە بېرىپ، ھەج قىلىش جەريانىدا ھەجدە چەكلەنگەن ئىشلارنى ۋە گۇناھ ئىشلارنى قىلماي ھەجنى تاماملاپ قايتسا، ئۇ خۇددى ئانىسىدىن تۇغۇلغان بوۋاق كۈنىدىكىدەك گۇناھتىن پاك بولۇپ قايتقان بولىدۇ''. يەنە بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى بايان قىلىنىدۇ. ''**ھەقبۇل بولغان ھەجنىڭ مۇكاپاتى پەقەت جەننەتتۇر**'' (بۇخارى، مۇسلىم رىۋايەت قىلغان).

ئاللاھ ھەج پەرزىنى ئادا قىلىشقا مۇۋەپپەق قىلغان ئادەم گۇناھلاردىن پاك-پاكىز تازىلانغان، نەپسى خاھىشلاردىن يىراق بولۇپ ئىمانى كۈچەيگەن، قەلبى ئېرىپ تەقۋادارلىق تونىنى كىيگەن، ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر-پەرمانلىرىنى ئورۇنلاشقا بەرگەن ۋەدىسىنى چىڭىتقان ھالدا ھاياتقا يۈزلىنىشىنى دىلغا پۈكۈپ، دۇنياغا بېرىلىپ كەتمەيدىغان، ئاخىرەتكە قىزىقىدىغان روھ بىلەن ھەجدىن قايتىدۇ. ئۇ ھەج قىلىشتىن ئىلگىرىكىدىن پەرقلىق ھالدا يېڭى ھايات يولىنى تېپىۋالىدۇ. ئۇنىڭ بارلىق سۆز-ھەرىكەتلىرىدە ھەجنىڭ خاسىيىتىدىن پەيدا بولغان خىسلەتلەر ئىپادىلىنىپ ئۇرۇغ-تۇغقان، ئەل-مەھەللە قېرىنداشلىرىغا ئۈلگە بولىدۇ.

ماقالىمىزنى ھەج قىلغۇچىلارغا خۇش بىشارەت بېرىلگەن تۆۋەندىكى مۇنۇ ھەدىس بىلەن تاماملايمىز:

ئىبن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ''**بەيتۇللانى كۆزلەپ ئۆيۈڭدىن چىققىنىڭدا تۇغقىنىڭ ساقان ھەر بىر قەدىمى ئۈچۈن ساڭا بىر ياخشىلىق يېزىلىدۇ، سەندىن بىر يامانلىق ئۆچۈرۈلىدۇ. تاۋابتىن كېيىن 2 رەكئەت نامаз ئوقۇساڭ، ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بالىلىرىدىن بىرنى ئازاد قىلغانىنىڭ ساۋابى بولىدۇ. سافا-مەرۋىدە سەئىيى قىلىشىڭغا 70 قۇلنى ئازاد قىلغانىنىڭ ساۋابى بېرىلىدۇ. ئەرافاتتا تۇرغىنىڭدا ئاللاھ تائالا دۇنيا ئاسمىنىغا چۈشۈپ ھەج قىلغۇچىلار بىلەن پەرىشتىلەرگە پەخرلىنىپ:

'مېنىڭ جەننىتىمنى دەپ مېنىڭ بەندىلىرىم چاچلىرى پاخپايغان ھالدا يىراق جايلاردىن كەلدى. ئۇلارنىڭ گۇناھى قۇمدەك ياكى يامغۇر تامچىلىرىدەك ياكى دېڭىزنىڭ كۆپۈكلىرىدەك كۆپ بولسىمۇ، مەغپىرەت قىلىۋەتتىم. ئۇلارغا ئاللاھ تائالانىڭ مەغپىرىتىگە ئېرىشكەن ھالدا قايتىڭلار' دەيدۇ''.

''ھەر بىر ئاتتان تېشىڭ سېنىڭ چوڭ گۇناھلىرىڭدىن بىرىگە كاپارەت بولىدۇ. سېنىڭ قۇربانلىقىڭ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا قوراملىق بولۇپ ساقلىنىپ تۇرىدۇ. ئېھرامدىن چىقىپ چېچىڭنى ئالدۇرغىنىڭدا ھەر بىر تال چاچ ئۈچۈن ساۋاب بىر ياخشىلىق يېزىلىدۇ، سەندىن بىر خاتالىق ئۆچۈرۈلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلغىنىڭدا گۇناھلىرىڭ يوققا چىقىرىلىدۇ. بىر پەرىشتە كېلىپ ئىككى قولىنى ئىككى مۇرەڭگە قويۇپ تۇرۇپ: 'ئۆتكەنكى گۇناھلىرىڭ مەغپىرەت قىلىندى، ئەمدى كەلگۈسۈڭ ئۈچۈن ئىشلىسەڭ بولىدۇ' دەيدۇ''.

(ئاپتور: شىنجاڭ ئىسلام دارىلفۇنۇنى تەتقىقاتچىسى)

ھەجگە ماڭغانلارنى تۇزىتىش ۋە ھاجىلارنىڭ ئالدىغا چىقىش ھەققىدە مەسىلىمىز

ھەممىمىزگە مەلۇم، ھەج قىلغۇچىلار سەپەرگە ئاتلانغاندا ئۇزىتىمىز، ھاجى بولۇپ قايتىپ كەلگەندە ئالدىغا چىقمىمىز. ئۇزىتىش ۋە ئالدىغا چىقىش رەسۇلۇللاھنىڭ تەلىمىنى بەجا كەلتۈرگەنلىك بولۇپ، جانابى رەسۇلۇللاھ: '' **ھاجىلار سەپەرگە ئاتلانسا ئۇزىتىپ قويۇڭلار ۋە ئۇلارغا دۇئا قىلىشنى ئۇزۇق قىلىڭلار، ئۇلار قايتىپ كەلگەندە، ئۇلار گۇناھقا گىرىپتار بولۇشتىن ئىلگىرى ئالدىغا چىقىڭلار، چۈنكى ئۇلارنىڭ قولىدا بەرىكەت بار**'' دېگەنىدى(ئىمام ھەسەن رىۋايەت قىلغان، «ئىرشادىيە» 144-بەت). فىقھە ئۆلىمالىرىمىز بۇ ھەدىستىكى بۇيرۇقنى مۇستەھەب بۇيرۇق دەپ قارايدۇ. بىزگە مەلۇمكى، مۇستەھەب دېگىنىمىز قىلسا ساۋاب بولىدىغان، قىلمىسا گۇناھ بولمايدىغان ئىشلاردۇر. بىز مۆمىن مۇسۇلمانلار دىنىي مەسىلىلەرگە توغرا ئېتىقاددا بولۇشىمىز لازىم. ھالبۇكى، مەيلى ئۇزىتىشتا ياكى ئالدىغا چىقىشتا بولسۇن، ھازىرقى كۆرۈشۈش قائىدىمىزدە ھەم قۇچاقلىشىمىز ھەم يۈز يېقىشىمىز. گەرچە بۇ خىل كۆرۈشۈش ماھىيەتتە جايىز بولسىمۇ، لېكىن ئانچە ياخشى رەسىم-قائىدە ئەمەس، چۈنكى پەيغەمبىرىمىز سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز دەۋرىدە ئىبنى ئۆمەرگە: ''**سەن ھاجىنىڭ ئالدىغا چىقساڭ قول تۇتۇشۇپ سالام قىل ۋە ئۇيىگە كىرىشتىن ئاۋۋال دۇئا-تەلەپ قىل، چۈنكى ھاجىلار گۇناھتىن پاكىزدۇر**'' دېگەن (ئابدۇ ئىبنى ئۆمەر رىۋايەت قىلغان، «ئىرشادىيە» 166-بەت). روشەنكى، بۇ ھەدىستە قول تۇتۇشۇپ سالام قىلماق بايان قىلىنغان بولۇپ، بۇ ھاجىلار ھەققىدىكى سۈننەت كۆرۈشۈشتۇر. شۇنداقلا يەنە جانابى رەسۇلۇللاھ دەۋرىدە بىر ساھابە رەسۇلۇللاھتىن: '' ئى رەسۇلۇللاھ! بىر ئادەم دوستى بىلەن ئۇچرىشىپ قالسا قانداق قىلسۇن؟'' دەپ سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ: '' ياق'' دېگەن، '' قۇچاقلىشىپ ۋە سۆيۈپ كۆرۈشەمدۇ؟'' دېگەندە، رەسۇلۇللاھ: '' ياق'' دېگەن، ''قول تۇتۇشۇپ كۆرۈشەمدۇ؟'' دېگەندە، رەسۇلۇللاھ: '' **ھەئە**، شۇنداق كۆرۈشىدۇ'' دەپ جاۋاپ بەرگەن(ھەزرىتى ئەنەس رىۋايەت قىلغان، «عمدةالقارى»(ئۇمدەتۇلقارى) 11-جىلد، 240-بەت). مۇشۇ ھەدىسكە ئاساسەن ئىمام ئەزەم رەھمىتۇللاھ ئەلەيھى قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشنى مەكرۇھ دەپ ئېلان قىلغان. مۇشۇ ھەدىسنىڭ زاھىرىمۇ قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشنى چەكلەۋاتىدۇ. بىراق بىزنىڭ ھازىرقى رەسىم-قائىدىمىز يۇقىرىقى ھەدىس شەرىپىنىڭ مەزمۇنىدىن ۋە ئىمام ئەزەمنىڭ مەزھىپىدىن يىراق تۇرۇۋاتىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشنىڭ جايىزلىقى بار دېگەن تەقدىردىمۇ، بۇ ياخشى قائىدە ئەمەس. چۈنكى، شۇنچە كۆپ يۇك-تاقى بىلەن نەچچە مىڭ كىلومېتر مۇساپىنى بېسىپ چارچاپ كەلگەن ھاجىلارنى كېلىشى ھامان يەنە نەچچە مىڭ ئادەم بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشكە مەجبۇر قىلساق ھاجىلارغا نىسبەتەن ئەلۋەتتە ئېغىر كېلىدۇ. فىقھە ئۆلىمالىرىمىز: ''ئىسلام دىنىمىزنىڭ قانۇن ۋە ھۆكۈملىرى سۈپەتنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگىرىدۇ'' دېگەن: شۇڭا ئادەم كۆپەيگەندە مەكرۇھقا ياتىدىغان قائىدىمىزنى ئۆزگەرتسەك ھېچقانداق زەرەرى يوق، ئىسلام دىنىمىز ھېچقاچان مۇشكۈل ئىشنى تەشەببۇس قىلمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇشكۈل قائىدىگە خاتىمە بېرىپ، ئاسان ئىشلىرىمىزنى جارى قىلدۇرساق، دېگەن مەسلىھەتنى بەرمەكچىمەن. **(توقسۇن ناھىيە بوستان مەدرىس خاتىپى ئابدۇكېۋىر دامولا ھاجى)**

مۇسۇلمانلارنىڭ يېمەك-ئىچمەك جەھەتتىكى ئەدەب-قائىدىلىرى

ئىسمائىل ياقۇپ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

ئاللاھ تائالا بارلىق ئىنسانلارنى ۋە ھايۋانلارنى يېيىش، ئىچىش تەبىئىتى بىلەن ياراتقان. شۇڭا ئۇلارنىڭ ھەممىسى يېيىش، ئىچىشكە ھەر ۋاقىت موھتاج بولىدۇ. ھالبۇكى، بىز مۇسۇلمانلار ئۆزىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى گۈزەل ئەخلاقلىرىنى نۇرلاندۇرۇش، سالامەتلىكىمىزنى ئاسراش ۋە يېمەك-ئىچمىكىمىزنىڭ ئىسراپ بولۇپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ ئەلچىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يېمەك-ئىچمەك جەھەتتىكى تەلىماتلىرىغا ئەمەل قىلىشىمىز لازىم:

1. يېمەك-ئىچمىكىمىز ھالال، پاكىز ۋە باشقىلارنىڭ ھەققى ئارىلاشمىغان، ئۆزىمىز قىلچە گۇمانلىق دەپ قارىمىغان نەرسىلەردىن بولۇشى لازىم. بۇ ھەقتە ئاللاھ بىزگە خىتاب قىلىپ: **"ئى ئىنسانلار! يەر يۈزىدىكى ھالال- پاكىز نەرسىلەردىن يەڭلار، شەيتاننىڭ يوللىرىغا ئەگمەڭلار، چۈنكى شەيتان سىلەرگە ئوچۇق دۈشمەندۇر"** {سۈرە «بەقەرە» (2-سۈرە)، 168-ئايەت} دەپ، بىزنى شەيتاننىڭ يوللىرىغا ئەگىشىپ ھارام يەپ قېلىشتىن ئاگاھلاندۇرغان. ئاللاھ تائالا يەنە ئۆزىگە ھەقىقىي ئىبادەت قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ھالال رىزىقتىن باشقىسىنى يېمەيدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

"ئى مۆمىنلەر! بىز سىلەرنى رىزىقلاندۇرغان ھالال نەرسىلەردىن يەڭلار، ئەگەر ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىدىغان بولساڭلار، ئاللاھقا(يەنى ئاللاھنىڭ ھەددى-ھىسابسىز نېمەتلىرىگە) شۈكۈر قىلىڭلار" {سۈرە «بەقەرە» (2-سۈرە)، 172-ئايەت}.

2. تاماق يېيىشتىن بۇرۇن ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككى قولىنى يۇيۇش سۈننەت. بۇ ھەقتە سەلمان فارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: **"تاماقنىڭ بەرىكەتلىك بولۇشى ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئىككى قولىنى يۇيۇش ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئىككى قولىنى يۇيۇشتىندۇر"**(ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى رىۋايەت قىلغان). يەنە ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ: مەن پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم، دەيدۇ: ”كىمكى ئاللاھ ئۇنىڭ ئۆيىگە كۆپ ياخشىلىق بېرىشنى دوست تۇتسا، ئۇنىڭ تامىقى ھازىر بولغاندا ۋە كۆتۈرۈلگەندە ئىككى قولىنى يۇيسۇن“(ئىبنى ماجە، بەيھەقى رىۋايەت قىلغان). بۇ ھەدىسلەردىن قولدا ياكى قوشۇق-چوكىدا يەيدىغان تاماق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر تاماقتىن بۇرۇن قولنى يۇيۇشنىڭ زۆرۈرلىكى مەلۇم بولىدۇ.

تاماقتىن كېيىنمۇ قولنى يۇيۇشقا ئەھمىيەت بېرىش لازىم. ئەگەر بۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمىگەندە قولدىكى تاماقنىڭ يۇقۇندىلىرى كىيىم-كېچەك ۋە باشقا نەرسىلەرگە يۇققاندىن سىرت، ھەر خىل كېسەللىك مىكروپلىرىنى ئېلىپ كېلىشكە سەۋەب بولىدۇ. بۇ ھەقتە ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ”شەيتان ھەقىقەتەن بەك سەزگۈر، بەك يالىغۇچىدۇر، ئۆزەڭلارغا ئېھتىيات قىلىڭلار! كىمكى قولىدا تاماق يۇقى بار ھالدا ئۇخلاپ قېلىپ بىرەر نەرسىگە (كېسەلگە) يولۇقسا، ئۆزىدىن باشقىسىنى مالامەت قىلمىسۇن“(«جامىئى تىرمىزى»، ئەرەبچە نەشرى، 2-قىسىم، 7-بەت).

3. تاماق يېيىش ۋە ئىچىشتىن بۇرۇن ”بىسمىللاھ“ دېيىش مۇھىم سۈننەت. بۇ ھەقتە ئۆمەر ئىبنى ئەبى سەلەمە مۇنداق دەيدۇ: ”مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەربىيىسىدە تۇرۇۋاتقان بالا ئىدىم، تاماق يەۋاتقان چاغدا قولۇم لېگەندە چېپىپ يۈرەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ’ئى بالا، تاماق يېگەندە ‹بىسمىللاھ› (يەنى ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن) دەپ، ئوڭ قولۇڭ بىلەن ئۆزۈڭنىڭ ئالدىدىن يېگىن‘ دېگەن. شۇنىڭدىن بۇيان تاماق يېيىش ئۇسۇلۇم ھامان رەسۇلۇللاھ دېگەندەك بولۇپ كەلدى“. («سەھىھۇل بۇخارى»دىن). مانا بۇ ھەدىس تاماق ۋە يەل-يېمىش يېگەندە باشقىلارنىڭ ئالدىدىكىگە قول ئۇزۇتۇشتەك ناچار ئىللەتلەرنىمۇ قامچىلايدۇ.

بىر ئادەم تاماقتىن بۇرۇن ”بىسمىللاھ“ دېيىشنى ئۇنتۇپ قالغان بولسا، ئېسىگە كەلگەن ھامان دېيىشى كېرەك. بۇ ھەقتە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ”سىلەرنىڭ بىرىڭلار تاماق يېگەندە ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ياد ئەتسۇن، ئەگەر ئۇنىڭ(تاماق يېيىشنىڭ) ئەۋۋىلىدە ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ياد ئېتىشنى ئۇنتۇپ قالغان بولسا(ئېسىگە كەلگەن ھامان): ’بىسمىللاھى ئەۋۋەلەھۇ ۋە ئاخىرەھۇ (ئۇنىڭ ئەۋۋىلىدە ۋە ئاخىرىدا ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)‘ دەۋەتسۇن“ (ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى رىۋايەت قىلغان).

تاماققا شەيتاننىڭ شېرىك بولۇۋېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، تاماق يېيىشتىن بۇرۇن ”بىسمىللاھ“ دېيىش لازىم. بۇ ھەقتە جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم دەيدۇ: ”بىر ئادەم ئۆيىگە كىرگەندە ۋە تامىقىنى يېگەندە ئاللاھنى ياد ئەتسە(يەنى بىسمىللاھ دېسە) شەيتان ھەمراھلىرىغا: ’سىلەر ئۈچۈن قونالغىمۇ يوق ۋە كەچلىك تاماقمۇ يوق(قايتىڭلار!)‘ دەيدۇ؛ ئەگەر(ئادەم ئۆيىگە) كىرگەندە ۋە تامىقىنى يېگەندە ئاللاھنى ياد ئەتمىسە، شەيتان(ھەمراھلىرىغا): ’سىلەر قونالغۇنىمۇ ۋە كەچلىك تاماقنىمۇ تاپتىڭلار‘ دەيدۇ“ (ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان).

4. يېمەك-ئىچمەكنى ئوڭ قول بىلەن يېيىش ۋە ئىچىش مۇھىم سۈننەت ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھەقتە ھەفسە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: ”پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تاماق يېگەندە، سۇ ئىچكەندە، كىيىم كەيگەندە ئوڭ قولىنى ئىشلىتەتتى، سول قولى بىلەن باشقا ئىشلارنى قىلاتتى“ (ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى رىۋايەت قىلغان). ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ”سىلەردىن بىر ئادەم تاماق يېگەندە ئوڭ قولى بىلەن يېسۇن، ئىچكەندە ئوڭ قولى بىلەن ئىچسۇن، ھەقىقەتەن شەيتان سول قولى بىلەن يەيدۇ ۋە سول قولى بىلەن ئىچىدۇ“(ئىمام مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى رىۋايەت قىلغان). بۇ ھەدىستىن شەيتاننىڭ سول قول بىلەن تاماق يەيدىغانلىقى، بىزنىڭ شەيتانغا ئوخشاپ قالماسلىقىمىز ئۈچۈن، تاماقنى ئوڭ قولىمىز بىلەن يېيىشىمىزنىڭ زۆرۈرلىكى مەلۇم بولىدۇ.

5. يېمەك-ئىچمەكنى ئۆزىدىن چوڭلاردىن(يەنى ئاتا-ئانا، ئۇستاز قاتارلىق چوڭلاردىن) باشلاش سۈننەتتۇر. بۇ ھەقتە ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: ”بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن تاماق يېيىشكە كەلسەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تاماققا قولىنى تەگكۈزمىگىچە، بىز قولىمىزنى تەگكۈزمەيتتۇق“(ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). مانا بۇ

ھەدىس ئالدىمىزغا تاماق كەلگەندە ئۆزىمىزدىن چوڭلارنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىنى قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنى: ”خوش، تاماققا بېقىشسىلا“ دەپ تەكلىپ قىلىپ، ئاندىن تاماق يېيىشىمىزنىڭ ئەدەب-ئەخلاق جۇملىسىدىن ئىكەنلىكىنى بىلدۇرىدۇ.

يېمەك-ئىچمەكنى بالا-چاقىسىدىن بۇرۇن ئاتا-ئانىسىغا بېرىپ ئادەتلەنگەن بىر ئادەم، كۈنلەرنىڭ بىرىدە غارغا سولىنىپ قىلىپ چىقىش يولى تاپالمىغاندا يۇقىرىقىدەك ياخشى ئادىتىنى ئاللاھقا ۋاسىتە قىلىپ تۇرۇپ ئىلتىجا قىلىش ئارقىلىق قۇتۇلۇپ چىققانلىقى ھەققىدە ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ”ئۈچ ئادەم بىرلىكتە سىرتقا چىقىدۇ، ئۇلار يامغۇردا قېلىپ بىر غارنىڭ ئىچىگە كىرىۋالىدۇ، بۇ چاغدا بىر قورام تاش يۇقىرىدىن دومىلاپ چۈشۈپ غارنىڭ ئاغزىنى توسىۋالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆزئارا ھاياتىمىزدا ئىشلىگەن ئەڭ ئەۋزەل ئەمىلىمىزنى تىلغا ئېلىپ، ئاللاھقا سىغىنايلى دېيىشىدۇ، ئۇلارنىڭ بىرى: ’ئى ئاللاھ! مېنىڭ ياشىنىپ قالغان قېرى ئاتا-ئانام بار ئىدى، مەن پادا باقاتتىم، ماللارنى سېغىپ كېلىپ ئالدى بىلەن سۈتىنى ئاتا-ئانامغا ئىچكۈزۈپ ئاندىن سەغىرە بالىلىرىمغا ۋە ئەھلى ئايالىمغا ئىچكۈزەتتىم، بىر ئاخشىمى كېچىكىپ قالدىم، سۈتنى ئېلىپ كەلسەم، ئاتا-ئانام ئۇخلاپ قاپتۇ، ئۇلارنى ئويغىتىشنى خوپ كۆرمىدىم، بالىلار قورسىقى ئاچ ھالدا ئايىغىمدا يىغلاپ تۇرۇشاتتى، سۈتنى ئالدى بىلەن ئاتا-ئانامغا ئىچكۈزۈش ئۈچۈن، سۈبھى يورۇپ ئۇلار ئويغانغىچە قاچىدىكى سۈتنى تۇتۇپ كۈتۈپ تۇردۇم، ئى ئاللاھ! ئەگەر مۇشۇ ئىشنى سېنىڭ رازىلىقىڭ ئۈچۈن قىلغانلىقىمنى بىلگەن بولساڭ، بىزگە ئاسماننى كۆرەلىگۈدەك يوچۇق ئېچىپ بەرسەڭ‘ دېۋىدى، قورام تاش ئازراق كۆتۈرۈلدى...“ (ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

6. يېمەك-ئىچمەكنى مېھمانلارنىڭ چوڭىدىن باشلاپ ئوڭ تەرەپتىن ئايلاندۇرۇش، ساھىبخانا ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى بولۇش مۇھىم سۈننەت. بۇ ھەقتە ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ”پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنىڭ ھويلىغا كىرىپ: ’ئىچكۈدەك نەرسە بارمۇ؟‘ دەپ سورىدى، بىز بىر قوينى سېغىپ، ئۇنىڭغا سۇ ئارىلاشتۇرۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سول تەرىپىدە ئەبۇ بەكرى، ئۇدۇلىدا ئۆمەر، ئوڭ تەرىپىدە بىر سەھرالىق ئادەم بار ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، ئۆمەر: ’ئەبۇ بەكرى ئىچسۇن‘ دېدى. لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئوڭ تەرەپتىكى سەھرالىق ئادەمگە بېرىپ: ’ئوڭ تەرەپتىن باشلاش كېرەك، ئوڭ تەرەپتىن باشلاش كېرەك، ئوڭ تەرەپتىن باشلاش كېرەك‘ دېدى. ئەنەس مۇنداق دەيدۇ: ’مانا بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى. مانا بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى‘ ئۇ گېپىنى ئۈچ قېتىم تەكرارلايدۇ“ (ئىمام بۇخارى، ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). يەنە سەھل ئىبنى سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ” بىرسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بىر قاچا ئىچىملىك بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئېلىپ ئىچتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوڭ تەرىپىدە بىر ياش بالا بار ئىدى، سول تەرىپىدە بىر نەچچە ياشانغان ئادەم بار ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ياش بالىغا: ’ بۇ ئىچىملىكنى بۇ بىر نەچچە ياشانغان ئادەمگە بەرسەم قوشۇلامسىز؟‘ دەپ سورىدى. ھېلىقى ياش: ’ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى، مەن سىلىدىن ئاشقان سۇنى ئىچىش نۆۋىتىنى ھەرگىز باشقىلارغا ئۆتۈنمەيمەن‘ دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىچىملىكنى ئاشۇ ياش بالىغا بەردى“(ئىمام بۇخارى، ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). يەنە ئەبۇ قەتادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ”كىشىلەرنى سۇغارغۇچى ئۇلارنىڭ ئاخىرىدا ئىچىدۇ“ (تىرمىزى رىۋايەت قىلغان).

7. كەمتەرلىك يۈزىسىدىن تاماقنى بىر نەرسىگە يۆلىنىپ تۇرۇپ يېمەسلىك كېرەك. كىشى چازا قۇرۇپ بىخارامان يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ تاماق يېگەندە تاماقنى كۆپ يېگۈسى كېلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن تاماقنى ئارقىمۇئارقىدىن كۆپ ئىستېمال قىلىۋېرىپ، ئەڭ ئاخىرىدا ئۇنى ھەزىم قىلىپ بولالماي سالامەتلىككە زىيان يېتىدۇ. شۇڭا بۇ ھەقتە ئەبۇ جۇھەيفە سەۋائى رىۋايەت قىلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم دەيدۇ: ”مەن تاماق يېگەندە يۆلىنىپ تۇرۇپ يېمەيمەن“ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بىرسى بىر قوي ھەدىيە قىلغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ يېگەن، بىر ئەرابى ئۇنىڭغا: ” بۇ قانداق

ئولتۇرۇش؟'' دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ''**ئاللاھ سېنى رەھمدىل قىلدى، زالىم، مۇستەبىت قىلغىنى يوق**'' دېدى) (ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

8. ئۇزىنىڭ كۆڭلى تارتمىغان تاماقنى ئەيىبلەپ، باشقىلارنىڭ يېيىشىگە توسقۇنلۇق قىلماسلىق كېرەك. بۇ ھەقتە ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ''**پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھېچقاچان تاماقنى كەمستىمگەن ئىدى. كۆڭلى تارتسا يەيتتى، كۆڭلى تارتمىسا قويۇپ قوياتتى**''(ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا بىرسى كېلەنى پىشۇرۇپ قويغاندا ئۇ قولىنى تارتىپ تۇرۇپ: ''**مېنىڭ يۈرتۇمدا كېلە بولمىغاچ ئۇنى يېيىشتىن سەسكىنىمەن**'' دېگەن. ئىبنى بەتتالنىڭ ئېيتقىنىدەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرىقى ئىشى ھۆسنى ئەدەپكە ياتىدۇ. چۈنكى بىر ئادەمنىڭ كۆڭلى تارتمىغان نەرسىنى ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ كۆڭلى تارتىشى مۇمكىن. شەرىئەت رۇخسەت قىلغان نەرسىدە چاتاق يوق، شۇڭلاشقا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدىكى كىشىلەر مەزكۇر كېلەدىن يېگەن. («سەھىھۇل بۇخارى جەۋھەرلىرى ۋە قەستەلانى شەرھى»، 261-بەت)

9. تاماق يېگەندە شۇ يەۋاتقان تاماقنىڭ ياخشى پىشىقانلىقىنى ۋە يېيىشلىك بولغانلىقىنى ماختاپ، ساھىبخانىنىڭ كۆڭلىنى خۇرسەن قىلىش سۈننەتتۇر. بۇ ھەقتە جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇزىنىڭ بالا-چاقىسىدىن نان بىلەن قوشۇپ يەيدىغان يېمەكلىكنىڭ(بار-يوقلۇقىنى) سورىدى، ئۇلار: '' بىزنىڭ قېشىمىزدا سىركىدىن باشقا نەرسە يوق'' دېدى. رەسۇلۇللاھ ئۇنى تەلەپ قىلدى، ئاندىن ئۇنى يېگەچ: '' **نان بىلەن قوشۇلغان سىرگە نېمىدېگەن ياخشى! نان بىلەن قوشۇلغان سىرگە نېمىدېگەن ياخشى!**''دېدى. (ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). ئاللاھ بەرگەن نېمەتنىڭ باربىغا رازى بولۇش ئۇنىڭ كۆپ بولۇشىغا سەۋەب بولىدىغانلىقى توغرىسىدا «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلگەن: ''**ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭلار: 'نېمىتىمگە شۈكۈر قىلساڭلار، (ئۇنى) تېخىمۇ زىيادە قىلىمەن، ئەگەر (كۇپرانى نېمەت) قىلساڭلار، مېنىڭ ئازابىم ئەلۋەتتە بەكمۇ قاتتىق بولىدۇ'دەپ جاكارلىدى**'' {سۈرە«ئىبراھىم»(14-سۈرە)، 7-ئايەت}.

10. يېمەك-ئىچمەكنى ئىسراپ قىلىشتىن قاتتىق ھەزەر ئەيلەش لازىم. ھازىر جەمئىيەتىمىزدە ئاغىنىدارچىلىق ئەۋجىگە چىققان بولۇپ، ئۇلار ئاشخانا. رېستۇرانلاردا ئاتا-ئانا ۋە بالا-چاقىلىرىغا خەجلىمىگەن پۇلنىنى دوست-بۇرادەرلىرىگە كۆز-كۆز قىلىپ بولۇشىغا خەجلەپ، ئۇچ-تۆت خىل تاماق بۇيرۇپ قويۇپ. تاماق كەلتۈرۈلگەندە ئۇنى يەپ بولالماي ئىلغاپ يەپ، بۇزۇپ-چېچىۋېتىدىغان ئەھۋاللار خېلىلا كۆرۈلۈپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا مىللىتىمىزنىڭ ئانىلىرى بولغان خانىم-قىزلىرىمىزنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى بىكار قىلىۋېتىدىغان قاتار چايلار يۇقىرىقىلاردىن مۇستەسنا ئەمەستۇر. مېنىڭ ئاشۇنداق بىر قىسىم ئىسراپخورلارغا قارىتا مۇراجىئىتىم شۇكى، سىز ئىقتىسادنى ئىسراپ قىلغاندىن سىرت، يېمەك-ئىچمەكنى ئىسراپ قىلدىڭىز، سىز بۇزۇپ-چېچىۋەتكەن يېمەك-ئىچمەك ئەنە، قاراڭ، ئاۋۇ كوچا دوقمۇشىدىكى ئەخلەت ساندۇقىغا تۆكۈلۈپ تۇرۇپتۇ. ئاللاھ ئىسراپخورلۇقنى ياخشى كۆرمەيدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن: ''**يەڭلار، ئىچىڭلار، ئىسراپ قىلماڭلار، ئاللاھ ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ھەقىقەتەن ياقتۇرمايدۇ**'' {سۈرە«ئەئراف»(7-سۈرە)، 31-ئايەتنىڭ بىر قىسمى}.

11. ئائىلە باشلىقلىرى ئۆزى نېمىنى يېسە ئايالى ۋە بالىلىرىغا شۇنى يېگۈزۈش سۈننەتتۇر. بۇ ھەقتە مۇئاۋىيە قۇشەيرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دېگەن: ''مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا: ' ئايالىلىرىمىز ھەققىدە نېمە دەيسەن؟ ' دېدىم، رەسۇلۇللاھ: ' **ئۇلارغا ئۆزەڭلار نېمىنى يېسەڭلار شۇنى يېگۈزۈڭلار، نېمىنى كىيسەڭلار ئۇلارغا شۇنى كىيگۈزۈڭلار، ئۇلارنى ئۇرماڭلار، ئۇلارنى سەتلىمەڭلار**' دېدى'' («قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىسلەردىن تاللانما»دىن). بۇ ھەدىسكە ئاساسەن بازارلاردا قورسىقىنى پولو، كاۋاب، شورپا دېگەندەك تاماقلار بىلەن تويغۇزۇۋېلىپ، ئائىلىسىدىكى بالا-چاقىلىرىنى سۈيۈقئاش بىلەن قۇرۇق نانغا تاشلاپ قويىدىغان ھالەتكە خاتىمە بېرىپ، بالا-چاقىلار بىلەن يېمەك-ئىچمەك جەھەتتە ئادالەت بەرپا قىلىش كېرەك.

12. قاچا ۋە ياكى لىگەندىن تاماق يېگەندە ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن يېمەي چۆرىسىدىن يېيىش مۇھىم سۈننەت. بۇ ھەقتە ئىبنى ئەببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن

رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**بەرىكەت تاماقنىڭ ئوتتۇرىغا چۈشىدۇ، ئۇنىڭ چۆرىسىدىن يەڭلار، ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن يېمەڭلار**" (ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى رىۋايەت قىلغان).

13. يەۋاتقان يېمەكلىك تاسادىپىي چۈشۈپ كەتسە بۇزۇلغان يېرىنى پاكىز ئېلىۋېتىپ يېيىش مۇھىم سۈننەت. بۇ ھەقتە جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**بىرىڭلارنىڭ (تامىقىدىن) بىر لوقمىسى چۈشۈپ كەتسە ئېلىپ بۇزۇلغان يېرىنى ئېلىۋېتىپ يېسۇن، ئۇنى شەيتانغا تاشلاپ قويمىسۇن**" (ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان).

14. ئىچىملىك ئىچكەندە باشنى چۆكۈرۈپ، بىر قېتىمدىلا سۈمۈرۈپ ئىچىۋەتمەي، ئىككى، ئۈچ تىنىپ ئىچىش مۇھىم ئەدەپ-ئەخلاق جۈملىسىدىندۇر. بۇ ھەقتە ئىبنى ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**سىلەر(ئىچىملىكنى) بىر قېتىمدىلا تۆگە ئىچكەنگە ئوخشاش ئىچمەڭلار، لېكىن ئىككى، ئۈچ(تىنىپ) ئىچىڭلار، (ئىچىملىك) ئىچكەندە 'بىسمىللاھ' دەڭلار، ئىچىپ بولغاندا 'ئەلھەمدۇلىللاھ' دەڭلار**" (تىرمىزى رىۋايەت قىلغان).

15. ئىچىملىك ئىچكەندە سۇدان، كورا ۋە چەينەك قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ ئېغىزىدىن ئىچمەي، بىرەر نەرسىگە قۇيۇپ ئىچىش مۇھىم سۈننەت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھەقتە ئەبۇ ھۈرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: "**پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۇدان ياكى تۇلۇم ئېغىزىدىن (ئىچىملىك) ئىچىشتىن توستى**" (ئىمام بۇخارى، ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). مانا بۇ ھەدىس شەرىفتىن، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەرنىڭ ئىچىملىك ئىچىش ئارقىلىق بىر-بىرىگە كېسەل يۇقۇشنىڭ ياكى ئىچىملىكتە تەن سالامەتلىككە زىيانلىق مىكروپلارنىڭ پەيدا بولۇپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەكلىكى، ئىسلام دىنىمىز ساقلىقنى ساقلاش ۋە يۇقۇملۇق كېسەللەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش توغرىسىدىكى تەلىماتلىرىنى 1400 يىل ئىلگىرىكى ئىلىم-پەن تەرەققىي قىلمىغان زامانلاردىلا بارلىق ئىنسانلارغا بىلدۈرۈپ بولغانلىقى ھەممىمىزگە ئايان بولىدۇ.

16. يېمەك-ئىچمەك بار قاچىغا تىنىپ قويۇشتىن ياكى سۈفلەپ(ھۈرۈپ) قويۇشتىن ۋەياكى پۈۋلەپ ئىچىشتىن ئالاھىدە ھەزەر ئەيلەش لازىم. بۇ ھەقتە ئىبنى ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، **پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قاچىغا تىنىپ قويۇشتىن ياكى ئۇنىڭغا پۈۋلەپ قويۇشتىن توستى**(تىرمىزى رىۋايەت قىلغان). يەنە ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبۇ قەتادە ئاتىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**سىلەر سۇ ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى ئىچكەندە قاچىغا تىنىپ ئىچمەڭلار**"(ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان). يۇقىرىقى ھەدىسلەرگە ئاساسلانغاندا، يېمەك-ئىچمەك بار قاچىغا تىنىپ ياكى سۈفلەپ(ھۈرۈپ) قويۇلسا، ئۇنىڭغا مىكروب يۇقۇپ قالىدىغانلىقى سەۋەبلىك ھەر خىل كېسەل تارقىلىشقا تۈرتكە بولۇپ قالىدۇ.

17. ئالتۇن، كۈمۈش قاچىلاردا يېمەك-ئىچمەك ئىستېمال قىلىشتىن ساقلىنىش لازىم. چۈنكى ئۇ جەننەتتىكى مۇسۇلمانلارنىڭ قاچىسىدۇر. شۇڭا بۇ دۇنيادا ئالتۇن-كۈمۈش قاچىسى بار كىشىلەر ئۆزىگە پەخىر قىلىپ، ساپال قاچىسى بار پېقىرلار ھەسرەتلىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن، بۇنىڭدىن ساقلىنىش كېرەك. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ئۇممۇ سەلەمە رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**كۈمۈش قاچىدا ياكى ئالتۇن قاچىدا ئىچكەن ئادەمنىڭ قورسىقىدا دوزاخ ئوتى تۆگىنىڭ بۇقۇلدىغان ئاۋازىدەك ئاۋاز چىقىرىپ تۇرىدۇ**".

18. يېمەك-ئىچمەكنى مۇمكىنقەدەر ئولتۇرۇپ ئىستېمال قىلىش ياخشى ئىشتۇر. بۇ ھەقتە ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: "**پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەلۇم بىر كىشىنى ئۆرە تۇرۇپ (ئىچىملىك) ئىچىشتىن توستى**"، قەتادا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: "بىز ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: 'يېيىش قانداق؟' دېسەك، ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: 'ئاشۇنداق يېيىش تېخىمۇ يامان ئىشتۇر' دېدى" (ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). يەنە ئەبۇ ھۈرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "**سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆرە تۇرۇپ (ئىچىملىك) ئىچمىسۇن، كىمكى ئۇنتۇپ قالسا ئىچكىنىنى ياندۇرۇۋەتسۇن**"(ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). مانا بۇ ھەدىسلەردىن يېمەك-ئىچمەكنى ئۆرە تۇرۇپ ياكى مېڭىپ كېتىۋېتىپ ئىستېمال قىلىشنىڭ ئەدەب-ئەخلاق پرىنسىپىغا مۇۋاپىق

كەلمەيدىغانلىقى ئايان بولىدۇ. لېكىن ئولتۇرۇش قولايسىز بولۇپ قالغاندا ئۆره تۇرۇپ ياكى مېڭىپ كېتىشىپ يېيىش، ئىچىش جانىزدۇر. بۇ ھەقتە ئەبدۇلمەلىك ئىبنى مەيسەرە نەززالدىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ''ھەزرىتى ئەلى مەسچىتتىكى سەيناسىغا كېلىپ ئۆره تۇرۇپ سۇ ئىچتى، ئاندىن مۇنداق دېدى: ' كىشىلەر ئادەمنىڭ ئۆره تۇرۇپ سۇ ئىچىشىنى يامان كۆرىدۇ، مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسالامنىڭ ماڭا ئوخشاش ئۆره تۇرۇپ سۇ ئىچكەنلىكىنى كۆرگەنىدىم' '' (بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: '' بىز رەسۇلۇللاھنىڭ زامانىسىدا مېڭىپ تۇرغان ھالەتتە تاماق يەيتتۇق ۋە ئۆره تۇرغان ھالەتتە سۇ ئىچەتتۇق'' (تىرمىزى رىۋايەت قىلغان). يەنە ئەمىر ئىبنى شۇئەيىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: ''مەن رەسۇلۇللاھنىڭ ئۆره تۇرۇپ ۋە ئولتۇرۇپ سۇ ئىچكەنلىكىنى كۆردۇم'' (تىرمىزى رىۋايەت قىلغان).

19. كەچ كىرگەندە يېمەك-ئىچمەك بار قاچا، چىلەك ۋە كۇپ قاتارلىقلارنىڭ ئېغىزلىرىنى مەھكەم يېپىپ، ئۇنىڭغا تارقىلىشچانلىقى تېز بولغان يۇقۇملۇق كېسەلنىڭ يۇقۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىش لازىم. بۇ ھەقتە جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ''قاچىلارنى يېپىڭلار، تۇلۇمنىڭ ئاغزىنى چىگىڭلار، ھەققەتەن بىر يىلنىڭ ئىچىدە ۋابا كېسەل چۈشىدىغان بىر كېچە باردۇر، (شۇ كېچىدە) يېپىلمىغان قاچا، چىگىلمىگەن تۇلۇم بار يەردىن ئۇتۇپ قالسلا ئۇنىڭ ئىچىگە ئاشۇ ۋابا كېسەلدىن چۈشۈپ قالىدۇ'' (ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان). مانا بۇ ھەدىستىن ئۇ يۇقۇملۇق كېسەلنىڭ قايسى كېچىدە تارقىلىدىغانلىقى مەلۇم ئەمەسلىكى، جۇملىدىن يېمەك-ئىچمەك ساقلايدىغان نەرسىلەرنىڭ ئېغىزىنى داۋاملىق يېپىپ تۇرۇشنىڭ سۈننەت ئىكەنلىكى ئايان بولىدۇ.

20. بىر قانچە كىشىلەر مېھمان بولۇپ ئولتۇرغاندا قورسىقى تويغان بىر ئادەمنىڭ داستىخان كۆتۈرۈلمىگىچە باشقىلارغا ئۆزرە ئېيتماي ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشى ياكى تاماقتىن توختاپ قولىنى ئېرتىۋېلىشى دۇرۇس ئەمەس. چۈنكى بۇنداق قىلىش تاماق يەۋاتقان كىشىلەرنى خىجىل قىلىپ، تاماقتىن توختاپ قېلىشقا مەجبۇر قىلىدۇ. بۇ ھەقتە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر مۇنداق دېگەن: '' **ھەر قاچان داستىخان قويۇلسا بىرەر ئادەم داستىخان كۆتۈرۈلمىگىچە قوپۇپ كەتمىسۇن، (بىرەر ئادەم) ئۆزىنىڭ قولىنى، تويۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ جامائەت (تاماقتىن) بىكار بولمىغىچە كۆتۈرۈۋالمىسۇن، (ئەگەر قوپۇپ كەتمەكچى ياكى قولىنى تاماقتىن توختاتماقچى بولسا) ئۆزرە ئېيتسۇن، (شۇنداق قىلمىسا) ئۇ ھەقىقەتەن ئۆزىنىڭ ھەمراھىنى خىجىل قىلىپ قويىدۇ، ئاندىن (ھەمراھى) قولىنى تاماقتا موھتاج بولغان بولسىمۇ توختىتىۋالىدۇ**'' (ئىبنى ماجە، بەيھەقى رىۋايەت قىلغان).

21. تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن تاماقنىڭ دۇئاسىنى ئوقۇش مۇھىم سۈننەتتۇر. بۇ ھەقتە سەھل ئىبنى مۇئاز ئىبنى ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزىنىڭ ئاتىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: '' **كىمكى تاماق يېگەندىن كېيىن: 'ئەلھەمدۇلىللاھىلەزى ئەتئەمەنى ھەزەتتەئامە ۋەرەزەقەنىھى مىن غەيرى ھەۋلىن مىننى ۋەلا قۇۋۋەتتىن' (مېنىڭ چارەمسىز ۋە كۈچ قۇۋۋىتىمسىز ماڭا بۇ تاماقنى بەرگەن ئاللاھقا شۈكۈر) دېسە، ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنىدۇ**''(ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

ئاللاھ تائالا بارلىق مۇسۇلمانلىرىمىزنى «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىپىنىڭ يېمەك-ئىچمەك جەھەتتىكى ئەدەب-ئەخلاقلىرىغا ھەقىقىي ئەمەل قىلىدىغان قىلغاي، ئامىن!

(ئاپتور: قەشقەر شەھىرىدىن؛ تەھرىرلىگۈچى: شەمشىدىن ھاجى)

بۇ سانىنىڭ ماقالىلىرى، بەتلىرى ئۇيغۇر سوفت «ئەلكاتىب 2.7» نۇسخىسىدا ئىشلەندى ۋە ئۇيغۇر سوفت «ئەل كوررېكتور»دا كوررېكتورلۇق قىلىنىپ، مەتبەئە نۇسخىسى بېسىپ چىقىرىلدى.
كومپيۇتېر مەشغۇلاتىدا: ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد

مۇسۇلمانلارنىڭ كىيىم كىيىش ئەدەبلىرى

ياقۇپ ھەمدۇللا

بسم الله الرحمن الرحيم

(ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

ئىنسانلارنىڭ كىيىم كىيىشكە ئادەتلىنىشى ئىنسانىيەت مەدەنىيەت تارىخىدىكى زور بۇرۇلۇش نۇقتىسى بولۇپ، ئىنسانلارنىڭ ھايۋانلاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان مەدەنىيەت ئىجادىيىتىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا كىيىنىش ئەدەبلىرى توغرىسىدا نۇرغۇن كۆرسەتمە بەرگەن: "**ئى ئادەم بالىلىرى! ھەر نامаз ۋاقتىدا(ياكى تاۋاب ۋاقتىدا ئەۋرىتىڭلارنى سەتىرى قىلىپ تۇرىدىغان) كىيىملىرىڭلارنى كىيىڭلار**" {سۈرە «ئەئراف»(7-سۈرە)، 31-ئايەت}. يەنە مۇشۇ سۈرىنىڭ 26-ئايىتىدە: "**ئى ئادەم بالىلىرى! سىلەرگە بىز ھەقىقەتەن ئەۋرىتىڭلارنى ياپىدىغان لباسنى ۋە زىننەتلىنىدىغان لباسنى چۈشۈردۇق. تەقۋادارلىق لباسى ئەڭ ياخشىدۇر، ئەنە شۇلار(يەنى ئىنسان بالىلىرىغا سەتىرى ئەۋرەت ئۈچۈن لىباس ياراتماق) ئۇلارنىڭ ئىبرەت ئېلىشى ئۈچۈن ئاللاھنىڭ (بەندىلىرىگە بولغان پەزلى-مەرھەمىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدۇر**" دەپ تەلىم بەرگەن. ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: "**لباسىڭلارنى چىرايلىق كىيىڭلار**" («سەھىھ ھەدىسلەر») دەپ يولىورۇق بەرگەنىدى. ئاللاھنىڭ ئەمرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىگە لايىق، مۇسۇلمانلارغا مۇۋاپىق كېلىدىغان كىيىنىش ئادەتلىرى تۆۋەندىكىدەك:

1. ئەۋرەتنى ياپىدىغان كىيىمنى كىيىش لازىم

يۇقىرىدىكى ئايەتتە ئېيتىلغاندەك، ئەۋرەتنى يېپىش ئاللاھنىڭ ئەمرى، بىز مۇسۇلمانلارغا يۈكلەنگەن پەرز، ئاللاھقا تەقۋادارلىقنىڭ بەلگىسى. ئەۋرەتنى كىيىم بىلەن يېپىش ھايانىڭ، ئىماننىڭ قالقىنى.

مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ئەۋرەتلىرىنى ئوچۇق قويۇشى، يېرىم يالىڭاچ يۈرۈشى، بەك قىسقا يوپكا، بەك تار ئىشتانلارنى، بەك نېپىز كىيىملەرنى كىيىشى ئاللاھنىڭ ئەمرىگە مۇخالىپ. «قۇرئان كەرىم»دە: "**ئى ئادەم بالىلىرى! شەيتان سىلەرنىڭ ئاتا-ئانىڭلارنى (ئازدۇرۇپ) جەننەتتىن چىقىرىۋەتكەنىدەك، سىلەرنىمۇ ئازدۇرمىسۇن، شەيتان ئۇلارنىڭ ئەۋرەتلىرىنى ئۆزلىرىگە كۆرسىتىش ئۈچۈن كىيىملىرىنى سالغۇزۇۋەتكەنىدى (يەنى ئۇلارنىڭ يالىڭاچ بولۇپ قېلىشىغا شەيتان سەۋەبچى بولغانىدى). شەيتان ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكىلىرى سىلەرنى كۆرەلەيدۇ، سىلەر ئۇلارنى كۆرەلمەيسىلەر، شۇبھىسىزكى، بىز شەيتانلارنى ئىمان ئېيتمايدىغانلارنىڭ دوستى قىلدۇق**" {سۈرە «ئەئراف» (7-سۈرە)، 27-ئايەت} دېيىلگەن. ناھايىتى روشەنكى ئادەم ئەلەيھىسسالام شەيتاننىڭ زىيانكەشلىكىدە تۇنجى رەت يالىڭاچلانغان ئىكەن. شۇڭا بۇگۈنكى بايىاشات، كەڭتاشا زامانىدا يېرىم يالىڭاچ بولۇۋېلىشىمىز شەيتانغا دوست تارتقىنىمىز، ئەلۋەتتە.

كىيىم كىيىشتىن مەقسەت ئەۋرەتنى يېپىش، زىننەتلىنىش، سوغۇقتىن ساقلىنىش: بۇنىڭ ئىچىدە ئەۋرەتنى يېپىش نىشان، مەركىزىي نۇقتا. بىزنىڭ نۇرغۇن تەقۋادار قىز-ئاياللىرىمىز ئەۋرەتلىرىنى سەتىرى قىلىدىغان، چىرايلىق كۆرۈنىدىغان، يارىشىملىق بولغان تەقۋا كىيىملىرىنى كىيىپ يۈرىدۇ، بۇلار گويا ئەرشتىكى پەرىشتىلەر ئىنسانلار ئارىسىدا يۈرگەندەك شۇنداق ئالىپىتە، يېقىملىق، سۆيۈملۈك كۆرۈنىدۇ. يەنە بىر قىسىم قىز-ئاياللار ئۇلارنى قالاق، خۇراپىي دەپ ياراتمايدۇ. ئۆزلىرى بولسا چەتئەل مەدەنىيىتىنى قارغۇلارچە دوراپ، چەتئەل كىيىملىرىنى كىيۋېلىپ، كىيىم كىيىشتە، ياسىنىشتا بەسلىشىپ كىيىملىرىنى كۆز-كۆز قىلىشىدۇ.

ئەسلى گۈزەللىك روھتا، قەلبتە ئىدى، ھازىرقى بىر قىسىملار گۈزەللىكنى كىيىمدىن، زىبۇزىننەتتىن، گىرىمخانىدىن ئىزدىشىدۇ.

يالىڭاچلىقتا مايمۇنىنى ئۇلگە قىلغان، ھاياسىزلىقتا شەيتانغا ساۋاق بېرىدىغان بىر قىسىم چەتئەل قىز-ئاياللىرىنىڭ چاكىنا، مىشچان تۇرمۇش ئادىتىدىن قانداق ئاقۇۋەتتە قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئۆتەيلى: مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، غەرب مەدەنىيىتىنىڭ بايراقدارى بولغان ئامېرىكىدا ھەر ئالتە مىنۇتتا بىر قېتىم ئايالارغا پوخورلۇق قىلىش، ھەر 8 سائەتتە بىر قېتىم باسقۇنچىلىق قىلىش، ھەر 24 سائەتتە بىر قېتىم قاتىللىق قىلىش دېلوسى يۈز بېرىپ تۇرىدىكەن. مانا بۇ يالىڭاچلىنىپ مۇنبەرگە چىققان ھاياسىزلىقتا چېكىدىن ئاشقان ئاياللارنىڭ پاجىئەسى! "مەملىكەت بويىچە تەكشۈرۈلگەن سانلىق مەلۇماتتىن قارىغاندا، ئوغۇل ستودېنتلارنىڭ نىكاھتىن ئىلگىرىكى جىنسىي قىلمىشىغا قوشۇلىدىغىنى 70 پىرسەنتنى، قىز ستودېنتلارنىڭ 60 پىرسەنتنى ئىگىلىگەن. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىن 15.5 پىرسەنت بولغان. بۇنىڭ ئىچىدە مەلۇم تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىكى 9.9 پىرسەنت ئوقۇغۇچى كۆڭلى چۈشۈپ قالسىلا جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىشقا بولىدۇ دەپ قارىغان. 2.5 پىرسەنت ئوقۇغۇچى ھەتتا ماقۇل بولۇپ ئازغىنە نەپ يەتكۈزسىلا جىنسىي ئالاقە قىلغان" («شىنجاڭ مەدەنىيىتى»، 2005-يىل 5- سان، 75-بەت). جەمئىيەتتە ئەڭ مۇقەددەس كەسىپ، ئادەم تەربىيىلەيدىغان مەرپىەت ئوچىقى بولغان ئالىي مەكتەپلەردىكى بىر قىسىم ستودېنتلارنىڭ ھالى شۇ بولسا، ئوقۇشسىز، كەسىپسىز، ئىچىپ-چېكىشنى كەسىپ قىلىۋالغان كوچا ياشلىرىمىزنىڭ نېمە ئىشلارنى قىلىپ يۈرگىنىنى تەسەۋۋۇر قىلالايمىز. ياشلاردىكى بۇ خىل روھىي بۇلغىنىشنى جەمئىيەتتە راھەت-پاراغەت، ئەيش-ئىشرەتكە بېرىلىش، ھەررەڭ-سەررەڭ ياسىنىپ، يېرىم يالىڭاچلىنىپ، ئىشرەتخانا، بەزمخانا، تانسىخانا، دېسكوخانا، تورخانىلاردىن لەززەت ۋە ھۇزۇر ئېلىشنى بەخت سانايدىغان چاكىنا تۇرمۇش ئىستېلى كەلتۈرۈپ چىقارغان. بۇ خىل قەبىھ تۇرمۇش ئۇسۇلى قاباھەتلىك روھىي پاجىئەدۇر.

بەزى قىز-ئاياللىرىمىز ھەتتا بەزى ئىككى-ئۈچ سەبىگە ئانا بولغۇچىلىرىمىزمۇ ئۇيغۇر قىز-ئاياللىرىنىڭ تاجسى ھېسابلىنىدىغان سۈمبۈل چاچلىرىنى بۇزۇپ، ھەر خىل رەڭدە بويىتىپ، ئاللىكىملەر بىلەن ئويناپ، شەيتان ئۇچۇن بەزمە قىلىپ، شەيتاننى كۈلدۈرۈپ، مۇسۇلمانىنى يىغلىتىپ يۈرسە، ھالال-ھارامنىڭ، ياخشى-يامانىنىڭ پەرقىنى بىلمىسە، ھايا-ئىپپەتنى، ئۇرۇپ-ئادەتنى، ئىسلام دىنىنى دەپسەندە قىلىشىغا بىز ئاتا-ئانا بولغۇچىلارمۇ كۆرمەس، بىلمەس بولۇۋېلىپ، بەخۇدۇك يۈرسەك، بۇ ئەۋلاد ئىلگىرىكى ئەجدادقا يەتمەسلىك پاجىئەسى بىزگە خىرىس قىلىدۇ، ئەلۋەتتە! ھەزەر ئەيلەڭ، ئاگاھ بولۇڭ! ئاللاھ تائالا: **"ئاللاھ سىلەردىن بىر گورۇھنى ھدايەت قىلدى؛ يەنە بىر گورۇھقا گۇمراھلىق تېگىشلىك بولدى. شۇبھىسىزكى، ئۇلار ئاللاھنى قويۇپ شەيتانلارنى دوست تۇتقان تۇرۇقلۇق ئۆزلىرىنى توغرا يولدا دەپ گۇمان قىلىدۇ"** {سۈرە«ئەئراف»(7-سۈرە)، 30-ئايەت} دەپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: **"كىمكى بىرەر مىللەتنى چىن دىلىدىن سۆيسە، قىيامەتتە ئاللاھ ئۇنى ئاشۇ مىللەت سېپىدە تىرىلدۈرىدۇ"** («سەھىھ ھەدىسلەر»). **"كىمكى شۆھرەت تېپىش نىيىتى بىلەن ياسىنىپ كىيىم كىيسە، ئۇ تاكى كىيىملەرنى يەشمگىچە ئاللاھنىڭ رەھمەت نەزىرىدىن يىراقتا بولۇر"** (يۇقىرىقى كىتاب) دەپ ئاگاھ ۋە دانا بولۇشىمىزنى تاپشۇرغان.

2. كىيىم-كېچەكنى ئۆزۈن-قىسقىلىقى، كەڭ-تارلىقى نورمال كىيىش لازىم

مۇسۇلمانلارغا ئەۋرەتنى يېپىش پەرز بولغىنى ئۈچۇن ئاساسەن ئۇزۇن، كەڭ‌تاشا كىيىشكە ئادەتلەنگەن. كىيىمنىڭ ئۇزۇنلۇقى، كەڭلىكى بەدەن ئېگىزلىكىگە مۇۋاپىق ھالدا نورمال بولغىنى ياخشى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تون، كۆينەك، ئىشتانلارنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئوشۇقتىن ئۆتۈپ كېتىشىنى چەكلەيتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: **" ئىشتاننىڭ ئوشۇقتىن ئاشقىنى دوزاختا كۆيىدۇ"** (بىرلىككە كەلگەن ھەدىس) يەنە مۇنداق دېگەن: **"ئاللاھ ھاكاۋۇرلۇق قىلىپ ئىشتاننى يەرگە سۆرىتىپ كىيۋالغۇچىلارغا رەھمەت نەزىرى بىلەن قارىمايدۇ"** (ئىمام بۇخارى، مۇسلىم رىۋايىتى). كىيىملەر يەرگە سۆرەلگىدەك ئۇزۇن بولسا، بىرى، يەردىكى نىجىس، نىجاسەتلەر ئاسان يۇقۇپ بۇلغىنىدۇ، يەنە بىرى ھاكاۋۇرلۇق، مەنمەنلىككە دەسمىي بولۇپ قالىدۇ. ئاللاھ

زىغىرچە كىبرى بار ئادەمگە غەزەپ قىلىدۇ.

كىيىمنى كەڭرەك، ئۇزۇنراق كىيگەنده ئەۋرەتلىرى پۈركىلىدۇ. ئادەم بەدىنىنىڭ قىسمەن فىزىئولوگىيىلىك ئەيىبلىرى (پەتەكلىك، سېمىزلىك، ئورۇقلۇق، پۈتى مايماق، قوڭى دوڭغاق، ئاسقاق، كۆكسى، كاسسىسى يوغان بولۇش قاتارلىقلار) كىيىم ئىچىده قېلىپ، قامىتى، نازاكىتى، لاتاپىتى گەۋدىلىنىدۇ. كىيىم كەڭ بولسا قان ئايلىنىش، هەر قايسى ئەزالارنىڭ ئەركىن هەرىكىتى، ئۆسۈشگە پايدىلىق. بۇ هەقتە ئاللاه تائالا مۇنداق دېگەن: ''**ئى پەيغەمبەر! ئاياللىرىڭغا، قىزلىرىڭغا ۋە مۆمىنلەرنىڭ ئاياللىرىغا ئېيتقىنكى، پۈركەنجە بىلەن بەدىنىنى ئورىۋالسۇن**'' {سۈرە«ئەھزاب»(33-سۈرە)، 59-ئايەت}. يەنە مۇنداق دېگەن: ''**مۆمن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، لېچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن (تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا) زىننەتلىرىنى ئەرلىرىدىن، ئاتىلىرىدىن باشقىلارغا كۆرسەتمىسۇن**'' {سۈرە«نۇر»(24-سۈرە)، 31-ئايەت}. ئاياللارنىڭ ئەۋرەتلىرىنى يېپىشى ئۆزىنى(ئىپپىتىنى) پاك قوغداپ قېلىشى، پاك مۇھەببىتى، ئىپپىتى، ئامانىتىنى قوغداپ قېلىشى ئۈچۈن بولۇپ، ئاللاهنىڭ ئالاهىده كۆرسەتمه بېرىپ ئايەتى كەرىم نازىل قىلىشى ئاللاهنىڭ ئاياللارغا رەهمەت-شەپقىتى، پەزلى-مەرهەمتى هېسابلىنىدۇ.

ئاللاهتىن قورقۇڭلار. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: ''**بارچە ياخشىلىق خۇلقى خۇشلۇقتىدۇر. بارچە گۇناه ۋە يامانلىق دىلدىكى غەشلىك ۋە ئويۇتلۇق ئىشتىدۇر**'' («سەهىھ هەدىسلەر») دەپ تەلىم بەرگەن ئىدى.

3. ئاددىي كىيىنىش لازىم

مۇهەممەد سەللەللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم: '' ئاددىي كىيىم كىيىشمۇ ئىماندىندۇر'' («سەهىھ هەدىسلەر») دەپ تەلىم بەرگەن ۋە كىيىم-كېچەك، سەللە، لېچەك، تون-پەرىجە كىيگەنده ئاددىي رەختلەردىن كىيىپ ئۇلگە كۆرسەتكەن. پەيغەمبىرىمىز هەر دائىم ئاددىي، پۈختا رەخت هەتتا قوپال كىگىز كىيىملەرنى كىيىپ يۈرەتتى. قەتاده رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ مۇنداق دەيدۇ: ''مەن ئەنەستىن: 'پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام قانداق كىيىمنى ئەڭ ياقتۇرۇپ كىيىدۇ؟' دەپ سورىسام، ئۇ: 'پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام رەڭلىك پاختا كىيىمنى ئەڭ ياقتۇرۇپ كىيىدۇ' دەپ جاۋاب بەرگەن''. ئەبۇ بۇرده رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ مۇنداق دەيدۇ: ''مەن ئائىشەنىڭ يېنىغا بارسام ئۇ يەمەنده ئىشلەنگەن بىر ماتا كۆرپە بىلەن ياماق سېلىنغان كىگىز كىيىمنى بىزگە ئېلىپ چىقتى ۋە: 'پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ۋاپات بولغان ۋاقىتدا ئۇچىسىدا مۇشۇ كىيىملەر بار ئىدى' دېدى'' (ئىمام بۇخارى، مۇسلىم رىۋايىتى).

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇنچە تەرەپكە يېپەك، سول تەرىپىگە ئالتۇننى قويۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېگەن: ''**بۇ ئىككىسى مېنىڭ ئۈممىتىمنىڭ ئەرلىرىگە هارام**'' (ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى). ''**پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئەرلەرنىڭ ئالتۇن ئۈزۈك سېلىشىنى چەكلىگەن**'' (ئىمام بۇخارى، مۇسلىم رىۋايىتى). هازىر بىر قىسىم ئوغۇل، ئەرلىرىمىز تاپىتىن چىقىپ، چىشلىرى ساپساق تۇرسىمۇ ئېغىزلىرىنى ئالتۇن چىشقا تولدۇرۇپ، قوللىرىغا يوغان ئالتۇن ئۈزۈك سېلىپ قۇلقىغا هالقا، بوينىغا زەنجىر ئېسىۋالىدىغان بولۇشتى. ئىستېمالدىكى بۇ خىل چەكتىن ئاشقان هەشەمەتخورلۇق، ئىسراپخورلۇق، قارىغۇلارچە دوراش، ئاڭسىزلارچە ئەگىشىش روهىي جەهەتتىن ئېزىش ۋە روهىيىتىمىزده يۈز بەرگەن چوڭ پاجىئە. بۇ هالەت ئاز سانلىق ئوغۇل، ئەرلىرىمىزنىڭ ئوغۇل بالىلىق خاراكتېرىنىڭ ئۆزگىرىپ زەيپانىلاشقانلىقىنى، ئەركەكلىك سالاپىتى، ئەرلىك غۇرۇرىنىڭ ئاجىزلاشقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

4. ئەرلەر ئەرەنچە، ئاياللار ئايالچە كىينىگىنى ياخشى

مۇسۇلمان ئەرلەر ئاياللاردەك كىينىۋالماسلىقى. مۇسۇلمان قىز-ئاياللار ئەرلەردەك كىينىۋالماسلىقى لازىم. بۇ هەقتە پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام مۇنداق دېگەن: ''**ئاللاه ئاياللارنىڭ كىيىمىنى كەيگەن ئەرلەرگە، ئەرلەرنىڭ كىيىمىنى كىيىدىغان ئاياللارغا لەنەت قىلسۇن**'' («سەهىھ هەدىسلەر»). ئاللاهنىڭ لەنىتى هالاكەتلىك گۇناهى كەبىر ئۆتكۈزگىچىلەرگە خاستۇر. ئەرلەر ئەركەكتەك كىيىم كىيىپ، ئوغۇلبالىلىق شەرىپى، ئىززەت-غۇرۇرىنى ساقلىغىنى ياخشى، ئەرلەردەك كىيىم كىيگەنده يىگىتلىرىمىزنىڭ قامىتىدىكى كۈچ-قۇۋۋىتى، باتۇرلۇقى، غەيرەت-جاسارىتى، قەيسەر-غەيۇرلۇقىنى بەهەيۋەت كۆرسىتىدۇ. ئاياللار دۇنيانىڭ كۆركى- زىننىتى، هاياتنىڭ تەمى- لەززىتى، بۇدۇنيادىكى بەختنىڭ مېغىزى. ئاياللار ئايالچە كىيىم بىلەن زىننەتلەنسە ئۆزلىرىنىڭ نازۇك

لاتاپىتى. ھۆسنى- جامالى، ھايا-ئىپپىتى، ئەخلاق-پەزىلىتىنى تەخمۇ جەۋلان قىلدۇ. قىز-ئاياللىرىمىز ئۆز زېممىسىدىكى ۋەزىپىسىنى، جەمئىيەتتىكى بۇرچى-مەسئۇلىيىتىنى، ئائىلىدىكى رولى- ۋەزىپىسىنى تونۇپ ئۆزىنى ئۆزى قەدىرلىشى كېرەك. ئايال تۇزەلسە ئائىلە تۇزۇلىدۇ، جەمئىيەت تۇزۇلىدۇ، ئەۋلاد تۇزۇلىدۇ، مىللەت تەرەققي قىلىدۇ، دۆلەت كۈچىيىدۇ. ئايال تاپتىن چىقسا ھەممە. ھەممە بۇزۇلىدۇ. ياخشى ئانىلار ئائىلىنىڭ رەھبىرى، قۇرغۇچىسى، پەرزەنتنىڭ ئۇستازى، ھىماتچىسى، ئەرلەرنىڭ ياردەمچىسى، تەربىيىچىسى، مۇشۇ مەنىدىن قارىغاندا، ئانىلار پۈتۈن دۇنيا. دۇنيا ئانىلارنىڭ قولىدا، مىللەتنىڭ ئۈمىدى ئانىلاردا، ئانىلارنىڭ قانداق بولۇشى ئائىلىنىڭ، بالىلارنىڭ تەقدىرى، خاراكتېرى، كەلگۈسىگە ھەل قىلغۇچ تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇڭا ئەجدادلار ''ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چار قۇيرۇق''، ''چاقى بۇزۇلسا تانسى، بالىسى بۇزۇلسا ئانسى'' دېگەن ئەقلىيەلەرنى قالدۇرغانىكەن.

قىز-ئاياللىرىمىز ئۆزىنى تونۇماي ئاللاھ ئاتا قىلغان قىزلىق نازاكىتى. ھايا-ئىپپىتىنى قەدىرلىمەي، ئوغۇللاردەك كىيىنىپ ھەم ياسىنۇۋلىپ، چەتئەللەرنىڭ كىيىنىشى، شالغۇت مەدەنىيىتىنى قارىغۇلارچە دوراپ ئۆگىنىپ، كۈندۈزلىرى كوچىدا، سەيلىگاھتا، كېچىلىرى تانسىخانا، مەيخانا، بەزمىخانا..لاردا باش گىلدىڭلىتىپ يۈرسە، قايسى جىنس، قايسى مىللەت، قايسى دىندىن ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ. بۇ خىل روھي بۇلغىنىش قىز-ئوغۇللىرىمىزنىڭ چەتئەل ئۇسۇللىرى، كىيىنىش، يۈرۈش-تۇرۇش ئادەتلىرىنى قارا-قويۇق ئۆگەنگەنلىكى، نادانلىقىدىن بولۇاتىدۇ.

چەتئەل مەدەنىيىتىنى قارىغۇلارچە دوراش ئاڭقاۋلىقتۇر، ئەڭ ساددا نادانلىقتۇر. مىللەت بىر قەۋمنىڭ تەبىئى بىرلىك توپى بولۇپ، بۇ قەۋمنىڭ تەرەققي قىلىپ گۈللىنىشى. ئاجىزلىشىپ يوقىلىشىمۇ مۇمكىن. بۇ مەزكۇر مىللەتتىكى ھەر بىر شەخسنىڭ مىللي روھىنىڭ پىشىپ يېتىلىشى، ئىزدىنىشى، سەجىل تەرەققىيات نۇقتىسىنەزىرىدە مۇستەھكەم تۇرغان- تۇرمۇغانلىقىغا باغلىق. مىللي روھى ئۇرغۇپ تۇرغان ئادەم جەمئىيەتتە ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلىشتا ئاۋانگارت، ئەڭ پىداكار بولالايدۇ. مىللىتىمىزنىڭ كەلگۈسى ھەر بىر شەخسنىڭ تىرىشچانلىقىدىن ئايرىلمايدۇ.

5.كىيىمنى پاكىز كىيىشكە ئادەتلىنىش كېرەك

«قۇرئان كەرىم»دە: ''**كىيىمىڭنى پاك تۇت، ئازابتىن(يەنى ئازابقا قالدۇرۇدىغان ئىشلاردىن) يىراق بول**''{سۈرە«مۇدەسسىر»(74-سۈرە)، 4-ئايەت}.'' **ئاللاھ ھارامدىن ۋە نىجاسەتتىن پاك بولغۇچىلارنى ھەقىقەتەن دوست تۇتىدۇ**''{سۈرە«بەقەرە»(2-سۈرە)، 222-ئايەت} دېگەن ئايەتى كەرىملەر بار. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ''**پاكىزلىق ئىمانىنىڭ يېرىمى**''، '' **ئاللاھ پاك، پاكىزنى قوبۇل قىلىدۇ. ئاللاھ گۈزەلدۇر، گۈزەللىكنى ياخشى كۆرىدۇ**'' («سەھىھ ھەدىسلەر») دەپ تەلىم بەرگەن. پاكىزلىق ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ جەۋھىرى، ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى. پاكىزلىق ئادەمنىڭ جىسمى، روھى، مۇھىتى، كىيىنىشى، تۇرمۇش ئادىتى، پەزىلىتى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى قاتارلىق كۈندىلىك ھەرىكەت ئىپادىسىدە كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ. ياخشى پاكىزلىق ئادىتى يېتىلدۇرگەندىلا ئىمانىمىز پاك، تېنىمىز ساغلام، روھىمىز جۇشقۇن. تۇرمۇشىمىز گۈزەل. ئائىلىمىز بەرىكەتلىك بولالايدۇ. تازىلىققا سەل قارىساق، تېنىمىز، روھىمىز، كىيىمىمىز، مۇھىتىمىز، ئۆيىمىز پاك بولمىسا، قىلغان تائەت-ئىبادىتىمىزمۇ مەقبۇل بولمايدۇ. بۇ دۇنيادا گۇناھكار، ئاخىرەتتە زىيانكار بولۇپ قالىمىز. ئۆتىگەن نامىزىمىز، قىلغان دۇئايىمىز قوبۇل بولمايدۇ. ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى تېنى، كىيىمى، مۇھىتى، ئۆيى پاسكىنىلارنى ھەرگىز ياخشى كۆرمەيدۇ.

ئىسلام دىنى پاكىزلىقنى تەكتىلەيدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ پاك-پاكىز، گۈزەل مۇھىت، گۈزەل ئەخلاقنى ئومۇملاشتۇرۇشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. پاك-دىيانەتلىك، تەقۋادارلىق جەننەتنىڭ ئاچقۇچى. پەيغەمبىرىمىزدىن جەننەتكە كىرگۈزىدىغان ئەمەل قايسى؟ دەپ سورالغاندا، پەيغەمبىرىمىز: '' **ئاللاھقا تەقۋادار بولۇش ۋە گۈزەل ئەخلاقلىق بولۇش**'' دەپتىكەن (تىرمىزى رىۋايىتى). كىيىمنى پاكىز كىيىش، بەدەننى پاكىز تۇتۇش مۇسۇلمانلارنىڭ ئېسىل پەزىلىتىدۇر.

6. كىيىمنى ئوڭ تەرەپتىن باشلاپ كىيىش ۋە شۇنداق ئادەتلىنىش كېرەك

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەممە ئىشنى ئوڭدىن قىلىشنى، كىيىمنىمۇ ئوڭ تەرەپتىن باشلاپ كىيىشنى

ياخشى كۆرەتتى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياغ كىيىش، باش تاراش، تاھارەت ئېلىشتا ئوڭدىن باشلاشنى ياخشى كۆرەتتى"(مۇسلىم رىۋايىتى) دېگەنىدى. ھەممە ئىشنى ئوڭدىن باشلاپ قىلىش، كىيىمنىمۇ ئوڭدىن باشلاپ كىيىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى ھېسابلىنىدۇ. ھەر بىر مۇسۇلمان قېرىندىشىمىز ھەر قانداق ئىش قىلىشتا پەرۋەردىگارىمىزنىڭ مۇقەددەس كالامى ۋە پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئۇلۇغ سۈننەتلىرىنى ئۇلگە قىلىپ، قۇرئاننىڭ ھىدايەت نۇرى، كۆرسەتمىسى بويىچە بارلىق ھاياتلىق، تۇرمۇشلۇق ئىشلىرىمىزنى سەرەمجان قىلساق ئاللاھقا يېقىنلىشالايمىز، ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشەلەيمىز، ئاللاھنىڭ ياخشى بەندىلىرى قاتارىدا پەيغەمبىرىمىزنىڭ شاپائىتىگە مۇيەسسەر بولالايمىز.

ھەر بىر مىللەتنىڭ ئۆزگىچە مەدەنىيىتى بولىدۇ. بۇ مەدەنىيەتنى شۇ تەبىئى توپىتىكى بارلىق ئەزالار ئورتاق تىرىشىپ، ئالاھىدە جۇغراپىيىۋى ئورۇن، ئالاھىدە تارىخىي شارائىتتا ياراتقان بولۇپ، شۇ مىللەتنىڭ مەنىۋى مەھسۇلاتىدىن ئىبارەت. بىز ئۇيغۇرلارنىڭ كىيىم-كېچەك مەدەنىيىتى ئۆزىنىڭ قويۇق يەرلىك ئالاھىدىلىكى، ئۆزىگە خاس مىللىي ئالاھىدىلىكى، رەڭدارلىقى، گۈلدارلىقى، ئالاھىدە پىچىم-پاسونى، نەپىس گۈزەللىكى بىلەن تارىختىن بۇيان دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدا داڭلىق بولۇپ، كىيىم-كېچەك مودا نۇسخىلىرىمىز كۆركەم ملكىنى ئىزچىل يوقاتماي، كۆز قاماشتۇرۇپ، شەرەپ قۇچۇپ كېلىۋاتىدۇ.

شىنجاڭ دۆلىتىمىز بويىچە سايامەت بايلىقى مول رايونلارنىڭ بىرى. سايامەتچىلىك شىنجاڭدا تۇغرۇك كەسىپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇرۇپ-ئادەت سايامەتچىلىكى شىنجاڭ سايامەتچىلىكىدىكى كۆزگە. مىللىي ئۇرۇپ-ئادەتىمىز ئىچىدە كىيىم-كېچەك پوسۇنلىرى ئۆزىنىڭ نەپىسلىكى، كۆركەملىكى، يارىشىملىقى، گۈلدارلىقى، جىلۋىگەرلىكى بىلەن ھەر دۆلەت، ھەر مىللەت سايامەتچىلىرىنى قىزىقتۇرۇپ، زوقلاندۇرۇپ كەلمەكتە. باشقا دۆلەت، باشقا مىللەت خەلقىنى شۇنچە سۆيۈندۈرۈپ كۆزلەرنى مەپتۇن، كۆڭۈللەرنى مەجنۇن قىلغان بىباھا، تەڭداشسىز گۈزەل مەدەنىي مىراسلىرىمىز، كىيىم-كېچەك ئۇرۇپ-ئادەتلىرىمىزدىن ئاڭسىزلىق بىلەن ۋاز كېچىپ، مىللىي كىيىممىزنىڭ ئورنىغا غەلىتە كىيىملەرنى مودا بىلىشىپ، قىممەت سېتىۋېلىپ، ئەتىۋارلىق قىلساق، بۇ بىزدىكى مىللىي روھنىڭ زەئىپىلىكى، غۇرۇر-ئىپتىخارىمىزنىڭ سۇسلىقى، ئىمان-ئېتىقادىمىزنىڭ ئاجىزلىقى ھېسابلىنىدۇ. ئەجدادلىرىمىزنىڭ شانلىق تارىخىدىن، ئۆزلۈك مەدەنىيىتىدىن، ئېسىل ئۇرۇپ-ئادىتىدىن پەخىرلىنىشنى بىلمىگەن، ئېسىل مەدەنىي مىراسلارغا توغرا ۋارىسلىق قىلىش، ئۇلاردىن ئىجادىي پايدىلىنىشنى بىلمىگەن، خالىمىغان ئەۋلاد ئۆز ئەجدادىغا ئاسىيلىق قىلغان ھېسابلىنىدۇ.

مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيەت مىراسلىرىنى قوغداش دۇنيانىڭ كۆپ خىل مەدەنىيىتىنى قوغداشنىڭ ئېھتىياجى. مىللىتىمىزنىڭ كىيىم-كېچەك مەدەنىيىتى مىراسلىرى مەدەنىيەتنىڭ ھەم ئۇرۇپ-ئادەتنىڭ كۆپ خىللىقىنىڭ روشەن ئىپادىسى؛ شۇنداقلا مىللىي سالاھىيەتنى تونۇشنىڭ مۇھىم بەلگىسى. ئىسلام دىنىمىزنىڭ كىيىم كىيىش ئەدەبلىرى مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولۇپ، بۇ مەدەنىيەتنىڭ قوغداش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش، قىسقىسى، مەدەنىيلىك بولۇش دەۋرىنىڭ تەلىپى.

(ئاپتور: موري ناھىيىسىدىن؛ تەھرىرلىگۈچى: شەمشىدىن ھاجى)

مەھمۇد قەشقەرى تۇغۇلغانلىقىنىڭ 1000يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن مەملىكەتلىك ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى

ئېلىمىزنىڭ 11-ئەسىردە ئۆتكەن بۈيۈك ئۇيغۇر ئالىمى، ئۇلۇغ تىلشۇناس ۋە لۇغەتشۇناس مەھمۇد قەشقەرى تۇغۇلغانلىقىنىڭ 1000يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇيۇشتۇرۇلغان ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى 2005-يىلى 4-ئۆكتەبىردىن 6-ئۆكتەبىرگىچە ئالمىنىڭ ئانا يۇرتى قەشقەردە داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى. ئاپتونوم رايونىمىز ۋە ئىچكىرىدىكى پەن-تەتقىقات ئورۇنلىرى ۋە ئالىي مەكتەپلەردىن كەلگەن ئىمىن تۇرسۇن، ئۇيغۇر سايرانى، غازى ئەھمەد، مىرسۇلتان ئوسمانوف، ئابدۇشۈكۈر تۇردى، ئابدۇكېرىم رەھمان، ئازات سۇلتان، مۇھەممەد سالىھ داموللا، ھېيتەم ھۇسەيىن، ئىمىن ئەھمىدى، مۇھەممەد زۇنۇن، ئىسرائىل يۇسۇپ قاتارلىق 150تىن ئارتۇق ئالىم، مۇتەخەسىس ۋە ئىلىم ئەھلىلىرى، شۇنداقلا قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ئەھلى ئىلمىلەر ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ قەدىمىي خەزىنە بۆشۈكلىرىدىن بىرى بولغان ئەزىزانە قەشقەرگە جەم بولۇپ، ئۇلۇغ ئالىممىز مەھمۇد قەشقەرىنىڭ تۇغۇلغانلىقىنىڭ 1000يىللىقىنى ۋە ئۇنىڭ ئالەمشۇمۇل بۈيۈك ئەسىرى ــ «تۈركىي تىللار دىۋانى»نىڭ مەيدانغا كەلگەنلىكىنىڭ 930 يىللىقىنى تەنتەنىلىك خاتىرىلىدى. يىغىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى نۇر بەكرى رىياسەتچىلىك قىلدى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى ئىسمائىل تىلىۋالدى يىغىنغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. شىنجاڭ ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە مۇقام ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ نازىرى ئابلىز ئابدۇرەھىم «ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇد قەشقەرى ۋە بۈيۈك تىل قامۇسى ــ‹تۈركىي تىللار دىۋانى› » دېگەن تېمىدا دوكلات قىلىپ، مەھمۇد قەشقەرىنىڭ ھاياتى ۋە «تۈركىي تىللار دىۋانى»نىڭ ئۇلۇغۋار مەزمۇنلىرىنى تەپسىلىي تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ۋە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى ئەكبەر غوپۇر ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە ۋالىي مەھكىمىسىگە ۋاكالىتەن يىغىننى قىزغىن تەبرىكلىدى ۋە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ياخشى ۋەزىيىتى ھەم ئۇلۇغۋار پىلانلىرىنى تونۇشتۇردى. ئالىم-مۇتەخەسسىلەر مەھمۇد قەشقەرىنىڭ ھاياتى ۋە ئۇنىڭ جۇڭخۇا مەدەنىيىتى خەزىنىسىگىلا ئەمەس بەلكى دۇنيا مەدەنىيىتى خەزىنىسىگە قوشقان ئۇلۇغ تۆھپە ئەسىرى ــ «تۈركىي تىللار دىۋانى»دىن ئىبارەت كۆپ قاتلاملىق ئۇنۇتۇلمىس قامۇسنىڭ كۆپ تەرەپلىمە مەزمۇنلىرى توغرىسىدا يېزىلغان 200 پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي ماقالىسىنى بۇ يىغىنغا سۇندى ۋە 100 پارچىدىن ئارتۇق ماقالىنى چوڭ يىغىن ۋە گۇرۇپپا مۇھاكىمىسىگە قويدى. يىغىن ئارىلىقىدا ئالىم-مۇتەخەسسىلەر مەھمۇد قەشقەرىنىڭ مەھەللىسى ئوپالغا بېرىپ، مەرھۇم ئالىممىزنىڭ مەقبەرىسىنى زىيارەت قىلدى، ئالىمغا ئاتاپ مەرسىيە-مەدھىيىلەرنى ئوقۇدى ۋە قويۇق مىللىي پۇراقتا ئىگە سەنئەت نومۇرلىرىدىن بەھرىمەن بولدى يىغىن جەريانىدا يىغىن ئەھلى يەنە يۇسۇپ خاس ھاجىپ مەقبەرىسى، ئاپئاق خوجا مازىرى، ھېيتگاھ جامەسى قاتارلىق ئاسارئەتىقە ئورۇنلىرىنى زىيارەت قىلدى.

يىغىنىڭ يېپىلىش مۇراسىمىدا شىنجاڭ ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە مۇقام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، دوكتور يېتەكچىسى ئابدۇكېرىم رەھمان مەھمۇد قەشقەرىنىڭ ھاياتىنى ئېنىقلاش ۋە «تۈركىي تىللار دىۋانى»نى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ۋە خەنزۇ تىلىدا ئىشلەشتە تۆھپە قوشقان ئالىم، مۇتەخەسسىس ۋە تۆھپىكارلارنى مۇكاپاتلاش قارارىنى ئوقۇپ ئۆتتى ۋە ئۇلار چوڭ يىغىندا مۇكاپاتلاندى. يىغىن ئاخىرىدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى كۇرەش مەخسۇت خۇلاسە نۇتقى سۆزلەپ، بۇ قېتىمقى يىغىنىڭ ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 50

يىللىقىنى تەبرىكلەۋاتقان ئەھمىيەتلىك ۋە خۇشاللىق كۈنلەردە قەشقەردە داغدۇغىلىق ۋە مولا نەتىجىلىك ئېچىلىپ، قەدىمىي مەدەنىيەت شەھىرى بولغان قەشقەرگە يېڭىچە مەدەنىيەت كەيپىياتى قوشقانلىقىنى، بۇ قېتىمقى يىغىن كۆلىمىنىڭ چوڭلۇقى، ئۆلچىمىنىڭ يۇقىرىلىقى، نەتىجىلىرىنىڭ كۆپلۈكى، تەسىرىنىڭ كەڭلىكى بىلەن مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتقانلىقىنى تەكىتلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، دۇنيادىكى تۆت چوڭ مەدەنىيەتنىڭ تۇغۇنى، ئىسمى-جىسمىغا لايىق چوڭ مەدەنىيەت بايلىقى رايونى بولغان شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنىڭ ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان كۆمۈلۈپ ياتقان ئېسىل تارىخىي مەدەنىيەت مىراسلىرىنى ئېچىش ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش قەدىمىنى تېزلىتىپ، تېزرەك ۋە كۆپرەك نەتىجە يارىتىپ، بۇ مىراسلارنى تېزدىن پەن-تەتقىقات نەتىجىسىگە ئايلاندۇرۇپ، شىنجاڭنى تېزدىن جۇڭگودىكى مەدەنىيەت بايلىقى چوڭ رايونىغا ئايلاندۇرۇش نىشانىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا تىرىشىشنى تەلەپ قىلدى ھەمدە شىنجاڭنىڭ سوتسىيالىستىك مەدەنىيىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە گۈللەندۇرۇش ھەققىدە بىر قانچە تۈرلۈك پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، تەتقىقاتچى(پروفېسسور) شەمشىدىن ھاجى تەكلىپكە بىنائەن يىغىنغا قاتناشتى. بېيجىڭدىن يەنە جۇڭگو ئۇيغۇر تارىخ مەدەنىيىتى تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى تەۋەككۈل تىلۋالدى، جەمئىيەتنىڭ باش كاتىپى، مەركىزىي مىللەتلەر تەرجىمە ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى تۇرۇپ بارات، مەركىزىي مىللەتلەر نەشرىياتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئەركىن قادىر، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورلىرى مەتراھىم سايىت، ئابدۇرەئوپ پولات قاتارلىقلارمۇ يىغىنغا باشتىن ئاياغ ئىشتىراك قىلدى. (ش)

(باش قىسمى 54 -بەتتە)

قىلىپ، بالىلارنىڭ مەكتەپ قوينىغا قايتىپ كېلىشىگە ھەيدەكچىلىك قىلدى. نەتىجىدە ئوقۇشتىن قېلىش ۋە چېكىنىش ئېھتىمالىلىقى بولغان نۇرغۇن بالا ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېرىشتى. ئۇ ئوقۇتقۇچى ۋە مائارىپ خادىملىرىغا ئالاھىدە ھۆرمەت بىلەن قارايدىغان، ئۇلارنى ئەزىزلەيدىغان، ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشىشكە ھېرىسمەن، تولىمۇ ئىلمىي، كىچىك پېئىل زات ئىدى. ئوقۇتقۇچىلارنى يۇرتنىڭ پەخرى، يېتەكلىگۈچىسى، جاپاكەش باغۋەنلىرى دەپ تونۇپ ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلاتتى. تۇي-تۆكۈن، نەزىر-چىراغ سورۇنلىرىدا ئۇلار بىلەن يانمۇيان ئولتۇراتتى ياكى ئۇلارنى ئۆزىدىن ئۈستۈن ئولتۇرغۇزاتتى. ئالىي مەكتەپكە ئۆتكەن ۋە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنى چاقىرتىپ ئائىلىسىدە مېھمان قىلاتتى. ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشىپ، ئۇلارنى ياخشى ئوقۇپ، تىرىشىپ بىلىم ئىگىلەپ، يۇرتنىڭ مائارىپ، مەدەنىيەت، سانائەت ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشقا ئىلھاملاندۇراتتى. ئالىمنىڭ تاۋۇتى كەينىدىن كېتىۋاتقىنىمىزدا، ناھىيىمىزدىكى بىر رەھبىرىي كادىرنىڭ: ”دامولام بىر دىنىي زات بولۇپلا قالماستىن، ئۇ يەنە مائارىپشۇناس ئىدى“ دېگىنىدەك، بۇ زاتنى مۇبارەك پۇتۇن ۋۇجۇدى بىلەن مائارىپنى ياقلىغان ۋە قوللىغان ئىدى.

ئۆزىنىڭ توغرا مەيدانىدىن ئەسلا يانمايدىغان، ھەر بىر ئىش-ھەرىكىتىدە ئىسلام دىنىي ئەھكام، شەرىئىتى بويىچە ئىش كۆرۈش ۋە بېجىرىشنى ۋىجدانىي بۇرچ دەپ تونۇيدىغان، ئورۇنسىز، بىھۇدە سۆزلىمەيدىغان، ناتوغرا، ناھەق ئىشلارنى كۆرسە دەرھال رەددىيە بېرىدىغان، كەمسكىن پىكىرلىك، كەمتەر، سەممىي، ئاددىي-ساددا، تىرىشچان، تەلەپچان، ئىرادىلىك، مېھرى ئىسسىق بۇ مەرىپەتپەرۋەر دىنىي ئالىمنىڭ گۈچۈك ناھىيىسىنىڭ دىنىي، مەدەنىيەت، مائارىپ ئىشلىرى ئۈچۈن قوشقان تۆھپىسى، ئېسىل پەزىلەتلىرى ۋە ئىنسانىي خىسلىتىنى تەرىپلەپ بولۇشقا تىلمىز چولتىدۇر.

(ئاپتورلار: گۈچۈك ناھىيىسىدىن؛
تەھرىرلىگۈچى: شەمشىدىن ھاجى)

ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇد قەشقەرى ۋە بۇيۇك تىل قامۇسى ــــ «تۈركىي تىللار دىۋانى»*

ئابلىز ئابدۇرەھىم

(شىنجاڭ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە مۇقام ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ نازىرى)

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 50 يىللىق شانلىق تويىغا قىزغىن تەنتەنە قىلىنىۋاتقان بۇ قۇتلۇق كۈنلەردە ئاپتونوم رايونىمىز ۋە دۆلىتىمىزدىكى ئاتاقلىق ئالىم-مۇتەخەسسىسلەر، ئىلىم ئەھللىرى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ قەدىمىي خەزىنە بۆشۈكلىرىدىن بىرى بولغان شەھەر ئەزىزانە قەشقەرگە جەم بولۇپ، بۇ شۆھرەتلىك دىياردا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن گىگانت ئىنسان، ئۇلۇغ تىلشۇناس مەھمۇد قەشقەرى تەۋەللۇتىنىڭ 1000 يىللىقى ۋە ئۇنىڭ دۇنياۋى شۆھرەتلىك بۇيۇك قامۇسىي ئەسىرى «تۈركىي تىللار دىۋانى» دۇنياغا كەلگەنلىكىنىڭ 930 يىللىقىنى تەنتەنىلىك خاتىرلىمەكتىمىز.

مەھمۇد قەشقەرىنىڭ ھاياتى ھەققىدە «تۈركىي تىللار دىۋانى»دىكى مەلۇماتلاردىن باشقا ئۇچۇر يوق. مانا بۇ ئەھۋال تەتقىقاتىمىزغا قىيىنچىلىق تۇغدۇرماقتا. «دىۋان»دىكى مەلۇماتلار ئاساسىدا ئېلىپ بېرىلغان ئىلمىي تەتقىقات نەتىجىلىرىگە ئاساسلانغاندا، ئالىم تەخمىنەن مىلادى 1005-يىلى قەشقەرنىڭ ئوپال يېزىسى ئازىغ(ھازىرقى قۇمباغ) كەنتىدە تۇغۇلغان. ئالىم نەسەب جەھەتتىن قاراخانىيلار خانلىقىنىڭ خانزادىلىرىدىن بولۇپ، ئۇنىڭ چوڭ دادىسى مۇھەممەد يۈسۈپ قادىرخاننىڭ ئىككىنچى ئوغلى ئىدى. مەھمۇدنىڭ دادىسى قەشقەردىكى مەدرىسىلەردە ئىلىم تەھسىل قىلىپ يېتىشكەن بىلىملىك كىشىلەردىن بولۇپ، يۈسۈپ قادىرخان تەختكە چىققاندىن كېيىن ئوردىدا مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەنىدى

مەھمۇدنىڭ ئانىسى بۇۋى رابىيە قاراخانىيلار تەۋەسىدىكى ئېسىلزادىلەردىن بولغان خوجا سەيپىدىنىڭ قىزى بولۇپ، ئۇ ئېسىل تەبىئەتلىك، ئەقىللىق، ئۇقۇمۇشلۇق، مۇزىكىغا ھېرىسمەن، پەزىلەتلىك ئايال بولۇپ، ئېرى ھۈسەيىننىڭ قابىل يارەمچىسى ئىكەنلىكىگە ئائىت رىۋايەت ھازىرغىچە تارقىلىپ كەلمەكتە.

مەھمۇد قەشقەرى باشلانغۇچ مەلۇماتنى ئائىلىسىدە ۋە ئوپالدىكى مەدرىسىلەردە ئالغان. ئوتتۇرا ۋە ئالىي مەلۇماتنى قەشقەردىكى مەشھۇر «مەدرىسەئى ھەمدىيە» ۋە «مەدرىسەئى ساچىيە» قاتارلىق مەشھۇر ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا ئالغان. ئالىم مۇشۇ ئىلىم ھۇزۇرىدا ھۈسەيىن ئىبنى خەلەف قەشقەرىدەك كاتتا ئالىملارنىڭ قوللىرىدا ئىلىم تەھسىل قىلىپ، ئەرەب، پارس تىللىرىنى مۇكەممەل ئىگىلەپلا قالماستىن، يەنە زامانىسى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ئىسلام تارىخى، ئىسلام پەلسەپىسى، تىل ئىلمى، مەنتىق(لوگىكا)، جۇغراپىيە، ئىلمىي نۇجۇم (ئاستىرونومىيە) قاتارلىق ئىلىملەرنى مۇكەممەل ئىگىلىگەن. ئۇنىڭدىن باشقا ئالىم يەنە خان جەمەتى ۋە يۇقىرى تەبىقىدىكىلەرنىڭ پەرزەنتلىرى ئۈچۈن بىلىش زۆرۈر بولغان چەۋەندازلىق، ئوقيا ئېتىش، نەيزىۋازلىق قاتارلىق جەڭ ماھارەتلىرىنىمۇ كامالەتكە يەتكۈزۈپ ئۆگەنگەن. بۇ ھەقتە «دىۋان» دا: " مەن شۇ تۈركىلەرنىڭ ئەڭ سۆزمەنلىرىدىن، پىكرىنى ئەڭ روشەن بايان قىلالايدىغانلىرىدىن، ئەڭ زېرەكلىرىدىن، ئەڭ ئاساسلىق قەبىلىگە مەنسۇپلىرىدىن، جەڭ ئىشلىرىدا ئەڭ ئۈستا نەيزىۋازلىرىدىن... " دەپ يازىدۇ.

ئوردىدىكى خان جەمەتىنىڭ ئىچكى قىسمىدا يۈز بەرگەن ھاكىمىيەت تالىشىش مالىمانچىلىقلىرى

---

* بۇ ماقالە مەھمۇد قەشقەرى تۇغۇلغانلىقىنىڭ 1000يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن قەشقەردە ئۇيۇشتۇرۇلغان ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا سۆزلەنگەن بولۇپ، ئايرىم جايلىرىنى قىسقارتىپ بەردۇق. ــــ تەھرىردىن.

مەھمۇدنىڭ دادىسى ھۈسەيىننىڭ بېشىغا تالاي كۈلپەتلەرنى سالىدۇ. بۇ مالىمانچىلىقلاردىن ئامان قالغان مەھمۇد ئائىلىسى ۋە يۇرتىنى تەرك ئېتىپ، باشقا يۇرتلارغا بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولىدۇ. بولغۇسى ئالىم بالىلىقىدىنلا ئىلمگە ھېرىسمەن بولۇپ، قەشقەردىكى مەدرىسەئى ساچىيەدە ئىلىم تەھسىل قىلىپ يۇرگەن چاغلىرىدا تىل ئىلمىگە، جۈملىدىن ئانا تىلىغا ناھايىتى زور قىزىقىش-ئىشتىياق پەيدا بولغان ۋە بۇ يولدا كۆڭلىگە بۈيۈك ئارزۇلارنى پۈككەنىدى. ئەنە شۇ يىللاردا ياش مەھمۇدنىڭ قەلبىدە ئويغانغان تۈركىي تىللارنىڭ گرامماتىكىسىنى چۈشەندۈرىدىغان كىتاب يېزىش ھەققىدىكى ئويلىرى مەدرىستىكى ئۇستازلىرىنىڭ قىزغىن قوللىشىغا ئېرىشىدۇ ۋە شۇنىڭ نەتىجىسى سۈپىتىدە مەھمۇدنىڭ تىلشۇناسلىق ساھەسىدىكى تۇنجى ئەسىرى«كىتابى جاۋاھىرۈن نەھۋى فىل لۇغاتىت تۈرك»(تۈركى تىللار سىنتاكسىسىنىڭ جەۋھەرلىرى) مەيدانغا كېلىدۇ. بۇ ئەسەر ھەققىدە ئالىم «دىۋان»دا: ”بىرلىك، كۆپلۈك، ئاشۇرۇش، سېلىشتۇرۇش، كىچىكلىتىش ۋە تۈرلىنىش بىلەن مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرمۇ سۆزلەنمىدى. چۈنكى بۇلار ئۇچۇن ئايرىم بىر كىتاب يېزىپ، ئۇنىڭغا «كىتابى جاۋاھىرۈن نەھۋى فى لۇغاتىت تۈرك» دەپ ئات قويدۇم“ دەپ يازىدۇ. بۇ كىتاب گرامماتىكىغا ئائىت مەخسۇس ئەسەر بولغاچقا، ئۇنىڭ گەرچە قورال كىتابلىق قىممىتى بولسىمۇ، لېكىن ئاساسلىقى ئۇ تۈركى تىللارنى ھەم يېزىقىنى قائىدە-قېلىپقا سالغانىدى. دېمەك، ئالىم تۈركىي تىللارنىڭ سىنتاكسىسىغا ئائىت ئاساسىي قائىدىلەرنى مانا شۇ كىتابىدا بايان قىلغانلىقى ئۈچۈن «دىۋان»دا بۇ ھەقتە قايتا توختالمىغان. مىڭ ئەپسۇسكى، ئالىمنىڭ بۇ ئەسىرى دەۋرىمىزگە يېتىپ كېلەلمىگەن.

مەھمۇد قەشقەرى ئۆز كۆڭلىگە پۈككەن ئۇمۇرلۇك بۈيۈك ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تۈركىي قەبىلىلەر ئارىسىدا كېزىپ يۈرۈپ تىل تەكشۈرۈشى ئېلىپ بارىدۇ ۋە كېيىنكى بۈيۈك ئەسىرى «تۈركىي تىللار دىۋانى» ئۈچۈن يېتەرلىك ماتېرىيال توپلايدۇ. ئالىم 15 يىلغا سوزۇلغان تىل تەكشۈرۈشىدىن كېيىن سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ، باغدادقا قاراپ يول ئالىدۇ. باغداد ئەينى يىللاردا شۇ زامانىدىكى ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ مەركىزى ۋە خەلىپىلىكنىڭ پايتەختى بولۇپ، ئۇ بۇ شەھەردىكى زامانىسىنىڭ مەشھۇرئالىملىرى، تىلشۇناسلىرى بىلەن ئىلمىي سۆھبەتلەردە بولىدۇ. تەپەككۇر قىلىش ۋە سېلىشتۇرۇش جەريانىدا ئۆز بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۈرىدۇ. ئۇ ئۇزۇندىن بۇيان كۆڭلىگە پۈكۈپ كەلگەن ئىلمىي ئىشلىرى ئۈچۈن يېتەرلىك ماتېرىيال توپلاپ، مىلادى 1072-يىلى 25-فېۋرالدا «دىۋان»نى يېزىشقا كىرىشىدۇ ۋە تۆت قېتىم قايتا تۈزىتىپ، تولۇقلاپ مىلادى 1077-يىلى 9-يانۋاردا بۇ ئۇلۇغ ئىلمىي ئىشنى نەتىجىلىك تاماملاپ، ئاببباسىيلار خەلىپىلىكىنىڭ 27-خەلىپىسى ئەبۇلقاسىم ئەل مۇقتەدى بىئەمرۇللاغا تەقدىم قىلىدۇ ھەمدە ئەينى زامانىدا ئىنتايىن زور تەسىر قوزغايدۇ.

تەتقىقاتلارغا قارىغاندا، ئالىم ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا يۇرتى قەشقەرگە قايتىپ كېلىپ، ئۇيالدا مۇدەررىسلىك قىلغان ۋە شۇ يەردە ئالەمدىن ئۆتكەن. مەھمۇد قەشقەرىنىڭ قەبرىسى قەشقەردە ”ھەزرىتى موللام مازىرى“ نامى بىلەن مەشھۇر. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مەھمۇد قەشقەرى مەقبەرىسىنى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى قاتارىغا كىرگۈزدى ھەمدە دۆلەتنىڭ نۇرغۇن مەبلەغ چىقىرىشى بىلەن بۇ مەقبەرە قايتا ياسالدى. بۇ مەقبەرە ھازىر دۆلەت ئىچى ۋە چەتئەللەردىن كەلگەن ئالىملار، ئىلىم تەلەپكارلىرى ھەم سایاھەتچىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدىغان زىيارەتگاھىغا ئايلاندى.

مەھمۇد قەشقەرى ئىلمگە قارىتا ئېھتىياتچانلىق بىلەن تەتقىقات يۇرگۈزۈش ۋە ئىجادكارلىق يۇزىسىدىن مۇئامىلە قىلاتتى. ئۇ 15 يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ، ئەينى زامانىدىكى تۈركىي تىللىق قەبىلىلەرنى قالدۇرماي ئارىلاپ چىققان ھەمدە بۇ قەبىلىلەرنىڭ تۇرمۇش شەكلى، تىل ئادىتى قاتارلىقلارنى بىرمۇبىر خاتىرىلەپ رەتلەپ چىققان. ئۇ مۇنداق يازىدۇ: ”ئۇلارنىڭ شەھەر ۋە سەھرالىرىنى باشتىن ئاياغ كېزىپ چىقتىم. تۈرك، تۈركمەن، ئوغۇز، چىگىل(چىنىل)، ياغما، قىرغىز قەبىلىلىرىنىڭ سۆزلىرىنى خاتىرىلەپ چىقىپ، ئۇلاردىن پايدىلاندىم. شۇنىڭ بىلەن بۇ قەبىلىلەرنىڭ ھەر بىرىنىڭ تىلى مېنىڭ دىلىمغا ناھايىتى ياخشى ئورۇنلاشتى“.

مەھمۇد قەشقەرى ئەدەبىي تىلدىن باشقا، ئوغۇز، قىپچاق، ئارغۇ ۋە باشقا خەلقلەرنىڭ شۇ‌ۋە لېكسىكىلىرىنى ئاددىيلا تىل ماتېرىيالىلىرى سۈپىتىدە خاتىرىلەپ تىزىپ قويماستىن، بەلكى ئۇلارنىڭ فونىتىكىلىق

خۇسۇسىيەتلىرى، مورفولوگىيىلىك ھالەتلىرىنىمۇ ئىلمىي يوسۇندا تەكشۈرگەن ۋە ئىجابىي يوسۇندا رەتلەپ چىققان. يەنە ئەرەب، پارس تىللىرىدىن كىرگەن سۆزلەرنىمۇ تىل ئەمەلىيىتىدە قوللىنىشقا تەتبىقلاپ، تىلشۇناسلىق ئۆلچەملىرى بويىچە قېلىپلاشتۇرۇپ، تەرەققىي قىلدۇرۇشتا يېڭىلىق يارىتقان. بۇ خىل ئىلمىي تەتقىقات ئۇسۇلى بىزنىڭ ئۆگىنىشىمىزگە ۋە قەدىرلىشىمىزگە ئەرزىيدۇ. ئۇ يەنە مۇنداق دەپ يازىدۇ: ''مەن ئىشنى يېنىكلىتىش ۋە كىتابنى ئىخچام قىلىش ئۈچۈن بۇ ئەسەرنى مەندىن بۇرۇن ھېچكىم ئىشلەتمىگەن ۋە ھېچكىمگە مەلۇم بولمىغان ئالاھىدە بىر تەرتىپتە تۈزۈپ چىقتىم''. ''مەن بۇ كىتابنى ھېكمەتلىك سۆزلەر، سەجئىلەر، ماقال-تەمسەللەر، بەيت-قوشاقلار، رەجەزلەر ۋە نەسرىي پارچىلار بىلەن بېزەپ، مەخسۇس ئېلىپبە تەرتىپىدە تۈزۈپ چىقتىم. ئۆگەنگۈچى ۋە قىزىققۇچىلارنىڭ كېرەكلىك سۆزلەرنى ئاسان تېپىشى ئۈچۈن، بىر نەچچە يىل مۇشەققەت چېكىپ، سۆزلەرنى جاي-جايىغا قويدۇم، تۈتۈقلىرىنى ئاچتىم، چېگىشلىرىنى يەشتىم''.

مەھمۇد قەشقەرى تۈركىي تىللارنىڭ ئۇزاق تارىخقا ئىگە بولغان تىل ئىكەنلىكىنى، بۇ تىل ئىگىلىرىنىڭ مەدەنىيەتتە ئۆز زامانىسىدا يۇقىرى سەۋىيىگە يېتىش بىلەن بىللە، مەنىۋى كامالەت جەھەتتىمۇ ئېسىل پەزىلەتلەرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى نامايەن قىلىش ئۈچۈن «تۈركىي تىللار دىۋانى»نى تۈزۈپ چىققان. «تۈركىي تىللار دىۋانى» تەپەككۇر ئالماشتۇرۇش جەھەتتىكى قورال كىتاب بولۇش سۈپىتى بىلەن، پەقەت ئەرەبلەرنىڭ تۈركىي تىلىنى ئۆگىنىشى ئۈچۈنلا تۈزۈلگەن ئاددىي سېلىشتۇرما لۇغەت كىتابى بولۇپلا قالماي، بەلكى قاراخانىيلار دەۋرىدىكى پۈتكۈل تۈركىي(تىللىق) خەلقلەرنىڭ ئىقتىسادىي، مەدەنىي ھاياتىنى، جۈملىدىن ئىلىم-پەن، سەنئەت ساھەلىرىدىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى، ھاكىمىيەت، سىياسەت يۈرگۈزۈش تەدبىرلىرىنى، پەلسەپىۋى، ئەخلاقىي چۈشەنچىلىرىنى، ئۆرپ-ئادەتلىرىنى باي تىل ماتېرىيالىلىرى ئارقىلىق تونۇشتۇرۇش جەھەتتە زامانىسىدىكى ئىجتىمائىي تۈرمۇشنىڭ مۇكەممەل قامۇسىدۇر.

«تۈركىي تىللار دىۋانى»نىڭ مەزمۇنىنى ئومۇمىي جەھەتتىن تۆۋەندىكى نۇقتىلار بويىچە كۆرسىتىش مۇمكىن:

1. «تۈركىي تىللار دىۋانى» ئالدى بىلەن بىر مۇكەممەل قامۇسىي لۇغەت بولۇش سۈپىتى بىلەن 7500 دىن ئارتۇق سۆزلەم(سۆز ۋە ئىبارە) نى ئۆز ئىچىگە ئالغان. مەھمۇد قەشقەرى بۇ سۆزلەرنىڭ ئېتىمولوگىيىسى، ئىشلىتىلىشىنى جانلىق مىساللار بىلەن چۈشەندۈرگەن، شۇنداقلا 11-ئەسىردىكى ئۇيغۇر تىلى ۋە باشقا قېرىنداش تىللارنى، ھەر قايسى شېۋىلەرنىڭ پەرقلىرىنى كۆرسىتىپ، گرامماتىكىلىق، فونېتىكىلىق قائىدىلەرنى ئىزاھلىغان.

2.«تۈركىي تىللار دىۋانى» دا ئۇيغۇر قاتارلىق تۈركىي (تىللىق) قەبىلىلەر تەپسىلىي تونۇشتۇرۇلغان ۋە بۇ قەبىلىلەرنىڭ تارىخىغا دائىر مەلۇماتلار بېرىلگەن. شۇ زامانلاردا ئىسلام پەلسەپىسى ئىدىئولوگىيىسى ئاساسىي ئورۇندا تۇراتتى. مەھمۇد قەشقەرى تۈركىي تىللىق خەلقلەرگە دائىر بىر مۇنچە تارىخىي ۋەقەنى مۇمكىنقەدەر ئەينەن يېزىپ قالدۇرغان. مەھمۇد قەشقەرى بايان قىلغان ئەھۋاللار ئەرەب، پارس سەيياھلىرىنىڭ خاتىرىلىرىگە ۋە خەنزۇ يېزىقىدىكى تارىخى كىتابلىرىدا قەيت قىلىنغان بەزى ۋەقەلەرگە توغرا كېلىدۇ، بەلكى بۇلارنىڭ مۇجمەل جايلىرىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشقا ياردەم بېرىدۇ. مەھمۇد قەشقەرى ئەرەب تىلىدا ئەسەر يازغانلار ئىچىدە ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى توغرىسىدىكى مەلۇماتنى پەقەت كىتابلاردىنلا ئالماي، خەلق ئارىسىدىكى جانلىق پاكىتلار ۋە رىۋايەتلەر ئاساسىدا يارىتىپ بەرگەن بىردىن بىر قەلەم ساھىبىدۇر.

3.«تۈركىي تىللار دىۋانى»دا تۈركىي تىللىق قەبىلىلەر ياشىغان جايلار، بولۇپمۇ قاراخانىيلارنىڭ شۇ زامانىدىكى تېررىتورىيىسى، شۇنىڭدەك تۈركىي تىللىق قەبىلىلەر بىلەن قوشنا ئەللەرگە دائىر جۇغراپىيىۋى نامىلارنىڭ مەشھۇرلىرى بېرىلگەن، ھەتتا بۇ نامىلار پەقەت ئادەتتىكى نامىلار سۈپىتىدىلا ئەمەس، بەزىلىرى بىرەر مۇھىم ۋەقەگە بىرلەشتۇرۇپ تونۇشتۇرۇلغان.

مەھمۇد قەشقەرى شۇ زامانلاردا تېخى ئىسلام دىنىغا كىرمىگەن شەرقىي ئۇيغۇرلارنىڭ چوڭ شەھەرلىرىنى بىر-بىرلەپ ئاتاپ كۆرسەتكەن. بولۇپمۇ خاقانىيە ئۆلكىسى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى چوڭ شەھەرلەرنىلا ئەمەس، مۇھىم يېزىلارنى، قاتناش تۇگۇنلىرىنى، تاغ-دەريالىرىنى تولۇق يازغان.

مەھمۇد قەشقەرى يەنە تۈركىي تىللىق خەلقلەر جايلاشقان كەڭ دىيارنى يەر يۈزىنىڭ يۇمۇلاقلىقى ئۇقۇمى بويىچە، قىياسەن خەرىتە قىلىپ سىزىپ بەرگەن.

ئاپتورنىڭ ئۆز تىلى بويىچە ''دائىرە'' دەپ ئاتالغان بۇ خەرىتە ئاسىيانىڭ شۇ كەمگىچە يېتىپ كەلگەن ئەڭ مۇكەممەل ۋە ئەڭ قەدىمىي خەرىتىسىدۇر.

4. «تۇركىي تىللار دىۋانى»دا نۇرغۇن سۆزلەمنىڭ ئىستېمال مەنىسىنى جانلىق ئىپادىلەش ئۈچۈن، ئەدەبىي پارچىلار بېرىلگەن. مەلۇم نۇقتىدىن قارىغاندا، ئالىم بۇ ئەدەبىي پارچىلار يوقلىپ، ئۇنتۇلۇپ كەتمەي كېيىنكى ئەۋلادلارغا قەدەر يېتىپ بېرىشىنمۇ ئۈمىد قىلغانلىقى ئۈچۈن. بۇ قىممەتلىك ئەدەبىي مىراسلار تەخمىنەن 20 پارچىغا يېقىن رىۋايەت، تەكرارلانغان ئالتە پارچىسىنى چىقىرىۋەتكەندە 237 پارچە شېئىر، قوشاق، تەكرارلانغان قىسمىنى چىقىرىۋەتكەندە 279 پارچە ماقال-تەمسەل، ئىككى پارچە ھېكمەتلىك سۆزنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، بۇ ئۆز زامانىسىدىكى ئەدەبىيات-سەنئەتنى تەتقىق قىلىشتا مۇھىم قىممەتكە ئىگە.

5. «تۇركىي تىللار دىۋانى»دا ئۇيغۇرلار ۋە باشقا قېرىنداش خەلقلەرنىڭ تۇرمۇشىغا ئائىت بايانلار بېرىلگەن. بۇ بايانلاردىن ئۇيغۇر ۋە باشقا تۇركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ قاراخانىيلار دەۋرىدىكى ماددىي مەدەنىيىتىنى بىلىپ يېتىمىز. مەسىلەن: «دىۋان»دا يېزا ئىگىلىكىگە، چارۋىچىلىق ۋە مال دوختۇرلۇقىغا ئائىت ئاتالغۇلار، ھەر خىل ھايۋان ۋە قۇشلارنىڭ ناملىرى، خۇسۇسىيەتلىرى تونۇشتۇرۇلغان. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە قول ھۈنەرۋەنچىلىككە ئائىت سۆزلەملەر، شەھەر مەدەنىيىتىگە دائىر سۆزلەملەر، ئۇيغۇر ۋە باشقا قېرىنداش خەلقلەرنىڭ تۇرمۇش ۋە كىيىنىش ئادىتىگە دائىر قىممەتلىك مەلۇماتلار، تېبابەتچىلىك ئاتالمىلىرى بېرىلگەن بولۇپ، ئەينى زامانىدىكى جەمئىيەت، سىياسەت ۋە مادىدىي تۇرمۇش شەكلىنى تەتقىق قىلىشقا چوڭ ياردەم بېرەلەيدۇ.

6. «تۇركىي تىللار دىۋانى»غا يەنە ئۇيغۇر ۋە باشقا قېرىنداش خەلقلەرنىڭ ھاكىمىيەت چۈشەنچىلىرىگە دائىر سۆز-ئاتالغۇلار، ھاكىمىيەت قۇرۇلمىسىغا ئائىت قەدىمكى ۋە شۇ دەۋردىكى سۆز-ئاتالغۇلار، يەنى ھاكىمىيەت دەرىجىلىرى، ھۆكۈمران تەبىقىلىرى، ئۇنۋانلىرى، ھەربىي تۈزۈم، جەڭ تاكتىكىلىرى توغرىسىدىكى سۆز-ئاتالغۇلارمۇ كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، زور تارىخىي ماتېرىياللىق قىممىتىگە ئىگە.

7. «تۇركىي تىللار دىۋانى»دىكى يەنە بىر مۇھىم مەزمۇن كالېندارچىلىق ۋە ئاستىرونومىيىگە دائىر مەلۇماتلاردۇر.

قىسقىسى، بۇيۇك قامۇس «تۇركىي تىللار دىۋانى» مەزمۇن جەھەتتىن ئومۇمەن تولىمۇ كۆپ قىرلىق، ئۇنىۋېرسال، قاراخانىيلار دەۋرىدىكى ماددىي ۋە مەنىۋى تۇرمۇشنىڭ ھەممە تەرەپلىرى يورۇتۇپ بېرىلگەن بولۇپ، ئۇنىڭدىكى بىلىم، مەزمۇنلارنىڭ تىرەن ۋە كەڭلىكىدىن ئېيتقاندا ئالىلىقاچان «لۇغەت»سۆزلۈكىنىڭ ھازىرقى مەنىسىدىن زور دەرىجىدە ھالقىپ كەتكەن بولۇپ، ھەقىقەتەنمۇ تۇركىي تىللىق خەلقلەر مەدەنىيىتىنىڭ بۇيۇك قامۇسى، دۇنيا تىلشۇناسلىقىدىكى مەڭگۈ ئۆلمەس ئۇلۇغ ئەسەر، بۇيۇك ئابىدە ھېسابلىنىدۇ.

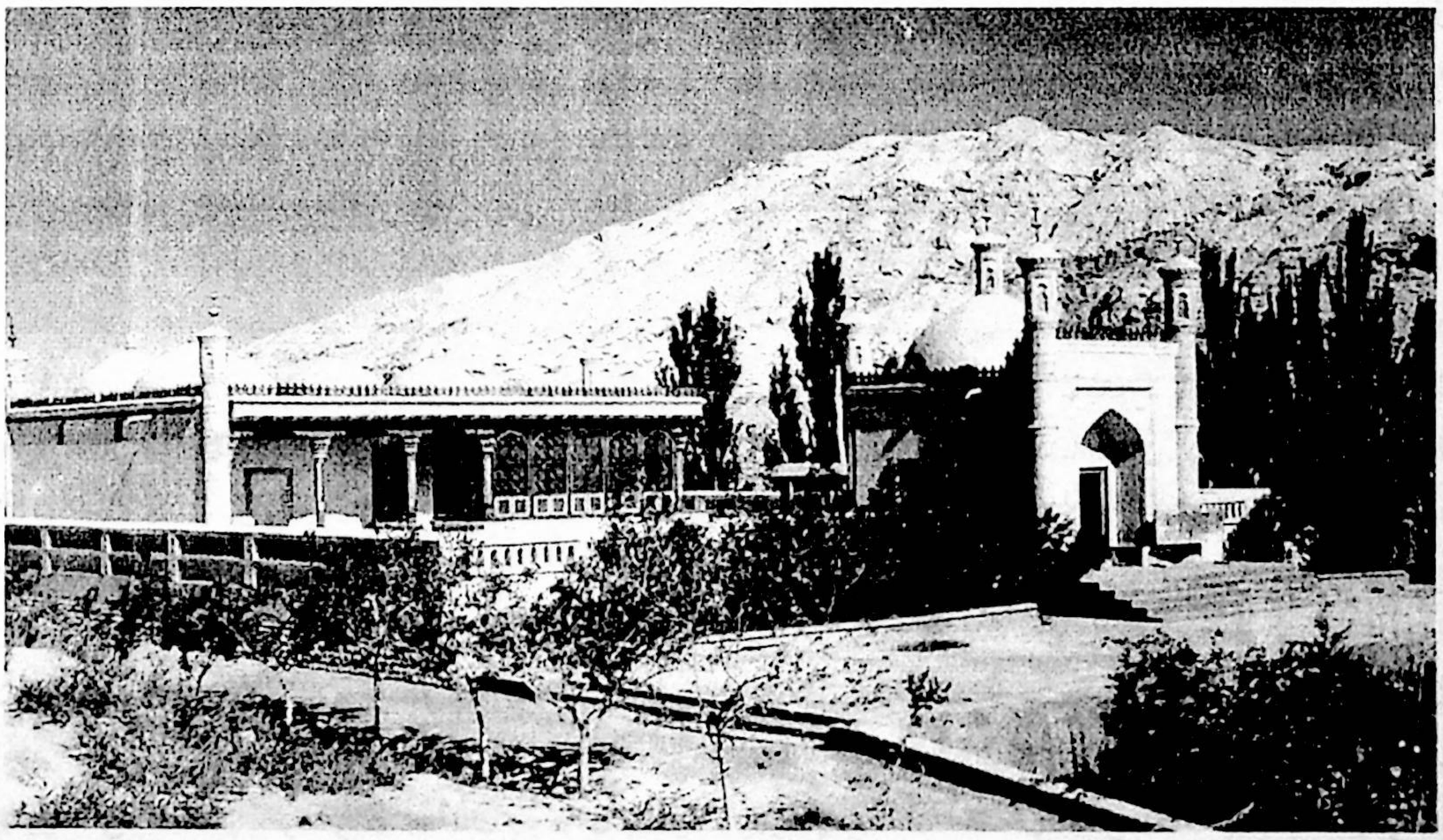

مەرىپەتپەرۋەر دىنىي ئۆلىما ئىبراھىم دامۇللا ھاجى

جارۇللا يۈسۈپ، ئالىم ئىمىن

گۈچۈك ناھىيە بازىرى خانئېرىق چوك مەسچىتىنىڭ ئىمام ۋە خاتىپى، ئاتاقلىق دىنىي ئۆلىما، مەرىپەتپەرۋەر ئۇستاز ئىبراھىم دامۇللا ھاجى 1998-يىلى 11-ئاينىڭ 29-كۈنى 104 يېشىدا خۇدانىڭ دەرگاھىغا سەپەر قىلغاندا، ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ تۆھپىلىرى بىلەن زور تەسىر ۋە نوپۇزغا ئىگە بولغان بۇ ئۆلىمانىڭ جىنازا نامىزىغا 7000 دىن ئارتۇق ئادەم قاتناشتى.

ئىبراھىم دامۇللا ھاجى 1894-يىلى دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، بىر ئەسىردىن ئارتۇق ھاياتىدا ۋەتەننى، دىننى قىزغىن سۆيۈپ، خەلقىنىڭ ئىناقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ئىسلامىيەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا جاپالىق ئەجىر سىڭدۈردى. ئۇ كىچىكىدىنلا ئىلىم ئۆگىنىشكە ھېرىسمەن بولۇپ، 1911-يىلدىن 1923-يىلغىچە تۇرپاندا ئەھمەد ئىمام ۋە ھەمدۇللا ئەلەم ئاخۇنۇملاردىن تەلىم ئالدى. 1923-يىلى گۈچۈك ناھىيىسىگە قايتىپ كېلىپ ماشىنچىلىق(تىككۈچىلىك) كەسپىنى ئۆگىنىپ، ئۇستا تىككۈچى بولۇپ يېتىشىپ چىقتى. ئۇ ئىلمىگە بولغان ئىشتىياقى بىلەن 1943-يىلى قەشقەرگە بېرىپ خانلىق مەدرىسىگە ئوقۇشقا كىردى. 1948-يىلى ئۇ ئوقۇشنى ئەلا نەتىجە بىلەن تۈگىتىپ شاھادەتنامە ئېلىپ، گۈچۈك ناھىيىسىگە قايتىپ كەلدى ۋە ئىمامەتچىلىك ئىشلىرى، تىككۈچىلىك كەسپى بىلەن شۇغۇللاندى. ئۇ ھاياتىدا ئىلىم تەھسىل قىلىشنى بىر كۈنمۇ قولدىن بەرمىگەن زات بولۇپ، بىر ئەسىرلىك ھاياتىدا ئىلىم ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىشنى ئۆزىنىڭ كۈندىلىك ئادىتى ۋە ئىنسانىي مەجبۇرىيىتى دەپ تونىدى؛ 3000 پارچىدىن ئارتۇق ئەرەب، پارس، تۈرك، چاغاتاي ۋە ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىل-يېزىقىدىكى كىتابلارنى توپلاپ ئۆز ئائىلىسىدە مەخسۇس قىرائەتخانا بەرپا قىلدى. 1983-يىلى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئەزاسى سالاھىيىتى بىلەن مالايسىيا، شىياڭگاڭ قاتارلىق دۆلەت ۋە رايونلاردا زىيارەتتە بولدى. 1985-يىلى ھەج پەرزىنى ئادا قىلدى. ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ ياشىنىپ، تېنىنىڭ ئاجىزلاپ كەتكىنىگە قارىماي نۇرغۇن ھەدىسىلەرنى، دىنىي ئەقىدىلەرنى توپلاپ ۋە تەرجىمە قىلىپ چىققاندى. ئەپسۇس، ئالىمنىڭ بۇ ئىلمىي ئەسەرلىرىنى قايتا رەتلەپ نەشر قىلدۇرۇشقا ئۆمرى يار بەرمىدى.

مەرھۇمنىڭ پۇتكۈل ھايات مۇساپىسى ئىلىم ئۆگىنىش، ئۆگىتىش ئىچىدە ئۆتكەن ھايات بولۇپ، نۇرغۇنلىغان شاگىرت ۋە دىنىي زاتلارنى تەربىيىلەپ چىقتى. ئۇ كەمتەر، كىچىك پېئىل، ئاددىي-ساددا زات بولۇش بىلەن ئىلىم ئۆگەنگۈچىلەرنى ئىنتايىن قەدىرلەيتتى. تالىپ-شاگىرتلىرىنى ئۆز پەرزەنتى، قېرىندىشىدىن ئارتۇق بىلىپ، ئۇلارنىڭ تۇرلۇك قىيىنچىلىقلىرىغا ئورتاقلىشاتتى. كىشىلەرنى بولۇپمۇ ياشلارنى ئىلىم ئۆگىنىشكە ھەيدەكچىلىك قىلاتتى، جامائەتكە دۆلەتنىڭ قانۇنىغا بويسۇنۇش، جەمئىيەت تەرتىپى ۋە ئەخلاقىغا رىئايە قىلىش، ئەدەپ-ئەخلاقلىق بولۇش، پەرزەنتلىرىنى ياخشى تەربىيىلەش توغرىسىدا ئۇزۇلدۇرمەستىن، زېرىكمەستىن نەسىھەت قىلاتتى.

ئۇ ھەر قانداق ئورۇندا خەتمقۇرئان قىلغان، دۇئا-تەكبىر ئوقۇغاندا قويۇلغان پۇل ۋە نەرسە-كېرەكلەرنى ئۆزى ئېلىۋالماي نەق مەيدانىنىڭ ئۆزىدىلا تالىپلارغا، يېتىم-يېسىر، ئىگە-چاقسىز كىشىلەرگە بېرىۋېتەتتى؛ ئۆزى ئەسلى كەسىپ قىلغان تىككۈچىلىك كەسپى بىلەن ئۆزى ۋە ئائىلىسىنىڭ تۇرمۇشىنى قامدايتتى. ئۇ كىشىلەرگە دائىم مائارىپ ئورۇنلىرىغا ياردەم بېرىش، نامراتلارغا يار-يۆلەك بولۇشنىڭ ساۋابلىقلىقىنى، دىنىي ئورۇن ۋە دىنىي زات، خادىملارنىڭ سودا، كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۆزىنى قامداش، ھەرگىزمۇ جامائەتكە يۆلىنىۋالماسلىقىنى تەشەببۇس قىلاتتى. ئۇنىڭ بۇ ئىسىل پەزىلەتلىرى ۋە گۈزەل ئەخلاقى جامائەت ئارىسىدا زور تەسىر قوزغاپ، ئۇنىڭ ئابرويىنى تېخىمۇ ئۆستۈردى. گۈچۈك ئۇيغۇر جامائىتى ئۇنى يۇرتنىڭ مەشئىلى، چىرىغى، يولباشچىسى سۈپىتىدە كۆرۈپ ۋە ھۆرمەتلەپ ئۇنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلاتتى؛ ئۆزلىرىنىڭ بۇ زات بىلەن يۇرتداش بولۇپ

قالغانلىقىدىن پەخىرلىنەتتى.

ئۇ ھايات ۋاقتىدا خانىئېرىق چوڭ مەسچىتىنىڭ ئىمام ۋە خاتىپلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەش بىلەن بىرگە، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، سانجى ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، گۇچۇڭ ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ دائىمىي ئەزاسى، گۇچۇڭ ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ پەخرى رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنىمۇ ئۆتەپ كەلگەن . ئۇ بۇ جەريانىدا ئىزچىل تۇرده ۋەتەننى، دىننى قىزغىن سۆيۈپ، ئىسلامىيەت ئىشلىرى ئۈچۈن زور تۆھپىلەرنى قوشۇش بىلەن بىر نەمۇنىلىك دىنىي زات بولۇشتەك ئوبرازىنى تىكلىدى.

ئىبراھىم دامۇللا ھاجى خانىئېرىق چوڭ مەسچىتىگە ئىمام ۋە خاتىپلىق قىلغان ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان مەزھەپبازلىق، تەپرىقچىلىكىنىڭ زىيىنى ۋە ئۇلارغا نىسبەتەن ئىسلام دىنىنىڭ ھۆكمىنى چۈشەندۈرۈش بىلەن، ناھىيىدىكى تۇرلۇك مەزھەپبازلىق قىلمىشلىرىنى تۈگىتىشكە زور كۈچ چىقىرىپ، ئېتىقاد شەكلى ۋە ئۇسۇلىنى بىرلىككە كەلتۈردى؛ دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئىناق، ئىتتىپاق ئۆتۈشىنى، ئىختىلاپ قىلماسلىقىنى تەكتلەپ، تۇرلۇك پىتنە-پاسات ۋە ئۇرۇش-جېدەللەرنىڭ ئالدىنى ۋە تۈگەتتى؛ ناھىيە ئىچى ۋە سىرتقى جايلاردىن تۇرلۇك ئىشلار سەۋەبلىك پەتۋا سوراپ كەلگەن كىشىلەرگە ئىسلام دىنى ئەھكاملىرى ۋە شەرىئەت قائىدىلىرىدىن قەتئىي تايمىغان، دۆلەتنىڭ نىزاملىرى ۋە جەمئىيەت تەرتىپىگە خىلاپ بولمىغان ئاساستا توغرا، ئادىل ۋە ئىلمىي پەتۋا بېرىپ، كىشىلەرنىڭ تۇرلۇك قىينىچىلىقلىرىنى ھەل قىلىپ بەردى. ھەتتا بۇزۇلۇش ئالدىدا تۇرغان ئائىلىلەر، ئېغىر زىددىيەت ئىچىدە قالغان كىشىلەرگە چىقىش يولى ۋە توغرا يول كۆرسىتىپ بەردى. ئۇرۇشۇپ قالغان كىشىلەرنى ئەپلەشتۈرۈپ قويدى. ئۇنىڭ ئەجىر كۆرسىتىشى نەتىجىسىدە ناھىيىنىڭ دىنىي ئىشلىرى ئىزچىل تەرتىپلىك ۋە توغرا ھالەتتە داۋاملىشىپ كەلدى.

ئۇ ئىقتىسادچانلىقتا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، نەزىر-چىراغ سورۇنلىرى، مەسچىتتە ئېلىپ بېرىلغان ئەمىرى مەرۇپ ۋە خۇتبىلەردە ئىسلام دىنىنىڭ ئىقتىسادچىل بولۇش ئىدىيىسىنى داۋاملىق تەكتلەپ، نەزىر-چىراغ، ئۆلۈم-يېتىم ئىشلىرىنى ئاددىي ئۆتكۈزۈش، ھەشەمەتچىلىك قىلماسلىق توغرىسىدا كەڭ تەشۋىقات ئېلىپ باردى. ئۇ ئۆزى ئۆلۈم-يېتىم، نەزىر-چىراغ بولغان ئائىلىلەرگە بېرىپ، نەق مەيدانda كىشىلەرگە ھەشەمەتچىلىك قىلماسلىق، ئىسلامدا يوق ئەمەلىي رەسىملەرنى قىلماسلىق توغرىسىدا ۋەز-نەسىھەت قىلدى، ئۇنىڭ زور دەرىجىدە كۈچ چىقىرىشى نەتىجىسىدە نەزىر-چىراغ ئىشلىرىدا ئەرلەر بېلىغا ئاق باغلىمايدىغان، مېيىتنىڭ ئايال ئۇرۇغ-تۇغقانلىرى ئاق ياغلىقلا سالغاندىن باشقا، باشقىلار ئاقلىق سالمايدىغان، مەيلى ئەر ياكى ئايال بولسۇن ئۇن سېلىپ قوشاق قېتىپ ھازا ئاچمايدىغان، مېيىت چىققان ئائىلە ئۆچ كۈنگىچە قازان قاينىتماي، قۇلۇم قوشنا ۋە ئۇرۇغ-تۇغقانلار ئىسسىقلىق ۋە مېھرىبانلىق يەتكۈزىدىغان، مېيىت ئۇزىتىشتا تاۋۇت كۆتۈرگىچىلەردىن باشقىلارنى توشۇشتا باشقىلار خالىس يارەم تەرىقىسىدە قاتناش قورالىرى بىلەن تەمىنلەيدىغان، ئۆلۈپ كەتكەن كىشى ئۆچۈن ئالاھىدە قەبرە قاتۇرۇلمايدىغان ھالەت شەكىللەندى. ئۇنىڭ نەزىر-چىراغ ئىشلىرىنى مېھماندارچىلىق سورۇنىغا ئايلاندۇرۇۋالماسلىق، كۆپ ئادەم چاقىرماسلىقتەك تەشەببۇسلىرىمۇ تېز ئومۇملىشىپ، تېجەشلىك، ئاددىي بولۇشتەك ھالەت شەكىللەندى.

ئۇنىڭ گۇچۇڭ مىللىي مائارىپى ئۈچۈن قوشقان تۆھپىسىمۇ ئالاھىدە بولۇپ، ئۇ باشتىن ئاخىر پەننىي مائارىپ ئىشلىرىنىمۇ دىنىي ئىشلارغا ئوخشاش چىڭ تۇتۇش، ئەلا بىلىشنى تەشەببۇس قىلىپ كەلدى. كىشىلەرگە پەرزەنتلىرىنى جەزمەن مائارىپ تەربىيىسىگە ئىگە قىلىشنى، پەرزەنتىنى ئوقۇشسىز قالدۇرۇشنىڭ ئىسلام دىنىدا ئېغىر گۇناھ ئىكەنلىكىنى داۋاملىق تەكتلەپ كەلدى ۋە ئىسلام دىنىنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىلىم تەھسىل قىلىش تەشەببۇسىنى بارغانلىكى ئورۇندا تەشۋىق قىلىپ، كىشىلەرنى پەرزەنتلىرىنى ئوقۇشسىز قالدۇرماسلىققا دەۋەت قىلدى. ھۆكۈمەتنىڭ مەجبۇرىيەت مائارىپى قانۇنىنى بارغانلىكى ئورۇندا تەشۋىق قىلىپ، جامائەتتىن مەجبۇرىيەت مائارىپى قانۇنىنى قوللاش، قۇۋۋەتلەش ۋە ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇپ ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ تۇرلۇك سەۋەبلەر تۈپەيلى ئوقۇشتىن توختاپ قالغان، ئوقۇشنى خالىمىغان بالىلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرىغا نەسىھەت

(ئاخىرى 48 -بەتتە)

مۇبارەك رامىزان ئېيىدىن خەۋەرلەر

ئۈرۈمچى خەۋىرىمىز: جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى رامىزان مۇناسىۋىتى بىلەن ئېپتارلىق بەردى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى2005 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى كەچتە(رامىزاننىڭ 19 ـ كۈنى) بېيجىڭ خەلقئارالىق مېھمانخانىدا رامىزان مۇناسىۋىتى بىلەن ئېپتارلىق بەردى. مىسىر، پاكىستان، ئافغانىستان، ئىران، قازاقىستان، ئالجىرىيە، بەھرەين، بېنگال، ئومان، لىۋان، سەئۇدى ئەرەبىستانى، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى قاتارلىق ئىسلام ـ ئەرەب ئەللىرىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىلىرى، كونسۇللىرى ۋە خادىملىرىدىن 50تىن ئارتۇق كىشى؛ جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىس، مۇئاۋىن رەئىس، مۇئاۋىن باش كاتىپلىرى،مەسلىھەتچىلىرى، بۆلۈم مەسئۇللىرى، جۇڭگو ئىسلام داۋالغۇنىنىڭ مەسئۇللىرى؛ بېيجىڭ شەھەرلىك ئىسلام جەمئىيىتى مەسئۇللىرى ئېپتارغا داخىل بولدى. رامىزان ئېيى باشلىنىش بىلەن بىر مۇنچە ئىسلام ـ ئەرەب ئەللىرىنىڭ ئەلچىخانىلىرىمۇ جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى مەسئۇللىرىنى ئېپتارغا چاقىرغانىدى. (ب)

جۇڭگو ئىسلام داۋالغۇنى تالىپلارنىڭ رامىزانلىق پائالىيىتىنى ئەتراپلىق ئورۇنلاشتۇردى. مۇبارەك رامىزان ئېيىدا تالىپلارنىڭ ئۆگىنىش، تۇرمۇش ۋە رامىزانلىق دىنىي پائالىيەتلىرىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇپ، تالىپلارنىڭ ئۆگىنىشىگىمۇ، دىنىي پائالىيەتلىرىنىڭ كامىل ئادا قىلىنىشىغىمۇ تولۇق كاپالەتلىك قىلىش جۇڭگو ئىسلام داۋالغۇنىنىڭ مۇھىم خىزمىتىدىن بىرى ئىدى. بۇ يىل رامىزان كىرگەندىن كېيىن، مەكتەپ رەھبەرلىكى تالىپلارنىڭ كۈندىلىك دەرسىنى تەڭشەپ چۈشتىن بۇرۇنقى ۋاقىتقا ئورۇنلاشتۇرۇپ، چۈشتىن كېيىن تالىپلارنىڭ ياخشى ئارام ئېلىشىغا ۋە ۋاقتىنى ئۆز ئەھۋالىغا قاراپ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا كاپالەتلىك قىلدى؛ ئاشخانا خادىملىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى يەنىمۇ كۈچەيتىپ ۋە ھەر بىر تالىپقا كۈنىگە 11 يۈەندىن تاماق پۇلى قوشۇپ بېرىپ، تالىپلارنىڭ زوھۇرلۇق ۋە ئېپتارلىق تاماق ھەم مېۋە ـ چېۋە تەمىناتىنىڭ سۈپىتى ۋە مىقتارىنى ئاشۇرۇپ بەردى. بۇ ئارقىلىق تالىپلارنىڭ رامىزان ئېيىدا روزا ئىبادىتىنى تولۇق ۋە ئۇڭۇشلۇق ئادا قىلىۋېلىشىغا كاپالەتلىك قىلدى؛ رامىزان ئېيىدا مىسىر، لىۋىيە، ئىرانلىق قاريىلارنى تەكلىپ قىلىپ، قىرائەت ۋە تەبلىغ پائالىيىتى ئۈيۇشتۇرۇپ بەردى، بۇ ئارقىلىق تالىپلارنىڭ قىرائەت ۋە ئەرەبچە تىل سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشىگە تۈرتكە بولدى. تالىپلارنىڭ ھەر ئاخشاملىق ئېپتار ۋە تەراۋىھ پائالىيىتىمۇ مول ئورۇنلاشتۇرۇلدى. رامىزان ئېيىدا يەنە 2004ـ2005 ـ يىللىق ئوقۇش مەۋسۇمى ئوقۇش مۇكاپاتىنى باھالاش ۋە مۇكاپات تارقىتىش پائالىيىتى ئورۇنلاشتۇردى، جۇملىدىن شىنجاڭ سىنىپىدىن 8نەپەر تالىپ ئوقۇش مۇكاپاتى ئالدى. ھەر تەرەپلىمە ئورۇنلاشتۇرۇش ياخشى بولغانلىقى ئۈچۈن، تالىپلار روزا رامىزانىنى ساق ـ سالامەت ۋە تولۇق تۈتۈپ، روزا پەرزىنى كامىل ئادا قىلىۋالدى.(ب)

مىسىر ،لىۋىيە ۋە ئىرانلىق قاريىلار مەملىكىتىمىزدە رامىزانلىق قىرائەتتە بولدى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، مىسىرلىق ئىدرىس ئەمىن ئەھمەد قاري بىلەن ھەمدى فايىز ئابدۇرەببىھى مۇھەممەد شەبىل قاري 2005 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ21 ـ كۈنىدىن 11 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنگىچە مەملىكىتىمىزنىڭ بېيجىڭ، جىڭجو، كەيىپىڭ، جياۋزو قاتارلىق شەھەرلىرىدە؛ لىۋىيەلىك تارىق ئەمىر قاري 2005 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ11 ـ كۈنىدىن 20 ـ كۈنگىچە بېيجىڭ، ساڭجو، تاڭشەن قاتارلىق شەھەرلىرىدە؛ ئىرانلىق قاري ئەلى شۇئەئى جۇڭگو ئىسلام داۋالغۇنىدا رامىزان مۇناسىۋىتى بىلەن زىيارەتتە بولدى ھەمدە جايلاردىكى مەسچىتلەردە كەڭ مۇسۇلمانلارغا قىرائەت قىلىپ بېرىپ،ئۇلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. ھەرقايسى شەھەرلەرنىڭ دىن ئىشلىرى ئىدارىسى ۋە ئىسلام جەمئىيىتى مەسئۇللىرى ئۇلارنى ئالاھىدە كۈتۈۋالدى. ئۇلارنىڭ قىرائەت پائالىيىتى ئېلىپ بېرىشى مەملىكىتىمىز مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدا تەجۇدلىك قىرائەتنى ئومۇملاشتۇرۇش، جۇڭگو ـ مىسىر، جۇڭگو ـ لىۋىيە، جۇڭگو ـ ئىران مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدا مەدەنىيەت ئالاقىسىنى كۈچەيتىش ھەم ئۆز ئارا چۈشىنىشنى ئىلگىرى سۈرۈش جەھەتتە ئالاھىدە رول ئوينىدى. (ب)

ئىران ئەلچىخانىسىدا قۇددۇس كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن قىرائەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى ئىرانىنىڭ دىنىي داھىيىسى مەرھۇم ئايەتۇللا خۇمەينى مۇبارەك رامىزان ئېيىنىڭ ئاخىرقى جۈمە كۈنىنى قۇددۇس كۈنى قىلىپ بەلگىلەپ، پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنى پەلەستىن خەلقىنىڭ ئازادلىق كۆرۈشىگە مەدەتكار بولۇشقا چاقىرغانىدى. ئىرانىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانىسى 2005 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى قۇددۇس كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن قىرائەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى ۋە ئېپتارلىق بەردى. مۇسابىقىگە جۇڭگو ئىسلام داۋالغۇنىدىن 10نەپە تالىپ قاتناشتى. پائالىيەت ئاخىرىدا، بىرىنچىلىككە ئېرىشكەن مۇھەممەتجان قاري(قازاق)،ئىككىنچى بولغان خېلىل ئوسمان، ئۈچىنچىلىككە ئېرىشكەن غېنى ئابلىكىم قاتارلىقلارنى مۇكاپاتلاپ رىغبەتلەندۈردى. قىرائەت مۇسابىقىسى ۋە ئېپتارلىق پائالىيەتكە جەمئىيەتىمىزنىڭ رەئىسى ھىلالىددىن چېن گۇاڭيۈەن، مۇئاۋىن رەئىسلىرىدىن مۇھەممەد سەئىد ما يۈنفۇ، شەمشىدىن ھاجى،مۇئاۋىن باش كاتىپلىرىدىن مۇستاپا ياڭ جىبو، ھاجى بارات رەجەپ قاتارلىقلار قاتناشتى. بۇ قىرائەت مۇسابىقىسى مۇسابىقىگە ئىشتىراك قىلغان مۇسۇلمانلار ۋە تالىپلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. (ب)

مۇسۇلمان تىجارەتچىلەر تالىپلارغا ئېپتارلىق بەردى. بېيجىڭدا ھالال تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ كۆزگە كۆرۈنگەن يەيزاۋاتلىق تىجارەتچى، «شىنجاڭ قەشقەر ئاشخانىسى»نىڭ خوجايىنى ماخمۇتجان ناسىر رامىزاننىڭ 27 ـ كۈنى (10 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى) 5 دانە قوي، 3 يەشىك قوغۇن، ، 100دانە نان ئېلىپ كېلىپ، جۇڭگو ئىسلام داۋالغۇنىنىڭ تالىپلىرىغا ئېپتارلىق بەردى ۋە ئۇلاردىن ھال سورىدى. بېيجىڭدىكى خوتەن قاشتېشى بۇيۇملىرى چەكلىك ھەسسىدارلىق گۇرۇھىنىڭ مۇئاۋىن لىدىرى، خوتەن لوپلۇق تىجارەتچى ئەلى ئوبۇلقاسىم قاتارلىقلارمۇ رامىزاننىڭ 27 ـ كۈنى(10 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى) 3مىڭ يۈەن قىممىتىدە يېمەك ـ ئىچمەك ئېلىپ كېلىپ، ئىسلام

دارىلفۇنۇنى تالىپلىرىغا، ئۇستازلىرىغا ئىپتارلىق بەردى ۋە ئۇلاردىن ھال سورىدى. تالىپلارمۇ رامىزانلىق ئىبادىتىدە ھالال كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ رونىق تېپىۋاتقان تىجارەتچىلەر ئۈچۈن ئاللاھتىن مەدەت تىلەپ، دۇئا ـ تىلاۋەت قىلدى.(ب)

لۇئىيە ئىسلام دەۋەت جەمئىيىتى جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىغا رامىزانلىق ئىئانە ئاتىدى. مۇبارەك رامىزان ئېيىدا، جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ رامىزان ئېيىنى ياخشى ئۆتكۈزۈشى ئۈچۈن، لۇئىيە ئىسلام دەۋەت جەمئىيىتى(لۇئىيە دەۋەتۇل ئىسلام)جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىگە 20مىڭ يۈەن ئامېرىكا دوللىرى(تەخمىنەن 160مىڭ يۈەن خەلق پۇلى) ئىئانە قىلغانىدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىكى بۇ پۇلنى جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنى، گەنسۇ، نىڭشيا قاتارلىق جايلاردىكى مۇسۇلمانلار، ئىسلام دارىلفۇنۇنلىرىدىكى تالىپلارنىڭ رامىزانلىق تۇرمۇشىغا ئىشلىتىشىگە يوللاپ بېرىشنى قارار قىلغانىدى. نەتىجىدە، گەنسۇغا 60مىڭ يۈەن، نىڭشيا خۇيزۇ ئاپتونوم رايونىغا 60مىڭ يۈەن، جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىغا 40 مىڭ يۈەن تەقسىم قىلىنىپ، بۇ پۇل شۇ جايلاردىكى مۇسۇلمانلار ۋە تالىپلارنىڭ كۈندىلىك رامىزانلىق ئىشلىرىغا سەرپ قىلىندى. ئېتىقادچى ئامما ۋە دارىلفۇنۇن تالىپلىرى ئىئانە ئاتىغان لۇئىيە ئىسلام دەۋەت جەمئىيىتى خادىملىرىغا ئاللاھتىن مەدەت تىلەپ، دۇئا تىلاۋەت قىلدى.(ب)

بىرۇنېي، ئومان، سەئۇدى ئەرەبىستانى ئەلچىخانىلىرى رامىزانلىق ئىئانە ئاتىدى. بىرۇنېي دارۇسسالام دۆلىتىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانىسى رامىزان مەزگىلىدە جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ نامازخانىسىغا كەڭلىكى 70سانتىمېتر، ئۇزۇنلۇقى جەمئىي 50 مېتر كېلىدىغان جايىنامازگىلەم تەقدىم قىلىپ، تالىپ ۋە ئۇستازلارنىڭ نامازئۆتۈشىگە قولايلىق يارىتىپ بەردى. ئومان ۋە سەئۇدى ئەرەبىستانى باش ئەلچىخانىسى رامىزان مەزگىلىدە جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىگە 20يەشىك خورما تەقدىم قىلدى. جەمئىيەت بۇ خورمىلارنى جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىدىكى تالىپلارنىڭ ۋە نىڭشيادىكى مۇسۇلمانلارنىڭ زۇھۇرلۇق ۋە ئىپتارلىقىغا سەرپ قىلىش ئۈچۈن تارقىتىپ بەردى. (ب)

ئىسلام جەمئىيەتلىرى پائالىيەتلىرى

★ **ئاقسۇ** ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى بۇ يىل 10 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى باي ناھىيىسىدە ئىسلام جەمئىيىتى خادىملىرى يىغىنى ئاچتى. يىغىنغا ۋىلايەتتىكى ھەر قايسى ناھىيە(شەھەر)لىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ۋەزىپىدىكى مۇئاۋىن رەئىسلىرى، باش كاتىپلىرى ۋە ۋىلايەتتىكى ئالاقىدار رەھبەرلەر قاتناشتى ھەم سۆز قىلدى. يىغىن ئەھلى باي ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ خىزمەت شارائىتى، خىزمەت ئەھۋالى بىلەن بىۋاسىتە تونۇشتى ھەم يۇقىرى باھا بەردى. (تۇردى ھەسەن)

★ **سانجى** خۇيزۇ ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئىسلام دىنى 5 ـ قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى 2005 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى سانجىدا ئېچىلدى. يىغىنغا ئوبلاستتىكى ئۇچ شەھەر، بەش ناھىيەدىن بولۇپ ئالته مىللەتتىن بولغان 161 ۋەكىل قاتناشتى. يىغىندا ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتى 4 ـ نۆۋەتلىك ھەيئىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى قاراپ چىقىلىپ ماقۇللاندى، جەمئىيەتنىڭ نىزامنامىسىغا تۈزىتىش كىرگۈزۈلدى ۋە بۇندىن كېيىنكى خىزمەت نىشانى، ۋەزىپىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. سايلام ئارقىلىق 67 نەپەر ھەيئەت ئەزا، 25 نەپەر دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى بارلىققا كەلدى. لىچىگۈەن(خۇيزۇ)رەئىسلىككە، مۇيوپېڭ(خۇيزۇ)، ئىسمائىل سوپى، ئاقات(قازاق)، ھامۇت قارىي ھاجى، ما يۇ شياۋ(خۇيزۇ) قاتارلىقلار مۇئاۋىن رەئىسلىككە، كەنگوشۇڭ(خۇيزۇ) باش كاتىپلىققا سايلاندى.

(ئالىم ئىمىن)

★ **قەشقەر** شەھەرلىك ئىسلام جەمئىيىتى 2005 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى كېڭەيتىلگەن يىغىنى ئاچتى. يىغىندا ئالته دىنىي زاتنى يېڭىدىن ۋەزىپىگە قويۇش قارار قىلىندى، شۇنداقلا رامىزان ئېيىدىكى خىزمەتلەر ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

(قەشقەر شەھەرلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **ئۇلۇغچات** ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى قۇرۇلۇپ، 1 ـ قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى 2005 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى ئېچىلدى. يىغىنغا 12 يېزا(بازار) فېرمىلاردىن كەلگەن 27 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. يىغىنغا ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ خىزمەت نىشانى ۋە ۋەزىپىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا سايلام ئارقىلىق 1 ـ نۆۋەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ 12ھەيئەت نەپەر ئەزاسى، بەش نەپەر دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، بىر نەپەر پەخرىي رەئىس، ئۈچ نەپەر مۇئاۋىن رەئىس، بىر نەپەر باش كاتىپ سايلاپ چىقىلدى. (دولقۇن مەكەن)

★ **قاغىلىق** ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى 2005 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ناھىيە بويىچە تۇنجى قېتىم ۋەز ـ تەبلىغ، قىرائەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى. مۇسابىقىگە ھەر قايسى يېزا(بازار)لاردىن كەلگەن 65 ماھىر قاتناشتى. نەتىجىدە ئالته ماھىر ۋەز ـ تەبلىغ تۇرىدە، ئالته ماھىر قىرائەت تۇرىدە دەرىجىگە ئېرىشىپ مۇكاپاتلاندى.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

ئىسلام مائارىپى

ئۆز خەۋىرىمىز: بىر تۇركۈم تالىپلار مىسىر ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا يولۋېپ كەتتى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە مىسىرنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانىسىنىڭ تاللىشى بىلەن 2005 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ25 ـ كۈنى 27 نەپەر تالىپ مىسىر ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تولۇق كۇرس سىنىپىغا ئوقۇشقا يولۋېپ كەتتى . بۇنىڭ ئېچىدە جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇندا ئوقۇۋاتقان شىنجاڭلىق تالىپلاردىن مۇھەممەد ئابدۇللا ئۆمەر ،سەمەت مىجىت ، مەمتىمىن ماخمۇتجان، ئىسكەندەر مەخسۇت، ماجۇخشىڭ قاتارلىق بەش نەپەر تالىپ بار بولۇپ،ئۇلار مىسىرنىڭ ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىغا بېرىپ ئوقۇشنى باشلىۋەتتى. (ب)

★ **قەشقەر** ۋىلايەتلىك ئىسلام مەكتىپى 2005 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى دىنىي ئىزباسارلارنىڭ تەربىيىلەش سىنىپىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىنى ئۆتكۈزدى. مۇراسىمغا مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەر، مەكتەپتىكى مۇدەررىس، تالىپلار بولۇپ 160تىن كۆپرەك كىشى قاتناشتى. مۇراسىمدا بۇ قېتىم ئوقۇش پۈتتۈرگەن 50 تالىپنىڭ ئۇچ يىللىق ئوقۇ- ئوقۇتۇش ئەھۋالى خۇلاسىلەندى ھەمدە ئۇلارغا شاھادەتنامە تارقىتىلدى. ئالىتە نەپەر ئۇچىتە ياخشى تالىپ، ئۇچ نەپەر ئىلغار مۇدەررىس مۇكاپاتلاندى. ئوقۇش تاماملىغان تالىپلار ئۆز يېزىسىدىكى ئىمامى يوق مەسچىتلەردە دىنىي ۋەزىپە ئۆتەيدۇ.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **خوتەن** ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى دىنىي زاتلاردا تەربىيىلىنىپ ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان 168 تالىپنى يىغىپ، 8 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنىدىن 9 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنگىچە تەربىيىلەش كۇرسى ئاچتى. كۇرستا گۇۋۇيۈەننىڭ« دىن ئىشلىرى نىزامى»، «ئىسلام دىنىنىڭ نامماز مۇراسىملىرى ۋە ۋەز ـ تەبلىغ قىلىش توغرىسىدا» قاتارلىق مەزمۇنلاردا دەرس سۆزلەندى. كۇرس ئاخىرىدا ئىمتىھان ئېلىنىپ، لايىقەتلىك بولغان 95 تالىپقا دىنىي ۋەزىپە ئۆتەش سالاھىيەت گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىلدى. (ھېبىبۇللا مەتسەيدى)

★ **يەكەن** ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى 2005 ـ يىل 10 ئاينىڭ 19 ـ كۈنى 19 ـ قارارلىق دىنىي ئىز باسارلارنى تەربىيىلەش كۇرسىنىڭ ئوقۇش باشلاش مۇراسىمىنى ئاچتى. يېغىنغا ناھىيىنىڭ مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلىرى، يېزا(بازار)لىق شۆبە ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىس، باش كاتىپلىرى ۋە جامائەت ۋەكىللىرى بولۇپ 250كىشى قاتناشتى. بۇ قېتىم قوبۇل قىلىنغان كۇرسانتلار 100نەپەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ 60 نەپىرى ۋەزىپىدىكى دىنىي زات، قالغىنى ئىزباسار. ئوقۇش ۋاقتى 6 ئاي. (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **ئاۋات** ناھىيىسىدە تۇنجى قېتىملىق ئايال مېيىت يۇغۇچىلارنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلدى، ئۇچ كۈنلۈك بۇ كۇرسقا 100نەپەر ئايال قاتناشتى. (ئەلقەم ھۇسەن)

تۆھپىكار دىنىي زاتلار

★ **توقسۇ** ناھىيىسىدىكى 300دىن كۆپرەك دىنىي زات بۇ يىل كىرگەندىن بۇيان 493 نامرات ئائىلىگە، يېتىم ـ يېسىر، مېيىپ ۋە نامرات 116ئوقۇغۇچىغا ئىلگىرى ـ كېيىن 153مىڭ يۈەن نەق پۇل، 78مىڭ 500 كىلوگرام ئاشلىق، 49 مىڭ يۈەن قىممىتىدە ھەر خىل ماددىي بۇيۇملارنى ئىئانە قىلدى ھەم 19 مەكتەپنىڭ بەزى ئەمەلىي قىينچىلىقلىرىنى ھەل قىلىپ بەردى. (نىياز ساتتار)

★ **يەكەن** ناھىيىسىدە ئۆتكەن يىلنىڭ بېشىدىن بۇ يىل 8 ـ ئايغىچە132 دىنىي زات 140 پارچىك ياساپ ئەسلىھە يېزا ئىگىلىكى بىلەن شۇغۇللاندى، چارۋىچى دىنىي زات ئائىلىسى 685 كە، باغ، ئورمانچىلىق دىنىي زات ئائىلىسى 386گە يەتتى. 808 دىنىي زات چىدامليق ئۆي قۇرۇلۇشىنى پۈتتۈرۈپ يېڭى ئۆيگە كۆچۈپ كىردى. 818 دىنىي زات نامراتلارغا، ئاپەتكە ئۇچرىغانلارغا 107مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇل، 39 مىڭ 840 كىلوگرام ئاشلىق ئىئانە قىلدى.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **باي** ناھىيىسىدىكى دىنىي زاتلار بۇلتۇردىن بۇيان قىينچىلىقى بارلارغا14مىڭ 900 كىلوگرام ئاشلىق، 353 كىلوگرام ياغ، 735 كىلوگرام گۆش، 52 تونا كۆمۈر، 659 قۇر كىيىم، نامرات ئوقۇغۇچىلارغا 2378يۈەنلىك دەپتەر، 8700 يۈەن نەق پۇل يارىدەم قىلدى. بۇلارنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 56مىڭ 900 يۈەندىن ئاشىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە سايرام بازىرىدىكى 43 دىنىي زات مائارىپ ئىشلىرىغا، نامرات ئائىلىلەرنىڭ چىدامليق ئۆي قۇرۇلۇشى ۋە تۇرمۇش ئىشلىرىغا 24 مىڭ يۈەن نەق پۇل ۋە ماددىي بۇيۇم يارىدەم قىلدى. (ھەسەن ئابدۇۋەلى)

★ **ئاقسۇ** شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شەھەرلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، رەستە جامەنىڭ ئىمامى گۈلشەن مەمەت قارىھاجى (ئەر) بۇ يىل 10 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى ئۆز يېنىدىن 10مىڭ يۈەن چىقىرىپ، قىينچىلىقى بار 37 كىشىگە قىشلىق كۆمۈر ئېلىپ بەردى. شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش ئەزاسى، شەھەرلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاقسۇ چوڭ خانىقاسىنىڭ خاتىپى ئەخمەت مەتنىياز دامولا ھاجى ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكى كەسپىنى قىلىش داۋامىدا قىينچىلىقى بار، ئاجىز كىشىلەرنى ھەقسىز ۋە ئېتىۋار بىلەن داۋالاپ كەلمەكتە. 2005 ـ يىلى ئۇ ھەقسىز داۋالىغان كىشى 113كە، ھەقسىز بەرگەن دورا 4500 يۈەنگە يەتتى. ئاقسۇ شەھىرى ئىگەچى يېزا ئىگەچى كەنت جۇمە مەسچىتىنىڭ خاتىپى ئابدۇرەھمان ئىسلام قارىھاجىم 500 يۈەن چىقىرىپ، 13 نامرات كىشىگە تارقىتىپ بەردى. (ئەخمەتجان ئەبەيدۇللا)

★ **باي** ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، باي ناھىيىلىك سودا ـ سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى ۋە ناھىيىلىك يەككە ئەمگەكچىلەر جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ۋىلايەتلىك سودا ـ سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى غوپۇر ئەمەت ھاجى ھازىرغىچە مائارىپقا، مېيىپلارغا 25 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق ماددىي بۇيۇم ۋە نەق پۇل ياردەم قىلدى. (ھەسەن ئابدۇۋەلى)

★ **تۇربان** ۋىلايىتىدىكى دىنىي زاتلار 2005 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى كەلكۈن ئاپىتىگە ئۇچرىغان خەلقە 20 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلدى. (شاھمەردان ئىمىننىياز)

★ **كورلا** شەھىرى يېڭىشەھەر يېزىسىدىكى دىنىي زاتلار 4100 يۈەن ئىئانە توپلاپ، يېڭىشەھەر يېزا قاراباغ 1 ـ گۈرۈپپا باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مەيدانىغا خىش ياتقۇزۇپ، رىشاتكا تاملىرىنى سالدۇرۇپ بەردى. (ئەخمەتجان ھوشۇر)

★ **تۇربان** شەھىرى يار يېزا يېڭى مەھەللە 1 ـ كەنت جامى مەسچىتىنىڭ خاتىپى غوپۇر ھاجى بىلەن تۇرسۇن ھاجىلارنىڭ باشچىلىقىدا جامائەت 1200 يۈەن يىغىش قىلىپ، بۇ يىل 15 ـ سىنتەبىر

كەلكۈن ئاپىتىگە ئۇچرىغان چاتقال يېزا قاراغۇجا مەھەللىسىدىكى بەش ئائىلىدىن ھال سورىدى. (مەنسۇر مەھەممەت)

★ **يەكەن** ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، ئېلىشقۇ بازارلىق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، جۈمە مەسچىتىنىڭ ئىمام-خاتىپى ياسىن قارىھاجىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن جامائەت 3500 يۈەن ئىئانە توپلاپ، قاتناش ھادىسىسىگە ئۇچرىغان بىر ئوقۇغۇچىغا ياردەم قىلدى.

ئېلىشقۇ بازار قارىباغ 6-كەنت 1-مەھەللىدىكى مەمتىمىن سۈپۈرگە ھاجىم نامرات ئائىلىلەرگە 400 يۈەن پۇل، 3000 يۈەنلىك ئۇن، گۆش، سەي-كۆكتات ياردەم قىلدى، يەنە ئېلىشقۇ بازار ئۆتەڭ باشلانغۇچ مەكتىپىدىكى نامرات ئوقۇغۇچىلارغا 500 يۈەنلىك ئوقۇللىرى ئىئانە قىلدى. ئېلىشقۇ بازارلىق ئوتتۇرا مەكتەپكە 2500 يۈەن قىممىتىدە تەنتەربىيە سايمانلىرى ئېلىپ بەردى، نامرات ئائىلىلەرنىڭ چىداملىق ئۆي قۇرۇلۇشىغا 450 يۈەن پۇل ياردەم قىلدى. يەكەن ناھىيە سىياسىي كېڭەش ئەزاسى، ئېلىشقۇ بازار قارىباغ 6-كەنت 3-مەھەللىدىكى جامال چاۋار ھاجى تەۋەسىدىكى نامراتلارغا 1500 يۈەنلىك تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى، بازار باشلانغۇچ مەكتىپىدىكى نامرات ئوقۇغۇچىلارغا 500 يۈەنلىك ئوقۇش قوراللىرى ئېلىپ بەردى. (ئۆمەرجان مۇھەممىدى)

★ بۇ يىل 10-ئاينىڭ 20-كۈنى **مەكىت** ناھىيە شېھىتدۆڭ يېزىسىدىكى دىنىي زاتلار 1-كەنت 1-مەھەللىدىكى بىر دېھقانىنىڭ داۋالىنىشىغا 525يۈەن نەق پۇل، 200 جىڭ ئاشلىق يېغىش قىلىپ بەردى. (ئابدۇرىشىت ۋاسىل، ئەنۋەر ئابدۇرەھىم)

★ **مەكىت** ناھىيە بازارجامە كەنت مەسچىتىنىڭ خاتىپى ئەمەتي ھوشۇر قارىم ئۆز يۇرتىدىكى نامرات يەتتە ئائىلىگە 1500 يۈەن نەق پۇل، 750 كىلوگرام ئاشلىق ياردەم قىلدى، ئۇچ دېھقانغا 25مىڭ يۈەن ئۆسۈمسىز قەرز بېرىپ تۇردى، ئۆز كەنتىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتىكى 22 نامرات ئوقۇغۇچىغا 440يۈەن قىممىتىدە كىيىم ئېلىپ بەردى.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **يەكەن** ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، يەكەن بازار تىرەباغ خانىقاسىنىڭ ئىمامى ھەمدۇللا قارى بۇ يىل كىرگەندىن بۇيان مەھەللىسىدىكى نامرات ئائىلىلەرگە 50 قۇر كىيىم-كېچەك ئېلىپ بەردى، ئۇ يەنە بۇ مەھەللىدىكى 11 نامرات ئائىلىنىڭ ئىچىملىك سۇ ۋە يەر ئاستى ئەۋرەز يولى سۈيىنى بىر تەرەپ قىلىش قېينىچىلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئۆز يېنىدىن 9500 يۈەن چىقىرىپ، كوچا يولىغا 100 مېتىردىن ئارتۇق يەر ئاستى ئەۋرەز يولى تۇرۇبىسى كۆمۈپ بەردى.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **مارالبېشى** ناھىيە بازىرى ئىجتىمائىي رايون 4-گۇرۇپپا بامدات مەسچىتىنىڭ ئىمامى ئابدۇرۇسۇل قارىم يىللاردىن بېرى يۇرت-جامائەتكە تۇي، ئەزىرنى ئاددىي ئۆتكۈزۈش توغرىسىدا ۋەز ئېيتىپ كەلگەنىدى، بۇ يىل 6-ئايدا ئۇ قىز ئەۋرىسىنىڭ توبىنى ئاددىي ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، سۆزى بىلەن ئەملىيىتىنى بىرلەشتۈرۈپ جامائەتنىڭ زور ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى. (ئەنۋەر تۇردى)

★ **يەكەن** ناھىيە تاغارچى يېزىلىق شۆبە ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ سەپەرۋەرلىكىدە 120 دىنىي زات 2091يۈەن توپلاپ 123 نامرات كىشىنى ھەمكارلىشىپ داۋالاش سۇغۇرتىسىغا قاتناشتۇردى.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **مارالبېشى** ناھىيە بۇلاق بېشى رايونىدا ئولتۇرۇشلۇق نامرات بىرەيلەننىڭ ئوغلى يۇقىرى نومۇر بىلەن نەنجىڭ پىداگوگىكا ئىنستىتۇتىغا ئۆتكەن بولسىمۇ نامراتلىقتىن بېشى قېتىپ تۇرغاندا بازارلىق شۆبە ئىسلام جەمئىيىتىدىكى دىنىي زاتلار 1156 يۈەن توپلاپ ئۇنىڭ ئوقۇش ئارزۇسىغا مەدەت بەردى. (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **مارالبېشى** ناھىيە ئاقسۇقاماراال يېزا 1-كەنت 2-مەھەللە جۈمە مەسچىت خاتىپى ئابدۇكېرەم سابىر ھاجى باغۋەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ بېيىغاندىن كېيىن ئۆتكەن يىلى ئۆز يېنىدىن 6000 يۈەن چىقىرىپ كەنت يولىدىكى ئاساسلىق غول ئۆستەڭگە بىتون كۆۋرۈك سالدۇرۇپ بەردى؛ كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىگە بىر تونىنا كۆمۈر چۈشۈرۈپ بەردى. ھەر يىلى قىشتا كەنتىدىكى نامرات يەتتە ئائىلىگە 500 يۈەن قىممىتىدە ئۇن، ياغ، كۆمۈر ياردەم قىلىپ كەلدى.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **ئاقتۇ** ناھىيە پىلال يېزا پىلال كەنتىدىكى ھىدايىتۇللا ھاجى يېقىندا پىلال يېزا 1-ئوتتۇرا مەكتەپتىكى 30 نامرات ئوقۇغۇچىغا 4800 يۈەن قىممىتىدە 30 ۋەلىسپىت ئېلىپ بەردى. (كۇرەش ئابنۇس)

★ **قەشقەر** مارالبېشى ناھىيە ئالاغىر يېزا 10-كەنت 1-مەھەللە مەسچىتىنىڭ ئىمام-خاتىپى ئەيسا مەمەت قارىم 2001-يىلى ئۆز يۇرتىدىكى 40 نامرات ئائىلىدىن 5000 يۈەن نەق پۇل بىلەن ھال سورىدى، 2004-يىلى كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىگە 1410 يۈەن ئىئانە قىلدى، ئۆزى باشلامچى بولۇپ مەكتەپ قورۇسىغا 160㎡لىق ۋەلىسپىت ساقلاش لاپىسى ياستىپ بەردى. 2003-يىلدىن باشلاپ ھەر يىلى نامرات ئائىلىلەرگە 100 مىڭ يۈەن قىممىتىدە دېھقانچىلىق ماددىي ئەشيالىرىنى ئۆسۈمسىز تارقىتىپ بېرىپ،يىل ئاخىرىدا دېھقانلارغا 5000 يۈەندىن ئارتۇق پايدا ئۆتۈنۈپ بەردى. ئۇ يەنە بۇ يىل قاتناش ۋەقەسىدە ئېغىر يارىلانغان بىر دېھقانىنىڭ داۋالىنىشىغا 1000 يۈەن ياردەم قىلدى.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ يېقىندا **مەكىت** بازىرىدىكى دىنىي زاتلار1680يۈەن يىغىپ، ئەتراپىدىكى نامرات 35 ئائىلىنى يوقلىدى.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **قەشقەر** يېڭىشەھەر ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى،

ناھىيلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، ھاراپ يېزا 12 ـ كەنت جۇمە مەسچىتىنىڭ خاتىپى ئابباس قارى قاتناش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ بېيىغاندىن كېيىن 1996 ـ يىلى ئۆز يېزىسىدىكى نامراتلارغا 13مىڭ يۈەن يارەم قىلدى، سىتىلە يېزىسىدىكى بىر مومايىنى 2700 يۈەن سەرپ قىلىپ داۋالاتتى، 2000 ـ يىلدىن بۇيان ھاراپ ئوتتۇرا مەكتىپىگە بىرىپ ـ كېلىپ ئوقۇيدىغان 35ئوقۇغۇچىنى ھەقسىز كىرا قىلدى. 2002 ـ يىلى ھاراپ يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىگە 5000 يۈەن قىممىتىدە ئوقۇتۇش ئەسلىھەلىرى، ھاراپ باشلانغۇچ مەكتەپكە 17مىڭ خىش يارەم قىلدى. بۇ يىل 6 ـ ئايدا ئابباس قارىم ئۆز يېزىسىدا قوش تىل ئوگىنىش سىنىپى ئېچىشنى قوللاش ئۈچۈن 8000 يۈەن پۇل سەرپ قىلىپ 50 يۈرۈش پارتا ـ ئورۇندۇق، نامرات 20 ئوقۇغۇچىغا 20 يۈرۈش مەكتەپ كىيىمى ئېلىپ بەردى ھەم مۇشۇ سىنىپنىڭ قىشلىق ئىسسىنىش ھەققى ۋە تۇرلۇك چىقىملىرىنى ئۈستىگە ئالدى. ئۇ يەنە بەشىپرىق يېزا 10 ـ كەنتىدىكى بىر نامرات ئائىلىگە 500 يۈەن ئىئانە قىلدى.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **مارالبېشى** ناھىيە دۆلەتباغ يېزا 4 ـ كەنت 2 ـ مەھەللە جۇمە مەسچىتىنىڭ خاتىپى سىدىق قارى ھاجى بۇ يىل 6 ـ ئايدا ئۆز كەنتىدىكى كۆۋرۈكنى كەلكۈن ئېقىتىپ كەتكەندە 1000 يۈەن پۇل چىقىرىپ بۇ كۆۋرۈكنى يېڭىدىن ياستىپ بەردى.

(قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **قاراماي** شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش ۋە مايتاغ رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، مايتاغ 5 ـ رايون مەسچىتىنىڭ ئىمامى ياسىن قارى ھاجىنىڭ تەكلىپى بىلەن 2004 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى مەسچىتنىڭ دۇكان ئىجارە كىرىمى ۋە كۆپچىلىكنىڭ ياردىمى بىلەن مېيىتخانا، مېيىت يۇيۇش ئۆيى، كىر يۇيۇش ئۆيى، يىغىن زالى(نەزىر ـ چىراغ ئىشلىرىغىمۇ ئىشلىتىلىدۇ) سېلىندى. شۇنىڭ بىلەن بۇ يەرنىڭ مېيىت يۇيۇش، ئۇرنىتىش، نەزىر ـ چىراغ ئىشلىرى قولايلاشتى.

(ئوبۇلقاسىم قادىر)

★ **ئاۋات** ناھىيە ئايباغ يېزا 8 ـ كەنت، تۆۋەنكى كولاسى 10 ـ كەنتتىكى دىنىي زاتلار ئۆز كەنتلىرىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە ئىككى كومپيۇتېر ئېلىپ بەردى. ئاۋات ناھىيە بازىرى قۇمباغ مەھەللە رايونىدىكى تىجارەتچى ئابدۇراخمان ئىسرائىل ھاجى نامرات ئائىلىلەردىن 2000 يۈەنلىك تۇرمۇش ئەشيالىرى بىلەن ھال سورىدى، ئۈچ نەپەر ياشنى باقمىچىلىق كارخانىسىغا ئورۇنلاشتۇردى. (ئەلقەم ھۇسەن)

★ 2005 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى **ئاۋات** ناھىيە يېڭىئېرىق يېزىسىدىكى 64 ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زات تارىم يېزا ئىگىلىك ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان بىر يېتىم قىزغا 57 مىڭ يۈەن ئىئانە يىغىپ بەردى. (گۈلشەن خۇداۋەردى)

★ **مەكىت** ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، 1 ـ رايون ھېيتگاھ مەسچىتىنىڭ ئىمامى ئەسقەر قارىھاجى دوست ـ بۇرادەرلىرى بىلەن بىرلىكتە 3000يۈەن پۇل يىغىش قىلىپ، شۇ رايوندىن ئېچىكىرىدىكى تولۇق ئوتتۇرىغا ئوقۇشقا ئۆتكەن نامرات قىزغا يارەم قىلدى. مەكىت ناھىيە بازار جەمئى كەنت 1 ـ مەھەللە مەسچىتىنىڭ ئىمامى ئەمەت ھوشۇر نامرات يەتتە ئائىلىگە 1500يۈەن نەق پۇل، 1300 جىڭ ئاشلىق يارەم قىلغاندىن سىرت، ئۈچ ئائىلىگە 25مىڭ يۈەن ئۆسۈمسىز قەرز بېرىپ تۇردى، بۇ يىل 9 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى بازارجەمئى كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىدىكى 22نەپەر قىينىچىلىقى بار ئوقۇغۇچىغا 440يۈەن قىممىتىدە كىيىم ـ كېچەك ئېلىپ بەردى. مەكىت ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، 5 ـ رايون ھېيتگاھ مەسچىتىنىڭ خاتىپى ئابلا قارىھاجى ئوسمان بۇ يىل 8 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى ئۆز يېنىدىن 1500 يۈەنگە نان، گۆش، مېۋە ـ چېۋە سېتىۋېلىپ دولان دەرياسى بويىدا كەلكۈن مۇداپىئە ئالدىنقى سېپىدە جاپالىق ئىشلەۋاتقان ئاممىدىن ھال سورىدى .

(ئابدۇرىشىت ۋاسىل، ئادىل ئابدۇرىشىت)

★ **ئاقسۇ** شەھىرى ئىگەرچى يېزىسىنىڭ يۇقارقى بالداق كەنتى1 ـ مەھەللە مەسچىتىنىڭ ئىمامى نۇردۇن نۇرۇللا ئۆپچۆرىسىدىكى نامراتلارغا 1500 يۈەن نەق پۇل، ئاشلىق يارەم قىلدى. (ئەركىن پالتى)

★ **توقسۇ** ناھىيە يۇلتۇز باغ بازىرىغا قاراشلىق شەنبە بازار كەنت 4 ـ مەھەللە مەسچىت ئىمامى ساۋۇر قارىھاجى، مەزىنى قۇربان تاش قاتارلىقلار مەسچىت مالىيىسىدىن 1300 يۈەن ئاجرىتىپ، شۇ مەھەللىدىكى بىر نامرات دېھقانىنىڭ داۋالىنىشىغا يارەم قىلدى. (ئېزىز كېۋىر)

★ **كورلا** شەھەر پۇخۇي دېھقانچىلىق مەيدانى چارۋا ئەترەت مەسچىتىنىڭ ئىمامى تۇرسۇن ماموت ھاجى جامائەتنى سەپەرۋەر قىلىپ 3000 يۈەن ئىئانە يىغىپ، خانىغا مازىرىغا باردىغان 1500 مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى توپىلاڭ، زەيكەش يولىنى ياستىپ بەردى.

(پۇخۇي مەيدان بىرلىكسەپ ئىشخانىسى)

★ **مەكىت** بازىرى يېڭى مەھەللە رايونى ھېيتگاھ مەسچىتىنىڭ خاتىپى ئۆبدىمۇمىن قارىھاجى قاتارلىق دىنىي زات ۋە جامائەت بىرلىكتە 1544 يۈەن يىغىش قىلىپ، 11 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى روزا ھېيت مۇناسىۋىتى بىلەن ئاجىز، يېتىم ـ يېسىرلارنى، نامرات/ئائىلەرنى يوقلىدى.

(ئابدۇرىشىت ۋاسىل)

ساخاۋەتلىك مۇسۇلمانلار

خەير ـ ساخاۋەتچى ماھىرجان

شىنجاڭ «ماھىرجان» سودا چەكلىك شىركىتىنىڭ باش لىدېرى **ماھىرجان** بۇنىڭدىن 15 يىل بۇرۇن بۇ شىركەتنى قۇرۇپ چىققاندى. 15 يىلدىن بۇيان چېگرا سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىپ كۈنسېرى رونىق تاپقان بۇ شىركەت ھازىرغىچە 2700 ئائىلىلىك نامرات دېھقان ـ چارۋىچىنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلۇشىغا ئىقتىسادىي جەھەتتىن يارەم بەرگەن. ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان 1860 نامرات ئوقۇغۇچىغا ئىزچىل ئىقتىسادىي يارەم بېرىپ كەلگەن. شىركەتنىڭ ھازىرغىچە نامراتلارنى يۆلەش، ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش، ئاپەتكە ئۇچرىغانلارغا مېھىر ـ شەپقەت يەتكۈزۈش قاتارلىق خەير ـ ساخاۋەت ئىشلىرىغا ئاجراتقان ئومۇمىي مەبلىغى

30 مىليون يۇەندىن ئېشىپ كەتكەن. بۇ شىركەت يەنە بۇ يىل 11 - ئايدا جۇڭگو - پاكىستان دوستلۇق سەنئەت كېچىلىكى ئۈيۈشتۇرۇپ، پاكستاننىڭ سەنئەت ۋە كىنوچىلىق ساھەسىدىكى داڭلىق چولپانلىرىدىن 25كىشىنى تەكلىپ قىلىپ، ئۈرۈمچى، تۇرپان، قاراماي، ئاقسۇ، قەشقەر، ئاتۇش قاتارلىق جايلاردا 12 مەيدان سەنئەت كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ، بېلەتتىن كىرگەن كىرىمنى ئاپىتونوم رايونىمىزدىكى ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان نامرات ئوقۇغۇچىلارغا مېھىر - شەپقەت يەتكۈزۈشكە ئاتىغان.(ش)

مەرىپەتپەرۋەر تالانت ئىگىسىنىڭ يېڭى خەير-ساخاۋىتى

ئۇيغۇرلارنىڭ پەخىرلىك ئوغلانى، ئاتاقلىق رەسسام ۋە خەتتات ، ماي بويياق ۋە جۇڭگوچە رەسىم سىزىشتا، ئەرەبچە ۋە ئۇيغۇرچە خەتتاتلىقتا جۇڭگو ۋە چەتئەللەردە داڭ چىقارغان مەرىپەتپەرۋەر ئالىم **غازى ئەھمەد** 2005 - يىل 9 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئۆزى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ ئايرىلغىلى 60 يىل بولغان ئانا مەكتىپى قەشقەر شەھرى نەزەرباغ يېزىسىدىكى قوشكۆل باشلانغۇچ مەكتىپىگە مەخسۇس ئۇرۇندۇقلىرى بىلەن 10 يۇرۇش كومپيۇتېر تەقدىم قىلىپ، ۋىلايەت، شەھەرنىڭ ۋە مەكتەپتىكى بارلىق ئۇستاز - ئوقۇغۇچىلارنىڭ قىزغىن مەدھىيىسىگە مۇيەسسەر بولدى. ئىلغار پىكىرلىك مەشھۇر ئىسلام ئۆلىماسىنىڭ پەرزەنتى ، 1940 - يىلدىن 1945 - يىلغىچە مۇشۇ مەكتەپتە ئىپتىدائى پەننىي بىلىم ئالغان غازى ئەھمەد ئۆزىنىڭ بۇ ئانا مەكتىپىگە ئىزچىل كۆڭۈل بۆلۈپ كەلگەن، 2003 - يىلمۇ بۇ مەكتەپتىكى قېينىچىلىقتا قالغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ خاتىرجەم بىلىم ئېلىشى ئۈچۈن 10 مىڭ يۈەن ئىئانە ئاتىغانىدى. بۇ نۆۋەت 50 مىڭ يۈەنلىك 10 يۇرۇش كومپيۇتېر تەقدىم قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن مۇراسىمدا ھاياجانلىق ۋە ئىلھامبەخش سۆز قىلىپ، ئەينى ۋاقىتتىكى ناچار، قېيىن شارائىتنىمۇ مەرىپەتپەرۋەر ئۇستازلارنىڭ ئەستايىدىل بىلىم بېرىشى بىلەن بۇ مەكتەپتە ئوقۇغانلار ئىچىدىن كۆپلىگەن ئالىي مەلۇماتلىق پروفېسسور، دوتسېنت، ئالىملارنىڭ ھەتتا چەتئەللەردە ئوقۇپ كەلگەن چوڭ زىيالىيلارنىڭ يېتىشىپ چىققانلىقىنى بىر - بىرلەپ ئەسلەپ ئۆتۈش بىلەن، ھازىرقى شۇنچە ياخشى شارائىتتا ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇرۇنقى ساۋاقداشلارنىڭ ياخشى ئوقۇپ زور نەتىجە قازىنىشتەك ئېسىل ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ھازىرقى يېڭى دەۋر ۋە ياخشى شارائىتنىڭ قەدرىگە يېتىپ، تىرىشىپ ياخشى ئوقۇش ھەققىدىكى ئۈمىد - ئارزۇلىرىنى بايان قىلدى. مۇراسىمدا مەزكۇر مەكتەپنىڭ 5 - يىللىق 2 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى گۈلبانۇم مەمتېلى ھازىر بۇ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان 500 دىن ئارتۇق مەكتەپدىشىغا ۋاكالىتەن غازى ئەھمەد تاغىسىغا قىزىل گالستوك تاقاش بىلەن بىر ۋاقىتتا، مەكتەپتىكى بارلىق ساۋاقداشلىرىنىڭ يۈرەك سادالىرى ۋە ئوتلۇق ۋەدىسىنى ئىپادىلىدى:

ئەسسالام! خەلقىمىزنىڭ پەخىرلىك ئوغلانى غازى ئەھمەد تاغا!

ئۆز مىللىتىنى مەملىكەت ۋە دۇنيا خەلقلىرىگە تونۇتۇش ئۈچۈن كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ، بىر جۇپ چېۋەر قولى ئارقىلىق تۇرمۇش كارتىنىسىنى تەسۋىرلەپ، ئۆز كارامىتىنى نامايان قىلىۋاتقان ، ئەۋلادلار ئىشقىدا گۈلخان بولۇپ يېنىپ، ئانا يۇرت مائارىپى ئۈچۈن سېخىي قولىنى سۇنۇپ، ئەۋلادلارنىڭ يارامليق زىيالىي بولۇپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلغان خەلقىنىڭ غەمگۇزارى غازى ئەھمەد تاغا! سىزنىڭ تاغ - داۋانلاردىن ھالقىپ، بىزلەرنى سېغىنىپ كەلگەن ئەزىز قەدىمگىرگە مۇبارەك بولسۇن!

بىز دەرسلىكلىرىمىزگە بېسىلغان مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرىگىزنى كۆرۈپ، تېلېۋىزورلاردىن، رادىئولاردىن ئاتاقلىق رەسسام غازى ئەھمەد دېگەن سۆيۈملۈك نامىگىزنى ئاڭلاپ، سىزنىڭ دىدارىگىزنى كۆرۈشنى، داڭلىق رەسسملىرىگىز بىلەن دۇنيا جامائەتچىلىكىنى تاڭ قالدۇرغان شۇ چېۋەر قوللىرىگىزنى تۇتۇپ كۆرۈشۈشنى ئويلاپ كەلگەنىدۇق.

مانا شۇ كۈنلەرمۇ بىزگە نېسىپ بولدى. 2003 - يىلى سىز مەكتىپىمىزگە كېلىپ، 10مىڭ يۈەن خەلق پۇلىنى مەكتىپىمىزدىكى قېينىچىلىقتا قالغان دوستلىرىمىزنىڭ خاتىرجەم ئوقۇشى ئۈچۈن بەرگەنىدىگىز. بۇ دەقىقىلەردىكى ھاياجان تېخى قەلبىمىزدە بېسىلماي تۇرۇپلا بۇگۈن يەنە 10 يۇرۇش كومپيۇتېرنى بىز دېھقان پەرزەنتلىرىنىڭ شەھەر بالىلىرىدەك كۆپ ئىقتىدارلىق ئوقۇتۇش ئەسلىھەلىرىدىن بەھرىمەن بولۇشى ئۈچۈن تەقدىم قىلىپسىز. بۇ نېمىدېگەن ئالىيجاناپ روھ - ھە!

ياشاپ كېتىڭ غازى ئەھمەد تاغا! تۇرمۇش كارتىنىسى چېۋەر قوللىرىگىز ئارقىلىق ئۇزۇلمەي جۇلالىنىپ تۇرسۇن. ئۆمرىگىزگە بەرىكەت، تېنىگىزگە سالامەتلىك يار بولسۇن! بۇ دىيار سىزگە ئوخشاش ئاتاقلىق سەنئەتكارنى يېتىشتۇرگەن ئىكەن، بىزمۇ ھازىردىن باشلاپ تىرىشىپ ئۆگىنىپ، سىزنى ئۆرنەك قىلىپ، سىزگە ئوخشاش مەرىپەتپەرۋەر تالانت ئىگىسى بولۇش ئارقىلىق، سىزنىڭ مېھىر - شەپقىتىگىزگە جاۋاب قايتۇرىمىز. بۇ مېنىڭ شۇنداقلا قوشكۆل مەكتەپتىكى بارلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوتلۇق ۋەدىسى، مەن چەكسىز ئىپتىخارلىق ئىلكىدە مەكتىپىمىزدىكى بارلىق ئوقۇغۇچىلارغا ۋاكالىتەن بۇ شەپقىتىگىزگە يۈكسەك ئېھتىرام بىلەن تەشەككۈر ئېيتىمەن:

پەرزەنتلەرگە مېھىر - شەپقەت يەتكۈزۈپ،
ۋەتەن ئۈچۈن بەخت - ئامەت ئىزدەپسىز.
مائارىپىنىڭ ئىستىقبالى ئىشقىدا،
ئۆسمۈرلەرگە سۆيگا - سالام ئېپ كەپسىز.

خاتىرجەم بولۇڭ غازى ئەھمەد تاغا، بىز چوقۇم ئۈمىدىگىزنى ئاقلايمىز.

ساخاۋەتلىك زېمىندىكى ساخاۋەتچى

ھەر قانداق دېھقان ئۆزىنىڭ جىسمانىي كۈچ - قۇۋۋىتى، ئەقىل - پاراسىتى، زېمىن بايلىقى، سۇ بايلىقى قاتارلىق ئۆزىگە ئاللاھ تەرىپىدىن ئاتا قىلىنغان ماددىي ۋە مەنىۋى نېمەتلەرنىڭ قەدرىگە يېتىپ، تىرىشىپ ئەجىر قىلسا شۇنىڭغا يارىشا نەتىجىگە ئېرىشىدۇ. ھالبۇكى پۇلنى كۆپ تاپقانلىقىنىڭ ئۆزىلا تىلغا ئېلىپ ماختاشقا ئەرزىيدىغان ئىش ئەمەس، بەلكى پۇل تاپقاندىن كېيىن قانداق خەجلەشنى بىلىش؛ ئۆزى بايلىقنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ خۇشال بولغان چاغلاردا مىسكىن دىللارنى نەزەردىن ساقىت قىلماسلىق؛ ئۆزىنىڭ چەكلىك ئۆمرىدە باشقىلار قىلالمىغان ئەھمىيەتلىك، ساۋابلىق ئىشلارنى قىلىپ، ھاياتىدىن ئۆچمەس ئىزلارنى قالدۇرۇش مەدھىيىلەشكە، ئالقىشلاشقا تېگىشلىك كاتتا ئىش. مەن

تونۇشتۇرماقچى بولغان بۇ كىشى كاتتا زىيالىي ياكى بىرەر داڭلىق شىركەتنىڭ دىرېكتورى ئەمەس، بەلكى ئىنسانىيەتكە، ئاتا قىلىنغان بىردىن بىر بايلىق مەنبەسى بولغان ساخاۋەتلىك زېمىنغا بىر ئۆمۈر ھاياتىنى بېغىشلاپ، ئۇن-تىنسىز توپىغا مىلىنىپ، تەر تۆكۈپ ئەجىر قىلىپ مەلۇم ئىقتىسادىي ئۇنۇمگە ئېرىشكەندىن كېيىن، يۇرتداشلىرىغا مەردلىك بىلەن ياردەم قىلىپ، ئامما تەرىپىدىن "ساخاۋەتلىك باي" دەپ ئاتىلىپ كېلىۋاتقان مارالبېشى ناھىيە چوڭقۇرچاق يېزا 18-كەنت بويىچە ئالدىن بېيىغان دېھقان **ئابلىمىت تۇردىدۇر**. ئۇ ئۆزىنىڭ بېيىش جەريانىنى سۆزلەپ مۇنداق دېدى:"مەن 1982-يىلى 44 مو يەرنى كەنتتىن ھۆددىگە ئالدىم، ئائىلەمدىكى تۆت جانىنى يېتەكلەپ، تىرىشىپ ئىشلەپ، ئۇچ-تۆت يىلدىن كېيىن ئەھۋالىمىزنى خېلى ياخشىلىدۇق. لېكىن مەندەك كۆپ نوپۇسلۇق بىر ئائىلە بۇنچىلىك يەرگە قاراپ ئولتۇرساق بولمايدىكەن؛ دېھقان بولغاندىكىن يەرنى تېخىمۇ جىق تېرای دېدىم، يېڭىدىن يەنە 33 مو بىنەم يەر ئاچتىم. كەنت ئىگىلىكىدىكى بىر چوڭ تىراكتورنى چاتما سايمانلىرى بىلەن قوشۇپ 55مىڭ 500 يۈەنگە سېتىۋېلىپ، تېرىقچىلىق ئىشلىرىدىكى جاپا ۋە چىقىمنى ئازايتىش بىلەن بىللە كەنتىكى دېھقانلارنىڭ 2000مودىن كۆپرەك يېرىنى تېرىپ بېرىپ، كېرىم مەنبەسىنى كۆپەيتتىم. بىز كاللا ئىشلەتمەي، ئەجىر قىلماي، سېرىقتال كۈنمىرگە شۆكرى قىلىپلا ياشىساق بولمايدىكەن، ئەجىر قىلماي ئاللاھتىن تىلەۋەرسەك مۇسۇلمانلىققا توغرا كەلمەيدىكەن، ھەر ئىشقا بىر سەۋەب كېرەك-تە!"

دېھقانچىلىق بىلەن چارۋىچىلىق بىر-بىرىنى تولۇقلايدىغان كەسىپ بولغاچقا، كېرىم مەنبەسىنى يەنمۇ كۆپەيتىش ئۈچۈن ئۇ 2000-يىلى بانكىدىن 50مىڭ يۈەن قەرز ئېلىپ، 18 تۈياق نەسىللىك ئىنەك سېتىۋېلىپ، تەشكىلنىڭ قوللىشى بىلەن ئىلمىي ئۇسۇلدا پەرۋىش قىلىپ بېقىپتۇ، 2003-يىلى بۇ كاللارنىڭ تۆللىرىنى سېتىپ بانكا قەرزىنى قايتۇرۇپتۇ. يېقىنقى ئۈچ يىلدىن بۇيان ئۇنىڭ يىللىق ساپ كىرىمى 50 مىڭ يۈەندىن كەم بولماي كەپتۇ. ئۇ يېقىنقى 5 يىلدىن بۇيان ئۆز كەنتى ۋە قوشنا كەنتلەردىكى قېينىچىلىقى بار 10 نەچچە ئائىلىگە ھەر يىلى 1000 كىلوگرام ئاشلىقنى ھەقسىز تەمىنلەپتۇ؛ قېينىچىلىقى ئېغىرراق بىر قىسىم ئائىلىلەرنىڭ يىللاردىن بۇيان بېرەلمەي كەلگەن تىراكتور پۇلىدىن 3600 يۈەن پۇلنى كەچۈرۈۋېتىپتۇ. بۇلتۇر دېھقانلار كېۋەرگە مايسا ئوغۇتى بېرىش مەزگىلىدە مەبلەغ قېينىچىلىقى كۆرۈلگەندە ئۇ 16مىڭ 800يۈەن چىقىم قىلىپ، يېتەرلىك خىمىيىۋى ئوغۇت يۆتكەپ كېلىپ، دېھقانلارغا ئۆسۈمسىز قەرز ھېسابىدا بېرىپتۇ. 2003-يىلدىكى ئېغىر يەر تەۋرەشتە ئۆرۈلۈپ چۈشكەن ئىككى ئورۇندىكى مەسچىتكە 2600 يۈەن ياردەم قىلىپتۇ. ئۇنىڭ يەنە نامرات ئائىلىلەرگە ئۆسۈمسىز قەرز بېرىش، چارۋا ئېلىپ بېرىش، يول-كۆۋرۈكلەرنى پۈل چىقىم قىلىپ ئوڭشاپ قويۇشتەك ساخاۋەتلىك ئىشلىرى ئىنتايىن كۆپ. بۇ كەنتتىكى ۋە قوشنا كەنتلەردىكى ئاشلىقى ئۆكسۈپ قالغان، پەۋقۇلئاددە كېسەللىك ياكى باشقا سەۋەبلەردىن ئىقتىسادىي قېينىچىلىققا دۇچ كەلگەن كىشىلەر ھەر كۈنى دېگۈدەك ئۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدىن ئۆزۈلمەيدۇ. بۇنداق كىشىلەرگە قەرز ھېسابىدا بەرگەن مۇئاملاتلىرىدا ئۆسۈم ئېلىپ جازانىخورلۇق قىلىدىغان قىلمىشلارنى قەتئىي قىلمىدى.

مەن ئۇنىڭ ھەج تاۋاب قىلىش پىلانىنىڭ بار-يوقلۇقىنى سورىغىنىمدا ئۇ: "مېنىڭ ئۆزۈمدىن بۇيان شۇنداق بىر ئارزۇيۇم بار، لېكىن ئەتراپىمدا خېلى جاپالىق ئىشلەپمۇ يىل ئاخىرىدا قولىغا ھېچ نەرسە ئاشمای، ئۇششاق بالىلىرى بىلەن سېرىقتال كۈن كەچۈرۈۋاتقانلار بار؛ ئەمگەك ئىقتىدارىدىن قالغان ياشانغانلار، مېيىپلار، ئىگە-چاقسىزلار، يەرگە مەبلەغ سېلىشتا بانكىدىن قەرز ئالالمای يۈرگەن نامرات قېرىنداشلىرىم بار. بۇلارنى قايرىپ قويۇپ، ھەجگە بارىمەن دەپ 20-30 مىڭ يۈەن پۇلنى تومىلاپ ماڭسام، مۇسۇلمانلىققا ھەم ئىنساپ-دىيانەتكە تازا خوپ كەلمىگۈدەك. ھەج تاۋاب قىلىش ساۋاپلىق پەرز ئەمەل، لېكىن ئۆز مەھەللىمدە قوشنىلىرىم داۋالىنىشقا پۇلى يوق، كېسەللىك ئازابىدا ئىگراپ ياتسا، مەكتەپلەردە يۇرۇۋاتقان نامرات بالىلار كۆز ئالدىمدا مۇڭلىنىپ تۇرسا، بۇ تۇرقىدا مەن ھەرمەگە كۆڭلۈم خۇشال بارالمايمەن. مەن ئاشۇنداق نامرات قېرىنداشلارنىڭ ھاجىتىدىن چىقىپ، دىلى سۇنۇقلارنىڭ كۆڭلىگە خۇشاللىق، دەرتمەنلەرنىڭ دەردىگە دەرمان بولالىسامۇ ساۋابقا ئېرىشىدىغانلىقىمنى ئويلىدىم، چۈنكى ئۇلارغا ياخشىلىق قىلسام ماڭا ئۇلار دۇئا قىلىدۇ، ئىشلىرىمغا بەرىكەت تىلەيدۇ. مەن قاچانكى، يۇرتىمىزدىكىلەرنىڭ تۇرمۇشى ھەقىقىي ياخشىلىنىپ، جامائەت مۇئەسسەسىلىرى تولۇقلىنىپ، موھتاجلار بىر ئاز سېلىككەن چاغدا ئاندىن ھەج تاۋاب قىلىشنى ئويلىشىمەن". (ئابدۇرەھمان ئىسمائىل)

(ئاپتور: مارالبېشى ناھىيە چوڭقۇرچاق يېزىسىدىن؛
تەھرىرلىگۈچى: ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد)

★ **بىگتۇەن 3-دېۋىزىيە** 51-تۇەندىكى ھەر مىللەت ئاممىسى 15 مىڭ يۈەن ئىئانە توپلاپ 12-لىيەندىكى بىرەيلەنىنىڭ كۆۋۈپ يارىلانغان 5ياشلىق قىزنىنىڭ داۋالىنىشىغا ياردەم قىلدى.

(گۈلنۇر توختى)

★ **بىگتۇەن 3-دېۋىزىيە** 44-تۇەن مەيدان چىغانچۇل 6-لىيەنىنىڭ ئىشچىسى، تىجارەتچى **غېنى سەيىت** بۇ يىل 10-ئايدا رامىزان مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆز يېنىدىن 10 مىڭ يۈەن چىقىرىپ ئۇن، ياغ، گۈرۈچ سېتىۋېلىپ، تۇەندىكى 60تىن ئارتۇق نامرات ئائىلىلەرگە تارقىتىپ بەردى. (مەمتىمىن يۈسۇپ)

★ **بىگتۇەن 3-دېۋىزىيە** پەيزاۋات باش مەيدانىدىكى ئالدىن بېيىغان تىجارەتچى **ئايشەمگۈل ئابلىمىت** بۇ يىل 10-ئاينىڭ 27-كۈنى مەيدان مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتىپىدىكى نامرات 15 ئوقۇغۇچىغا 600 يۈەنلىك كىيىم-كېچەك، ئاياغ ئېلىپ بەردى. بۇ ئۇنىڭ 3-قېتىملىق ياردىمى. (ھاتەمگۈل يۈسۇپ)

★ **باي** ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشىنىڭ ئەزاسى، تىجارەتچى **گۆھەرنسا نىياز** يېقىندا ئىككى تونىنا كۆمۈر سېتىۋېلىپ باي بازىرى تېپتىر باشلانغۇچ مەكتىپىگە ئاپىرىپ بەردى، بۇنىڭ بىلەن گۆھەرنسا نىيازنىڭ بۇ بىر قانچە يىلدا مائارىپ ئىشلىرىغىلا بەرگەن پۇل، ماددىي بۇيۇملىرىنىڭ قىممىتى 30مىڭ يۈەندىن ئېشىپ كەتتى.

(ھەسەن ئابدۇۋەلى)

★ **يەكەن** ناھىيىلىك ئەمگەك ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش سۇغۇرتا باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدىكى تىككۈچىلىك كارخانىسىنىڭ خوجايىنى **مەخسۇمجان ئىبراھىم** يېقىندا ئۆز يېنىدىن 5300 يۈەن

قىممىتىدە ئوقۇغۇچىلار فورمىسى تىككۈزۈپ، يەكەن ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى نامرات 90 ئوقۇغۇچىغا ئىئانە قىلدى، ئۇ يەنە ئۆز كەنتىدىكى نامراتلارغا 5000 يۈەن قىممىتىدە كىيىم ـ كېچەك، ئۇن، گۆش، يوتقان ـ كۆرپە ياردەم قىلدى. ئۆلۈشقۇ بازىردىكى تىجارەتچى **بەگمەت مەمتىمىن** يېقىنقى يىللاردىن بۇيان نامراتلارغا 2000 يۈەنلىك تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى، ئۆلۈشقۇ بازارلىق ئوتتۇرا مەكتەپكە 450 يۈەن پۇل ئىئانە قىلدى. ئۆلۈشقۇ بازار چىغلىق بۇلۇڭ 23 ـ كەنت 2 ـ مەھەللىدىكى دېھقان كارخانىچى **قادىر ئوسمان** نامراتلارغا 3000 يۈەنلىك تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى، نۆچى قۇم باشلانغۇچ مەكتىپىگە 500 يۈەن ئىئانە قىلدى. ئۆلۈشقۇ بازار چىلانغىر9 ـ كەنت 3 ـ مەھەللىدىكى تىجارەتچى **مەمەتنىياز راخمان** نامراتلارغا 5000 يۈەنلىك تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى، بازارلىق مەركىزى باشلانغۇچ مەكتەپتىكى نامرات 30 ئوقۇغۇچىغا 450 يۈەنلىك ئوقۇش قوراللىرى ياردەم قىلدى؛ يەنە شۇ كەنتتىكى بېيىغان دېھقان **مەمەتتوختى ھامىدىن** 2500 يۈەنگە ئالتە پارچە گىلەم ئېلىپ ئۆلۈشقۇ بازار جامەگە سېلىپ قويدى؛ ئۆلۈشقۇ بازار دۆڭئېرىق كەنتى 1 ـ مەھەللىدىكى تىجارەتچى **تۇرسۇن قاۋۇل** يېقىندا ئۆلۈشقۇ بازار جامەنىڭ ئىچىگە 500 يۈەنلىك گىلەم سېلىپ قويدى. ئۆلۈشقۇ بازار بەشقۇدۇق 12 ـ كەنتى 1 ـ مەھەللىدىكى **زىياۋدۇن ھەلىم** 10 نامرات دېھقان ئائىلىگە 20 خالتا ئۇن، پۇل، مائارىپقا 450 يۈەنلىك ئوقۇتۇش سايمانلىرى ئىئانە قىلدى. ئۆلۈشقۇ بازار قارىباغ 6 ـ كەنت 3 ـ مەھەللىدىكى دېھقان **راخمان ئىبراھىم** بازار باشلانغۇچ مەكتەپتىكى نامرات ئوقۇغۇچىلارغا 350 يۈەنلىك ئوقۇش قوراللىرى ئېلىپ بەردى، نامراتلارنىڭ چىدامىلىق ئۆي قۇرۇلۇشىغا 2500 يۈەن ئىئانە قىلدى. ئۆلۈشقۇ بازار ئۆتەڭ 5 ـ كەنتتىكى دېھقان كارخانىچى **راخمان سۇلايمان** نامرات 20 دېھقان ئائىلىسىگە 5000 يۈەن قىممىتىدە تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى، بازار باشلانغۇچ مەكتىپىدىكى نامرات 50 ئوقۇغۇچىغا 2500 يۈەنلىك ئوقۇش قوراللىرى ئىئانە قىلدى؛ ئۆلۈشقۇ بازار ئويباغ 8 ـ كەنتتىكى دېھقان كېرەم سادىر نامرات ئائىلىلەرگە ھەر يىلى 2000 يۈەنلىك تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى، ئۆلۈشقۇ مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتەپكە 450 يۈەنلىك ئوقۇش سايمانلىرى ياردەم قىلدى. ئۆلۈشقۇ بازار چىغلىق ئېرىق 17 ـ كەنتتىكى دېھقان كارخانىچى **ئابدۇللا يولۋاس** نامرات ئائىلىلەرگە 6000 يۈەنلىك تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى، بازارلىق باشلانغۇچ مەكتەپكە 3000 يۈەنلىك تەنتەربىيە سايمانلىرى ياردەم قىلدى(ئۆمەرجان مۇھەممىدى)

★ يېقىندا **كورلا شەھرى** تېكىچى يېزىلىق ئامانەت ـ قەرز كوپېراتىۋىنىڭ مۇدىرى **پولات ئىبراھىم** ئوغلىنىڭ سۈننەت تويىغا ئاتىغان 3000 يۈەن پۇلىنى ئانا مەكتىپى كورلا شەھەر يېڭىشەھەر يېزىسى قاراباغ كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىدىكى نامرات ئوقۇغۇچىلارغا ياردەم قىلىشقا ئىشلەتتى. (ئەخمەتجان ھوشۇر)

★ يېقىندا **بىڭتۇەن 3 ـ دېۋىزىيە** پەيزاۋات باش مەيدانىدىكى **ئابدۇرېھىمجان** ئۆز يېنىدىن 4500 يۈەن چىقىرىپ بىرەيلەننىڭ خىش ئۆي سېلىۋىلىشىغا ياردەم قىلدى. (مەمتىمىن قۇربان، سەمەت ئابلىز)

★ **يېڭسار ناھىيە** چولپان يېزا ئىرىق كەنتىدىكى **ئابدۇكېرىم ئىسمائىل، تۇرسۇن يۈسۈپلەر** يېڭى ئوقۇش مەۋسۈمى باشلانغاندا نامرات ئوقۇغۇچىلارغا 1000 يۈەندىن ئىئانە قىلدى.

(ئەنۋەر ئەبەيدۇللا، روشەنگۈل تۇرسۇن)

★ بۇ يىل 10 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى **چىرا** ناھىيە بازار چوڭ جامەسى ناھىيىلىك 3 ـ باشلانغۇچ مەكتەپكە يۈرۈشلەشكەن بىر كومپيۇتېر ئېلىپ بەردى. (ھېبىبۇللا مەتسەيدى)

★ قەشقەر ئىسلام جەمئىيىتىدىكى بارلىق خىزمەتچىلەر 1000 يۈەن قىممىتىدە ئۇن، ياغ ئېلىپ، تۇرمۇشى قىيىن دىنىي زاتلارنى ۋە نامرات ئائىلىلەرنى يوقلىدى. (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

خەۋەرلەر

ئۆز خەۋىرىمىز: قەشقەر ۋىلايەتلىك دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدە زىيارەتتە بولدى. قەشقەر ۋىلايىتى تەشكىللىگەن 16 نەپەر كىشىدىن تەركىب تاپقان قەشقەر دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكى قەشقەر ۋىلايەتلىك سىياسىي كېڭەش خىزمەت كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، ۋىلايەتلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى مۇھەممەد ئىزىزنىڭ يېتەكچىلىكىدە 2005 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنى زىيارەت قىلدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى بارات رەجەپ جەمئىيەت رەھبەرلىرىگە ۋاكالىتەن ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلارغا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ۋە جۇڭگو ئىسلام دارىلفۇنۇنىنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى. ئۆمەك ئەزالىرىغا ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى»ژۇرنىلىنىڭ مۇناسىۋەتلىك سانلىرىنى تەقدىم قىلىش بىلەن بىرگە ئۇلارنىڭ شەرىپىگە« تۇرپان رېستورانى»دا چۈشلۈك زىياپەت بەردى.

بۇ ئۆمەك ئەزالىرى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدىكى نۇقتىلىق مەسچىتلەرنىڭ ئىمام ـ خاتىپلىرى بولۇپ،9 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنىگىچە بېيجىڭ شەھىرى، شاڭخەي شەھىرى، گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسى، جياڭسۇ ئۆلكىسى قاتارلىق جايلاردىكى مۇناسىۋەتلىك تەرەققىي قىلغان جايلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ،23كۈنلۈك پائالىيىتىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاياغلاشتۇرۇپ شىنجاڭغا قايتتى. (ب)

ئاقسۇ شەھىرىدىكى جۈمە مەسچىتلىرىدە بۇ يىل 8 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنىدىن باشلاپ پۈتۈن دۇنيا فاشىزمىغا قارشى ئۇرۇش ۋە جۇڭگو خەلقىنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبىسىنىڭ 60 يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى. (ئەخمەتجان ئەبەيدۇللا)

★2005 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى **قەشقەر** ۋىلايىتىدە دۇنيا تىنچلىقىنى تىلەپ دۇئا قىلىش پائالىيىتى بىر تۇتاش ئۆتكۈزۈلدى، بۇ كۈندىكى پائالىيەتكە ۋىلايەت بويىچە تەخمىنەن 100 مىڭ ئەتراپىدا جامائەت قاتناشتى. ئاقسۇ شەھىرىدىكى جۈمە مەسچىتلىرى ۋە پىچان ناھىيىسىدىكى مەسچىتلەردىمۇ بۇ پائالىيەت ئۆتكۈزۈلدى. (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى، ئابدۇرىشىت ۋاسىل، ئەخمەتجان

ئەبەيدۇللا، رازاق ھېيتەم)

★ 2005 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 18 ـ ، 19 ـ كۈنى **قەشقەر** ۋىلايىتى بويىچە، دىنىي زاتلارنىڭ پەن ـ تېخنىكىغا، ئۆز مېھنىتىگە تايىنىپ باي بولۇش 5 ـ قېتىملىق نەق مەيدان يىغىنى يەكەندە ئېچىلدى، يىغىنغا مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەر، دىنىي زات ۋەكىللىرى بولۇپ 130غا يېقىن كىشى قاتناشتى. (ياقۇپ ھاجى)

★ **ئاقسۇ** شەھىرىدە بۇ يىل 8 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى دىنىي ساھەدە پەن ـ تېخنىكىغا تايىنىپ بېيىش نەق مەيدانىي كۆزدىن كەچۈرۈش، تەجرىبە ئالماشتۇرۇش ۋە تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەر، بېيىغان ۋە بېيىشتا ئارقىدا قالغان دىنىي زاتلار بولۇپ 130 كىشى قاتناشتى. (ئەخمەتجان ئەبەيدۇللا)

★ بۇ يىل 8 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى **پوسكام** ناھىيىسىدە، 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى **مارالبېشى** ناھىيىسىدە، دىنىي زاتلارنىڭ پەن ـ تېخنىكىغا، ئۆز مېھنىتىگە تايىنىپ باي بولۇش نەق مەيدان يىغىنى چاقىرىلدى، پوسكامدىكى يىغىنغا مۇناسىۋەتلىك مەسئۇللار، دىنىي زاتلار ۋەكىللىرى بولۇپ 120 كىشى، مارالبېشىدىكى يىغىنغا 90 كىشى قاتناشتى. 9 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى **يېڭسار** ناھىيىسىدە دىنىي ساھەدىكىلەرنى پەن ـ تېخنىكىغا تايىنىپ بېيىشقا يېتەكلەش، توي، نەزىر ئىشلىرىنى ئاددىي ئۆتكۈزۈش نەق مەيدان يىغىنى چاقىرىلدى، يىغىنغا مۇناسىۋەتلىك مەسئۇللار، جۇمە مەسچىتلىرىنىڭ ئىمام ـ خاتىپلىرى بولۇپ 270 كىشى قاتناشتى. (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★2005 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى **مەكىت** ناھىيىسىدە دىنىي ساھەدىكىلەرنىڭ پەن ـ تېخنىكىغا تايىنىپ بېيىش نەق مەيدان يىغىنى چاقىرىلدى، يىغىنغا مەسئۇل كادىرلار، دىنىي زات ۋەكىللىرىدىن بولۇپ 200 گە يېقىن كىشى قاتناشتى. (ئابدۇرىشىت ۋاسىل)

★ **باي** ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى يىللاردىن بۇيان ھەر جەھەتتىن كۆزۈكلۈك رولىنى ياخشى جارى قىلدۇرۇپ كەلگەچكە، بۇ يىل ئاقسۇ ۋىلايەتلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى ئۇيۇشتۇرغان «ۋىلايەت دائىرىسىدىكى ئىلغار ئىجتىمائىي تەشكىلاتلارنى باھالاش» خىزمىتىدە شەرەپ مۇنبىرىدىن ئورۇن ئالدى. (تۇردى ھەسەن)

★ **شايار** ناھىيىسىدە «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇسۇلمانچە يېمەكلىكنى باشقۇرۇش نىزامى»نىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى تەكشۈرۈلدى، تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئۇچ ئورۇننىڭ مۇسۇلمانچە ۋېۋىسكىسى ئېلىپ تاشلاندى، شۇنداقلا بەلگىلىمە بويىچە تىجارەت قىلىش، مۆھلەت ئىچىدە ئۆزگەرتىش ئورۇنلاشتۇرۇلدى. (پەرھات مىجىت، تاھىرجان نىياز)

★ بۇ يىل 7 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى **گۇاڭجۇ** شەھىرىدىكى دىنىي ساھەدىكىلەردىن تەشكىللەنگەن تەكشۈرۈش ئۆمىكى قەشقەر كونىشەھەر ناھىيىسىنىڭ تاشمىلىق يېزىسىغا بېرىپ 2003 ـ يىلى مەكتەپ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئىئانە قىلغان 200 مىڭ يۈەن پۇلنىڭ ئىشلىتىلىش ئەھۋالىنى تەكشۈردى ھەمدە بۇ مەكتەپنىڭ ئەسلىھەلىرى ئۈچۈن يەنە 10 مىڭ يۈەن بەرمەكچى بولدى. (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى)

★ **پىچان** ناھىيىلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى 2002 ـ يىلدىن بۇيان 17 نەپەر 100 ياشتىن ئاشقان ئۆمۈر چولپىنىغا يىلدا 20 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق ساغلاملىق پۇلى تارقىتىپ بەرگەندىن سىرت، ياشانغانلار بايرىمىدا ئۇلاردىن ھال سوراپ تۇردى. (رازاق ھېيتەم، تۇرسۇنئاي رېھىم)

★ **بىڭتۇەن 4 ـ دېۋىزىيە** مىللەتلەر ـ دىن ئىشلىرى كومىتېتى ئۇيۇشتۇرغان 2 ـ نۆۋەتلىك ئۇيغۇر، قازاق تىللىرىدا ۋەز ـ تەبلىغ سۆزلەش مۇسابىقىسى بۇ يىل 8 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى ئۆتكۈزۈلدى، مۇسابىقىغا ھەر قايسى تۇەن ـ مەيدانلارنىڭ ئىمامللىرى تولۇق قاتناشتى. (بۇسارەم نىياز)

★ **بىڭتۇەن 3 ـ دېۋىزىيە** 44 ـ تۇەن چىغانچۇل جامەسىنىڭ ئىمام ـ خاتىپى **غوپۇر قارىھاجى** بۇ يىل 10 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 72يېشىدا ئالەمدىن ئۆتتى. (مەمتىمىن يۇسۇپ)

ئەمەت ياقۇپ ھاجى ئالەمدىن ئۆتتى

قۇمۇل ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ پەخرى رەئىسى، قۇمۇل شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاتاقلىق دىنىي زات، قۇمۇل شەھىرى يۇقىرى ئاقىەر كۆزۈكبېشى مەسچىتىنىڭ ئىمام، خاتىپى ئەمەت ياقۇپ ھاجى 2005 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى 84يېشىدا ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا سەپەر قىلدى. ئەمەت ياقۇپ ھاجى 1921 ـ يىلى قۇمۇلنىڭ يۇقىرى ئاقىەر مەھەللىسىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان بولۇپ، كىچىكىدىنلا پەنىي مەكتەپ ۋە ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ شەخسلەردە ۋە قۇمۇلدىكى مەدرىسلەردە ئىلىم تەھسىل قىلغان. 1985 ـ يىلدىن باشلاپ مەھەللە مەسچىتىنىڭ ئىمام ـ خاتىپى بولۇش بىلەن بىللە ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتېيىنىڭ ۋەكىلى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش 7 ـ ، 8 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، قۇمۇل ۋىلايەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، قۇمۇل شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 5 ـ ، 6 ـ ۋە 7 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ۋە يەنە جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، قۇمۇل ۋىلايەتلىك، شەھەرلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ رەئىسى، پەخرىي رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئەمەت ياقۇپ ھاجى بىر ئۆمۈر باشقىلارغا ئۈلگە بولۇپ ياشاپ، تۇرمۇشتا ئاددىي ـ ساددا، كەمتەر، ئاقكۆڭۈل، رەھىمدىل، سەمىمىي بولۇشتەك ئەخلاق ـ پەزىلەتلىرى بىلەن كىشىلەرگە ياشاشنىڭ نەمۇنىسىنى قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇ ھايات ۋاقتىدا دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى جامائەتكە ئاكتىپ تەشۋىق قىلىپ، ئۈلارنى نورمال دىنىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىش، ھالال ئەمگىكىگە تايىنىپ بېيىش يولىغا يېتەكلەپ، جامائەتنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەنىدى. مەرھۇمنىڭ جىنازا نامىزى شۇ كۈنى ئۆز مەھەللىسىدە ئۆتكۈزۈلدى. قۇمۇل ۋىلايەتلىك ۋە شەھەرلىك مۇناسىۋەتلىك بۆلۈم مەسئۇللىرى ھەمدە بىر نەچچە مىڭ ئاما مەرھۇمنىڭ جىنازا نامىزىغا قاتناشتى ۋە ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىدىن ھال سورىدى. (يۇنۇس سادىق)

ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنلى 2005-يىللىق سانلىرىدىكى ئاساسلىق دىنىي ماقالىلەرنىڭ مۇندەرىجىسى

ھەدىس شەرىف توغرىسىدا ئومۇمىي بايان..... مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجى.(1·14،2·4،3·7،4·5)
ئاللاھنىڭ مېھرى-مۇھەببىتى ۋە مېھرى-مۇھەببەتنىڭ ئۇلۇغلۇقى توغرىسىدا.....مۇختەر ياقۇپ(2·9)
نامازدىكى ھېكمەت ۋە خاسىيەت.....ئابدۇرەقىپ ئابدۇغېنى(3·10)
كېسەل، شىپا، ئەجەل.....شھابىدىن ئابدۇلئەھەد داموللا ھاجى(4·10)
«قۇرئان كەرىم»نىڭ بەدئىي ئالاھىدىلىكى توغرىسىدا دەسلەپكى ئىزدىنىش.....جارۇللا يۈسۈپ(2·12،3·14)
دۇئا، دۇئانىڭ شەرتلىرى، دۇئا ئىجابەت بولىدىغان ۋاقىتلار ۋە دۇئانىڭ ئەدەبلىرى.....ئابابەكرى قارىي(1·23)
تەۋبە-ئىستىغپار توغرىسىدا.....ئابدۇكېرەم قارىي(1·27)
ئىسلامدا تەقۋادارلىق توغرىسىدا.....ئادىل ھاجى كېرەم(3·18)
ئىسلام دىنىدىكى ئىبادەت توغرىسىدا.....نەزىرە مۇھەممەد سالىھ (4·16)
غۇسلى تاھارەت توغرىسىدا سوئال-جاۋابلار.....شھابىدىن ئابدۇلئەھەد داموللا ھاجى(3·20)
قۇربانلىق قىلىش توغرىسىدا سوئال-جاۋابلار..... ئابدۇۋاھاب مۇھەممەد (4·25)
ئەخلاق-پەزىلەت ۋە ئۆيگە كىرىش ئەدەبلىرى.....ياقۇپ ھەمدۇللا(1·31)
پەزىلەت توغرىسىدا.....ئادىل ھاجى كېرەم(2·26)
تەكەببۇرلۇق روھىي ھالىتى توغرىسىدا.....ئابدۇرەھمان ئىسمائىل(3·27)
كېسەللەرنى يوقلاش مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇيرۇك سۈننىتى.....ئىسمائىل ياقۇپ(3·30)
مۇسۇلمانلارنىڭ يېمەك-ئىچمەك جەھەتتىكى ئەدەپ-قائىدىلىرى.....ئىسمائىل ياقۇپ(4·36)
مۇسۇلمانلارنىڭ كىيىم كىيىش ئەدەپلىرى.....ياقۇپ ھەمدۇللا (4·42)
ھەسەتخورلۇق مىللەتنىڭ ۋابا كېسىلى.....ئابدۇۋاھاب مۇھەممەد(1·34)
كەلگۈسىنى كۆزلەيلى.....ئابدۇكېرەم قارى(2·17)
قولۇم-قوشنىلارنىڭ ئىناق ئۆتۈشى توغرىسىدا.....ئىسمائىل ئىبراھىم(2·21)
سۇخەنچىلىك قىلىشتىن ساقلىنىپ ئىتتىپاقلىقنى قەدىرلەيلى.....سادىق قارىم(2·24)
غەيۋەت-شىكايەت ۋە ئۇنىڭ زىيىنى توغرىسىدا.....ئالىمجان داموللا(3·24)
ئىسلام دىنى ئىلىم ئۆگىنىشكە دەۋەت قىلىدىغان دىن.....سادىق ياقۇپ، ياقۇپ ھەمدۇللا(2·27)
تاھارەت، ناماز ۋە سالامەتلىك.....مۇھەممەتجان ئىبراھىمجان(2·31،3·35)
ئاياللارنىڭ ئەقلى كەممۇ؟.....شھابىدىن ئابدۇلئەھەد داموللا ھاجى(2·40)
ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئاتا-ئانىنىڭ رازىلىقىدا.....ئابدۇۋاھاب مۇھەممەد،مۇھەممەد مۇسا(3·45)
ئاچچىق ساۋاق ۋە مەككە مۇكەررەمەدىكى ئەسلىھەلەرنىڭ ياخشىلىنىشى.....شەمشىدىن ھاجى(1·37)
ئەرەب تىلىنىڭ تارىخىي تەرەققىيات ئەھۋالىغا بىر نەزەر.....مۇھەممەد ئابدۇرەھىم(1·41)
مۇسۇلمانلارنىڭ فىزىكا ئىلمىگە قوشقان تۆھپىلىرى.....تۇرسۇن توختى(1·45)
مەشھۇر دىنىي ئالىم ئابدۇقادىر داموللام ۋە ئۇنىڭ «نەسىھەتى ئاممە» ناملىق رىسالىسى ھەققىدە مۇلاھىزە.....ئابدۇلۋاھىت خۇداۋەردى(2·44)
قۇرئان خەتمە ئوقۇش سورۇنى ۋە قارىيلارنىڭ ئەدەب-ئەخلاق قارىشى توغرىسىدا.....غوپۇرجان شىرىپ(1·51)
ھاراق سورۇنىدىن تۇغۇلغان ئويلار.....جارۇللا يۈسۈپ(1·55)
زامانداشلىرىمغا دەيدىغانلىرىم.....داموللا قاسىم ھاجى(2·55)
خۇراپات، بىدئەت ئىللەتلىرىدىن ھەزەر ئەيلەڭ.....ياقۇپ ھەمدۇللا(3·51)

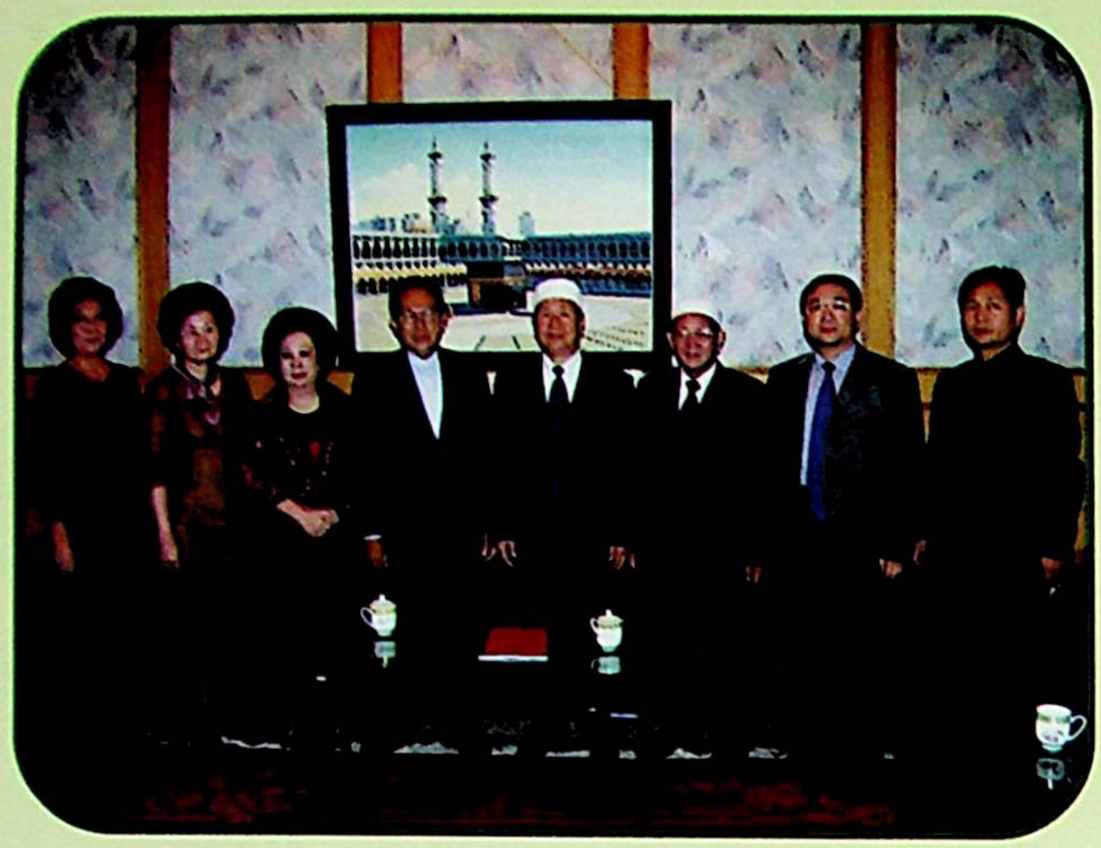

2005 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى ئامېرىكا ”خەلقئارا دىنىي ھۆرلۈك كومىتېتى“ ۋەكىللىرى ئۆمىكى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنى زىيارەت قىلدى.

2005 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى ئابدۇللا ئۆمەر باشچىلىقىدىكى ھندۇنېزىيە ـ جۇڭگو دوستلۇق جەمئىيىتى ۋەكىللەر ئۆمىكى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنى زىيارەت قىلدى.

2005 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى دۇنيا ئىسلام يېغىنى تەشكىلاتى ۋەكىللەر ئۆمىكى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنى زىيارەت قىلدى.

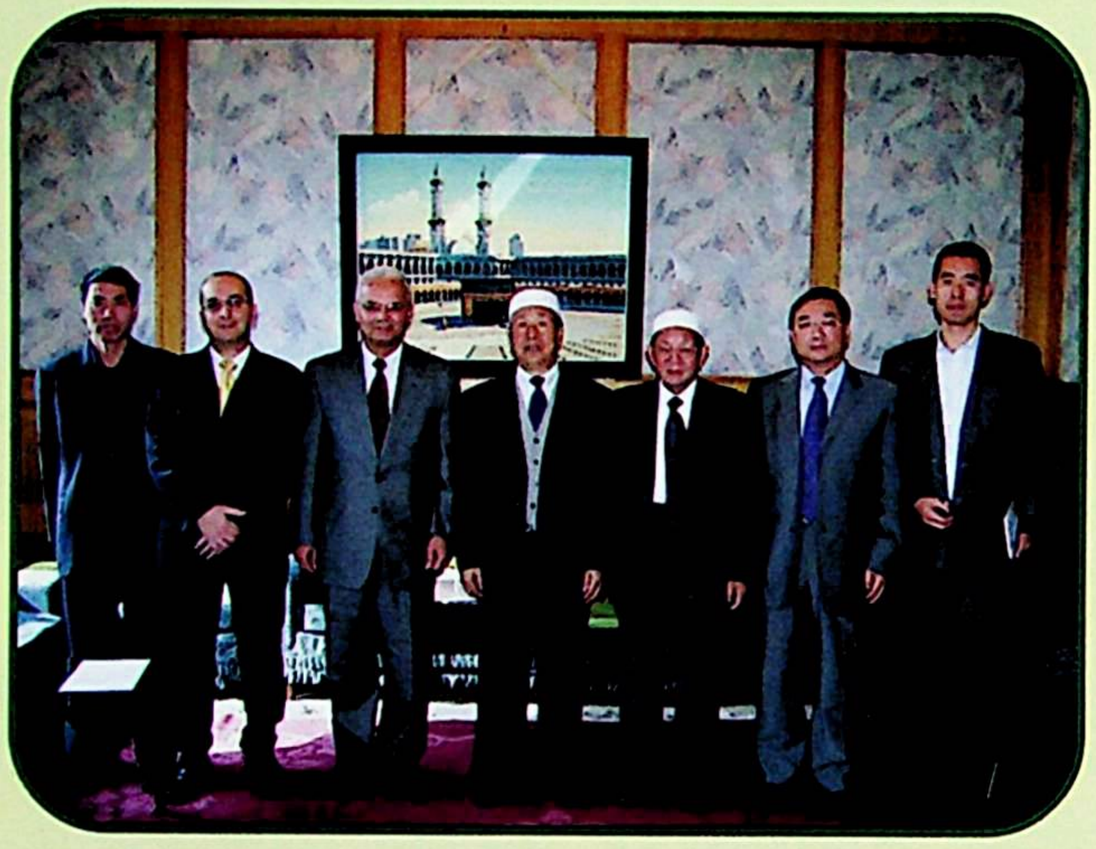

2005 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى مىسىرنىڭ يېڭىدىن تەيىنلەنگەن جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى مەھمۇد ئەلەمە ئەپەندى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنى زىيارەت قىلدى.

2005 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى مىسرلىق قاريلار جۇڭگو ئىسلام داربلفۇنۇنىڭ ئۇستاز ـ تالىپلىرى بىلەن بىرگە قىرائەت ۋە سۆھبەتتە بولۇپ قىزغىن ئالقىشقا ئېرىشتى.

2005 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى قۇددۇس كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىران ئەلچىخانىسى قىرائەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى ۋە ئەلچىخانىنىڭ مەدەنىيەت كونسۇلى قاريلار بىلەن خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى.

بسم الله الرحمن الرحيم

2006 - يىل

مىلادىيە، ھىجرىيە كالىندارلىرىنىڭ مېلىشتۇرما جەدۋىلى

هو الذي جعل الشمس ضياء والقمر نورا وقدره منازل لتعلموا عدد السنين والحساب

يەكشەنبە الأحد	دۈشەنبە الإثنين	سەيشەنبە الثلثاء	چارشەنبە الأربعاء	پەيشەنبە الخميس	جۈمە الجمعة	شەنبە السبت
			1 ٣٠	2 صفر	3 ٢	4 ٣
5 ٤	6 ٥	7 ٦	8 ٧	9 ٨	10 ٩	11 ١٠
12 ١١	13 ١٢	14 ١٣	15 ١٤	16 ١٥	17 ١٦	18 ١٧
19 ١٨	20 ١٩	21 ٢٠	22 ٢١	23 ٢٢	24 ٢٣	25 ٢٤
26 ٢٥	27 ٢٦	28 ٢٧	29 ٢٨	30 ٢٩	31 ربيع الأول	

يەكشەنبە الأحد	دۈشەنبە الإثنين	سەيشەنبە الثلثاء	چارشەنبە الأربعاء	پەيشەنبە الخميس	جۈمە الجمعة	شەنبە السبت
			1 ٢	2 ٣	3 ٤	4 ٥
5 ٦	6 ٧	7 ٨	8 ٩	9 ناتۇرا	10 ١١	11 ١٢
12 ١٣	13 ١٤	14 ١٥	15 ١٦	16 ١٧	17 ١٨	18 ١٩
19 ٢٠	20 ٢١	21 ٢٢	22 ٢٣	23 ٢٤	24 ٢٥	25 ٢٦
26 ٢٧	27 ٢٨	28 ٢٩				

يەكشەنبە الأحد	دۈشەنبە الإثنين	سەيشەنبە الثلثاء	چارشەنبە الأربعاء	پەيشەنبە الخميس	جۈمە الجمعة	شەنبە السبت
1	2 ٢	3 ٣	4 ٤	5 ٥	6 ٦	7 ٧
8 ٨	9 ٩	10 قۇربان ھېيت	11 ١١	12 ١٢	13 ١٣	14 ١٤
15 ١٥	16 ١٦	17 ١٧	18 ١٨	19 ١٩	20 ٢٠	21 ٢١
22 ٢٢	23 ٢٣	24 ٢٤	25 ٢٥	26 ٢٦	27 ٢٧	28 ٢٨
29 ٢٩	30 ٣٠	31 بېگى يىل				

						1 ٢
2 ٣	3 ٤	4 ٥	5 ٦	6 ٧	7 ٨	8 ٩
9 ١٠	10 ١١	11 مەۋلۇد	12 ١٣	13 ١٤	14 ١٥	15 ١٦
16 ١٧	17 ١٨	18 ١٩	19 ٢٠	20 ٢١	21 ٢٢	22 ٢٣
23 ٢٤	24 ٢٥	25 ٢٦	26 ٢٧	27 ٢٨	28 ٢٩	29 ٣٠
30 ربيع الآخر						

		1 ٦	2 ٧	3 ٨	4 ٩	5 ١٠
6 ١١	7 ١٢	8 ١٣	9 ١٤	10 ١٥	11 ١٦	12 ١٧
13 ١٨	14 ١٩	15 ٢٠	16 ٢١	17 ٢٢	18 ٢٣	19 ٢٤
20 ٢٥	21 مىراج	22 ٢٧	23 ٢٨	24 ٢٩	25 ٣٠	26 شعبان
27 ٢	28 ٣	29 ٤	30 ٥	31 ٦		

					1 ٧	2 ٨
3 ٩	4 ١٠	5 ١١	6 ١٢	7 ١٣	8 بۇغداي	9 ١٥
10 ١٦	11 ١٧	12 ١٨	13 ١٩	14 ٢٠	15 ٢١	16 ٢٢
17 ٢٣	18 ٢٤	19 ٢٥	20 ٢٦	21 ٢٧	22 ٢٨	23 ٢٩
24 رامىزان	25 ٢	26 ٣	27 ٤	28 ٥	29 ٦	30 ٧

					1 ٨	2 ٩
3 ١٠	4 ١١	5 ١٢	6 ١٣	7 ١٤	8 ١٥	9 ١٦
10 ١٧	11 ١٨	12 ١٩	13 ٢٠	14 ٢١	15 ٢٢	16 ٢٣
17 ٢٤	18 ٢٥	19 مەرەپ	20 ٢٧	21 ٢٨	22 ٢٩	23 ٣٠
24 ھېيت	25 ٢	26 ٣	27 ٤	28 ٥	29 ٦	30 ٧
31 ٨						

			1 ٩	2 ١٠	3 ١١	4 ١٢
5 ١٣	6 ١٤	7 ١٥	8 ١٦	9 ١٧	10 ١٨	11 ١٩
12 ٢٠	13 ٢١	14 ٢٢	15 ٢٣	16 ٢٤	17 ٢٥	18 ٢٦
19 ٢٧	20 ٢٨	21 ٢٩	22 ذۇلقەدە	23 ٢	24 ٣	25 ٤
26 ٥	27 ٦	28 ٧	29 ٨	30 ٩		

					1 ١٠	2 ١١
3 ١٢	4 ١٣	5 ١٤	6 ١٥	7 ١٦	8 ١٧	9 ١٨
10 ١٩	11 ٢٠	12 ٢١	13 ٢٢	14 ٢٣	15 ٢٤	16 ٢٥
17 ٢٦	18 ٢٧	19 ٢٨	20 ٢٩	21 ٣٠	22 ذۇلھىج	23 ٢
24 ٣	25 ٤	26 ٥	27 ٦	28 ٧	29 ٨	30 ٩
31 قۇربان ھېيت						

ئىزاھات

1. مەزكۇر جەدۋەلدە كۆرسىتىلگەن ھېيت-ئايەم ۋە خاتىرە كۈنلىرى ھىجرىيە يىلنامىسى ۋە مىلادىيە يىلنامىسى بويىچە ھىساپلاپ چىقىش ئارقىلىق بېكىتىلگەن، بۇنىڭدا رامىزاننىڭ كىرىش ۋە چىقىش ۋاقتى ھەدىس شەرىفتىكى بەلگىلىمە بويىچە ھىلال ئاينى كۆرۈشنى ئۆلچەم قىلىدۇ.
2. مىلادىيە 2006 - يىلنىڭ يېڭى يىل كۈنى ھىجرىيە1426 - يىل12 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگە توغرا كېلىدۇ.مىلادىيە2006 - يىلنىڭ ئاخىرقى كۈنى ھىجرىيە1427 - يىل12 - ئاينىڭ10 - كۈنىگە توغرا كېلىدۇ .
3.مەزكۇر جەدۋەلدىكى قىزىل، يېشىل رەڭلەر ئىچىدە قىزىل رەقەم ھىجرىيە ۋە مىلادىيە يىللىرىدىكى ئارام كۈنلىرى ۋە خاتىرە كۈنلىرىنى كۆرسىتىدۇ؛ يېشىل رەقەم جۈمە كۈنىنى كۆرسىتىدۇ؛ يېشىل رەڭ رامىزان ئېيىنى ۋە ھىجرىيە خاتىرە كۈنلىرىنى كۆرسىتىدۇ.

مەزكۇر جەدۋەلدىكى ھىجرىيە ھېيت-ئايەملىرى ۋە خاتىرە كۈنلىرى(ھىجرىيە-مىلادىيە ۋاقتى)

خاتىرە كۈنلىرى	ھىجرىيە	مىلادىيە	ھەپتە كۈنلىرى
قۇربان ھېيت	زۇلھىججە(12-ئاي) نۇمۇر 10-كۈنى	2006-يىل 1- ئاينىڭ10-كۈنى	سەيشەنبە
بېگى يىل	1427-يىل مۇھەررەم(1-ئاي)نىڭ1-كۈنى	1- ئاينىڭ31-كۈنى	سەيشەنبە
ناتۇرا	مۇھەررەم(1-ئاي) نۇمۇر 10-كۈنى	2- ئاينىڭ 9-كۈنى	پەيشەنبە
مەۋلۇد	رەبىئۇلئەۋۋەل (3-ئاي) نۇمۇر12-كۈنى	4- ئاينىڭ11-كۈنى	سەيشەنبە
مىراج كېچىسى	رەجەپ(7-ئاي) نۇمۇر 27-كۈنى كېچىسى	8- ئاينىڭ21-كۈنى	دۈشەنبە
بارات كېچىسى	شەئبان(8-ئاي) نۇمۇر 15-كۈنى كېچىسى	9- ئاينىڭ 8-كۈنى	جۈمە
رامىزاننىڭ كىرىشى	رامىزان(9-ئاي) نۇمۇر 1-كۈنى	9- ئاينىڭ 24-كۈنى	يەكشەنبە
قەدر كېچىسى	رامىزان(9-ئاي)نىڭ 27-كۈنى كېچىسى	10- ئاينىڭ 19-كۈنى	پەيشەنبە
روزا ھېيت	شەۋۋال(10-ئاي)نىڭ 1-كۈنى	10- ئاينىڭ 24-كۈنى	سەيشەنبە
قۇربان ھېيت	زۇلھىججە(12-ئاي) نۇمۇر 10-كۈنى	12- ئاينىڭ 31-كۈنى	يەكشەنبە

ISSN 1007-5836

中国穆斯林（维吾尔文版）

国际标准刊号：ISSN1007-5836

国内统一刊号：CN11-1346/B

国内邮发代号：(新)58-167

国外发行代号：Q1720

جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى

خەلقئارالىق ئۆلچەملىك ژۇرنال نومۇرى:

مەملىكەتلىك بىر تۇتاش ژۇرنال نومۇرى:

پوچتا ۋاكالەت نومۇرى:

چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋاكالەت نومۇرى:

公开发行

定价：4.50元

باھاسى:4.50 يۈەن

ئاشكارا تارقىتىلىدۇ